

LUIGI PIRANDELLO

Esclusa

I

ANTONIO PENTAGORA SE AŞEZASE liniştit la masă ca să cineze, ca şi când nimic nu s-ar fi întimplat.

La lumina lămpii care atârna din tavanul nu prea înalt, chipul său, ciupit de vărsat, semăna cu o mască sub albul-trandafiriu al pielii revărsate pe ceafa rasă. Fără haină, cu cămaşa albastră mototolită, uşor decolorată, deschisă pe pieptul păros, cu mincile suflecate pe braţele păroase, aştepta să fie servit.

În dreapta lui stătea sora sa, Sidora, palidă şi încruntată, cu ochii ageri înfuriaţi şi ascunşi sub basmaua de mătase neagră pe care-o ţinea mereu pe cap. În stînga, fiul său, Niccolino, cu privirea rătăcită, cu un căpşor urecheat, de liliac, pe un gît prea lung, cu ochii foarte rotunzi şi nasul drept. În faţă, era pus tacîmul pentru celălalt fiu, Rocco, care se întorcea acasă chiar în seara aceea după nenorocirea avută.

Îl aşteptaseră pînă acum pentru cină. Dar fiindcă întirzia, se aşezaseră la masă. Tăceau toţi trei, în odaia mare şi întunecată, cu pereţii nu prea înalţi, îngălbeniţi, de-a lungul cărora se aflau două interminabile şiruri de scaune, aproape fiecare de alt fel. Dinspre podeaua uşor lăsată, cu plăcile pardoselii tocite, venea un iz indefinibil, de veşted.

În cele din urmă apărură şi Rocco în prag, întunecat, deşcompus. Era un băiat înalt cît o prăjină, blond, cu părul nu prea des, cu un ten închis la culoare şi cu ochii de un albastru deschis, cu o privire în gol, rătăcită, ochi

care deveneau totuși răi cînd își încrunta sprîncenele și-și strîngea gura mare, cu buzele moi, vinete. Mergînd cu picioarele depărtate, își mișca și bustul, și în același ritm dădea din cap și din brațe. Din cînd în cînd avea un tic nervos care-l făcea să-și întindă bărbia și să-și lase colțurile gurii.

— Oh, iată-l pe Roccuccio, bravo ! — exclamă tatăl, frecîndu-și mîinile groase și aspre, încărcate de inele masive.

Rocco rămase puțin să-i privească pe cei trei așezați la masă, apoi se trînti pe primul scaun de lîngă ușă, cu coatele pe genunchi, cu pumnii sub bărbie, cu pălăria trasă pe ochi.

— Ei, ridică-te ! — reluă Pentàgora. Te-am așteptat, știi ? Nu mă crezi ? Pe cuvînt de onoare, pînă la zece... nu, mai mult, mai mult... cît e ceasul ? Vino încoace : uite locul tău : ai tacîmul aici, unde era și înainte.

Și strigă tare :

— Doamna Popònica !

— Epponína, corectă Niccolino cu glasul scăzut

— Taci, măgarule, știu și eu. Vreau s-o chem Popònica, la fel ca pe mătușa ta. N-am voie ?

Rocco își ridică ușor capul, curios și bombăni

— Cine e Popònica ?

— Ah ! o doamnă scăpătată, răspunse vesel tatăl. O adevărată doamnă, știi ? De ieri e servitoare la noi. Mătușa ta o ocrotește.

— E o romaniolă*, adăugă Niccolino, aproape șoptit

Rocco își lăsă din nou capul în mîini ; și tatăl său, satisfăcut, își duse încet-încet paharul foarte plin spre buze ; îi luă spuma cu o sorbitură prudentă ; apoi îi făcu lui Niccolino cu ochiul și, plesnindu-și limba de cerul gurii :

— Bun ! — spuse. Roccuccio, vin nou ; îți vine să faci cu ochiul... Gustă, gustă, îți aranjează stomacul Prostii, fiule !

Și dintr-o singură înghițitură dădu tot restul pe gît.

— Nu vrei să mănînci ? — întrebă după aceea.

— Nu poate mîncă, observă încet Niccolino.

* Din provincia Romagna

Au tăcut toți, atenți ca furculițele lor să nu scotocească zgomotos în farfurii, vrînd parcă să nu jignească tăcerea care domnea stînjitor în camera aceea mare. Și iat-o pe doamna Poponica, cu părul de culoarea tutunului de Spania, uns nu se știe cu ce pomadă, cu ochii vineți și gura ei zbîrcită, ascuțită, intrînd, clătîindu-se pe picioarele-i scurte, frecîndu-și mîinile mici, urîșite de muncă, cu o haină veche a stăpînului, legată cu mînecele în jurul mijlocului, în chip de șorț. Felul în care-și vopsise părul, aerul amărit al chipului ei, dădeau lesne de înțeles că biata doamnă decăzută ar fi dorit poate ceva mai mult decît disperata îmbrățișare a acelor mîneci goale.

Imediat, Antonio Pentàgora îi făcu semn cu mîna să plece : pentru că Rocco nu voia să mănînce, nu mai era nevoie de ea. Ea își ridică sprîncenele pînă aproape de rădăcina părului, își lăsă peste ochii triști pleoapele cartilaginoase, și ieși, demnă, suspinînd.

— Adu-ți aminte... hm... că ți-am prezis-o, rosti în sfîrșit, Pentàgora.

Vocăa lui puternică răsună atît de tare în liniștea aceea, încît sora lui, Sidora, deși mereu absentă, cu capul în nori, se ridică brusc, luă de pe masă farfuria cu salată, înșfăcă o bucată de pîine și o zbughi repede, ca să-și termine masa în altă cameră.

Antonio Pentàgora o urmări cu ochii pînă la ușa, apoi îl privi pe Niccolino și își frecă fața cu ambele mîini, deschizînd gura într-un rînjit de gheață, mut.

Îl năpădeau amintirile.

Cu mulți ani în urmă, cînd și el se întorsese în casa părinților tot fiindcă îl înșelase soția, sora lui, Sidora, ciudată încă de copil, voise să nu i se reproșeze nimic. Încet-încet îl dusesese în vechea lui cameră de holtei, ca și cum prin aceasta ar fi vrut să-i arate că se aștepta ca într-o zi sau alta să-l vadă înaintea ei, înșelat și căit.

— Ți-am prezis-o ! — repetă, scuturîndu-se de amintirea aceea, îndepărtată, cu un suspin.

Rocco se ridică, enervat, exclamînd :

— Altceva nu găsești de spus ?

Niccolino îl trase discret de poalele hainei pe taică-său, ca și cînd i-ar fi spus : „Taci din gură !”

— Nu ! — strigă tare Pentàgora în fața lui Niccolino. Vino încoace Roccuccio ! Ia-ți pălăria asta de pe ochi... Ah, da : rana ! Lasă-mă să văd...

— Ce-mi pasă de rană ? — strigă Rocco, plângînd aproape de minie, mototolindu-și pălăria și aruncînd-o pe jos.

— Da, ia te uită cum te-ai pocit... Apă și oțet, repede : să curățăm rana.

Rocco amenință :

— Tot nu mă lăsați în pace ? Plec !

— Pleacă ! Ce vrei de la mine ? Vorbește, dă-i drumu' ! Te iau cu binele și tu mă repezi... Potolește-te, fiule ! Scrisoarca, zic eu, ai fi putut-o lua mai în ușor, fără să-ți spargi capul de ușa dulapului... Dar acum, gata : prostii ! Bani ai cîți vrei ; femei poți avea cîte o să vrei. Proştii !

Proştii ! era o expresie frecventă, însoțită mereu de un gest expresiv al mîinii și o contracție a obrazului.

Se ridică de la masă și îndreptîndu-se spre scrin, pe care zăcea înghemuit un motan cenușiu voinic, luă de acolo o luminare ; ca să se vadă ce voia să facă, el curăță picăturile de ceară de pe luminare apoi o aprinse și suspină :

— Și acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, să mergem la culcare !

— Mă lași așa ? — exclamă Rocco, exasperat.

— Și ce vrei să-ți fac ? Dacă vorbesc, te înfurii... Trebuie să rămîn aici ? Ei bine, să rămînem aici...

Suflă în luminare și se așează pe un scaun lingă scrin. Motanul i se cățără pe umeri.

Rocco se plimba prin cameră, mușcîndu-și din cînd în cînd mîinile sau făcînd cu pumnii strînși gesturi de minie, neputincios. Plîngea.

Niccolino, nemișcat încă de la masă, sub lumina lămpii, rotunjea cu degetul arătător cocoloașe de miez de piine.

— N-ai vrut să mă asculți, reluă tatăl după o tăcere lungă. Ai... hm !... da, ai vrut să faci ca mine... mai că-mi vine să rîd, ce să-i faci ? Te plîng, să știi ! Dar a fost, Rocco băiatule, o încercare inutilă. Noi, Pentàgora... noi, Pentàgora, Fufù, nu mă gîdila cu coada, nu avem noroc la neveste.

Tăcu din nou citva timp, ca apoi să reînceapă încet, suspinînd :

— O știai... Dar tu ai crezut că ai găsit pasărea Fenix. Și eu ? La fel ca tine ! Și tata, fie-i țărîna ușoară ? Tot așa ! Încornorați toți !

Făcu cu mîna gestul de coarne și le agită în aer.

— Băietе dragă, le vezi ? Pentru noi, ele sînt stema familiei ! Nu trebuie să ne pierdem cu firea.

Niccolino rînji, continuînd să rotunjească liniștit cocoloașe.

— Prostule, ce e de rîs ? — îi spuse tată-său, ridicîndu-și capul chilug din piept, aprins în obraji. Asta ne e destinul ! Fiecare își duce crucea. A noastră e asta ! Calvar !

Și-și dădu cu mîna în cap.

— Dar, la urma-urmelor, toate sînt prostii ! — continuă. O cruce care nu ne împovărează prea mult, nu-i adevărat, Fufu ? după ce am scăpat de nevastă. Ba chiar se spune că asta aduce noroc. Omul își ia nevastă, așa cum iei în mîna o armonică, la ideea că oricine e în stare să cînte la ea. Într-adevăr, să știi să-i întinzi și apoi să-i strîngi burduful, nu-i mare lucru ; dar ca să miști cu abilitate degetele pe clape, aici să te văd ! Se spune că sînt om rău. Dar de ce sînt rău ? Pentru că aș vrea ca toată lumea să-și vadă liniștită de treburile ei așa cum și eu îmi văd liniștit de treburile mele. Sînt însă unii care cînd pot cleveti pe seama cuiva, parcă se îngrașă. Dealtfel mie îmi face bine cine mă înjură. Știi ce fac ? Înjurătura lui mi-o pun exact aici.

Se lovi cu palma pe fcsă. Și apoi reluă :

— Cine vrea să moară, n-are decît. Eu mă strădui să trăiesc. Sănătate avem atîta cît să mai dăm și altora și nu ne lipsește nimic. Dealtminteri se știe că nevestele nu fac altceva decît să-și înșele bărbații. Cînd m-am însurat, băiete, bunicu-tău mi-a spus întocmai cuvintele acestea. Nu am vrut să-l ascult, așa cum tu nu ai vrut să mă ascuți pe mine. Bineînțeles că fiecare vrea să încerce pe pielea lui. Ce credeam eu că va fi Fana, nevastă-mea, pentru mine ? Exact ceea ce credeai și tu, Roccuccio dragă, că va fi a ta : o sfîntă ! Nu o vorbesc de rău și nici nu-i vreau răul : sînteți martori. Îi dau mamei voastre atît cît poate să trăiască și vă îngădui să mergeți să o vedeți o dată pe an, la Palermo. La urma urmelor, mi-a făcut un mare bine : m-a învățat că trebuie să fii supus părinților. Așa că îi spun lui Niccolino : — Cel puțin tu, fiule, salvează-te !

Aceste vorbe nu-i plăcură lui Niccolino, care știa acum ce este dragostea trupească :

— Mai bine gîndiți-vă la voi, că la mine mă gîndesc eu !

— La el, oho, la el... ah, fiule ! — exclamă rînjind Pentàgora. Dar sînte Silvestre... Sînte Martin... ocrotitori ai încornoraților !

— Bine, bine, răspunse Niccolino peste măsură de iritat. Dar nouă, mama, biata de ea, ce rău ne-a făcut, chiar dacă e adevărat că...

— Niccoli', acum mă superi ! — îl întrerupse tatăl, ridicîndu-se în picioare. E un destin, prostule ! Și eu vorbesc spre binele tău. Însoară-te, însoară-te, dacă trei încercări eșuate nu-ți ajung, și, dacă ești cu adevărat un Pentàgora, vei vedea !

Se eliberă de motan cu o scuturătură, luă de pe scrin luminarea și, fără nici măcar să o aprindă, ieși iute din cameră.

Rocco deschise fereastra și începu să privească lung afară.

Noaptea era umedă. Departe, după ultimele case, jos, la poalele colinei, cîmpia nesfîrșită, singuratică, se întindea sub un vâl trist de ceață, pînă la țarmul mării, luminată palid de lună. Cît de mult aer, cît spațiu dincolo de fereastra îngustă ! Privi fațada casei, expusă vîntului, ploilor, melancolică, în umezeala lunară ; privi străduța întunecată, pustie, vegheată de un singur felinar plîngăreț ; acoperișurile caselor sărmane cufundate în somn ; și neliniștea îi crescuse. Rămase uimit, cu sufletul aproape rătăcit, privind în continuare ; și întocmai cum, după un uragan violent, nori ușori rătăcesc nehotăriți, gînduri străine, amintiri confuze, impresii îndepărtate îi apărură în minte, fără un contur precis. Se gîndi că pe cînd era încă un copil de o șchioapă, acolo, pe străduța aceea strîmtă, tocmai sub felinarul acela cu lumină slabă tremurătoare, într-o noapte fusese ucis un om luat prin surprindere ; după care o servitoare îi spusese că duhul aceluia fusese văzut de atîția ; iar el se înfricoșase atît de tare, încît multă vreme nu a mai putut privi pe strada aceea... Acum casa părăntescă, pe care o părăsise de aproape doi ani, punea din nou stăpînire pe el, cu toate reminiscențele și cu oprimarea de odinioară. El era din nou liber, ca pe vremea cînd se știa holtei. În noaptea aceea va dormi singur în cămăruța pustie, în patul mic de atunci : singur ! Casa lui de om căsătorit, cu mobilele noi bogate, rămăsese

goală, întunecată... ferestrele rămăseseră deschise... și luna aceea, care cobora în ceață deasupra mării îndepărtate, fără îndoială că se vedea și din dormitorul lui... Patul lui dublu... cu tot felul de cuverturi cu volane de mătase roză... ah ! Închise ochii și strînse pumnii. Și mâine ? ce se va întâmpla mâine, cînd tot satul va afla că și-a alungat de acasă soția necredincioasă ?

Acolo, cu capul cufundat în vasta liniște melancolică a nopții, străpunsă ici și colo și vibrînd de țipete iuți de lilieci invizibili, cu pumnii încă strînși, Rocco gemu, exasperat :

— Ce trebuie să fac ? ce trebuie să fac ?

— Du-te la englez, insistă încet și calm Niccolino, care stătea tot în același loc, cu ochii fixați asupra feței de masă.

Rocco tresări la glasul lui și se întoarse, uimit de sfatul acela și văzînd că fratele lui e tot acolo, impasibil, sub lampă.

— La Bill ? — îl întrebă, încruntat. Și de ce ?

— Eu, în situația ta, l-aș provoca la duel, spuse simplu și convins Niccolino, adunînd în căușul palmei toate cocoloașele de piine și ducîndu-se să le arunce pe fereastră.

— La duel ? — repetă Rocco, și stătu puțin să se gîndească, incremenit ; apoi izbucni : Așa e, chiar așa, ai dreptate ! Cum de nu m-am gîndit ? Sigur, duelul !

De la biserica din apropiere ajunseră pînă la ei ecourile clopotelor liniștite de la miezul nopții

— E miezul nopții.

— Englezul o fi treaz.

Rocco luă de pe jos pălăria mototolită.

— Mă duc !

II-

PE SCARĂ, ÎN INTUNERIC. RÖCCO
Pentàgora rămase puțin încurcat, neștiind dacă să bată la ușa englezului sau la aceea de mai jos, a unui alt chiriaș, profesorul Blandino.

Antonio Pentàgora își construise casa în forma unui turn, cu mai multe etaje. Pentru moment se opri se la etajul al patrulea. Dar, ori că această casă se afla în reali-

tate puțin în afara târgului, ori că nimeni nu voia să aibă de-a face cu proprietarul, cert era că Pentàgora nu reușea în nici un chip să închirieze un apartament. Primul etaj era gol de mulți ani ; din al doilea o singură cameră era ocupată de profesorul Blandino, îngrijit de doamna Popònica ; din al treilea era ocupată tot o singură cameră, de englezul Mr. H. W. Madden, zis Bill. Toate celelalte, de șoareci. Portarul avea gravitatea demnă a unui nolar ; dar era plătit numai cu cinci lire pe lună, drept pentru care nu saluta niciodată pe nimeni.

Luca Blandino, profesor de filosofie la liceu, în vîrstă de aproape cincizeci de ani, înalt, slab, chel, în schimb bărbos peste măsură, era un om puțin obișnuit, bine cunoscut în ținut pentru faptul că era de o distracție nemaipomenită, despre care discutau toți. Înjugat de nevoie și cu o tristă resemnare învățămîntului, absorbit mereu de meditațiile lui, nu-i păsa de nimeni și de nimic. Totuși, dacă cineva ar fi știut să-l trezească pe neașteptate, în așa fel încît să-l facă să coboare din sfera gîndurilor înnoirate, ar fi reușit să-l cîștige de partea sa și să și-l facă un ajutor prețios și dezinteresat. Rocco știa acest lucru.

Nu mai puțin ciudat era Madden, profesor și el, dar particular, de limbi străine. Dădea, în schimbul unei sume derizorii, lecții de engleză, germană și franceză, disprețuind limba italiană. Fruntea lui imensă era așadar o adevărată piață internațională. Părul auriu, foarte subțire, părea că se îndepărtase de frunte și de temple de teama nasului coroiat, robust ; dar în căutarea lor, din înălțimea sprincenelor șerpuiau sus, sus, ca și cînd s-ar fi dus să se ascundă, două vene umflate. Sub sprincene se distingeau ochii cenușii-albaștri, uneori șireți, alteori îndurerați, parcă apăsați de frunte. Sub nas, mustăcioara de culoarea finului, tăiată riguros în jurul buzei superioare. Deși avea fruntea monumentală, natura a vrut să înzestreze trupul domnului Madden cu o oarecare sprinteneală de maimuță și domnul Madden a ținut să profite și din această virtute : în orele libere, dădea lecții de scrimă ; dar așa, fără nici o pretenție, să reținem.

Poate că nici el, bietul Bill, nu ar fi știut că spună cum a ajuns din Irlanda natală într-un târg din Sicilia. Din patrie nu i-a venit niciodată nici o scrisoare ! Era chiar singur, cu mizeria în urma lui, în trecut, și cu mizeria

Înainte, în viitor. Părăsit astfel la discreția soartei, nu ceda totuși. Într-adevăr, din fericire pentru el, domnul Madden avea în minte mai multe cuvinte decât gânduri, pe care și le revedea continuu.

Așa cum prevăzuse Niccolino, Rocco îl găsi treaz.

Bill stătea pe o canapea veche și ruptă în fața unei mese, cu fruntea lui mare, luminată de o lampă cu abajurul rupt ; desculț, ținea un picior deasupra celuilalt și mușca furios dintr-un sandviș, privind cu religiozitate o sticlă desfundată, de bere proastă, aflată în fața lui.

Fiecare din dalele camerei cerea o mătură și o scui-pătoare pentru domnul Madden ; pereții și cele câteva mobile decrepite cereau o cîrpă de praf ; patul acela prăpădit de i se vedeau ramele cerea brațele zdravene ale unei servitoare viguroase, care să-l strîngă și să-l ori-menească cel puțin o dată pe săptămînă ; costumele domnului Madden cereau nu o perie, ci mai degrabă o țesală, de cal.

Geamurile singurei ferestre erau deschise ; obloanele apropiate. Pantofii domnului Madden, unul ici, altul colo, în mijlocul camerei.

— Oh, Rocco ! — exclamă cu pronunția lui barbară, în care se gargarisea, strivea, scuipa vocalele și consoanele, cu o silabisire trunchiată, ca și cum ar fi vorbit cu un cartof fierbinte în gură.

— Iartă-mă, Bill, dacă vin așa tîrziu, spuse Rocco, cu un chip cadaveric. Am nevoie de tine.

Bill repeta aproape totdeauna ultimele cuvinte ale interlocutorului său, de parcă ar fi vrut să-și agațe de ele răspunsul :

— De minc ? Un moment. E de datoria mea să-mi pun mai întii pantofii.

Și privi mirat rana de pe fruntea prietenului său.

— M-am încăierat cu cineva.

— Nu înțeleg.

— Încăierat ! — urlă Rocco, arătîndu-i fruntea.

— Ah, o încăierare, foarte bine : *a strife, der Streite, une mêlée, yes*, am înțeles foarte bine. Se spune *lite* în italiană ? *Li-te*, foarte bine. Ce pot să fac eu ?

— Am nevoie de tine.

— (Li-te). Nu înțeleg.

— Vreau să provoc pe cineva la duel !

— Ah, un duel, tu ? Foarte bine, am înțeles.

— Dar nu știu, nu cunosc deloc scrima. Ce trebuie să fac ? Nu aș vrea să mă las omorât ca un câine, înțelegi ?

— Ca un câine, foarte bine, am înțeles. Și atunci, citeva... *coup* ? Ah, o lovitură se zice ? Da, *infallible*, eu învăț pe tine. Foarte simplu, da. Acum ?

Și Bill, cu o săritură de maimuță bine dresată, desprinsă de pe perete două florete vechi ruginite.

— Așteaptă, așteaptă... — îi spuse Rocco, tulburându-se la vederea celor două fiare vechi. Mai întâi explică-mi... Eu provoc, așa e ? sau pălmuiesc și sint provocat. Martorii discută, cad de acord. Să zicem duel cu spada. Mergem la locul stabilit. Ei bine, cum se face ? Uite, vreau să știu totul, în ordine, pe rînd.

— Da, uite, răspunse Madden căruia îi plăcea ordinea, cînd vorbea, ca să nu se încurce ; și începu să explice în amănunt, în felul lui, preliminariile unui duel.

— Gol ? — întrebă la un moment dat Rocco, consternat peste măsură. Cum gol ? De ce ?

— Gol... în cămașă, răspunse Madden. Gol... cum se spune ? *le tronc du corps... die Brust... ah, yes, bustul, bustul*. Sau pur și simplu fără pieptul gol, da... cum vrei.

— Și după aceea ?

— După aceea ? Ei da, duelul... Spada, în gardă ; *à vous* !

— Uite, spuse Rocco, eu, de exemplu, iau în mînă spada, hai, învață-mă... Cum fac ?

Bill îi așeză degetele, mai întâi, pe mînerul floretei. Rocco se lăsă aplecat, tras, potrivit ca un automat. Se simți însă curînd umilit în acele neobișnuite poziții forțate. — Cad ! cad ! — și îl obosea brațul întins, i se înțepenea ; floreta ? i se părea prea grea. — *Eh ! eh ! olà ! oilà !* îl stimula între timp Madden. — Așteaptă Bill ! — ca să dea lovitura aceea, cum putea rămîne piciorul sfîng nemișcat ? și dreptul, Dumnezeuule, Dumnezeuule ! nu se mai putea retrage în gardă ! La orice mișcare singele îi năvălea cu furie în rana de la frunte. Între timp, de-a lungul pereților, mobilele decrepite lăsau impresia că joacă singure, buimă-

cite de salturile ridicole ale umbrelor monstruoase mărite ale celor doi spadasi nocturni.

Bum ! Bum ! Bum ! — cîteva lovituri date cu furie în podea.

Madden se opri, istovit, cu fruntea lui imensă plină de broboane de sudoare. Ascultă atent.

— L-am trezit pe profesorul Luca !

Rocco se prăbușise vlăguit pe un scaun, cu brațele atîrnînd, capul pe spate, sprijinit de perete ; aproape leșinat. În atitudinea aceea, părea că terminase duelul cu adversarul și că primise lovitura mortală.

— L-am trezit pe profesorul Luca, repetă Bill, privind pe Rocco, căruia o asemenea noutate parcă nu-i oferea nici o surpriză neplăcută.

— Mă duc eu la Blandino, spuse Rocco într-un tîrziu, ridicîndu-se. Trebuie să rezolvăm totul pînă mîine. Blandino îmi va fi martor. Te salut, îți mulțumesc Bill. Contez și pe tine, să știi.

Madden cu lampa în mînă își însoți prietenul pînă la ușă ; așteptă pe palier pînă ce profesorul Blandino deschise și cînd ușa de la etajul doi se închise, se retrase făcînd un gest al lui, specific, cu mîna ca și cînd și-ar fi gonit o muscă încăpățînată de pe nas.

Luca Blandino primi fără plăcere vizita aceea în toiul nopții. Bolborosînd, clătînîndu-se, îl pofti pe Rocco să treacă prin celelalte camere pustii, pînă în camera lui ; apoi, cu barba stufoasă, căruntă, răvășită și cu ochii umflați și înroșiți de somnul întrerupt, se așeză pe pat cu picioarele goale, păroase, atîrnate.

— Domnule profesor, iu-vă milă de mine, și iertați-mă, spuse Rocco Mă las în mîinile dumneavoastră.

— Ce ți s-a întîmplat ? Ești rănit ! — exclamă Blandino cu glas răgușit privindu-l cu luminarea în mînă.

— Da... ah, dacă ați ști ! De zece ore, eu... Știți, soția mea !

— O nenorocire ?

— Mai rău. Soția mea m-a... Am gonit-o de acasă...

— Tu ? De ce ?

— Mă înșela... mă înșela... mă înșela...

— Ești nebun ?

— Nu ! Ce nebun !

Și Rocco începu să hohotească, ascunzîndu-și fața în mîini și gemînd :

— Ce nebun ! ce nebun !

Profesorul îl privea din pat, necrezându-și ochilor și urechilor, așa luat pe nepregătite, din somn.

— Te înșela ?

— Am surprins-o că... că citea o scrisoare... Știți de la cinc ? De la Alvignani !

— Ah, pungașul ! Gregorio ! Gregorio Alvignani ?

— Da (și Rocco înghiți în sec). Acum înțelegeți, domnule profesor... așa... așa nu se poate, nu trebuie să se termine așa ! El a plecat.

— Gregorio Alvignani ?

— A fugit, da. Chiar în seara asta. Nu știu unde, dar voi afla. S-a temut... Domnule profesor, sint în miinile dumneavoastră.

— În miinile mele ? Ce amestec am eu ?

— O satisfacție, domnule profesor, nu încape vorbă că trebuie să am o satisfacție în fața tuturor. Nu credeți ? Pot rămîne așa ?

— Ușurel, ușurel... Calmează-te, fiule ! Ce amestec au ceilalți ?

— Onoarea mea, domnule profesor ! Vi se pare puțin ? Trebuie să-mi apăr onoarea... în fața întregului tîrg...

Luca Blandino dădu din umeri, plictisit.

— Lasă-l încolo de tîrg ! Trebuie să reflectăm, să ne gîndim bine. Înainte de toate : ești sigur ?

— Am scrisorile, vă spun, scrisorile pe care i le arunca el pe fereastră !

— El, Gregorio ? ca un băiețandru ? Dar spui adevărul ? Vai, vai, vai... Îi arunca scrisorile pe fereastră ?

— Da, le am aici !

— Ia te uită, ia te uită... Și soția ta, sfinte Dumnezeu ! Nu este fata lui Francesco Ajala ? Bagă de seamă, dragul meu, ăla este un animal furios... Va ieși un măcel... Ce mi-ai spus ? Ce mi-ai spus ? Vai... vai... vai... Pe fereastră ? Îi arunca scrisorile pe fereastră, ca un băiețandru ?

— Pot conta pe dumneavoastră, domnule profesor ?

— Pe mine ? De ce ? Ah, ai vrea să-l provoci... Așteaptă fiule, trebuie să ne gîndim bine... M-ai zăpăcit cu totul... Nu se poate, acum...

Cobori din pat ; se apropie de Rocco și bătîndu-l cu mîna pe umăr, adăugă :

— Revino-ți în fire, fiule... Suferi prea mult, o văd...
Miine, da ? pe lumină. Vom vorbi miine ; acum e tirziu...
Du-te și te culcă, dacă vei putea... du-te și te culcă, fiule...

— Dar făgăduiți-mi de pe acum... — insistă Rocco.

— Miine, miine, îl întrerupse din nou Blandino, împingându-l spre ușă. Îți făgăduiesc... Dar ce pungaș, oh ! Îi arunca scrisorile pe fereastră ? Trebuie să ne așteptăm la toate de la lumea asta, dragul meu ! Bietul Roccuccio, ia te uită ! te înșela... Hai, hai, nu-i nimic...

— Domnule profesor... nu mă părăsiți, vă rog ! Contez pe dumneavoastră !

— Miine, miine, repetă Blandino. Bietul Roccuccio... viața... hm... ce pacoste... Noapte bună, fiule, noapte bună, noapte bună...

Și Rocco auzi închizându-se ușa în spatele lui, încet-încet, și rămase în întuneric, pe palier, în mijlocul scării mute, dezorientat. Nimeni nu mai vrea să știe de el ? !

Se așeză, ca un copil părăsit, pe primele trepte ale scării, lângă balustradă, cu coatele pe genunchi și capul între mâini. Întunericul, tăcerea, poziția însăși îi strinseseră inima făcându-l să se lase pradă unei deprimări profunde. Începu să plângă și să se vaite, cu un glas scăzut :

— Ah, mamă ! mamă !

Plînse și iar plînse. Apoi se căută în buzunar și scoase o scrisoare mototolită. Aprinse un chibrit și încercă să citească ; dar simți pe mână contactul cu ceva umed, ușor, puțin viscos ; ridică chibritul. Era un fir de păianjen, foarte lung, care atârna din înălțimea scării. Rămase cu privirea ațintită asupra lui și nu băgă de seamă că bățul de chibrit continua să ardă între degete ; se fripse, și pe întuneric strigă de mai multe ori :

— Blestemat ! blestemat ! blestemat !

Aprinse un alt chibrit și începu să citească scrisoarea care era scrisă cu litere foarte mici, pe o hirtie cenușie, ordinară la prima vedere. Citi automat primele cuvinte : „Îți scriu de trei luni (sînt trei luni) și încă...” Sări cîteva rînduri ; își fixă apoi privirea pe un „cînd ?” subliniat, apoi aruncă chibritul și rămase cu scrisoarea în mână și cu ochii deschiși în întuneric.

Revedea scena.

Forțase ușa cu o smucitură violentă, strigînd „scrisoarea ! dă-mi scrisoarea !” La zgomotul acela, Marta se apăsase cu ușa deschisă a dulapului cel mare din perete lângă

care citea. El împinsese cu putere ușa și îi apucase încheieturile mâinilor. — „Ce scrisoare ? Ce scrisoare ? Ce scrisoare ?“ — se bălăucea ea, privindu-l înfricoșată în ochi. Dar hirtia, mototolită în groaza aceea neașteptată și aruncată între rochii și un raft al dulapului, a căzut ca o frunză uscată pe podea. El, repezindu-se să o ridice, s-a lovit cu capul de ușa deschisă a dulapului răbindu-se la frunte. Orbit de minie, de durere, se năpustise asupra ei cu tot felul de invective, neținând seama de sarcina ei în primele luni și o dăduse afară din casă, lovind-o și imbrâncind-o.

Apoi, scena cu socrul. Se dusesse să-i arate scrisoarea aceea și celelalte, descoperite în dulap. Nu era vinovată ? — „Și în ce consistă atunci o vină, pentru dumneata ?“ — îl întrebase. — „Scuză-mă, poate fiindcă este fata dumitale ?“ — Francesco Ajala sări asupra lui ca un tigru. — „Fata mea ? Ce spui ! Fata mea o tîrfă ?“ Apoi se potolise. — „Bagă de seamă Rocco ce faci.. Vezi despre ce e vorba. Scrisori ? ...Și tu distrugi două case : a ta și a mea. Poate o ierți totuși“... — „Ah, da ? dumneata în locul meu ai ierta-o dacă nu i-ai fi tată ci i-ai fi soț ?“ Și Francesco Ajala nu a mai știut ce să-i răspundă.

„El nu, și eu da ? Oh, frumos, n-am ce zice !“ se gîndi Rocco în liniștea scării.

— S-a terminat ! Acum s-a terminat !

Se ridică în picioare și aprinzînd un alt chibrit urcă scara, cu ochii la scrisoarea pe care o avea încă în mînă.

„Ce vrea să spună oare ?“... — se întreba, căutînd să descifreze deviza lui Alvignani imprimată în culoare roșie în partea de sus a hirtiei :

NIHIL — MIHI — CONSCIO ¹

III

UMBRA, APOI ÎNTUNERICUL AU invadat încet-încet camera în care mama o primise pe Marta, gonită de soțul ei. În întuneric, bibeloul de sticlă de pe masa pregătită pentru cină, înainte de sosirea Martei, atrăgea din stradă cîteva fire de lumină.

¹ N-am nimic pe conștiință.

Doamna Agata Ajala, înaltă și corpolentă, dar cu o anume duioșie în ochi și în glas, părînd că ar vrea să atenueze în fața celei ce o privea și îi vorbea impresia neplăcută pe care o producea mai mult ca sigur trupul ei ; reintrînd din camera vecină unde o chemaseră cu puțin înainte, deschizînd ușa zări în lumina neașteptată pe cele două fete pe canapeaua din față : Marta, lăsată pe speteaza canapelei cu o batistă pe față, și Maria care îi ținea o mîină, aplecată deasupra ei.

— Vrea să plece... — anunță ea, aproape prostită de nenorocirea neașteptată.

— Mamă, a aflat... a aflat, spusé atunci Marta, dînd din cap și frecîndu-și mîinile. A aflat și nu vrea să mai vină acasă. El nu iartă, știu eu. Du-te și caută-l ; spune-i să se întoarcă, mamă ; eu mă duc. Știu, nu mă mai crede demnă de a mai sta în casa lui. Spune-i că am venit aici... așa, pentru că nu știam unde să mă duc. Acum plec. Nu știam unde să mă duc.

Două brațe scumpe, întinse într-un elan de duioșie, o atraseră la sine.

Mama spuse : .

— Unde voiai să te duci ? Unde poți să te duci ? Rămii, rămii aici, cu Maria. Mă voi duce să-i vorbesc.

Își trase un șal negru de lînă pe cap, apoi și-l înfășură în jurul gîtului, și ieși.

Strada largă a cartierului, foarte însuflețită în timpul zilei, seara rămînea tăcută și pustie ca un cartier de vis, cu șirul de case înalte, pe ale căror ferestre luna reflecta ici și colo o lumină verde. Un șir întunecos și întrerupt de nori fumurii acoperea din cînd în cînd palida și proaspăta seninătate lunară și arunca umbre negre asupra străzii umede.

— Oh, sfinte Francesco ! — invocă mama, ridicînd o mîină înspre biserica din fundul străzii.

Acolo, la cîțiva pași de casă, pe aceeași șosea suburbană, se ridica vasta tăbăcărie al cărei proprietar eră Francesco Ajala. Apropiîndu-se, ea își zări soțul la un balcon de la primul etaj ; se cutremură la gîndul că-i va înfrunta minia și durerea, știind la ce excese teribile puteau să-l tirească. Era mai înalt decît ea și trupul său uriaș își profila umbra în golul luminos al balconului.

Două erau nenorocirile, nu una. Și aceasta, a tatălui, mult mai gravă decît aceea a Martei. Deoarece, raționînd

cu puțin calm și așteptând să treacă cîteva zile, nenorocirea fetei s-ar fi putut remedia. Dar cu părintele ei era mai greu.

Doamna Ajala învățase de multă vreme să cumpănească orice neplăcere, orice durere, și nu pentru ea, fiindcă i s-ar fi părut puțin sau chiar nimic, ci pentru accesele de minie pe care le-ar fi trezit în soțul ei. Uneori, din cauza stricăciunii sau spargerii unui obiect, chiar de mică valoare, dar din care cu greu s-ar mai fi găsit alt exemplar în țîrg, toată casa intra în doliu, în consternarea cea mai gravă... Și vecinii, străinii, aflînd de acest lucru, rîdeau ; și aveau dreptate. Pentru o sticlură ? Pentru un tablou de nimic ? Pentru un bibelou oarecare ? Dar trebuia să vezi cîtă importanță avea pentru el, pentru soț, stricăciunea sau spargerea aceea ! O lipsă de respect, nu față de obiect care prețuia puțin sau nimic, ci față de el, care îl cumpăraseră. Avar ? Nici pomeneală ! Pentru fleacul acela de doi bani era capabil să distrugă toată casa.

În atîția ani de căsătorie, ea reușise cu vorba bună să-l îmblînzească puțin, să-i ierte, chiar deseori, greșeli deloc ușoare, fără să-și diminueze din propria demnitate și fără să-l umilească cu iertarea ei. Dar din cînd în cînd era de ajuns o nimica toată ca să-și iasă din fire ca o fiară. Poate, puțin după aceea, se căia ; totuși nu voia, sau nu știa, să mărturisească acest lucru : i s-ar fi părut că se înjosește sau că este învins : dorea ca alții să-l ghi-cească ; dar pentru că toți erau înspăimîntați și nici unul nu îndrăznea nici măcar să sufle, el se închidea în sine, se încapățîna săptămîni întregi într-o minie întunecată și mută. Desigur, cu o ciudă tăinuită, simțea strădania celor din jur de a nu mai repeta o greșeală care să-i dea motiv să se plîngă, cît de puțin ; și bănuia că multe isprăvi îi erau ascunse ; dacă vreuna era descoperită chiar după multă vreme, lăsa să se descarce ciuda acumulată cu furie, fără a se gîndi că acele crize nu-și mai aveau rostul, și că, în sfîrșit, dacă ceva îi fusese tăinuit era pentru a nu-l supăra.

Se simțea străin în propria-i casă ; i se părea că ai lui îl socoteau străin ; și nu avea încredere. Mai ales în ea, în soție, nu avea încredere.

Iar doamna Agata, într-adevăr, suferea mai cu seamă de acest lucru : că în sufletul lui erau imprimare două concepte false în legătură cu ea : unul de răutate, altul de

ipocrizie. Suferea cu atât mai mult cu cât ea însăși se vedea adesea nevoită să recunoască faptul, motivat ce-i drept, că această părere a lui nu era nemotivată ; pentru că, într-adevăr, datorită neînțelegerii dintre ei, uneori ea era forțată de nevoile înseși ale vieții să facă cîte un lucru pe ascuns, lucru cu care el, fără îndoială, nu ar fi fost de acord ; sau mai bine zis, să-i ascundă totul.

Acum doamna Agata era sigură că soțul ei, dezlănțuit, îi va arunca în față toate micile concesii pe care reușise să le obțină de la el în atîția ani prin blindețe.

— Francesco ! — chemă cu un glas umil, în liniștea străzii.

— Cine este acolo ? — întrebă tare Ajala, tresărind, aplecîndu-se pe balustrada balconului. Tu ? Cine ți-a spus să vii aici ? Pleacă ! Pleacă de aici repede ! Nu mă face să strig !

— Deschide, te implor...

— Pleacă, ți-am spus ! Nu vreau să văd pe nimeni ! Acasă ! imediat, acasă ! Nu ? Să știi că atunci cobor eu !

Și Francesco Ajala lovi cu putere balustrada balconului și se retrase.

Ea așteptă cu capul plecat, ca un cerșetor, sprijinită de poarta cea mare, ștergîndu-și din cînd în cînd ochii cu o batistă pe care o ținea în mînă de patru ore.

Un zgomot de pași de-a lungul gangului, răsunător : ferăstruica din dreapta porții se deschise și Ajala, aplecîndu-se și întinzînd capul, își apucă soția de un braț.

— De ce ai venit pînă aici ? Ce vrei ? Cine ești ? Nu mai cunosc pe nimeni ; nu mai am pe nimeni ; nici familie, nici casă ! Afară cu toții ! Îmi faceți silă, silă ! Du-te de aici, du-te !

Și o îmbrînci puternic.

Ea rămase îndurerată în spațiul gol din cadrul ușii ; apoi intră ca o umbră, resemnată în așteptarea descărcării întregii furii a soțului ei, dispusă să o suporte ; hotărîtă chiar să se lase lovită.

În mijlocul gangului întunecos, Ajala, cu mîinile strînse la ceafă, privea acum ușa cea mare cu geam, în fund, oarbă, în lumina difuză a lunii. Se întoarse cînd își auzi soția plîngînd ; se apropie pe întuneric de ea cu pumnii strînși, răgînd cu disperare :

— Ai primit-o în casă ? Ai sărutat-o, mângâiat-o, îmbrățișat-o pe frumoasa ta fată ? Ce mai vrei acum de la mine ? Ce aștepți aici ? Îmi spui ?

— Vrei să pleci... — rosti ca încet, plângînd.

— Da, imediat. Valiza...

— Unde vrei să te duci ?

— Trebuie să-ți spun ?

— Dar și... ca să știu ceea ce trebuie să-ți pregătesc... pentru cît timp vei rămîne plecat...

— Cît ? — strigă el. Îți închipui că pot să mă mai întorc ? Să mai pun piciorul în casa voastră nerușinată ? Plec pentru totdeauna. La închisoare sau în groapă. Voi pune eu mîna pe el ! Îl voi prinde ! Oh, cu riscul de a...

— Și crezi că așa e bine ? — riscă ea, dezolată.

— Nu, dar ce ! Nu ! — tună el cu un urlet oribil. Este drept ca o fată să terfelească numele tatălui ei ? ! Să fie gonită de acasă de soț ca o tîrfă, ca apoi să vină să o instruiască pe sora ei mai mică ! Asta este drept, e drept pentru tine, știu eu !

— Cum vrei tu. Dar eu te întreb dacă, înainte de a te dezlănțui așa, nu ți se pare că trebuie să vedem ce se poate face ?

— Ce anume ?

— Să vedem dacă e cu putință să evităm scandalul.

— Scandalul ? — strigă el. Dar dacă Rocco a venit aici !

— Aici ?

— Ca să-mi arate scrisorile !

— Ah, le-ai văzut ? — întrebă ea neliniștită. Ultima ? În ea este dovada că Marta...

— E nevinovată, asta vrei să spui ? — izbucni el, apucînd-o de un braț, respingînd-o, năpustindu-se asupra ei din nou. Nevinovată ? Nevinovată ? Ai curaj să-mi spui mie că este nevinovată ? Образul, obrazul, nu ți s-a înroșit ? Nu ți s-a înroșit ?

Și spunînd acestea, își palmui de mai multe ori cu furie obrajii. Apoi reluă :

— Nevinovată... Cu scrisorile acelea ? La fel ai fi făcut și tu ? Destul ! Nu risca să o mai scuzi !

— Nu o scuz, gemu ea, încet, sfîșiată de durere. Dar dacă am dovada, eu, că fata mea nu merită pedeapsa pe care vor să i-o aplice...

— Ah, asta, tună sumbru Ajala, asta am spus-o și eu imbecilului aceluia...

— Vezi ? — strigă soția, luminată parcă de o rază de speranță.

— Dar apoi el m-a întrebat dacă eu în locul lui aș fi iertat... Ei bine, nu ! Pentru că eu — adăugă, apucându-și din nou soția de braț și scuturînd-o cu putere — eu nu te-aș fi iertat : eu te-aș fi ucis !

— Fără vină.

— Pentru scrisoarea aceea ! Nu ajunge ?

— Marta, da, poate fi vinovată — se hotărî atunci să recunoască mama — însă de ușurință, nu de alteeva. Dar acum ce vrei să faci ? Să pleci, să te lupți cu el, tu ! Și nu înțelegi că nenorocirea, așa... Lasă-mă să-ți spun, te rog ! Eu am credința, am credința că într-o zi, curînd, se va face lumină...

— Nu o scuza ! Nu o scuza !

— Nu o scuz pe Marta, nu ; mă acuz pe mine, da. Pe mine, pe mine, pentru că eu nu trebuia să o las să facă această căsătorie.

— Mă acuzi și pe mine, nu-i așa ?

— Dar tu însuși ai spus-o ! Nu te-ai căit ? Ne-am grăbit s-o mărităm, și recunoaște că am ales rău. Și cît a suferit sub tirania otrăvii de mătuși și a tatălui infam, mai înainte ca Rocco să se hotărască să locuiască singuri ! Știu, asta nu e o scuză, este adevărat ; dar poate face, mi se pare, mai puțin severă pedeapsa. Ea este acum o nenorocită... da, o...

N-a mai putut să continue. Și-a ascuns fața în batistă, tremurînd de hohotele nestăpînite.

El, cu un cot sprijinit de zid și cu mina la frunte, zgîndărea ritmic cu piciorul un morman de cuie vechi adunate în gang și cu sprîncenele încruntate, stufoase, pîrînd preocupat numai de mișcarea piciorului. Apoi rosti cu o profundă mîhnire :

— Fiindcă vina este a mea și a ta, asta este condamnarea noastră și trebuie să o suportăm. Bagă de seamă ! Vin cu tine acasă : de aici înainte va fi închisoarea mea și a ta. Nu voi ieși din ea decît mort !

Se duse sus să închidă balconul rămas deschis. Soția așteptă puțin în întunericul gangului ; apoi văzînd că întîrzie, urcă și ea. Îl găsi cu fața la perete — plîngea, singur.

— Francesco...

— Pleacă ! Pleacă ! Pleacă !

O împinse cu furie. Închise tăbăcăria și apoi străbătură în tăcere distanța scurtă pînă acasă. În fața porții, îi porunci soției să se urce înaintea lui, adăugînd amenințător :

— Nu trebuie să o văd !

Puțin după aceea urcă și el și se duse să se închidă cu cheia într-o cameră, pe întuneric ; se aruncă pe pat, îmbrăcat, cu fața infundată în perne, stringînd cu o mînă tăblia patului.

Zăcu astfel toată noaptea. Din cînd în cînd sărea brusc ridicîndu-se în șezut pe pat. Asculta cu atenție. Nici un zgomot. Totuși cu siguranță nimeni nu dormea.

Tăcerea aceea profundă îi irita surd zbuciumul sufletească atît de violent. Așezat astfel, își tortura picioarele, brațele cu degetele ca ghearele strînse, sufocat de o dorință furibundă, neputincioasă, de a plînge, de a urla. Apoi se prăbușea din nou pe pat, infundîndu-și fața în perna udă de lacrimi.

Cum ! ? Plinsese ?

Puțin cîte puțin, sub coșmarul gîndurilor care îl obsedau, mereu aceleași, se simți năucit, și rămase mult timp nemișcat, aproape inconstient, suspinînd cînd și cînd, frînt de oboseală, redeșteptîndu-se uneori cu mintea obtuză, simțîndu-și ochii uscați, rătăciți în bezna camerei.

Apoi crăpăturile obloanelor începură să se lumineze. Treptat firele acelea subțiri de lumină umedă se aprinseră tot mai mult, devenind aurii : soarele era sus !

Din pat, cu mîinile după ceafă, privea obloanele. Pe stradă începea scurgerea continuă a carelor, de parcă îi treceau prin creier ; le vedea stînd așa, zăcînd, cuprins încă de căldura patului și a camerei, cu sufletul abia trezit. Afară, ziua... munca... Muncitorii, așezați unul lîngă altul, așteptau să se deschidă poarta cea mare a tăbăcăriei. Uite, sună clopoțelul, intră, doi cîte doi, veseli sau taciturni, cu un pachet sub braț. Bătrînul Scoma, ah, acela nu vorbește niciodată... fata lui...

— Și fata mea ! și fata mea ! Mai rău decît aceea ! Aceea nu a înșelat, ci a fost înșelată ; și acum mizeria...

Sări din pat, ca și cînd ar fi vrut să alerge la Marta și să o apuce de păr, să o tîrască prin casă, să o lovească pînă la sînge.

Două bătăi în ușă, timide.

- Cine e ? — strigă, sărind din pat.
- Eu... — suspină un glas, în spatele uşii.
- Pleacă ! Nu vreau să văd pe nimeni !
- Dacă ai nevoie de ceva...
- Pleacă ! Pleacă !

Şi auzi paşii soţiei îndepărtându-se încet-încet şi îi urmări cu gândul în celelalte camere. Unde era „ea“ ? Ce făcea ? Putea să îndrăznească să vorbească, să privească în faţă pe mamă-sa, pe soră-sa ? şi ce spunea ? Neruşinata ! neruşinata !

Gândul la ea, curiozitatea de a o vedea, nevoia aproape de a o auzi plângând, tremurând toată sub ochii lui, fără a-i da iertarea cerută în genunchi, l-au ținut în tensiune toată ziua. Lăsase camera în întuneric, şi ajunsese să se îngrozească de crăpăturile obloanelor care îl orbeau ori de câte ori îşi întorcea privirea.

Abia târziu, se hotărî să-i deschidă fetei mai mici. Deschise şi se întinse din nou în pat.

— Închide imediat !

Maria închise imediat uşa şi lăsă pe dibuite o ceaşcă de supă pe măsuta de noapte.

— Te simţi rău ?

— Nu mă simt în nici un fel, răspunse cu asprime.

Maria se așează, suspinând încet, la picioarele patului, cu șervețelul în mâini.

El se ridică într-un cot, forțându-se să-și vadă fata în întuneric.

Maria nu fusese niciodată preferata lor. Crescută aproape în umbra Martei, păruse să accepte ca un lucru de la sine înțeles să stea alături de sora adorată pentru a-și scoate mai bine în evidență talentul, spiritul, frumusețea. Nimeni nu o băgase în seamă, dar nu se plînsese de acest lucru, cucerită și ea de farmecul Martei. Multe gânduri și sentimente rămăseseră închise în ea, nesolicitate de nimeni. Și nici tatăl, nici mama ei nu păreau să-și fi dat seama că între timp crescuse, că devenise aproape o femeie. Nu frumoasă, nici grațioasă ; dar prin ochi și prin glas degaja numai bunătate și prin purtări o grație atât de timidă. Încît reușea să fie tuturor foarte simpatice.

— Maria, o chemă cu glas răgușit tatăl său, din aceeași poziție.

Maria alergă la el și se simți pe neașteptate înconjurată și strînsă puternic în brațe, simți capul tatălui pe piept.

Astfel îmbrățișați au plîns amîndoi, fără a spune nimic, multă vreme.

— Pleacă, pleacă... — spuse el la sfîrșit, plictisit. Nu vreau nimic... Vreau să rămîn singur...

Și fata se supuse, tremurînd încă de duiosia neașteptată.

IV

MARIA ÎI CEDASE MARTEI CAMERA în care aceasta obișnuia să doarmă cînd era copilă. Nu se schimbase nimic, Maria nepunînd nici unul din lucrurile ei.

Mai era încă acolo dulăpiorul cu vechile picturi țărănești pe uși, pe care patina vremii mai mult le favorizase decît să le strice. Era încă acolo măsuța de lucru a bunicii cu placajul ars și plesnit de timp, din seara în care ea lăsase să cadă pe el lumînarea, nelipsind mult ca flăcările să-i aprindă fusta. Și tot acolo lîngă patul de alamă mai era încă agheasmatarul de sticlă și dedesubt ramura de măsline cu panglica trandafirie, acum decolorată.

Oare se mai afla și acum apă sfințită în vasul acela ? Oh, desigur ; Maria era foarte credincioasă.

Și la căpătii un *Ecce Homo* de fildeș, protejat de o placă concavă în interiorul unei rame ovale, negre ; *Ecce Homo* care își plecase odinioară, în semn de consimțămînt, capul încoronat cu spini spre ea și spre Maria cînd alergaseră una după alta să i se roage pentru sănătatea mamei care fusese cuprinsă de o boală neașteptată.

Marta nu fusese niciodată superstițioasă ; totuși semnul acela nu îi dispăruse din memorie, împreună cu spaima ciudată, aflînd de la sora ei, la cîtva timp după aceea, că și ei i se păruse că vede *Ecce Homo* plecînd capul în semn de consimțămînt.

Halucinații, desigur ! Dar totuși de ce nu îndrăznea acum să ridice ochii la imaginea aceea sfîntă de la capul patului ?

Nu era oare cu adevărat inocentă ? Îl iubise oare pe Alvignani ? Nici gînd ! Nu i se părea nici măcar cu putință ca cineva să creadă așa ceva cu adevărat. Toată vina ei

consta în a nu fi știut să respingă așa cum ar fi trebuit scrisorile lui Alvignani. Le respinsese, dar ca o nepri-cepută, răspunzându-i... În orice caz nu se simțea cu nimic, pentru nimic, vinovată față de soț.

Din corespondența purtată pe furiș citise cu interes numai partea care se referea la cazul de conștiință atât de grav pe cât de naiv expus de ea lui Alvignani, drept răspuns primelor scrisori ale lui, din nefericire, mai mult filosofice decât sentimentale.

Frazele de iubire nu le luase în seamă, sau risese de ele, ca de ceva lipsit de importanță, efuziuni galante și nevinovate. Se înjghebase între ei o polemică pur senti-mentală și aproape literară, care durase astfel aproape trei luni, și de care, da, era mulțumită, în timpul liber și în singurătatea în care o lăsa soțul. Atentă la formă, alegînd frazele ca pentru o compunere școlară, era mîndră în fața ei însăși de acel secret duel intelectual cu un om ca Alvignani, avocat de renume, lăudat, admirat, curtat de tot orașul, care se pregătea să-l aleagă deputat.

Intrarea în cameră a soțului, pe neașteptate, în timp ce ea citea scrisoarea în care pentru prima oară Alvignani riscase să i se adreseze pe nume, scena violentă care a urmat, o uimiseră și o speriaseră cu atât mai mult cu cât citind-o se simțea cu totul calmă și indiferentă. Nevi-novată, spunea ca.

Oricărei femei cinstite, care să nu fie urită, i se putea întimpla ușor să se vadă privită cu insistență de un băr-bat ; iar dacă era luată prin surprindere, să se tulbure ; dacă, în plus, i se mărturisea frumusețea, să se complacă. Or, nici unei femei cinstite, în adîncul conștiinței sale, nu i s-ar fi părut că săvîrșește un păcat în clipa aceea de tul-burare sau de încîntare, mîngîind cu gîndul dorința trezită de ea, închipuindu-și într-o clipă o altă viață, o altă iu-bire... Apoi, la vederea lucrurilor din jur redevenea con-știentă de propria ei stare și de propriile-i îndatoriri ; și totul se termina aici... Clipe ! Nu simțim oare fiecare din noi cum ne apar în minte gînduri stranii, aproape fulgere de nebunie, gînduri confuze, de nemărturisit, izbucnind parcă dintr-un suflet străin față de cel pe care ni-l recu-noaștem în mod obișnuit ? Apoi acele fulgerări se sting și revine umbra sîciitoare și întunecată sau calma lumină de totdeauna.

Fără să vrea, fără să știe cu precizie în ce fel, s-a trezit cuprinsă, învăluită, într-o complicație.

De la înfricoșătoarea surpriză de a vedea aruncată pe fereastră prima scrisoare de la Alvignani și de la nesiguranța chinuitoare asupra hotărîrii pe care trebuia s-o ia pentru a întrerupe această corespondență, nu știa cum, ea — cinstită, foarte cinstită, fată a unor oameni cinstiți — uite, a ajuns pînă aici, fără să-și dea seama. Ah, cîte imprudențe comisese omul acela înainte de a-i fi aruncat prima scrisoare și după aceea ! Acum se simțea jignită. Perdelele ferestrelor din față nu mai aveau liniște : cînd erau date deoparte, cînd erau deodată trase ; dispariții bruște de la fereastră, ca și unele semne din cap sau cu mîna... Și putuse chiar să rîdă, atunci, să rîdă de acel bărbat, matur, respectabil, care apărea în fața ei atît de ridicol, de copilăros... Dar la ce-ar fi putut ea recurge ca să-l facă să înceteze să o mai chinuie ? Să-l expună pe tatăl ei ? Sau pe soț ? Era exasperată, umilită ; și totuși ochii i se îndreptau tot acolo, la ferestrele din față, involuntar, chemați de o forță irezistibilă... Ieșea adcsea din casă, pentru a se sustrage acelei tentații puerile ; se ducea zile întregi acasă la tatăl ei ; și aici o silea pe Maria să cînte, să cînte aceeași melodie, o veche și melancolică barcarolă.

— Marta, ce faci ?

Iar ea, cufundată în divan, răspundea cu un glas stîns și cu ochii pierduți :

— Sînt departe... departe...

Maria rîdea și Martei îi răsunau și acum în urechi rîsetele vesele ale surorii ei. Și continua să-și amintească, să revadă în minte. În salon intra mama, care o întreba cîte ceva de soțul ei.

— Ca de obicei... îi răspundea ea.

— Ești mulțumită ?

— Da.

Mințea. Nu pentru că avea să-i reproșeze lui ceva ; dar iată că îi rămînea în adîncul sufletului un sentiment ostil, nedefinit, și nu de acum ; ci din prima zi a făgăduinței de căsătorie, atunci cînd ei, fată de abia șaisprezece ani, abia ieșită din colegiu, unde studiasc cu multă silință, îi fusese prezentat Rocco Pentàgora drept logodnic. Era un sentiment de vagă oprimare, ascuns în adînc și sufocat de înțeleptele reflecții ale părinților, care văzuseră în Pentàgora o partidă convenabilă, un tinăr de ispravă, bogat...

Da, da ; și ea repetase aceste înțelepte considerații ale mamei și ale tatei, ca și când ar fi fost ale sale, colegelor de la școală, de la care a vrut să-și ia rămas bun ; ca și cum din copilă, ar fi devenit deodată bătrână, încercată și experimentată în lume.

Ici și colo pereții camerei de copil mai păstrau câteva date scrise de ea : amintiri, desigur, ale unor vechi succese școlare sau ale unor petreceri între prietene sau în familie. Și pe pereții aceia ca și pe toate obiectele umile, simple și dragi se părea că timpul adormise și că totul, înăuntru, păstra aerul respirației ei. Iar Marta se complăcea în a scotoci cu gândul în viața ei de copil.

De câte ori nu auzise, stînd cu ochii pironiți și cu spiritul rătăcitor, răpăitul primelor ploii pe geamurile ferestrelor ; de câte ori nu văzuse lumina aceea palidă, melancolică, în camera întunecată, cu senzația plăcută a iernilor apropiate, la sfîrșitul toamnelor înorate, a florilor pe care le provoacă nopțile de iarnă, spre dimineață ?

Maria își privea sora, uluită de calmul ei, și aproape nu-și credea ochilor, jignită în adîncul inimii de indiferența Martei care părea că s-ar fi împăcat cu ideea nenorocirii trăite, ca și când furtuna nu i-ar fi trecut de curînd pe deasupra capului. „Și totuși e conștientă — se gîndea Maria — în ce stare a ajuns tata din cauza ei !” Și aproape că plîngea de mîhnire că nu-și vedea sora așa cum ar fi vrut, adică umilă, dezolată, îrvinsă în durerea ei și neconsolabilă, cum era în primele zile, la venirea ei acasă.

Intr-adevăr, Marta nu mai plîngea. După ce-i mărturisise totul mamei, totul, pînă în cele mai mici amănunte, în cele mai intime și secrete sentimente, sperase ca cel puțin tatăl ei, dacă nu chiar soțul, să-i dea dreptate, și să revină asupra hotărîrii de a nu mai ieși din casă, ceea ce pentru ea însemna, în fața întregului oraș, o condamnare chiar mai gravă decît cea impusă de soț cînd voise cu atîta nechibzuință să o pedepsească, alungînd-o din patul conjugal.

Astfel el, tatăl ei, confirma acuzația soțului și o discredita pe ea iremediabil. De ce nu o înțelegea, oare ?

Curioasă, își întrebase mama dacă îi comunicase tatălui mărturiisrile ei, și mama îi confirmase.

Ei, bine ? Neschimbat !

Din momentul acela nu a mai vărsat nici o lacrimă. S-a simțit răscolită pînă în adîncul sufletului, iar minia în-

frunată s-a înăsprit în ea, transformându-se într-un dispreț rece, în masca aceea de indiferență insolentă față de suferința mamei și a surorii, care în loc să-l condâneze pe tată pentru oarba și încăpățînata lui nedreptate, se arătau consternate din cauza lui, din cauza răului pe care l-ar fi resimțit sănătatea lui, ca și cum vina ar fi fost numai a ei.

Și acum Marta cerea Mariei vești despre unele prietene care veneau înainte să o viziteze pe mama lor ; și pentru că Maria răspundea confuz, ea exclama zîmbind :

— Știu, acum nimeni nu va mai vrea să vină la noi...

Deci totul avea să se sfîrșească astfel ? Trebuia să rămînă ca într-o închisoare, în zăpușeala aceea, în întunericul, în doziul acela, ca și cînd lumea s-ar fi prăbușit ?

Familia se retrăsese în camerele cele mai îndepărtate de cea în care stătea închis Francesco Ajala. Nici un glas, nici un zgomot nu-i ajungeau acestuia la urechi ; așezat pe un fotoliu lîngă pat, el privea pragul luminat sub ușa neagră, spiona ușorul, prudentul tîrșit de pe podeaua de lîngă ușa de alături și se străduia să ghicească cine trecea în vîrfurile picioarelor. Nu ea, desigur : era Agata... era Maria... era servitoarea...

— Tăbăcăria, a vrut într-o bună zi să-i amintească soția. Vrei chiar ca să se piardă totul așa ?

— Tot ! Tot ! — îi răspunse el. Vom muri de foame

— Și Maria ? Nu este și ea fata ta ? Ce vină are biata Maria ?

— Dar eu ? — strigă Ajala, ridicîndu-se mînios în fața soției. Ce vină aveam eu ? Tu ai vrut-o !

Se stăpîni, se așează din nou ; apoi relua morocănos

— Cheamă-l pe nepotul tău, Paolo Sistri. Am să-i încredințez lui conducerea tăbăcăriei. Nu mai trebuie să fim înfumurați acum. Voia pe Marta de soție ? Să o ia ! Acum poate să o ia cine vrea.

— Oh, Francesco !

— De ajuns ! Trimite după Paolo. Pleacă !

De la acest Paolo Sistri, fiu al unei surori decedate a doamnei Agata, au aflat cele trei femei de isprăvile lui Rocco Pentàgora, care în ziua următoare scandalului plecase, într-adevăr, în căutarea lui Alvignani, cu profesorul Blandino și cu Madden. La Palermo, Gregorio Alvignani nu a vrut la început să accepte duelul ; reușise chiar să-l convingă pe Blandino să-l facă pe Rocco să renunțe, atunci acesta a răspîndit vestea tuturor pentru a-l con-

stringe să se bată cu el. Și duelul a avut loc, iar Rocco s-a ales cu o lungă rană pe obrazul stîng. De trei zile revenise în oraș însoțit de o femeie ușoară ; și-a adus-o în casa matrimonială, a silit-o să îmbrace rochiile Martei și trezind indignarea tuturor, se dădea în spectacol înaintea întregului oraș, conducînd-o la plimbare, în trăsură, împopoțonată astfel.

Ei bine, după asemenea vești tatăl Martei tot nu recunoștea nemernicia acelui individ ? nu se rușina să mai asculte condamnarea lui infamă ?

Marta tremura de indignare și de furie, făcea un continuu și violent efort pentru a se stăpîni în fața mamei și a surorii ei, care se arătau mereu mîhnite și înfrînte.

— Plîngi, Maria, dar de ce ? — își întreabă într-o dimineață, în batjocură, sora care intra în camera ei cu ochii roșii.

— Tata... oh, știi ! — răspunse Maria, cu greu.

— Eh, — suspină Marta. Ce vrei să-i faci ? Poate se odihnește. Nu face rău nimănui.

Era fără bluză, în fața oglinzii, în picioare : luă de pe cap acele de bagă și toată bogăția de păr negru i se revărsă parfumat pe spate, pe brațele goale. Își lăsă capul pe spate și își scutură de mai multe ori frumosul păr bogat ; apoi se așeză și umărul rotund, nespus de alb. neted, îi apărură printre şuvițele de păr care se despărțeau între sîn și spate. Pe umăr, negul violet, apărut cu ani în urmă, încet, ca o stea, pe care îl descoperise de mult Maria, cînd încă mai dormeau amîndouă împreună.

— Hai, piaptănă-mă, Maria, te rog.

V

FOARTE ÎNALT, SLAB, CU PICIOARELE deșirate, cu chipul palid pătat de pistrui, cu fire de păr roșu pe obraji și pe bărbie, Paolo Sistri venea acum în fiecare seară să supună aprobării unchiului Ajala raportul zilnic al activității din tăbăcărie.

După circa o jumătate de oră ieșea abătut și uluit din camera celui închis, și mătușii Agata și Mariei care îl

ășteptau nerăbdătoare, le răspundea de fiecare dată, aplecînd capul într-o parte :

— A spus că e bine.

Dar de aprobare părea că nu era nici convins și nici satisfăcut, bănuind că unchiul îl lăuda în bătaie de joc. Se lăsa pe un scaun, inspira cît mai mult aer cu putință și apoi îl scotea afară pe nări, clătînd capul.

Acum, înhămat în afaceri, renunțase la orice veleitate amoroasă. În primele zile se arătă foarte stînjedit de prezența Martei ; apoi, încet-încet, prinse curaj ; vorbind puțin, totuși, se adresa mai curînd Mariei sau mătușii Agata. Reda într-o dezordine copleșitoare de cuvinte toate peripețiile din cursul zilei și răsucindu-se pe scaun și învîrtindu-și ochii în toate părțile, asuda și înghițea des. Fiecare frază îi rămînea în aer sau se rezolva printr-o exclamație ; dacă totuși vreuna, din nefericire, îi reușea pînă la sfîrșit fără piedică, o repeta de trei sau de patru ori, înainte de a-și da osteneala de a începe alta.

Mătușa îl asculta cu atenție, aproba, dînd din cap, aproape fiecare cuvînt și adesea, știind că el nu mai are pe nimeni în familie, îl invita să rămînă la cină.

Paolo accepta aproape totdeauna. Dar erau foarte triste mesele acestea cufundate în tăcere, întrerupte doar de trimiterea mîncării celui ferecat și siderate de înfățișarea Mariei, care revenea de fiecare dată mai abătută.

Marta observa totul cu o stranie expresie în ochi, cînd ironică aproape, cînd disprețuitoare. Durerea celor din jur nu era oare o dojană care i se aducea pentru presupusa ei vină ? Adesea se ridica, părăsea masa, fără a spune nimic.

— Marta !

Nu răspundea : se ducea să se închidă în camera ei. Maria venea la ușă, o ruga să-i deschidă, să se întoarcă la masă. Asculta cu un fel de durere și de bucurie rugămintele insistente ale surorii, și nu deschidea și nici nu răspundea ; apoi, îndată ce Maria, obosită de a o implora zadarnic, pleca, se înfuria împotriva ei înseși de a nu fi cedat și începea să plîngă. Dar de îndată remușcarea se transforma în ură împotriva soțului. Ah, dacă ar fi putut să-l aibă în mînă în clipa aceea de furie ! Își freca miinile, plîngînd, agitată. Între timp, fructul omului aceluia creștea în pîntecul ei... Nu peste multă vreme va fi mamă ! Starea aceasta o îngrozea ; se zbătea, se lăsa pradă convulsiilor ; și crizele acelea violente o doborau.

Uneori Paolo Sistri rămânea puțin după cină pentru a ține de urît femeilor. Odată masa strânsă, în jurul acesteia, sub lampă, se înjgheba, timid, o viață familială. Dar cuvintele ieșeau greu de pe buzele tuturor, aproape temătoare de liniștea impusă în casă de nenorocirea aceea. Din când în când Maria se ducea în vârful picioarelor să asculte la ușa tatălui său.

— Doarme, spunea mamei care o privea întrebătoare, de câte ori revenea din camera tatălui.

Și mama închidea ochii în durerea ei nemărginită și suspina, reluându-și lucrul : micul trusou pentru pruncul care avea să se nască.

Trebuia să lucreze repede, deoarece nimeni, pînă acum, nu s-a gândit la lucrul acela pentru bietul nevinovat care venea pe lume. Se gândise de departe o prietenă, o prietenă din alte timpuri, cu care doamna Agata, din dispoziția soțului, rupsese orice relație.

Prietena se numea Anna Veronica. Cînd doamna Agata o cunoscuse prima dată, aceasta trăia împreună cu mama ei, mîndră că o întreținea predînd în școlile elementare. În timpul acela îi făcuseră curte mulți tineri sperînd să-i înșele natura pătimasă ; dar Anna, care se irosea într-adevăr în așteptarea unui bărbat căruia i-ar fi oferit cea mai caldă și devotată iubire, a știut totdeauna să se apere. Cîteva buchete de flori, un schimb de scrisori, vorbe și vise, poate chiar și un sărut pe furate : și atît.

Căzuse odată totuși într-o cursă, la cîtva timp după moartea mamei, și fusese atrasă în ca de fratele uneia din cele mai bogate prietene, în casa cărora obișnuia adesea să se ducă după interminabilele ore de școală, mercur bine primită, deoarece le ajuta la lucrul de mîină, le distra cu glumele ei pline de duh și prompte și, deseori rămînea la ele la masă și uneori chiar noaptea.

Prima cădere fusese ținută ascunsă cu o interesată prudență din partea părinților tînărului, astfel că nimic precis nu se auzise în oraș. Anna plînsese în taină pentru tinerețea ei ofilită, viitorul frînt, sperînd o vreme în căința tînărului. Multe din prietene, străine de întîmplare sau generoase, îi păstraseră prietenia, și printre acestea Agata Ajala, pe atunci abia măritată.

După cîtiva ani, Anna Veronica întîlnise, din nenorocire, pe un alt tînăr, bolnav, melancolic, care locuia lingă ea, în trei cămăruțe umile dar plăcute și acrisite, cu o mică

terasă plină de flori. Acesta o ceruse de soție ; dar Anna, onestă, a vrut să-i mărturisească totul ; apoi n-a știut, sau poate că nici n-a putut să-i refuze aceeași dovadă de iubire pe care i-o acordase și celuiilalt. Dar de data aceasta, după ce el s-a dezis și a părăsit-o, Anna a ajuns la scandal, pentru că rămăsese însărcinată cu seducătorul sentimental, plecat pe neașteptate din oraș. Din fericire copilul a murit imediat după naștere. Anna, destituită de la școală, a obținut, din milă, o pensie mizerabilă, grație căreia a putut să supraviețuiască în singurătatea și în infamia în care o aruncase nemernicul melancolic.

Doamna Agata se întâlnea deseori în biserică cu Anna Veronica, dar se prefăcea că nu o vede ; Anna o înțelegea și nu o condamna ; își ridica privirea și în ochi și pe buze rugăciunea îi devenea și mai fierbinte, rugăciune nutrită de dragoste față de toți, prieteni și dușmani, de parcă ei i s-ar fi cuvenit primul exemplu de iertare.

Cînd a izbucnit scandalul Martei, Anna Veronica a privit-o cu alți ochi pe doamna Agata, duminicile, la slujbă. Știa că Marta era însărcinată ; și într-o zi, ieșind de la biserică, s-a apropiat umil de prietena de odinioară care se ruga încă și depunîndu-i un pachet în poală, i-a spus :

— Acesta e pentru Marta.

Doamna Agata ar fi vrut să o cheme înapoi ; dar Anna s-a întors să o salute numai cu mîna și a fugit. În pachet, doamna Agata a găsit cîteva dantele lucrate cu croșeta, trei bavețele brodate și două scufițe. S-a înduioșat pînă la lacrimi.

Din multele ei prietene pe care conta, nici una nu i-a rămas credincioasă după scandal ; dar iată, în schimb, vechea prietenie acum se reînnodea pe furiș. Într-adevăr, duminica următoare, a revăzut-o pe Anna Veronica în biserică, s-a așezat alături de ea și, după slujbă, au vorbit îndelung, emoționîndu-se de amintirile din vechea lor prietenie și de întîmplările sau nenorocirile suferite.

Acum, cînd Francesco Ajala stătea mereu retras, Anna Veronica nu putea să vină pe ascuns să-i țină tovărășie și să o ajute ca odinioară pe prietena ei la lucrul de mînă ?

Putea, da. Și iată că Anna Veronica traversa în virful picioarelor camera vecină cu a celui retras ; își dădea jos șalul lung de căită și zîmbind Martei și Mariei cu două surîsuri diferite :

— Iată-mă, fetele mele, rostea pe șoptite. Ce mai e de făcut ?

Marta asista seara la lucrul acela făcut cu dragoste de mama ei și de prietena acesteia ; și adesea privind scutecel, cămășuțele, jachetelele, scufițele din coș, ochii i se încețoșau sau se umzeau de lacrimi.

Între timp Paolo se străduia să explice cu glas scăzut Mariei felul cum funcționa tăbăcăria : îi vorbea despre piatra pentru strivit cojile de mirt și oțetar sau despre gropile în care se argăseau pieile... despre mortar... sau îi expunea cronica întîmplărilor din oraș. Alcegerile politice erau în toi. Gregorio Alvignani își depusese candidatura. Familia Pentàgora cheltuia o avere pentru a-l doborî. Afișe, curieri, întruniri, ziare... El, Paolo, nu știa de a cui parte să fie, cui să-i acorde votul ; pe de o parte nu vroia să susțină familia Pentàgora dar nu vroia să fie nici de partea adversarului Alvignani ; acestuia nu i-ar fi dat în nici un caz votul ; pentru autoritatea care îi revenea din conducerea tăbăcăriei, în care lucrau mai mult de șaizeci de muncitori, nu-i se părea potrivit să stea deoparte în această luptă.

Biata Maria se prefăcea că ascultă totul, pentru a nu-l jigni ; și supliciul acela dura pentru ea o oră, adesea chiar două.

— Vrei să pui rămășag, îi spuse Marta zimbînd, într-o seară, înainte de a se duce la culcare, că Paolo e îndrăgostit de tine ?

— Marta ! — exclamă Maria, înroșindu-se pînă în albul ochilor. Cum de te poți gîndi la asemenea lucruri ?

Marta izbucni într-un rîs răsunător :

— Ce vrei ? Nu știi ? Sint o femeie pierdută !

— Marta ! oh Marta dragă, te rog ! — gemu Maria, ascunzîndu-și fața în mîini.

Marta îi apucă brațele și scuturînd-o cu violență îi strigă, în culmea furiei :

— Vreți să mă faceți să înnebunesc cu tragedia asta pe care mi-ați pregătit-o ? Ați jurat ? Vreți să plec de acasă ? Spuneți-o odată ! Voi pleca, voi pleca îndată, chiar acum... Lasă-mă, lasă-mă...

Se repezi spre ușă, reținută de Maria. Mama veni alergînd.

— Taci, Marta, te rog ! Încet... Ești nebună ? Unde vrei să pleci ?

— Jos, în stradă. să cer dreptate... Nebună, da, nebună !
— Nu striga așa tare !... Te va auzi tatăl tău !
— Cu atît mai bine ! Să mă audă ! De ce stă acolo închis ? Nu s-a închis degeaba în întineric ; așa, ca un orb, mă condamnă... Nu vreau, nu mai vreau să rămîn cu voi... Veți fi mulțumiți și fericiți...

Plînsul o doborî deodată ; se zbatu pînă noaptea tîrziu într-o puternică convulsie de nervi, vegheată de mamă și de soră.

VI

CU CAPUL LĂSAT PE SPATELE FOTOLIULUI imens, cu mîinile diafane pe brațele acestuia într-o atonie de neînvîns, Marta fixa lung fiecare mobilă din cameră ; și i se părea că numai acum i se lămurea, dar într-un mod straniu, semnificația fiecărui obiect în parte și le examina și parcă le concepea existența sustrăgîndu-le relațiilor dintre ele și ea. Apoi ochii i se opreau din nou asupra mamei, asupra Mariei, asupra Annei Veronica, care lucrau în liniște în fața ei ; își pleca pleoapele ; scotea un lung suspin de oboseală.

Astfel treceau nespuse de încet zilele tristei așteptări. În sfîrșit într-o dimineață, cu puțin înainte de amiază, au apărut durerile nașterii.

Înghetată, cu fruntea umedă de sudoare, se agita prin cameră, nemaiputîndu-și potoli în nici un fel spasmele ; între timp o privea cu groază pe bătrîna moașă și pe o altă femeie care pregăteau patul. Un tremur de minie îi scutura întreg trupul la fiecare vorbă sau sfat pe care i-l dădeau acestea.

În camera de alături, un tînăr medic, înalt, palid, blond, chemat din inițiativa moașei foarte neliniștită din cauza stării pacientei, pregătea și așeza pe ascuns, cu o grijă minuțioasă, pe o măsuță, feșe, comprese, sticlute, tuburi elastice, instrumente de o formă ciudată. Și ori de cîte ori punea cu un gest studiat obiectul pregătit, părea că spune : „S-a făcut !” Din cînd în cînd trăgea cu urechea și zimbea în sinea lui la auzul unui geamăt al celei ce avea să nască de la o clipă la alta.

— Mamă, mor ! — se jeluia Marta, agitînd continuu, regulat, capul într-o parte și alta. Mamă, mor ! Ah, mamă, ah, mamă !

Și strîngea cu putere brațul mamei care o susținea, privind-o cu infinită milă printre lacrimile care îi brăzdau chipul, sfîșiată de gemetele surde, de vaietul continuu al fiicei : acolo, rezemate una de alta într-un colț al camerei, ca și cînd numai acolo ea putea suferi mai puțin.

Maria se retrăsese cu Anna Veronica într-o cameră mai îndepărtată, în apropierea celei a tatălui, iar Anna, pe șoptite, încerca să-i liniștească agitația și nerăbdarea.

— Cînd copilul va veni să bată cu mînuța lui la ușă, strigînd *Bunicule ! bunicule !* cu mirosul de lapte în glas, ah, vreau să văd dacă nu va deschide ușa. Va deschide... Și atunci, fata mea, eu nu voi mai putea veni la voi, da ; dar nu are importanță ! Eu mă rog în fiecare seară Domnului să vă facă acest har.

Pe neașteptate, clătînîndu-se, urlînd, cu brațele ridicate, furibundă din cauza durerilor și a fricii, Marta năvăli în camera aceea, dezgolită, agitată, urmată de mama ei și de femeile care o îngrijeau. Maria, Anna Veronica, se ridicară speriate și fugiră la rîndul lor după ea. Marta se duse să bată la ușa tatălui ei, lovind-o cu capul și cu mîinile, chemînd și implorînd :

— Tată ! Deschide, tată ! Nu mă lăsa să mor așa ! Deschide, tată ! Mor, iartă-mă !

Femeile, plîngînd, strigînd, căutau să o îndepărteze de acolo. Medicul o luă de braț.

— Acestea sînt gesturi de nebunie, doamnă ! Haide, haide ; tata va ieși afară ; lăsați-vă condusă...

Femeile o înconjurară, o luară aproape pe sus și o duseră în camera de naștere.

Aici o așezară sfîrșită pe perne.

Puțin după aceea, Maria, care se întorsese după ce ascultase la ușa tatălui, înfră în camera surorii, cu chipul răvășit, tremurînd toată, să o cheme pe mama ; o duse la ușa celui închis și, ascultînd din nou cu atenție, îi spuse :

— Auzi ? auzi ? Mamă, auzi ?

Din cameră, prin ușă, venca un sunet surd, continuu, ca mîrîitul unui ciine asmuțit.

— Francesco ! chemă tare doamna Ajala.

— Tată ! — strigă Maria, gata-gata să izbucnească în plîns.

Doamna Ajala împinse ușa cu umărul ; apoi a doua oară, și la a treia aceasta cedă.

Pe întuneric, Francesco Ajala zăcea lungit pe podea, cu un braț întins și cu celălalt îndoit sub piept.

La strigătul ascuțit al mamei și al Mariei, răspunse, din camera femeii care năștea, ceva ca un urlet prelung, de animal. Alergă Anna Veronica, alergă medicul ; se deschiseră larg obloanele ; și corpul inert, doborât, al lui Francesco Ajala fu ridicat cu o prudență inutilă pe pat și așezat aproape în capul oaselor, sprijinit de perne.

— Nu mai strigați, vă rog, nu mai strigați ! — le rugă medicul. Altfel îi veți pierde pe amândoi !

— Deci e pierdut ? — țipă doamna Ajala.

Medicul făcu un gest disperat și înainte de a alerga în camera unde năștea Marta porunci servitoarei să se ducă după un alt medic, repede, la farmacia cea mai apropiată.

Maria, plângând, ștergea cu o batistă de pe fața congestionată a tatălui sîngele care îi ieșea dintr-o rană ușoară de pe frunte. Ah, dacă în aceasta ar fi constat tot răul ! Totuși ea își dădea toată silința, încerca cu toată dragostea să oprească acele cîteva picături de sînge ca și cînd numai de aceasta ar fi depins salvarea tatălui. Mama părea înnebunită ; voia ca soțul ei să vorbească cu orice preț și îl îmbrățișa și îi stringea mîinile înghețate, parcă fără viață. Pămîntiu la față, Francesco Ajala continua să geamă surd, cu gura deschisă larg și cu ochii închiși.

Sosi în grabă celălalt medic, un om chel și strabuc.

— Dați-vă la o parte ! ce e ? Lăsați-mă să văd... Eh ! — făcu cu un glas sufocat, fiindu-i infundat nasul, și lovindu-se pe șolduri. Bietul domn Francesco ! Gheață, gheață... Aici, la farmacia apropiată, comprese cu muștar, o bășică... Cine se duce ? cine aleargă ? Mai departe de pat... aer ! aer ! Bietul domn Francesco !

Prin ușile închise răzbi un strigăt prelung, parcă de hară rănită și minioasă. Medicul se întoarse brusc ; pentru o clipă toți, uitînd de Francesco, așteptară emoționați.

— Biata mea fată ! gemu doamna Agata, izbucnind în hohote de plîns.

Atunci celelalte femei izbucniră și ele în plîns. Medicul privi în jurul lui buimăcit, se zgîrie cu un deget pe craniu, apoi se așază și cu mîinile împreunate pe pîntec începuse să-și învîrtească degetele mari.

O lacrimă brăzdă încet chipul muribundului și se opri în mustața deasă și cărunță.

Orice încercare de salvare a fost zadarnică.

Agonia a durat pînă seara. Numai geamătul continuu, monoton, atesta o ultimă rămășiță de viață în corpul acela de gigant, susținut de perne pe pat.

Tîrziu, doamna Agata se gîndi la Marta, și se duse în camera acesteia. La deschiderea ușii o izbi mirosul de amoniac și de oțet. Deci născuse.

Marta zăcea nemișcată, ca de ceară, pe perne, și părea fără viață. Femeia care o asista, aplecată asupra ei, îi aplica încontinuu o compresă, iar medicul, peste măsură de palid, sfîrșit, arunca grămezi de vată însingerată într-un lighean așezat pe jos.

— Dincolo, spuse el mamei, arătîndu-i ușa camerei de alături.

Înainte de a intra în cealaltă cameră în liniște, ca un automat, doamna Agata își privi fata.

— Mort... — se bilbii aceasta, ca pentru sine, cu un glas lipsit de expresie, venit parcă nu mai de departe decît de pe buze.

Moașa arătă mamei un mic monstru aproape fără formă, în vată, livid, mirosind a mușchi.

— Mort...

Din stradă, ajunse pînă la ei sunetul ascuțit al unui clopoțel și un cor cîntat pe nas, ca de copii, deși era de femei, aflate într-o procesiune grăbită.

— Sfînta împărtășanie ! — zise bătrîna moașă, îngenunchînd, cu micul mort în brațe, în mijlocul camerei.

Doamna Agata ieși în grabă, alergă în sala de la intrare, în timp ce intra preotul, pregătit de slujbă, cu artoforul în mînă, și un paracliser care venea în urma lui, cu ochii aproape îngroziți de frică, închidea baldachinul. Paracliserul, cu un mic tabernacol în brațe îl urmă pe preot în camera muribundului. Femeile și copiii care întregeau slujba ultimei împărtășanii îngenuncheară în sală, bolborosind între ele.

Francesco Ajala nu auzi, nu înțelese nimic ; primi numai ultima împărtășanie și, miruit de preot, își dădu duhul.

Treptat, jos în stradă, sunetul strident al clopotului și corului femeilor se amestecară cu strigătele și aplauzele unei mulțimi de oameni care cu un drapel în frunte exaltau alegerea lui Gregorio Alvignani ca deputat.

DUPĂ NAȘTERE, MARTA S-A ZBĂ-
tut aproape trei luni între viață și moarte.

Providență divină această boală, spunea Anna Veronica. Da, pentru că altfel, cele două biete femei rămase în viață, văduva și orfana, ar fi înnebunit. În schimb, în lupta disperată împotriva aceluia rău care părea de neînvins, buzele lor, care păreau că nu vor mai suride niciodată, suriseră după două luni de la moartea aproape violentă a stăpînului casei, la primele semne de convalescență a Martei.

Neobosită, Anna Veronica, după multe nopți de veghe, aducea acum în fiecare dimineață convalescenței mici și înmiresmate iconițe de sfinți, conturate cu hirtie perforată, cu puncte aurii, cu nimburi aurii.

— Aici, spunea, în plic, sub pernă : te vor vindeca : sînt binecuvîntate.

Și arătîndu-i pe cei doi sfinți patroni ai tîrgului, Sf. Cosma și sf. Damian, cu veșmintele pînă la pămînt, cu coroanele pe cap și ramurile de palmier ale supliciului în mîini ; cei doi sfinți, miraculoși, care urmau să fie sărbătoriți în curînd, și cărora Anna Veronica le făgăduise o ofrandă pentru vindecarea Martei :

— Aceștia, adăuga, prețuiesc mai mult decît medicul tău chel, cu un ochi la Cristos și altul la sf. Ion.

Și-l imita pe medic cu glasul lui sufocat și fonfăit, fiind veșnic cu nasul infundat : — „*Sufăr de litiază, doamna mea !*“ — Care ar însemna : „*boală de piatră, doamna mea, calculoză !*“

Marta zîmbea vag, palidă, urmărind cu ochii cuvintele Annei Veronica, și zîmbeau și mama și Maria.

Seara, înainte de a se întoarce acasă, Anna rostea o rugăciune împreună cu doamna Agata și cu Maria, în camera Martei.

Bolnava asculta bolborositul rugăciunii în camera slab luminată de o lampă acoperită cu un abajur de culoare verde ; privea pe cele trei femei ingenuncheate, înclinate pe scaun, și adesea la litanie răspundea și ea la invocațiile Annei Veronica :

— *Ora pro nobis.*

Senzația de seninătate, mîngîietoare și ușoară, pe care obișnuiește să o dea convalescența, se tulbura odată cu

venirea serii. I se părea că lumina aceea acoperită de abajurul verde era prea puțină împotriva umbrei care invadea casa ; și o neliniște adîncă, o consternare obscură, o impresie de gol, de spaimă simțea că vine din celelalte camere, spre care își îndrepta gîndul anxioasă, din patul ei ; dar îndată și-l retrăgea, fixîndu-și din nou ochii pe lumina din camera ei, ca să simtă căldura familială. În umbra aceea, în întunericul celorlalte camere tatăl ei s-a stins din viață. Acum el nu mai era acolo... Nimeni nu mai era acolo... Umbra. Întunericul. Ce coșmar, într-adevăr, a fost el pentru ea ! Acum, s-a eliberat, dar cu ce preț !... Neliniștea adîncă, deprimarea sumbră, senzația de gol, de spaimă, nu-i veneau oare fiindcă se gîndea la el ?

Adesea adormea cu rugăciunea pe buze. Mama zăcea alături de ea, pe același pat ; se frămînta mult în fiecare seară pînă să adoarmă, nu numai din cauza amintirii sfișietoare și încă vie a soțului, ci și din cauza grijii asidue provocată de nepotul Paolo Sistri căruia îi era încredințată acum existența familiei.

După penorocire, Paolo nu mai venea punctual în fiecare seară. Trebuia ca mătușa să trimită după el de două sau de trei ori pentru a afla ceva de la tăbăcărie ; și atunci cînd în sfîrșit se hotăra să vină, apărea mai abătut și mai confuz ca înainte

Într-o seară veni cu capul bandajat.

— Oh, Doamne. ce ți s-a întîmplat, Paolo ?

— Nimic Într-o cameră din tăbăcărie, pe întuneric, careva (și poate înadins !) uitase să închidă... cum se numește ? da... chepengul din podea și el trecînd, hop, jos : s-a rostogolit pe, cum se numește, aceea de lemn ; scara stăvilărilor, da, și a scăpat ca prin minune. Dar la tăbăcărie toate bune. Poate totuși... ar fi fost mai bine să se încerce o oarecare operație franțuzească... felul de argăsire prin care... așa, se folosește în praf... cum se numește... scoarța de gorun, de plută și de cer ; în timp ce după metoda noastră cu taninul nostru dizolvat în apa de mirt. .

— Doamne, Paolo ! — îl intrerupea mătușa, cu mîinile împreunate. Să nu schimbăm nimic ! Mergea totul foarte bine, după metoda noastră, cît timp s-a ocupat răposatul.

— Cristoase ! Ce legătură are ? — îi răspundea Paolo, îngîmfat, acum că unchiul lui nu mai era în viață. E altceva ! Pentru că... vezi cum se face ? Se ia... înainte ce se

lua ? apă fiartă. Oh, acum se ia apă curată... aşteaptă ! cu praf de scoarţă de gorun, sau...

Şi continua un timp, încurcându-se, reluînd de la cap, vrînd să-i explice mătuşii argăsirea grozavă după moda franceză.

— M-ai înţeles ?

— Nu, dragă. Dar poate că nu înţeleg eu. Te rog : fii atent !

— Ai încredere în mine.

Şi într-adevăr se străduia în totul. Ziua şi noaptea, în continuă luptă : ziua, cînd ici cu vărarii, pentru a supra-veghea fierberea ; cînd colo, la gropile de argăsire pentru spă area pieilor ; apoi la suporturi pentru jupuitul perilor, apoi subţierea pieilor şi așa mai departe ; noaptea tot acolo, cu registrele de incasări şi cheltuieli, pentru socoteli. Auzea în jurul orei patru cîntecul cocoşilor... Ce ştia mătuşa lui ? Cocoşii, la patru dimineata, pe cuvînt de onoare... Şi el era încă în picioare. Cerneala din călimară nu respecta nici unul din cele zece degete ale sale, şi îşi mînjise pînă şi nasul şi fruntea.

— Aş vrea să te văd aici ! — sufla, cu mînele că-măşii suflecate, cu capul răsturnat pe speteaza scaunului de parcă ar fi vrut să găsească cifrele calculelor lui prin pinza de păianjen din tavan, la care, distrîndu-se, voia să facă să ajungă fumul, pe care îl scotea cu patimă din pipă : — pfu, pfu, pfu...

În tot acest timp, pe stradă, în clădirea vastă, linişte de mormînt. Pe peretele gol, îngălbenit, lumînarea răspîndea lumina tremurătoare la fiecare pufăit al lui Paolo, a cărui umbră se întindea enormă şi monstruoasă pe podea. .

— Puah !... La naiba... — şi numea un creditor, scuipînd pe perete.

Un păianjen îi trecea încet, încet pe sub ochi, speriat parcă de lumină, clătinîndu-se ușor pe cele opt picioare lungi, extrem de subţiri. Paolo avea oroare de aceste animale mici, ca femeile de şoareci. Sărea brusc în picioare, îşi scotea un pantof şi poc ! — strivea păianjenul cu talpa ; apoi cu chipul scîrbit privea atent victima lipită astfel pe perete.

După moartea unchiului, se instalase definitiv la tăbăcărie. Mîncă acolo şi dormea tot acolo ; iar în camera aceea îmbîcsită nu permitea nimănui să intre. El singur

Își pregătea de mâncare și tot el își făcea și patul ; el singur totul. Dar nu reușea niciodată nimic. Căuta tacimurile ? — Carnea i se ardea pe foc. Voia să bea ? — Găsea grăsimi plutind deasupra vinului. Cine vărsase ulei în paharul lui ?

— Puah ! La dracu' !

Și rămânea cu limba afară și cu o mutră scîrbită.

Dar asta nu era nimic. Avea de luptat cu un nor de corbi picați asupra tăbăcăriei după moartea unchiului ! Apăra cu un zel feroce interesele sărmanei văduve, curtea tăbăcăriei răsuna de certurile lui gălăgioase, violente ; dar pînă la urmă trebuia să cedeze și să plătească și iar să plătească. Între timp vinzările se reduceau din zi în zi ; datoriile creșteau ca și reclamațiile ; negustorii de pielărie își retrăgeau angajamentele sau respingeau marfa și se adresau altor tăbăcari. Mătușa, neștiind realitatea, îi cerea în fiecare lună pentru întreținerea casei suma pe care era obișnuită să o aibă înainte, ca și cînd afacerile ar fi mers în același ritm ; iar el, care nu avea curajul să-i expună starea mizerabilă de lucruri, se străduia în toate felurile ca în fiecare lună să nu-i lipsească cel puțin banii de totdeauna.

Marta se ridicase în sfîrșit din pat, și acum făcea primii pași, sprijinită de mama ei și de Maria ; de la fotoliul așezat lîngă pat pînă la oglinda dulapului.

— Cum am ajuns, Dumnezeuule !

Își ducea o mină pe după gîtul Mariei și cu cealaltă, albă și tremurîndă, își îndrepta ușor șuvițele de pe frunte, în timp ce se privea în oglindă zîmbind aproape cu milă pentru bietele ei buze arse de febra atîtor zile de boală. Apoi se ducea să se așeze în fotoliul cel mare de piele de lîngă fereastră. Venea Anna Veronica și îi vorbea cu glasul ei cald și sincer afectuos despre vecerniile din luna mai consacrate Madonei : — Biserica curată, mirosind toată a trandafiri ; apoi binecuvîntarea și, în fine, cîntecul sfînte cîntate în sunetul orgii : ultimele raze de soare intrau în biserică prin ferestrele mari deschise sus și rîndunicile intrau și zburau ici și colo, rătăcite, în timp ce afară ciripeau altele ca îmbătate, urmărindu-se.

Marta asculta cu sufletul parcă înstrăinat de simțuri.

— Te vom însoți noi, vom merge toate patru împreună, mai înainte de sfîrșitul lunii. O, te vei face bine, să nu te îndoiești.

Dar ea nega totul, spunând că nu va fi cu putință.

— Da, biserica este la doi pași ; dar dacă nu mă pot ține pe picioare...

VIII

INAINTE DE SFÎRȘITUL LUNII,
Marta s-a putut duce la biserică, însoțită de Anna Veronica, de mamă și de soră.

După ce s-a închinat și a închis cartea cu rugăciuni, Marta a aruncat o privire neliniștită spre confesional, în fața căruia, de cealaltă parte, sta ingenuncheată o bătrână care se spovedea venită acolo înaintea ei. În partea dinspre Marta, lemnul confesionalului, perforat tot, lustruit și îngălbenit, păstra amprenta opacă a atitor frunți de păcătoși. Marta îl observă cu un oarecare fior, și își trase mai mult pe cap șalul lung, negru, pînă ce și-a ascuns fața. Era foarte palidă și tremura.

Biserica, pustie, era dominată de o liniște misterioasă, copleșitoare, în răcoarea crudă, imobilă și înmiresmată de tămîie. Pustietatea solemnă a interiorului sacru, suspendată parcă de pilaștrii înalți, de arcadele ample, dădea sufletului, în penumbra aceea, o senzație de oprimare. Tot naosul central era ocupat de două aripi de scaune de paie, dispuse în șiruri lungi pe podeaua prăfuită, inegală din cauza vechilor lespezi de mormînt, uzate.

Marta stătea ingenuncheată pe una din aceste pietre, și aștepta ca bătrîna care se spovedea să-i cedeze locul în confesional.

Cite păcate putea avea bătrîna aceea ! Dar ale sale sau ale mizeriei sale ? și care or fi fost ele ? Bătrînul preot confesor le asculta pe toate prin perforațiile făcute anume în lemn, cu chipul indiferent.

Dar își plecă ochii și, pentru a-și sustrage atenția, încercă să descifreze inscripția funerară în parte ștersă de pe efigia uzată. Acolo, dedesubt, un schelet... Ce importanță mai avea numele ? Dar ce și cît de lăuntric, de sigur, de ocrotit apărea în pacea solemnă a unei biserici repaosul morții !

Cele două aripi de scaune se prelungeau pînă la coloanele care susțineau pe nartex cafasul bisericii. În spatele coloanelor erau două bănci lungi pe una din care Marta, cînd a intrat, a văzut un bătrîn țaran cu brațele încrucișate pe piept, cu ochii uscați de ani, infundați în orbite. Oh, miinile acelea aspre, pămîntii, gîtul cu pielea flască și încrețită, brăzdată de o zbîrcitură neagră, cu bărbia în jos, mai jos de gît, și tîmplele turtite, cu fruntea încrețită sub părul zbîrlit și încărunțit. Din cînd în cînd bătrînelul tușea și tusea lui răsuna surd în liniștea bisericii pustii.

Prin ferestrele mari pătrundea, luminînd în fișii marile fresce ale bolții, paloarea de foc în care ziua murea într-un cîrîpîit asurzitor de rîndunele.

Marta venise la biserică sfătuită de Anna Veronica. Dar în lunga așteptare, ingenuncheată ca o cerșetoare, începea să aibă despre ea însăși o impresie penibilă. Înțelega bine umilința Annei, era pentru ea izvor de multă, senină duioșie; într-adevăr, Anna nu mai avea nici o speranță; căutase și găsisese în credință un confort psihic, iar în biserică un refugiu. Dar ea? Era convinsă că nu și-ar fi încălcat niciodată datoriile unei soții, nu pentru că l-ar fi socotit pe soțul ei demn de un astfel de respect, ci pentru că i se părea nedemn pentru ea să-l trădeze, nici o amăgire nereușind să-i smulgă cea mai mică concesie. Căci, văzînd-o acolo în biserică, umilă și în stare de prostituție, lumea nu ar fi presupus că ea acceptase, ca justificată, condamnarea și că ingenunchea în fața lui Dumnezeu pentru a-i cerși o mîngîiere și un refugiu, deoarece nu își mai recunoștea dreptul de a se ridica în picioare și de a sta cu capul sus în fața oamenilor? E adevărat, nu pentru aceștia, nu pentru pedeapsa nemeritată, nu pentru nenorocirea tatălui, pentru care ea nu se socotea vinovată, se lăsase convinsă de Anna să vină în biserică: ci pentru ea, pentru a obține de la Dumnezeu pacea și lumina. Ce va spune, totuși, peste puțin timp, bătrînul confesor? De ce trebuia oare să se confeseze? Ce făcuse, ce păcat atît de grav, încît să merite toate pedepsele acelea, sau infamia, moartea tatălui, și a fiului ei, doliul perpetuu din casă, și poate mizeria, mîine? Să se acuze? Să se căiască? Dacă a făcut ceva rău, fără voia sa, din lipsă de experiență, nu a plătit oare cu vîrf și îndesat? Desigur că preotul acela o va sfătui să accepte cu iubire și resemnare pedeapsa

trimisă de Dumnezeu. Dar, chiar de la Dumnezeu ? Dacă Dumnezeu era drept, dacă vedea în inimi... Pe bărbați, mai ales... Instrumentele lui. Dar primesc ei oare de la Dumnezeu pedeapsă pe măsura păcatului ? Ei exagerează, sau prin josnicia spiritului sau printr-o deviere a cinstei... Să accepte deci în umilință condamnarea, fără a o cîntări cu chibzuință, și să ierte ? Ar fi putut ierta ? Nu ! Nu !

Și Marta ridică din nou capul și privi biserica de parcă dintr-o dată s-ar fi rătăcit. Liniștea aceea, pacea solemnă, înălțimea bolții, și confesionalul cel mic, și bătrina aceea în prosternație și confesorul imobil, impasibil, totul i se îndepărtă pe neașteptate din spiritul revoltat ca un vis zadarnic în care ea, în amortirea conștiinței, ar fi pătruns și pe care acum, resimțind cruda și dureroasa realitate, îl vedea risipindu-se.

Se ridică șovăitoare, simți că îi tremură picioarele, avu un fel de amețală, își duse o mînă la ochi, și cu cealaltă se sprijini de un scaun ; apoi, clătînindu-se, traversă biserica. Pe bancă, sub cafas, îl văzu pe bătrîn, în aceeași poziție, cu brațele încrucișate pe piept, absorbit în rugăciune, extatic.

Imaginea bătrînului o însoți pînă acasă.

Credința aceea îi lipsea ! Nu putea să o aibă. Ea nu putea ierta. Creierul îi ajunsese ca un burete umezit, din care nu mai putea stoarce un gînd care să o întărească, să-i dea un moment de liniște.

Era fantastică, poate, această senzație ; dar pînă una-alta îi pricinuia o neliniște adevărată, care în zadar căuta ușurare în lacrimi. Cîte, Dumnezeule, cîte vărsase ! Acum, iată, nici să plîngă nu mai putea. Mereu nodul acela, iritant, sufocant, în gît. Vedea îngroșîndu-se, concretizîndu-se în jurul ei o soartă nedreaptă, care mai înainte era o simplă umbră, vană umbră, ceață care cu o suflare s-ar fi putut împrăști ; acum devenea piatră de moară și o strivea, strivea casa, totul ; și ea nu i se mai putea împotrivi. Faptul. Era un *fapt*. Ceva ce nu mai putea fi schimbat. Ceva enorm pentru toți, enorm pentru ea însăși, care deși îl simțea în propria-i conștiință inconsistent, o umbră, ceață, devenise totuși acum piatră de moară : și tatăl care ar fi putut-o strivi cu un dispreț suveran, s-a lăsat strivit el însuși cel dintîi. Era ea, poate, alta, după *faptul* acela ? Era aceeași, se simțea aceeași ; într-atît,

Încît deseori nu putea crede că nenorocirea a avut loc. Dar acum se împietrea și ea, începea să nu mai simtă nimic : nici durere pentru moartea tatălui, nici milă pentru mamă și pentru soră, nici prietenie pentru Anna Veronica, nimic, nimic !

Să se întoarcă în biserică ? Și de ce ? Se ruga, și rugăciunea era numai o deșartă mișcare neliniștită a buze'or ; sensul cuvintelor îl pierdea. Adesca, în timpul slujbei, se surprindea privind picioarele preotului pe podiumul altarului, marginile de aur ale patrafirului, dantelăriile cărții de rugăciuni ; apoi, cînd toți se ridicau în picioare, trezită de hirjilitul scaunelor mișcate, de clopoțe'ul cu sunetul argintiu, se ridica și ea și îngenunchea, privind mirată unele vecine care se loveau cu pumnii în piept, plîngînd cu adevărat. De ce ?

Pentru a se sustrage deșertăciunii în care naufragia fiecare gînd, ca și fiecare sentiment al său, încercă să vadă dacă reușea să-și reia studiul, sau cel puțin lectura. Deschise vechile cărți părăsite și simți o duioșie de nespus. Îi reapărură, aproape palpitîndu-i sub ochi, amintirile cele mai scumpe : își revăzu școala, diferitele clase, băncile, catedra : uite, unul cîte unul, toți profesorii care se succedau în timpul lecțiilor, și apoi grădina în timpul recreației, gălăgia, risetele, plimbările la braț, pe alci, cu cele mai dragi colege : apoi sunetul clopoțelului, și din nou clasa ; directorul, directoarea... întrecerile... pedepșele... Pe măsută era deschisă o carte, un tratat de geografie ; răsfoi cîteva pagini ; pe marginea uneia, un semn, și aceste cuvinte scrise de mîna ei :

„*Mita, mîine vom pleca la Pekin !*” Mita Lumia... Ce abis acum între ea și colega aceea de colegiu !

Cum se făcea că în unele inimi nu se ivea nici o aspirație de a se ridica puțin deasupra celorlalți, fie și într-un lucru mic ?

Într-o măsură, Marta a constatat asta la toate colegele ei de școală, chiar și la buna ei Maria. Și soțul făcea parte din aceeași turmă și era fericit și satisfăcut că îi aparținea acesteia. Oh, dacă ar fi continuat studiile ! La ora asta !

Își aminti de toate laudele pe care i le adresaseră profesorii, și chiar... da, chiar și de laudele pe care i le făcuse un altul : Alvignani, în răspunsurile la scrisorile lui. Ce îi răspunsese ? Discutase cu el despre condițiile femeii în

societate... „Dumneata ştii să aplici impresiile foarte subtile în observarea realităţii“ îi scrisese Alvignani într-una din scrisori. Această laudă o făcuse să ridă multă vreme. Şi expresia *a aplica impresiile* ! Poate era bine spus... deoarece Alvignani era foarte cult... dar după părerea ei scria foarte preţios ; în timp ce, cînd vorbea... Oh, la Roma, ea, dacă nu ar fi înlănţuit-o așa... La Roma soţia lui Gregorio Alvignani. într-un alt mediu, liber, plin de lumină intelectuală... departe, departe de tot, de toată mocirla aceea...

Îşi pleca ochii asupra cărţilor, însufleţită de vechea fervoare, pe neaşteptate, aproape dintr-o nevoie irezistibilă de a avea din nou, oricum, o aspiraţie care nu rezista totuşi la cea mai mică lovitură a realităţii ; la scîrţitul uşii, cînd ea trebuia să se ducă în celelalte camere, unde erau mama şi sora îmbrăcate în negru.

Despre ce s-a întimplat în familie nu ştia nimic. A observat numai că mama şi Maria o priveau ca şi cum voiau să-i ascundă ceva : o impresie, un sentiment. Nu erau oare mulţumite că stătea aproape toată ziua departe de ele ? O scuzau ? O compătimeau ? Mama avea aproape totdeauna ochii plini de lacrimi ; Maria se usca văzînd cu ochii, se lungea, luase un aer uluit, o mîhnire care îndurera. Pentru a-i face o plăcere, o întreba :

— Mergem la biserică. Maria ?

Pentru soră această întrebare însemna :

„Mergem să ne rugăm pentru tata ?“ Şi răspundea totdeauna da ; şi se duceau.

Într-o după-amiază, ieşind de la biserică. au fost luate cu asalt de un băieţaş aproape gol, doar într-o cămaşă murdară care îi cădea în zdrenţe pe picioarele slabe. pămîntii ; chipul îi era galben şi murdar. El apucă şalul Martei cu o mînuţă şi nu voi să-l mai lase, rugîndu-le să-i dea ceva de pomană : era fiul unui zidar care căzuse de pe o construcţie.

— Este adevărat, confirmă Maria. Ieri, de pe o schelă. Şi-a rupt un braţ şi o mină.

— Vino, vino cu mine, biet copil ! — spuse atunci Marta, pornind.

— Nu, Marta... — spuse Maria, privindu-şi cu milă sora ; dar imediat îşi plecă ochii, căită, contrariată.

— De ce ? — o întrebă Marta.

— Nimic, nimic... să mergem... — răspunse repede Maria.

Ajunse acasă, Marta îi ceru mamei câțiva bani pentru copil.

— Oh, fata mea ! Nu mai avem nici pentru noi...

— Cum !

— Da, da... — continuă printre lacrimi mama. Paolo a dispărut de două zile ; nu se știe unde este... Fabrica s-a închis ; au pus sigiliile... Ne-am ruinat ! Stați aici, fiicele mele. Spune-i-o tu, Maria. Eu trebuie să mă duc chiar acum la avocat.

IX

ÎN ZORII ZILEI URMĂTOARE AU fost trezite pe neașteptate de un zgomot îndrăcit venit de jos, din stradă ; urlete, strigăte nedeslușite care se ridicau pînă la cer, fluierături înfricoșătoare din scoici marine.

— Pescuitorii... — spuse Maria, aproape sieși, într-un suspin, în întunericul camerei.

Eh, da ; aceea era ziua sfinților patroni ai orașului. Cine s-a mai gîndit ?

Ca în fiecare an la răsăritul soarelui, din satul marinăresc veneau în grupuri așa numiții pescari : aproape toți cei ce locuiau la țărmul mării, nu numai cei ocupați cu pescuitul. Lor, locuitorilor din sat, li se păstrase dintr-o veche tradiție cinstea de a duce în triumf, pe străzile orașului, statuetele celor doi sfinți patroni, care suferiseră pe mare primul lor martiraj, și de aceea își arătau în mod deosebit protecția asupra marinarilor.

Astfel, în fiecare an, orașul era trezit de invazia aceea zgomotoasă, ca de o mare în furtună. De-a lungul străzilor se deschideau ferestrele în grabă, de la care se aplecau în afară brațe goale, retrase imediat, și fețe palide de somn, înfășurate în șaluri vechi, în bonete, în basmale.

Nici una din cele trei neconsolate nu se gîndi să coboare din pat. Rămaseră cu ochii deschiși în întuneric, și fiecareia îi trecu prin minte viziunea necugetaților acelora de pe stradă, învăluiți în fumul și flăcările singurii ale torțelor în bătaia vîntului, îmbrăcați în alb, în cămașă și

nădragi, cu picioarele goale, o eșarfă roșie în jurul taliei, alta mai mică, galbenă, în jurul capului. Îi văzuse de atâtea ori, în anii fericiți !

Odată trecută furia aceea infernală, strada reintră în liniștea nopții ; dar nu după mult timp se reînsufleți în chip de sărbătoare. Maria își infundă fața în pernă și începu să plângă în tăcere, copleșită de amintiri.

Se auzi primul strigăt al desculților credincioși :

— *Sfinte al desculților, ne închinăm ție cu credință !*

Erau puști, tineri, oameni maturi care printr-o minune a sfinților Cosma și Damian (din care poporul făcea un singur sfânt) se socoteau scăpați de la vreun pericol sau vindecați de vreo boală și care în fiecare an, printr-o făgăduință, colindau prin ținut, desculți, îmbrăcați în alb ca pescarii și cu o tavă în față ținută de o fișie de mătase în bandulieră. Pe tavă erau poze cu chipurile celor doi martiri, iconițe care se vindeau de la un ban la câțiva bani și mai mult.

Intrau prin case pentru a vinde iconițele acelea de hirtie ; primeau de la toate familiile, pentru împlinirea dorințelor, daruri ce constau într-o luminare sau mai multe, aurite ; cite un cocoș cu panglică, ofertele și banii le duceau din oră în oră Comisiei, ocupată cu serbarea, aflată în biserica sfinților.

În afara luminărilor și a cocoșilor, celelalte oferte mai importante erau duse în biserică cu mare pompă, în sunetul tobelor : miei, oi, berbeci, și aceștia împodobiți cu panglici, toți cu lina albă pieptănată, și grînele pe măgari gătiți frumos cu bogate harnașamente și zorzoane pestrițe.

În primele ore ale dimineții sosi și Anna Veronica, îmbrăcată în negru, ca de obicei, cu șalul lung de penitentă. Trebuia să îplinească făgăduința făcută în timp ce era bolnavă Marta : să ducă la biserică cele două luminări groase promise și fața de masă brodată.

Și Marta trebuia să se ducă cu ea. În zarva ultimelor zile, după fuga lui Paolo, ea nu s-a gândit să o mai anunțe pe Marta din timp.

— Hai, hai, fata mea, curaj. De la o făgăduință nu se poate să te sustragi.

Marta închisă toată în sine, ca într-o liniște neagră, îi răspunse îndată, violent :

— Nu vin... lasă-mă ! Nu vin.

— Cum ! — exclamă Anna. Ce spui ?

Și privi rănită și pe Maria și pe prietena ei.

Marta sări în picioare.

— Mai trebuie să mă arăt și recunoscătoare, pe deasupra, nu-i așa ? Pentru binele care mi s-a făcut, vindându-mă...

— Dar e ușor să mori, fata mea, suspină Anna Veronica, închizînd ochii. Dacă ai rămas în viață, nu ți se pare un semn că Dumnezeu te vrea vie pentru ceva ?

Marta nu răspunse ; și ca și cînd cuvintele prietenei, pronunțate cu obișnuita ei bunătate, ar fi răspuns unui sentiment tainic al ei, unui gînd secret, încruntă sprincelele și se îndreptă spre camera ei.

— Îți va servi și ca o recreare, adăugă Anna.

Pe străzi era o lume agitată. De pe țărmul mării, din satele de la munte, din tot ținutul, veniseră oameni în grupuri numeroase care înaintau acum cu greu, ținîndu-se de mină pentru a nu se rătăci. Cite cinci sau cite șase : femeile, gătite frumos, cu șaluri lungi brodate sau cu mantile scurte de stofă albă, albastră sau neagră, cu basmale mari înflorate, de bumbac sau de mătase, pe cap sau pe umeri, cercei mari de aur în urechi și coliere și broșe cu diverse pendantsive sau ca niște lacrimi mari ; bărbații, țărani, muncitori la carierele de sulf, marinari, stînjiți de costumele noi, aspre, de ghetelă cu ținte.

Marta și Anna Veronica, ascunzînd sub șal lumînările groase și fața de masă, mergeau cît mai repede cu putință prin mulțimea în valuri, amestecată, fără direcție.

Ajunseră în sfîrșit în piață, în fața bisericii, neînchipuit de aglomerată. Tărăboiul era enorm, continuu ; o gălăgie și o harababură de nedescris. Cu puțin înainte apăruseră de jur împrejur tarabe cu pinze mari fluturate în vînt : în ele se găseau jucării și fructe uscate și dulciuri, pentru care vinzătorii strigau cît îi ținea gura ; pretutindeni foiau vinzătorii de icoane și de statuete făcute din ghips și pictate, strigînd și ei întocmai cum strigau desculții ocrotiți de sfinți : cei care vindeau sfîrleze trăgeau în sus și în jos de sfori ; vinzătorii de înghețată, cu cărucioarele lor împodobite cu lampioane multicolore și pahare :

— *Belșug după pofta inimii ! Belșug !*

Și această veselă prezentare de bunătați era urmată de cîteva palme ușoare date la ceafă strengărilor celor mai îndrăzneți care înconjurau cărucioarele ca un nor înversunat de muște.

Contrasta cu acea variată întrecere a negusturilor o cantilenă jalnică și apăsătoare a unui grup de cerșetori de pe treptele din fața porții principale a bisericii în care lumea înnebunită se străduia să intre făcându-și loc cu coatele. Marta și Anna Veronica s-au trezit luate de val, aproape strivite în înghesuială și împinse în cele din urmă în biserică întunecată, plină până la refuz de curioși și de credincioși, fără ca ele să fi mișcat un picior.

Depusă în mijlocul naosului central se afla o lectică masivă, de fier, pentru a putea rezista zguduitorilor mulțimii sălbatice, dezordonate. Pe postament, statuetele celor doi sfinți cu capetele de fier, aproape identice în atitudine, cu veșmintele până la glesne și o ramură de palmier în mână. În fund, sub un arc al naosului, la stînga, între două coloane, în jurul unei mese mari, stătea încordată Comisia organizatorilor care primea de la credincioși ofertele împlinirii făgăduințelor : tăblițe votive în care era prezentat grosolan miracolul obținut în cele mai neașteptate și stranii întâmplări, luminări groase, podoabe de altar, gambe, brațe, mamele, picioare, mîini de ceară.

În anul acela, printre manifestanți era și Antonio Pentàgora.

Din fericire, Anna Veronica îl observă înainte de a se apropia de masă ; încremeni.

— Rămii aici o clipă, Marta. Mă apropii eu singură.

— De ce ? — întrebă Marta, care pălise dintr-o dată ; și adăugă, cu ochii în jos : E Nicola în biserică.

— Acolo pe bancă, e tatăl său — spuse Anna, încet. E mai bine ca tu să stai aici. Fac totul repede.

Niccolino nu se aștepta să o vadă acolo pe Marta. Nu o mai văzuse din ajunul rupturii cu fratele lui. Rămase buimăcit văzînd-o ; apoi se îndepărtă încet-încet și se amestecă cu mulțimea, rușinat. A avut mereu complexe ; a dorit totdeauna să fie iubit de ea ca un frate mai mic, crescut cum era fără mamă, fără surori. Printre mulțimea aceea de capete încercă să o zărească de departe, fără a se lăsa văzut : o zări, rămase în contemplația ei, spionînd-o ; apoi strecurîndu-se printre cei adunați acolo, o urmări cu ochii pînă la ieșirea din biserică. O bucată de vreme nu a avut nici ochi nici urechi pentru spectacolul din biserică. Se regăsi, fără să știe cum, în mijlocul pieții înțesate de lume, sufocat de mulțimea care creștea enorm, care aștepta acum ieșirea statuetelor celor doi sfinți din biserică. Din

învălmășeala de corpuri îndesate laolaltă, se ridicau peste tot gîturile întinse, fețele încălzite, congestionate, ținîndu-și cu greu respirația ; unele cu o expresie de rugăciune, de umilință, în ochi, altele cu o expresie feroce. Clopotele răsunau puternic deasupra acelei agitații, iar clopotele de la celelalte biserici răspundeau de la distanță.

Deodată, toată mulțimea se mișcă în delir, se agită împinsă de mii de forțe contrarii, nemailuînd în seamă nici lovirile, vinătăile, sufocarea, dornică numai să vadă.

— Uite-l ! Uite-l ! Apare !

Femeile plîngeau în hohote, mulți blestemau înnebuniți, descătușîndu-se furioși de mulțimea care-i împiedica să vadă ; toți vociferau în prada unei demențe colective. Iar clopotele răsunau continuu, ca înnebunite, la rîndul lor, de urletele oamenilor.

Lectica cu imaginile sfinte apăru brusc, cu violență, din poarta principală a bisericii și se opri tot atît de brusc acolo, în față. Atunci strigătul ieși frenetic din mii de guri :

— Slavă Sfinților Cosimo și Damian !

Și mii, mii de brațe se agitară prin aer, ca și cînd tot poporul și-ar fi ieșit din minți, într-o încăierare disperată.

— Faceți loc ! Faceți loc ! — se strigă de pretutindenți, puțin după aceea. Faceți loc sfîntului ! Faceți loc sfîntului !

Și înaintea lecticii, de-a lungul pieții, lumea începu să se dea cu greu în lături, respinsă cu violență de paznici, pentru a se putea deschide o cale liberă. Se știa că cei doi sfinți erau duși pe stradă aproape în fugă, ca o furtună ; erau sfinții protegitori ai sănătății, salvatorii ținutului de la epidemii de ciumă, și trebuiau să ajungă în toate părțile. Fuga aceea era tradițională : fără ea sărbătoarea și-ar fi pierdut tot farmecul și caracterul. Fiecare însă se temea să nu fie zdrobit.

În fața bisericii răsună strident un clopoțel. Atunci se produse printre puternicii drugi ai lecticii o învălmășeală a celor care trebuiau să ducă pe umerii lor greutatea. La fiecare oprire, în lungul străzii, se repeta învălmășeala, domolită cu greu de organizatorii care dirijau procesiunea.

O sută de capete însingerate, ciufulite, de nebuni se virau printre drugii lecticii, înainte și înapoi. Era un amestec de brațe goale, musculoase, vinete, cu cămășile sfîșiate, fețe scîldate de sudoare în șiroaie, cu mugete și

respirație furibundă, umeri striviți sub drugul de fier, mâini noduroase, care îl apucau cu ferocitate. Și fiecare din posedatii aceia, sub enorma greutate, cuprins de nebunia de a suferi cât mai mult din dragoste pentru sfinți, trăgea bara la sine, și astfel forțele se excludeau iar sfinții mergeau clătînindu-se ca beți prin mulțimea care împingea, urlînd sălbatic.

La fiecare oprire scurtă, după o cursă, de la balcoane, de la ferestrele înșesate, unele femei aruncau asupra sfinților și asupra mulțimii, din coșuri, felii de piine neagră, spongioasă. Și jos, lumea se repezea să le prindă. Între timp, purtătorii înghițeau conținutul unor sticle de vin și se îmbătau, deși aproape tot vinul băut astfel se prefăcea în scurt timp în sudoare.

Din cînd în cînd lectica devenea foarte ușoară : înainta atunci cu un elan irezistibil, topăind prin veselul haos al mulțimii. Altădată, dimpotrivă, devenea de o greutate insuportabilă : sfinții nu voiau să înainteze, se retrăgeau din mers pe neașteptate : aveau loc atunci adevărate nenorociri ; unii erau striviți. Un moment de panică ; apoi, ca să se încurajeze toți strigau : — Slavă sfinților Cosma și Damian ! — uitau și păseau mai departe. Dar de mai multe ori, ajunși la același punct de la început, iată din nou lectica oprindu-se subit ; în același moment toți ochii se ridicau spre ferestre, și mulțimea, amenințînd, blestemînd, silea pe cei care apăreau să se retragă, deoarece acela era un semn că printre ei trebuia să fie cineva care ori nu împlinise făgăduința ori făcuse să se vorbească rău de el, nefiind deci demn să privească sfinții.

Astfel în ziua aceea poporul devenea un adevărat cenzor.

Marta și Anna Veronica stăteau la un balcon, între doamna Agata și Maria. Antonio Pentăgora făcu un semn purtătorilor. La început, cele patru biete femci nu au înțeles mișcarea sfinților : i-au văzut retrăgîndu-se, dar nu știau că manevra aceea se făcea pentru ele. Cînd lectica ajunse din nou sub balcon și se opri, toată mulțimea ridică ochii și brațele împotriva lor, strigînd, injurînd, exasperată de nenorocirea unui biet copil ridicat de jos, strivit și însîngerat. Pe loc, Marta și Anna Veronica s-au retras de la balcon, urmate de Maria care plîngea ; doamna Agata, peste măsură de palidă, tremurînd toată de indignare, închise cu o asemenea furie obloanele, încît se sparse

un geam Mulțimea fanatică interpretează aceasta ca o insultă ; urletele, sudălmile se ridicară pînă la cer. Și în acea furtună dezlănțuită pe neașteptate sub casa lor, cele patru femei vibrau ținîndu-se strîns una de alta, înghemuite ; în așteptarea chinuitoare auziră cum se izbea de grilajul de fier al balconului, o dată, de două ori, de trei ori, cu putere, capul unuia din cei doi sfinți.

La fiecare lovitură, casa se cutremura toată.

Apoi furia se potoli puțin cîte puțin ; în stradă se făcu o liniște totală.

— Lași ! lași ! — spunea Marta cu dinții strînși, palidă, fremătînd.

Anna Veronica plîngea cu fața ascunsă în mîini. Maria se apropie cu teamă de balcon și, prin geam, văzu o bară din grilaj îndoită de loviturile capului de fier.

X

— PREA MULT. EH ? — ZISE ANTONIO Pentàgora, cu obișnuitul său rînjet rece, sleit pe buze, și în ochi cu o privire de compătimire pentru Niccolino.

— Lașitate ! — întrerupse acesta, furibund. Ar trebui să-ți fie rușine ! Tot orașul freamătă de scandalul de ieri. Frumoasă ispravă !

— Bravo Niccolino ! — exclamă liniștit tatăl. Te felicit cu adevărat ! Sentimente nobile, generoase. . Bravo ! Ține-le înrădăcinate bine, fiul meu, și vei vedea cum se vor ramifica cu timpul...

Niccolino fugi, tremurînd tot, pentru a nu se dezlănțui într-un acces de furie. La fel fugise și Rocco cu o seară înainte, după o ceartă violentă, în timpul căreia tată și fiu fuseseră gata să se înfrunte cu pumnii.

Rămînînd singur, Antonio Pentàgora clătină din cap de mai multe ori și suspină :

— Săraci cu duhul !

Și rămase să mediteze îndelung, cu fața roșie pe piept, și sprîncenele încruntate.

Știa, știa că este nesuferit tuturor, începînd chiar cu fiii lui. Hm !... Și ce-i cu asta ? Nu putea face nimic ; așa trebuia să fie. Pentru Pentàgora, de care soarta și-a ris,

pecetluindu-l cu semnul coarnelor, nu exista remediu : Da ! ori expuși la ură, ori la dispreț. Mai bine la ură. Așa le era destinul.

După el, toți oamenii veneau pe lume cu soarta lor. Era o prostie să crezi că poți schimba ceva. Până și el, când era tânăr, așa cum sînt acum fiii lui, crezuse c-ar fi fost posibilă o schimbare : sperase, se amăgise. I se păruse, ca sărmanului Niccolino, că are sentimente nobile, generoase : avusese încredere în ele, și unde ajunsese ? Nici mai mult, nici mai puțin, la încornorare. Asta le-a fost soarta și numai asta.

Rămăsese atît de puternic fixat în acest gînd, încît, dacă cineva, din întîmplare, împins de nevoie, venea să-i ceară un ajutor, el, deși se simțea înclinat să cedeze, deși impresionat, se înfrîna, sufla greu, apoi deschidea buzele și se strimba în obișnuitul său rînj, îl sfătuia pe bietul creștin să se adreseze altcuiva : cutăruia, de exemplu, un bun filantrop din oraș :

— Du-te la el, dragul meu : s-a născut numai pentru a ajuta pe alții. Eu, nu-vezi ? Mie, ajutorul acesta nu mi se potrivește. Aș jigni pe omul acela care-i ajută pe toți de ani de zile și nici nu poate face altfel. Eu mă ocup cu purtatul coarnelor și atît.

Involuntar, devenise deosebit de cinic în vorbire. Spunea lucrurile acestea cu cea mai mare naturalitate. Și rîdea, el cel dintîi, de nefericirea lui conjugală, pentru a-i preveni pe alții și a-i dezarma. În societate se simțea ca rătăcit în mijlocul unui cîmp inamic. Și rînjetul lui era ca acela al unui cîine urmărit, cînd își întoarce capul. Din fericire, era bogat : deci puternic. Nu se temea de nimeni. Într-adevăr, toți oamenii, se dădeau în lături în fața lui : lăsați să treacă vițelul sau mai bine-zis boul de aur !

— Prostii !

După trădarea, pentru el inevitabilă, a nurorii, se bucurase de nerușinata relație a lui Rocco cu femeia aceea de proastă condiție :

— Bravo Roccuccio ! Îmi place. Acum, da ! Vei vedea că peste puțin... Dă-mi fruntea să ți-o pipăi...

Dar nu : prostul acela nu s-a simțit bine în postura sortită. Îmbufnat mereu, mojit, într-o mizerabilă dispoziție. Apoi, pe neașteptate, intervenise moartea lui Francesco Ajala. Ei bine, dintr-o dată sufletul lui năucit s-a simțit pe loc zdrobit de unanima durere pe care nebunul

acela furios o provocase în oraș. Pentru a nu mai da loc birfelor, se eliberase încet-încet de amantă, și se întorsese acasă ca într-un mormînt :

— Și de ce ? Tu l-ai omorît pe Francesco Ajala ?

Multă vreme n-a fost chip să-l scoată din casă, să-l facă să se distreze. Cai, cai de trăsură și de curse : îi cumpărase șase cai ! După două săptămîni nu a mai vrut să știe de ei. Și atunci ? Ce altceva ? Un mic voiaj de distracție, în Italia sau în străinătate ? — Nu, nici asta ! Jocul, la club ? — Nouă mii de lire pierdute într-o singură seară. Și i le plătise fără să sufle o vorbă.

Ei bine, ce-i mai rămînea de făcut ? Se prezentase ocazia cu sărbătorirea sfinților Patroni : la necazuri extreme, remedii extreme : și provocase scandalul cu procesiunea sub balcoanele familiei Ajala.

Nu avea nici o remușcare. Rocco fugise ca un animal bolnav, din fața înfierării dînd cu piciorul. Tatăl fusese puțin cam prea tare. Dar așa trebuia ! Cu timpul avea să se calmeze și să-i mulțumească.

„Auzi-o, auzi-o pe nebuna !“ — gîndi în sinea lui Antonio Pentàgora trezindu-se la auzul zumzetului neîncetat de bondar, al surorii lui, Sidora, care se agita ca o obsedată prin casă.

Poate ajunsese pînă la ea vestea cu scandalul. Ce era în capul ei ? Nimeni nu putea ști, în afară de focul din cămin, aprins vara și iarna, în care ea — spunea Pentàgora — voia să ardă toate coarneau familiei pînă la cenușă, și nu reușea.

Timp de cîteva zile, Rocco nu a vrut să-și vadă, nici de departe, tatăl Niccolino îl însoțea, îi oferea o consolare, de frate bun.

— Nu era de ajuns, nu era de ajuns că am gonit-o de acasă ? Mă răzbunasem... Era de ajuns ! Dar nu : pe deasupra îi moare și tatăl. Nu spun că a fost vina mea ; dar sigur că într-un fel am contribuit ; i-a murit copilul ; și chiar și ea putea muri ; s-a vindecat cu greu ; iar el, ticălosul, îi pregătește scena aceea infamă sub balcon ! De ce trebuia să o mai insulte ? Cine l-a pus ? Ticălos ! Ticălos !

Și își frica mîinile de furie.

Între timp veștile se înrăutățeau din zi în zi. Tăbăcăria închisă. Paolo Sistri dispărut (și lumea îl învinovăța că furase din casa de bani ceea ce de fapt nu exista). Deci

mizeria bătea la porțile bietelor femei părăsite. Cum aveau să iasă din starea asta ? Singure, fără nici un ajutor, văzute rău de tot orașul ?

Și noaptea, lui Rocco i se părea uneori că vede 'apărindu-i înaintea figura uriașă a lui Francesco Ajala, palid, agitat, cu mâinile ridicate : — *Ruinezi două case : a ta și a mea !* — alături figura soacrei (încă din prima zi de logodnă foarte bună cu el), zbirlită, disperată, și pe Marta plângând, cu fața ascunsă și pe Maria năucită, care murmură : — *Cine ne ajută ? Cine ne ajută ?*

Și astfel, în ziua în care a aflat că tăbăcăria a fost pusă în vânzare, Rocco s-a dus hotărât direct la tatăl lui și i-a propus — negru, fără a-l privi în față — să o cumpere pentru el.

— Ești nebun ! îi răspunse Pentàgora. Nici dacă ne-ar oferi-o pentru doi bani. Apoi, ascultă : pînă acum am făcut tot ce-ai vrut : bani, ai aruncat cît ai vrut. Nu sînt sac fără fund ! Să fac și pomană ? Nu e de mine, o știi. Noi sîntem tari numai în materie de carne.

Și îl lăsă încremenit.

XI

MARTA, MARIA ȘI MAMA ABIA SE dăduseră jos din pat, cînd auziră clopoțelul de la poartă sunînd discret. Maria se duse să deschidă și privind mai întîi pe vizor, văzu un bătrînel îmbrăcat modest, însoțit de doi tineri, așteptînd în spatele ușii.

— Ce doriți ? — întrebă, nesigură, fără să deschidă.

— Ziro, portărelul, don Protògene, răspunse bătrînelul, aranjîndu-și părul cîrlionțat al bărbii bogate. Fiți bună și deschideți.

— Portărelul ? Dar pe cine căutați ?

— Nu e aceasta casa lui don Francesco Ajala ? — întrebă portărelul Ziro pe cei doi tineri care îl însoțeau. Maria deschise timid poarta.

— Iertați-mă domnișoară, — spuse unul din tineri. (Don Protògene, dați-i hîrtia) Iată, domnișoară, arătați hîrtia aceasta mamei. Noi vom aștepta aici.

Doamna Agata apăru și ea la poartă în clipa aceea.

— Mamă, o chemă Maria, vino să vezi... eu nu știu...

— Ziro, portărelul, don Protògene, — se prezintă din nou bătrînelul, luîndu-și de pe capul chel melonul ros care-i era larg de i se lăsa pînă pe ceafă. Nu fac... să zicem cu plăcere, dar... Justiția poruncește, noi vă aducem hotărîrea.

Doamna Agata îl fixă puțin năucită ; apoi despături hîrtia și o citi. Maria își privea mama înspăimîntată ; bătrînul portărel aproba cu capul fiecare cuvînt și cînd doamna ridică ochii de pe hîrtie, neînțelegînd bine, spuse cu glas umil :

— Acesta este ordinul pretorului. Și aceștia doi sînt martorii.

Cei doi tineri își scoaseră pălăriile, inclinîndu-se.

— Dar cum ? — exclamă doamna Agata. Doar îmi spusese...

Marta venise și ea la ușă pentru a auzi mai bine ; iar cei doi tineri o priveau cu interes, dîndu-și coate pe furîș.

— Dar cum... — repetă doamna Agata, rătăcită, întorcîndu-se spre Marta. Avocatul îmi spusese...

— Atîtea lucruri spun avocații... — interveni cu un oarecare zîmbet, care îl făcu să roșească, unul din tineri, bondoc și blond. Lăsați să aranjăm noi lucrurile, doamnă, și veți vedea că...

— Dar dacă ne iau...

— Mamă, o întrerupse Maria, cu demnitate, este inutil să discutăm aici. Lasă-i să intre. Au o dispoziție : trebuie să-și facă datoria.

— Cu durere, da... — adăugă don Protògene. Ei, din păcate...

Închise ochii, deschise mîinile și își atinse cu vîrfurile limbii buza superioară.

— Nu vă speriați — reluă puțin după aceea — de unde trebuie să începem ? Dacă doamna ar avea bunăvoința...

— Urmați-mă, spuse cu hotărîre Marta. Iată salonul.

Deschise ușa și intră înaintea celorlalți pentru a face lumină în camera care de mai multe luni stătea cu obloanele trase, părăsită. Apoi, adresîndu-se mamei și surorii, adăugă :

— Voi plecați. Mă voi ocupa eu de toate astea.

Cei doi tineri se priviră buimăciți ; și blondul, care era un străin de partea locului, de pe acum om de încre-

dere al lui Gregorio Alvignani care-l rugase insistent pe bătrînul portărel să-l ia cu el ca martor, din curiozitatea de a o vedea pe Marta de aproape, spuse, privind-și unghiile lungi :

— Noi regretăm, doamnă, vă rugăm să ne credeți...

Marta îl întrerupse, pe același ton ferm, decis :

— Grăbiți-vă. Vorbe inutile.

După ce scoase din buzunarul de la piept o foaie de hîrtie, o călimară de os și o pană de gîscă, don Protogene se pregătea să înșire inventarul salonului, cînd privind în jur și văzînd numai fotolii și scaune capitonate, pe care nu socoti c-ar fi cuviincios să se așeze, ceru cu un zîmbet umil Martei :

— Dacă doamna ar avea bunăvoința să-mi aducă un scaun...

— Așezați-vă acolo, spuse Marta, indicînd un fotoliu.

Și bătrînul se așază pe marginea fotoliului, supus ; cu mîna tremurînd își puse ochelarii pe vîrfurile nasului și întinzînd hîrtia pe măsura rotundă care se afla în fața canapelei scrise cu solemnitate în partea de sus a hîrtiei : „Salonul“ cu doi de 1 *. După aceea își fixă pana la ureche și frecîndu-și mîinile spuse Martei :

— Natural, aceste mîobile vor rămîne aici, stimată doamnă ; eu acum fac numai, așa, un mic inventar, cu evaluarea lor.

— Dar puteți chiar să le luați cu dumneavoastră, spuse Marta. Peste cîteva zile, vom părăsi această casă, și în cea nouă nu vor intra atîtea mîobile.

— Așadar putem proceda la inventar, zise don Protogene. Și începu să noteze : Un pian...

Marta privi pianul pe care Maria îl folosisese de atîtea ori, și chiar și ea, de copil, pînă cînd pasiunea pentru studiu nu îi luase timpul necesar pentru a se ocupa de muzică. Și treptat-treptat, pe măsură ce bătrînul și cei doi tineri numeau, scriind, diferitele obiecte, ochii Martei se fixau puțin pe fiecare din acestea, rîcovînd o amintire.

Sosise între timp și Anna Veronica, căreia doamna Agata mîhnită îi comunică plîngînd noua nenorocire.

— Și asta ! în mijlocul străzii... Ah, Doamne, nu ai milă ? nici de orfana aceea nevinovată, Doamne ?

Și cu mîna indică pe Maria care stătea cu fruntea lipită de fereastră pentru a-i ascunde mamei plîsul înăbușit.

— Marta ? — întrebă Anna Veronica.

— Dincolo cu ei... — răspunse doamna Agata, ștergîndu-și ochii. Dacă ai vedea-o : indiferentă ; ca și cînd nu ar fi vorba de casa noastră...

— Agata dragă, curaj ! — spuse Anna. Dumnezeu vrea să ne încerce...

— Nu ! Nu, Anna ! — o întrerupse doamna Agata, strîngîndu-i un braț. Dumnezeu nu poate să vrea aceasta !

Și cu mîna o arătă din nou pe Maria, adăugînd încet :

— Ce durere ! Ce durere !

Atunci, pentru a-i abate atenția, Anna Veronica îi vorbi de noua căsuță.

— Vin de acolo. Dacă ai vedea-o ! Trei camere pline de aer și de lumină. Nu prea mici, nu : oh, voi veți sta acolo foarte bine... Și apoi o terasă ! Bună pentru întinsul rufelor ; sînt și sirmele pentru întinsul lor ; patru pari la colțuri ; și dacă ieșiți pe terasă uite, ne putem chiar strînge mîinile, așa... Fereastra camerei mele este chiar în față... În nopțile cu lună...

Anna se întrerupse : într-o fulgerare revăzu o noapte din trecut : seducătorul sentimental locuise în căsuța unde peste cîteva zile urmau să se ducă să locuiască prietenele ei. Tulburată, schimbă discuția :

— Ce minte am ! Uite... uitam și venisem pentru asta ! Am să vă dau o veste bună. Da... — și chemă : — Maria ! Vino la mine, fata mea... Să ștergem lacrimile astea ; dă-mi mie batista. Oh, așa... bravo ! vă anunț și vă liniștesc că fata baronului Troisi se mărită... Pun rămășag că nu vă pasă, dar mie, da ; deoarece doamna baroneasă, deși pare imposibil, ține să dea la cusut aici în oraș trusoul de zestre ale fiicei sale, înțelegeți ? și pentru o bună parte din ele m-am oferit eu. Așa că vom lucra toate, și Dumnezeu ne va ajuta. În casă nouă !

— Permiteți ? — zise în clipa aceea Ziro, portărelul, în prag, inclinîndu-se comic, cu pana de gîscă la ureche, cu călimara și hirtia într-o mînă și melonul în cealaltă.

Cei doi tineri îl urmau. Apăru și Marta.

— Poftiți, intrați. Mamă, tu du-te dincolo. Oh, ești aici, Anna ? Du-le, te rog, pe mama și pe Maria dincolo.

— Ai văzut ? — spuse mama prietenei, făcînd aluzie la Marta. Oare cum s-a putut schimba așa ?

— Cum, Agata ? — observă Anna Veronica. De ce crezi că nu suferă deloc ? Nu vrea să vă arate în aceste clipe, ca să vă încurajeze.

— Poate așa o fi, suspină mama. Dar tu știi bine ; ai fost aici cu noi : în timp ce toată nenorocirea se dezlănțuia asupra noastră, cum se dezlănțuie și acum, ea ce-a făcut ? A stat închisă acolo, ca și când ar fi vrut să nu vadă nimic. Mi se pare o minune că azi o vezi prin casă și că se interesează puțin de noi... Ce scrie ? Ce citește ? Mi-e rușine, Anna, că am ajuns aici ca să văd unele lucruri. Eu și Maria ne ducem la culcare devreme, ca să economisim lumina iar ea o ține aprinsă pînă la miezul nopții, pînă la două dimineța... Studiază... studiază... Mă întreb dacă nu cumva boala i-a atins și creierul... Cum ! — îmi zic, — știe în ce stare am ajuns... tata mort, ruina... mizeria... iar ea se poate ocupa de lectură... singură, liniștită, ca și când nimic nu s-ar fi întîmplat ?

Anna Veronica asculta îndurerată : nici ea nu înțelegea felul de a fi al Martei, atîta nepăsare, mai mult chiar, insensibilitate : și nu un egoism, într-adevăr, fiindcă și ea suporta ruina familiei.

— Permiteți ? — veni să repete, puțin după aceea, portărețul, urmat de martori în pragul camerei unde se aflau ele.

Și cele trei femei ieșiră și din camera aceea ; și tot astfel din cameră în cameră, au fost parcă împinse din casa aceea, pe care peste trei zile au părăsit-o pentru totdeauna.

În casa nouă, după mutarea și instalarea melancolică, Anna Veronica aduse pînza bine mirositoare, materialul fin și delicat și dantelele și panglicile tinerei baroneze Troisi.

Doamna Agata, privind-o pe Maria obosită de lucru, își stăpînea cu greu lacrimile : ah, ea nu va ajunge nici-odată să-și coasă trusoul de mireasă : va rămîne așa, biata fată, ori fană și singură, totdeauna...

În casa cea nouă, Marta continua să ducă același mod de viață. Însă Anna Veronica nu se mai mira : Marta îi încredințase un plan al său, rugînd-o insistent să nu-l comunice nici mamei nici surorii.

Le comunicase în cele din urmă ea, într-o seară, ieșind întunecată din camera în care studia. Se pregătise pentru

examenelor de concurs, care urmau să înceapă în ziua următoare la Școala Normală. Anna Veronica îi prezentase din timp cererea plătind taxele din economiile ei.

Mama și sora rămaseră uimite.

— Lăsați-mă în pace — spuse Marta, rănită de uimirea lor. Nu vă opuneți, vă rog...

Și se întoarse în camera ei.

Se prezenta la timp să-și dea examenele cu vechile colege de școală. Le va revedea, deci ! Nu-și făcea iluzii asupra felului cum va fi primită. Va merge în fața lor cu atitudinea celui care este gata să lanseze o provocare : da, și nu numai lor, ci întregului oraș, ale cărui străzi le va vedea din nou, le va străbate în dimineața următoare. Avea să-i privească în față pe oamenii lași care în ziua serbării sălbatice o ultragiaseră în mod public.

Gîndindu-se la mulțimea aceea enormă devenită bestială din cauza vinului și a soarelui, Marta simțea tot mai puternic impulsul de a lupta ; simțea într-adevăr, în ajunul acela, că se va mîntui de rușinea josnică și nedreaptă ; înarmată cu dispreț și cu orgoliu pentru a putea spune : — Mi-am scăpat mama și sora de mizerie : ele trăiesc acum grație mie, cu ajutorul meu.

Puțin cite puțin, datorită acestor gînduri și a grijii pentru viitor care se suprapunea deprimării în fața probei iminente, își învinse anxietatea ; cu toate acestea agitația ei nu se potoli, așa că, în dimineața următoare cînd se trezi, starea de agitație luase amploarea unei rătăcirii totale.

Nu mai știa ce trebuia să facă : privea în jurul ei, parcă așteptînd ca sărmanele și puținele obiecte din cameră să-i sugereze vreo hotărîre : colo, lighenașul în care trebuia să se spele : ici, scaunul pe care se aflau rochia și celelalte lucruri pe care trebuia să le îmbrace. Puțin după aceea începu să facă totul în grabă.

În timp ce se pieptăna, la nimereală, fără oglindă, intră mama pregătită să o însoțească.

— Oh, bravo mamă ! Termină tu pieptănatul, te rog... — E tîrziu.

Și mama începu să o pieptene, așa cum făcea în fiecare dimineață pe vremea cînd ea se ducea la școală. După ce termină, își privi fata : Doamne, nu i s-a părut niciodată atît de frumoasă... Și încercă o vie rețineră, gîndindu-se că trebuia să iasă cu ea prin oraș, și să o conducă printre privirile invidioase ale mulțimii, într-o aventură

care. În sărmana umilință a firii sale, nu stia nici să o înțeleagă și nici să o aprecieze. Se gândea că frumusețea aceea, aerul de înfruntare pe care Marta îl avea în privire, ar fi dat motiv mulțunii să exclame : uite cât e de obraznică !

— Ești atât de aprinsă la față . — îi spuse, evitînd să o privească ; și ar fi vrut să adauge : Ține ochii în jos pe stradă.

Coborîră în sfîrșit pe scară și o porniră una lingă alta, în timp ce Maria, în spatele fetei, le urmărea cu privirea, neliniștită.

Doamna Agata ar fi vrut să fie măcar pe jumătate mai puțin înaltă, pentru a nu atrage atenția lumii și a trece neobservată ; să alerge cît mai iute pe strada aceea care i se părea fără sfîrșit. Marta în schimb se gândea la întîlnirea ei cu vechile colege, și nicidecum la faptul că trebuie să se grăbească sau să se sustragă privirii oamenilor.

Sosiră cele dintîi la colegiu.

— Oh, domnișoară frumoasă ! Cum de vă văd aici ? ! Aici, din nou ? Uite ce mare v-ați făcut ! Oh, ce față rară... — exclamă bătrîna portăreasă, gesticulînd, în admirația ei expansivă, cu capul și cu mîinile.

— Nu a venit încă nimeni ? — întrebă Marta, puțin încurcată, zîmbind cu bunăvoință bătrînei.

— Nimeni ! — răspunse aceasta. Dumneata, totdeauna cea dintîi. Îți amintești cînd erai mică, uite așa, și în fiecare sfință dimineață. bum ! bum ! bum ! lovituri de picior în poartă... Doamne, era încă întuneric... Îți amintești, domnișoară ?

— Ah, da, Marta zîmbea... Ah, ce amintiri frumoase !

— Doriți să intrați în sală ? — reluă bătrîna Doamna poate este obosită...

Și, privind pe doamna Agata în față, suspină, dînd din cap :

— Bietul domn Francesco ! Ce durere... Nu mai sînt pe lume oameni de treabă ca el, doamna mea ! De ajuns ! Harul Domnului să-l aibă în pază ! Cred că ușa de la sala de așteptare este încă închisă. Scuzați-mă o clipă, mă duc să iau cheia.

— Cumsecade femeie ! îi zise Martei doamna Agata, recunoscătoare pentru primirea respectuoasă.

După un minut bătrîna portăreasă reveni alergînd :

— Și fata mea Eufemia dă astăzi examenele odată cu dumneata, domnișoară Marta !

— Eufemia ? Da ? Ce mai face ?

— Sărmana, nu doarme de mai multe nopți... Ah, dacă-i vorba de asta, bunăvoința nu-i lipsește... Dumneata care ai atât talent, domnișoară, dacă vrei, fii bună și ajut-o puțin astăzi ! Se spune că este examenul cel mai greu ! Repede-repede o aduc jos : așa, nu veți fi singură... Uite, pînă una-alta luați loc aici.

Și curăță cu marginea șorțului divanul de piele.

— Dacă Eufemia studiază, nu o chema, spuse Marta bătrînei care ieșea.

— Dar cum se poate ! Dar cum se poate ! — răspunse bătrîna privind înapoi.

Eufemia Sabetti fusese, încă din primele clase, colegă de școală cu Marta, deși mai mare decît ea cu cel puțin șase ani. Crescută în școală, printre colege mult superioare ei în privința condițiilor sociale, căpătase un oarecare aer delicat care forma orgoliul mamei, care punea asta pe scama numeroaselor sacrificii. Eufemia, este adevărat, tutuia pe toate colegele, purta pălăriuță, avea maniere și gesturi de adevărată „domnișoară” : dar în mentalitatea colegelor ea rămînea totuși fata portăresei. Ce-i drept, nu i-o arătau în față : nu, biata de ea ! dar o lăsau să înțeleagă fie din felul în care îi priveau îmbrăcămintea și pălăriuța, fie neglijînd-o uneori cînd doreau să asculte pe una *de ale lor*. Și Eufemia se făcea că nu observă, pentru a se menține în bune raporturi cu ele.

— Oh, Marta, ce noroc ! — exclamă, intrînd și alergînd să-și sărute prietena, fără jenă. Salută, rîzînd, pe doamna Agata, și se așază pe divan, lăsînd la mijloc pe Marta. Ce noroc ! — repetă. Ce mai faci ? Ai venit din nou printre noi ? Și vei da examene ?

Era brună, foarte slabă, sărăcuță, în rochia de culoarea cafelei cu lapte, garnisită cu negru. Vorbînd, tremura toată, agitînd continuu pleoapele pe ochii vii de dihor : rîzînd, lăsa să se vadă gingia superioară și dinții imaculați.

Începeau acum întrebările stînjenitoare. Și trebuia să-i răspundă, indiferent cum, la cele mai discrete ; celelalte, care rămîneau totuși în ochii Eufemiei, o sileau pe Marta să nu fie sinceră.

Doamna Agata se ridică.

— Eu mă întorc acasă, Marta. Te las cu prietena ta. Curaj, fetele mele.

Ieșind din sala de așteptare, văzu la intrare un stol de domnișoare în rochii vesele de vară, printre care recunoscu pe câteva din vechile colege de școală ale Martei. Acestea tăcură brusc și plecară ochii în timp ce ea trecea. Nici una nu o salută : una singură, Mita Lumia, îi adresează un semn discret cu capul.

Bătrîna portăreasă le anunță venirea Martei.

— Fiți atente, dă dovadă de mare tupeu ! spuse una.

— Cit despre mine, nu mă amestec ! declară alta.

Și o a treia :

— Ce o fi vrînd să facă aici, cu noi ?

— Oh. dragă, să dea examene, o puteți împiedica ?

— răspunse Mita Lumia, surprinsă și ea, dar nu atît de înverșunată ca ceilaltele.

— Bine ; dar lingă ea — protestă o a patra — nu stau, nici chiar dacă m-ar obliga directorul !

Și o a cincea îi spuse Mitei Lumia :

— Dar nu știm nici măcar cum trebuie să-i spunem ! Pentâgora ? Ajala ?

— Oh. Doamne ! Numiți-o Marta. ca altădată ! — răspunse Lumia plictisită.

În același timp. Marta, cu un zîmbet amar, îi spunea Eufemiei :

— Cîc știe ce discută despre mine...

— Lasă-le să ciripească ! — răspunse Eufemia.

Năvăliră și traversară sala patru din stol, iute, fără să arunce ochii spre divan.

Marta, deși recunoscătoare Eufemiei pentru atenția pe care i-o acorda, nu putea totuși să se sustragă unei stări de umilință. văzîndu-se alături de ea : nu din cauza ei, ci din cauza gaitelor care o vedeau împreună cu fata aceea, care era fata portăresci.

Se ridicară. Veni spre ele Mita Lumia fără nici o grabă.

— Oh, Marta... Ce mai faci ?

Și încercă un zîmbet, întinzînd mîna, moale, moale.

— Dragă Mita... — răspunse Marta.

Și rămaseră cîțva timp astfel fără a fi în stare să adauge un cuvînt în plus.

PE DE O PARTE INVIDIA, PE DE
alta intrigile înfiripate ici și colo. aspirațiile lor dezamăgite
 au găsit ușor în calomnie o scuză a înfringerii lor.

Era limpede !

Marta Ajala ar fi ocupat postul de institutoare supli-
 nitoare la primele clase preparatorii ale colegiului numai
 pentru că era „protejată” deputatului Alvignani.

Și în primele zile a fost o adevărată procesiune de
 părinți la colegiu : voiau să vorbească cu directorul. Ah,
 dar era un adevărat scandal ! Fetele lor vor refuza să vină
 la școală. Și nici un părinte nu le-ar putea sili și pe bună
 dreptate. Trebuia să se găsească, cu orice preț și ime-
 diat, o rezolvare.

Bătrînul director îi trimitea pe părinți la Inspectoratul
 școlar, după ce o apăraseră pe viitoarea suplinitoare cu do-
 vada celor mai bune rezultate la examene. Dacă o altă
 fată ar fi avut rezultate mai bune, ar fi fost ea invitată
 să suplinească. Nu era vorba de nici o nedreptate, de nici
 o pătînire.

— Ba da !

Cavalerul Claudio Torchiara, inspector școlar, era din
 tîrg și prieten intim al lui Gregorio Alvignani. La el recla-
 mațiile ajungeau sub altă formă și sub alt aspect. Voia
 Alvignani să-și piardă simpatia lor prin protecția aceea
 scandaloașă ?

Și în zadar se străduia Torchiara să protesteze spunînd
 că Alvignani nu avea nici un fel de amestec și că numirea
 institutoarei Ajala nu era o numire guvernamentală. Și
 fie, acum ! Că ar susține asta directorul colegiului,
transeat ! * dar el, Torchiara, care era din tîrg ; hm, hai
 să lăsăm ! Părea că și-ar fi pierdut memoria scandalurilor
 recente ..

Așadar, numirea aceea a Martei Ajala venise din
 cer ? Și onre, dacă Torchiara ar fi avut o fată, ar fi fost
 mulțumit s-o trimită la o școală. la o profesoară despre
 care se vorbise atît de rău ? Ce podoabă de institutoare
 pentru fetele din tîrg !

Dacă Marta, din zi în zi mai oprimată de mizeria crescîndă, în timp ce pe furis, neînțeleasă de ai săi, închisă în camera ei, se pregătea de examen, s-ar fi gîndit că va întîmpina, sub alt aspect, aproape aceeași lăsa și ofensatoare revoltă populară, poate că la un moment dat ar fi cedat. Dar îi stimulau atunci curajul tinerească pe de o parte o nemaipomenită dorință de a înfrînge totul și de a renaște, pe de alta mizeria în care se prăbușeau fără scăpare ea și familia ei, ca și conștiința propriei valori și sfințenia sacrificiului ei pentru mamă și soră. Atunci se gîndea numai să ia examenele ; apoi avea să reușească în intențiile ei, bucurîndu-se de rezultatele obținute.

Acum, acum înțelegea uimirea dureroasă a mamei și a surorii la vestea insufleteitei ei hotărîri. Și încă nu-i ajunsese la urechi calomnia cu care oamenii onești se înarmau pentru a o doborî, pentru a o arunca din nou în mocirla din care voise cu tot dinadinsul să iasă.

Bătrîna Sabetti venise să o anunțe cu durere că pe locul care i se promisese urma să fie numită domnișoara Breganze, nepoata unui consilier comunal.

Între timp, la vestea neașteptată că Marta dorea să se dedice învățămîntului, mila lui Rocco Pentàgora, pe punctul de a se schimba în remușcare, umezită pe neașteptate, se preschimbase în dispreț.

El nu văzuse în hotărîrea Martei o consecință a situației grave, a necesității urgente de a scăpa familia de primele nevoi, pe care el însuși ar fi vrut să le ușureze pe ascuns : văzuse numai îndrăzneța și orgolioasa voință a ei de a ridica fruntea împotriva întregului tîrg, zicînd aproape : „Nu am nevoie de nimeni pentru mine însămi și ai mei ; nu-mi pasă de condamnarea voastră“. Și se simți dat deoparte : nu numai neluat în seamă, dar chiar disprețuit și batjocorit de soție. Și o agitație furioasă începu să-l obsedeze, manifestîndu-se mai ales într-o ciudă de neînțeles față de profesia pe care ea voia să o exercite :

— Institutoare ! Institutoare ! Cea care a fost soția mea, acum vrea să fie institutoare !

Și nu se putea împăca cu acest gînd, ca și cînd a fi institutoare însemna o dezonoare pentru numele pe care îl purtase.

Pînă una-alta, cum s-o împiedice ? Cum să-i vorbească direct ? Cum să o facă să înțeleagă că nu putea trece peste

el, să sfarme lanțul, să se sustragă unei legături, fie și moarte, căreia ea nu-i fusese credincioasă ?

Și furia lua proporții... Un nou scandal ? O nouă răzbunare ? S-ar fi pretat să dea proporții calomniei legate de pretinsa relație dintre Marta și Alvignani, publicînd scrisorile pe care acesta i le scrisese ? Nu, nu ! Ridicolul ar fi căzut mai mult asupra lui. Oricum, orașul acum credea versiunea cu relația scandalooasă și a fi participat la calomnie ar fi însemnat să-și arate propria-i neputință împotriva aceleia care demonstra că nu-i păsa nici de el și nici de oricare altul. Mai bine deci să facă în așa fel încît calomnia să se risipească. Da... dar cum ? Și iată o ieșire și apoi o imediată sugrumare a unor planuri contrare, cînd dictate de ura furibundă împotriva lui Alvignani, cînd de minic, sau de amorul propriu rănit, cînd de generozitate.

Ieșea din casă fără nici o destinație precisă. Uneori se trezea pe o stradă din periferie, lângă tăbăcăria lui Francesco Ajala. Oare de ce o fi ajuns pînă aici ? Oh, dacă ar fi putut să o vadă... Iată vechea casă... Acum ea locuia mai jos... după biserică... Și înainta precaut, privind pe furis la rarele balcoane luminate. La primul zgomot de pași, la distanță, pe strada singuratică, se întorcea din drum pentru a nu se lăsa zărit de nimeni prin locurile acelea ; și se ducea acasă.

În ziua următoare însă pornea din nou.

Dar de ce dorința aceea puternică de a o revedea pe Marta, de a fi revăzut de ea ? Nu știa nici el. Și-o închipuia îmbrăcată în negru, așa cum o zărise Niccolino în ziua aceea, în biserică.

— Știi ? E mai frumoasă decît înainte.

Dar ea, cu siguranță, nu l-ar fi privit ; și-ar fi lăsat imediat ochii în jos, dacă l-ar fi zărit de departe. Să o oprească pe stradă ? Să-i vorbească ? Ar fi o nebunie ! Și ce-ar zice lumea ? Dar el, el ce i-ar spune ?

În această stare sufletească, se duse într-o dimineață acasă la Anna Veronica.

Apărîndu-i înaintea, palid, tulburat, Anna se opri surprinsă.

— Ce dorești de la mine ?

— Iartă-mi venirea neașteptată... Stai, stai, te rog. Îmi iau cu un scaun.

Dar toate scauncle erau supraîncălcate de lenjerie, așa încît Anna trebui să se ridice în picioare pentru a-i libera unul.

— Cîte lucruri frumoase ! — zise Rocco fisticit.

— Sînt ale baronesei Troisi.

— Pentru fata ei ?

Anna îl aprobă dînd din cap și Rocco suspină, încrețindu-și fruntea și încruntîndu-se. Își aminti de pregătirile pentru nunta lui, de zestreca Martei.

— Iată un scaun. Îi spuse Anna, cu vădită bunăvoință.

Rocco se așeză, încurcat. Nu știa de unde să înceapă conversația. Rămase o clipă cu sprincenele încruntate, ochii plecați, cu umerii aduși, așteptînd parcă să-i cadă ceva în cap. Anna Veronica, încă uimită, îi urmărea expresia feței pe ascuns.

— Dumneata... știi... îmi închipui, începu el în sfîrșit, apăsînd pe fiecare cuvînt, fără a ridica ochii. Știu că ești prietena casei, familiei... ba chiar...

Se întrerupse ; nu putea, nu putea continua pe tonul acela, în poziția aceea. Se scutură, ridică fruntea și o privi pe Anna în față.

— Ascultă, doamnă învățătoare. eu cred că... da, eu nu cred ceea ce spune lumea împotriva... Martei, acum, pentru această nouă nebunie a ei.

— Ah, exclamă Anna, dînd din cap cu un zîmbet blind și dureros Dumneata numești aceasta nebunie ?

— Mai mult decît nebunie ! răspunse Rocco, prompt, iritat. Iartă-mă...

— Nu știu ce poate spune lumea, reluă Anna. Dar îmi închipui... Și dumneata faci bine, domnule Pentăgora, că nu crezi ; cu atît mai mult cu cît nimeni nu poate ști mai bine decît dumneata...

— Să nu vorbim de asta ! să nu vorbim de asta, te rog doamnă ! — sări Rocco, punînd miinile înainte. Nu am venit ca să vorbesc de trecut.

— Și atunci ? Iartă-mă. dar dacă dumneata însuși spui că nu crezi... încercă să adauge Anna.

— Ce anume ? Știi ce spune lumea ? — întrebă el cu voce schimbată. Că toată corespondența cu Alvignani continuă... Iată !

— Continuă ?

— Da, doamnă. Și asta pentru ce ? Pentru eterna ei manie de a privi de sus... Dar cum... știi ce apasă pe

umerii tăi, știi ceea ce ai făcut, și ai curajul să ieși în piață și să sfidezi clevetirile oamenilor ? Lumea vorbește... Da ! Sînt sigur ! Cum a obținut postul acesta ?

— Dar se știe ! — zise Anna cu un dispreț nespus de amar. Numai așa se obțin astăzi posturile ! Și tocmai ei, atîția paznici ai onestității din orașul nostru, ne învață cum să ne purtăm și cum să fim... Faceți așa, pentru că, tot una e... fie că o faceți, fie că nu, tot una e ; pentru noi este ca și cînd ar fi făcut-o. Proastă Marta, deci, că nu a făcut ca atîția alții ? Ce i-a folosit ? Cine o crede ?

— Eu nu cred, ți-am spus; doamnă, răspunse Rocco, iritîndu-se tot mai mult. Și cu toate astea cred că dacă lumea vorbește de rău, nu greșește chiar întru totul... Ce poți înțelege din niște examene luate mai mult sau mai puțin bine ? Se gîndesc toți la intrigi ? Se gîndesc ! Eh, dumneata nu vrei să vezi partea asta a lucrurilor . Iată de ce o poți scuza !

— Nu numai, știi ? — strigă Anna, ridicîndu-se, dar chiar pot să o și laud. domnule Pentăgora ! Eu o laud pe Marta și o admir ! Pentru că pătrund în conștiința acelei biete fete și, dacă îi văd o remușcare pentru alții care suferă pentru ea pe nedrept, la ea nu văd nici pată, nici păcat, în fața lui Dumnezeu ! Văd o mare durere pentru jignirile aduse, pentru ultragiile suferite, și aud un strigăt : „acum de ajuns !“ Dumneata știi în ce hal au ajuns ? Știi că nu mai au nici bani de mîncare ? Cine trebuia să le susțină pe mamă și pe sora ei ? să le ridice puțin din mizerie ? Eu știu, numai eu știu, sacrificiul pe care l-am făcut, și cît a costat-o pe biala Marta ! Ori, poate, crezi că trebuia să moară de foame, pentru a-ți fi pe plac dumitale și întregului oraș ?

Rocco Pentăgora se ridică și el, buimăcit, cu fața numai pete roșii , se învîrte nervos prin cameră, pipăind mobilele, agitînd mercur degetele ; apoi se apropie de Anna, cu ochii întunecați și îi apucă miinile :

— Ascultă, doamnă... Te rog, spune-i... spune-i să renunțe la ideea de... de a se face profesoară : să... să nu mai dea ocazie lumii să o vorbească de rău... și... voi avea cu grijă, să spui așa, de toate nevoile familiei, fără.. fără să știe nimeni.. nici măcar tata, se înțelege ! O promit pe sfînta memorie a lui Francesco Ajala ! Nu o fac din dragoste, crede-mă ! o fac pentru demnitate, a ei și a mea... Spune-i-o .

Anna Veronica promise că-i va transmite totul ; și puțin după aceea, el, repetind recomandările și făgăduielile, plecă mai răvășit și mai neliniștit de cum venise.

— Pentru salvarea demnității, nu din iubire... Spune-i-o. Pentru demnitate ! ne-am înțeles...

XIII

ANNA VERONICA SE REPEZI LA familia Ajala imediat după plecarea lui Rocco Pentàgora.

— Unde este Marta ? — o întrebă încet pe Maria, punînd un deget pe buze.

— În camera ei... De ce ?

— Încet ! Tăcere !

Făcu semn doamnei Agata să se apropie : privi în jur :

— Lăsați-mă să stau... Tremur toată... Ah, dragele mele, dacă ați ști ! Ghiciți cine a venit la mine, adincaori ? Soțul Martei !

— Rocco ? El ? — exclamă împreună pe șoptite Maria și mama, surprinse.

Anna duse din nou degetul la buze.

— Ca un nebun, adăugă, agitînd mîinile prin aer. Ah, ce frică ! O iubește încă, v-o spun eu ! Dacă nu ar fi... Dar ascultați : deci a venit la mine. Eu, zicea, nu cred în calomniile lumii...

— Și atunci ? — scăpă mama o întrebare.

— Tocmai așa : și atunci ? l-am întrebat eu, ca tine. Dar, Marta, spunea — așteaptă — nu trebuia, spunea, să se expună răutății lumii, să devină profesoară, în sfîrșit... Este la pămînt, disperat. De ajuns : știți, dragele mele, ce mi-a propus ? Să o conving pe Marta să renunțe la ideile ei... Va avea el grijă, spunea, de nevoile voastre ; aceasta pentru ca lumea să nu mai clevească.

— Nimic altceva ? — suspină doamna Agata. Ah, cu cîțiva bani numai, căpătați pe furiș, ca o pomană, înțelege el să închidă gura lumii ? Și mîine nu se va spune că banii ne vin din alte mîini ? Oh, prost și laș ce este !

— Nu ! Nu ! — reluă Anna — nu spune așa... Este îndrăgostit, crede-mă. Dar este cîinele acela de tată, înțelegi ? și atît timp cît este el... Dacă Marta între timp ar vrea să-i scrie un bilet...

— Cui ?

— Lui, soțului ei ! să-l înduioșeze ; o scrisoare cum numai ea știe să scrie... Acesta ar fi tocmai momentul ! „Tu știi bine, ar trebui să-i spună, care e adevărul... și acum vezi cum sînt tratată ? Ce se spune despre mine ?” Ah, dacă ar vrea să-i scrie aceste cîteva cuvinte... Cu atît mai mult cu cît el însuși mi-a cerut un răspuns... Ce spunei ?

— Marta nu o va face ! — spuse Maria, dînd din cap.

— Să încercăm ! — replică Anna. Vreți să-i vorbesc eu ? Unde e ?

— Dincolo, arată doamna. Dar mă tem că nu este momentul...

— Mă duc eu singură, adăugă Anna, ridicîndu-se.

Marta era întinsă pe pat cu brațele unite sub pernă și fața ascunsă : îndată ce auzi ușa deschizîndu-se, strînse brațele și își infundă și mai mult capul.

— Sînt eu, Marta, zise Anna, închizînd încet ușa în urma ei.

— Lasă-mă, te rog, Anna ! răspunse Marta, fără a ridica deloc capul, și agitîndu-se în pat. Nu încerca să mă încurajezi.

— Nu, nu, se grăbi să adauge Anna Veronica, apropiîndu-se de pat și punîndu-i ușor o mină pe spate. Voiam numai să te văd ..

— Nu vreau să văd pe nimeni, nu pot să aud pe nimeni, în acest moment ! — reluă Marta neliniștită. Lasă-mă, te rog.

Anna își retrase imediat mîna și spuse :

— Ai dreptate...

Așteptă o bucată de timp, apoi reluă, suspinînd :

— Prea frumos... prea ușor ar fi fost ! Îți închipuiai că lumea nu te va împiedica să te duci pe drumul pe care l-ai ales prin muncă, cu talent și curaj... Dar la ce servește, scumpa mea, aceste lucruri ? De protecții ai nevoie ! Le ai ? Nu... Numai cu acestea poți merge înainte ; și fiecare judecă așa cum gîndește...

Marta ridică pe neașteptate capul din pernă și spuse cu furie :

— Dar dacă mi-au promis mie postul acela !

— Da, replică Anna îndată, și a fost de ajuns aceasta, această simplă promisiune nerespectată, pentru ca lumea să înceapă să strige că tu ai fost protejată de cineva...

— Eu ? — întrebă Marta, neînțelegînd mai întîi și privind-o în ochi pe Anna Veronica. Apoi strigă cu putere : — Ah ! Eu... Eu .. Și nu pot să spună altceva ; își infundă fața în mîini, apoi izbucni : Eh, da ! da... da... așa trebuia să creadă lumea ! Sînt destui desigur care să răspîndească această nouă calomnie !

— El, nu, știi ? soțul tău, nu, spuse repede Anna. A venit înadins la mine să mi-o spună.

— Rocco ? — exclamă Marta năucită, încercînd în zadar să încrunte sprincenele. Rocco a venit la tine ?

— Da, da, cu puțin înainte... ca să-mi spună că nu crede !

— La tine ? El ?

Năucirea împiedica încă ura să găsească o motivare acelei vizite.

— Și ce vrea ?

— Vrea... — răspunse Anna — ar vrea ca tu...

— Știi ce vrea ? — sări Marta cu ochii fulgerători. I-a lipsit curajul ; are remușcări pe de o parte ; și pe de alta... eu am încercat să ridic capul, e adevărat ? ei bine, și el, ar vrea să mi-l plec, jos ! jos ! jos ! în mocirla în care m-a aruncat ! Asta vrea ! Eu nu trebuie să mai respir ; nu trebuie să șterg de pe frunte, de aici, pecetea, pccetea cu care a crezut că mă lasă pentru totdeauna. Asta vrea ! Oh, dacă îi dau satisfacția asta, de a rămîne nemișcată în mlaștină, ca o broască pe care el să o poată turti cu piciorul, dacă ar pofți ; dacă îi dau această satisfacție, știi ? dar el ar fi în stare chiar să mă întrețină, să-mi dea bani pentru haine, și pentru mîncare, mie și alor mei...

Anna o privi surprinsă și îndurerată.

— Nu vrea asta, spune ? — reluă iute Marta. Am ghicit ? Vrei să mă faci să-l cunosc eu ? Îi citesc pe frunte, ca într-o carte, tot ce îi trece prin cap !

— Dacă toate astca ai vrea să i le scrii... — riscă timid Anna.

— Eu ? Lui ?

— Pentru că ar vrea un răspuns...

— De la mine ? — întrebă Marta, cu dispreț. Eu, să-i scriu lui ? Dar eu... ascultă, mai degrabă... dat fiind că nimic nu a contat pentru ei, acum pentru ca mama și Maria să trăiască, trebuie să se umilească cu mine la che-

remul lui... eu, ascultă, altuia mai degrabă i-aș scrie... la Roma...

— Nu, Marta ! — exclamă Anna mîhnită.

— Nu... nu... — se contrazise îndată Marta, aruncîndu-se din nou pe pat, cu fața înfundată în perne. Nu... știu ! Mai bine să mor de foame...

Anna Veronica nu mai știu ce să-i spună. Mingiie cu ochii plini de milă trupul acela de pe pat, înfloritor, scuturat de hohote de plîns ; cu o mîină îi așeză pe picioare un colț al rochiei care i se ridicase pe coapsă.

Suspină și ieși din cameră.

Revăzînd-o, nici doamna Agata, nici Maria, nu o întrebară nimic. Toate trei au rămas în tăcere multă vreme, cu ochii ficși în gol.

— Dacă te-ai duce tu la Torchiara ? — sugeră Anna, în cele din urmă.

Doamna Agata o privi, ca și cînd ar fi vrut să spună :
— Pentru ce ?

— E o nedreptate, adăugă Anna. Torchiara îți va spune ceva. Fie numai ca să auzi ceva... Puteți rămîne așa ?

Într-adevăr, de două zile Marta nu se mai hrîncea cu nimic, trîntită pe pat, de neclintit.

— Ce vrei să-mi spună ? suspină doamna Agata. Postul a fost dat altcuiva...

— Dar îi fusese promis Martei, la început ! — spuse Anna. Îți va explica... Nu, fără să-ți faci iluzii, știu ; dar îți va spune măcar un cuvînt bun. Ca să trezim puțin pe această fată... Hai, Agata dragă, du-te... Acum chiar ! Știu, e un sacrificiu...

— Pentru mine ? — întrebă dezolată doamna Agata, ridicîndu-se și deschizînd brațele.

Totul pentru ea, acum, era egal cu zero. Nu mai avea nici o voință. Își puse pălăria de văduvă pe părul încărunțit numai în cîteva luni și spuse :

— Cît despre mine, mă duc imediat...

Ca și cum ar fi avut într-adevăr ceva de care să-i fie rușine, evita pe drum privirile mulțimii. Erau alțiia, tot tirgul era pentru nedreptate, pentru condamnare : și dispăruse și soțul ei, omul care nu ceruse niciodată nimic, care nu se plecase în fața nimănui. Ce era ea ? O sâr-

mană femeie, speriată de nedreptatea aceea, năucită de nenorocire ; și se rușina, da, de mizerie, se rușina de îmbrăcămintea pe care o avea pe ea. Marta, Marta ar fi trebuit să stea cuminte și supusă, să aștepte judecata timpului ; ar fi lucrat toate trei împreună, în umbră, și ar fi dus-o așa, mai departe, fără a mai stîrni din nou tot războiul acesta.

Iată casa lui Torchiara. Urcă cu greu scara, abia respirînd ; în fața ușii, înainte de a suna, își ascunse chipul în mîini.

— Este singur ? — întrebă de la început pe servitoare, care veni să-i deschidă.

— Nu, este profesorul Blandino, — îi răspunse aceasta.

— Atunci... aștept aici ?

— Cum doriți... între timp îl anunț.

Puțin după aceea, *cavalier* Torchiara, dînd deoparte cu o mînă draperia din dreptul ușii și ridicîndu-și cu cealaltă ochelarii cu lentile puternice de miop care îi micșorau ochii, o pofti :

— Veniți, vă rog, doamnă !

O luă de mînă și o conduse spre canapeaua de lîngă birou.

Doamna Agata, înclinînd capul cu un zîmbet trist, se așeză pe o margine a canapelei.

— Profesorul Blandino, — adăugă Torchiara, prezentîndu-l.

— Cunosce... cunosce... — întrerupse omul chel și bărbos, întinzînd distrat mîna doamnei care privea încurcată. Văduva lui Francesco Ajala ? Om de mare ispravă, soțul dumneavoastră !

Torchiara suspină, ridicîndu-și din nou pe nas ochelarii cu o ramă groasă de aur. A urmat un moment de liniște, în timpul căruia doamna Agata își stăpîni cu greu lacrimile.

— După cum știm, — reluă Blandino, cu ochii închiși, și brațele unite, — cum știm, conduita noastră este pentru unii dreaptă iar pentru alții nedreaptă, nu în virtutea naturii sale intrinsece, ci în virtutea unor ordine extrinsece... Cum l-am judecat noi oare pe Francesco Ajala ? L-am judecat cu vocabularul de care ne servim de obicei cînd vorbim de obligații și de datorii, adică fără a pătrunde

dele? în codicilele particulare prescris lui de însăși natură și redactat, pentru a spune astfel, de educația sa. Din păcate așa judecăm noi !

Și se ridică.

— Pleci ? — îl întrebă Torchiara.

Blandino nu răspunse : începu să se plimbe prin cameră cu sprincenele încruntate, cu ochii pe jumătate închiși, neînțelegînd deloc, în distracția lui, cît de inoportună îi era prezența pentru doamna Agata și cît de nedorită.

— Îmi faceți onoarea acestei vizite pentru fiica dumneavoastră, nu-i așa, doamnă ? — întrebă încet Torchiara, privind-o cu un aer de resemnare și de scuză pentru prezența lui Blandino, ca și cum ar fi vrut să-i spună : „Fiți înțelegătoare : așa e făcut el...”

Lui Torchiara totuși prezența lui Blandino nu-i făcea rău. Îl reținuse înadins la auzul vizitei doamnei, pentru a face ca aceasta să nu dureze prea mult și să nu decurgă mult prea înduioșător pentru sufletul lui bun și foarte sensibil. Era constrîns să-i ia sărmanei mame ultimele speranțe.. Dar era prea curînd, iată, pentru o numire, chiar și temporară, de simplă suplinire... Carieră grea, foarte grea, aceea a învățămîntului ! Trebuia să mai aștepte puțin, iată... Oh, viitorul va fi senin, surizător și plin de promisiuni pentru tinăra profesoară, fără îndoială ! Cum ? Cum ? Breganze ? Ah, da... Și la această întrebare foarte jenantă pentru prea buna lui inimă, *cavalier* Torchiara se scărpină în cap cu un deget și își ridică pentru a treia oară ochelarii pe nas. Da, Breganze, nepoata consilierului Breganze, prietenul său... Nici un amestec, să nu greșim ! Numai o chestiune de precedență, numai atît, iată... Nu de valoare ! Cît despre Breganze, o foarte bună învățătoare și ca, sigur... Dar el știa bine că valoarea tinerei profesoare Ajala era incomparabil superioară... oh, da, oh, da !

În timp ce se plimba absorbit în gîndurile lui, cu miinile unite la spate, lui Luca Blandino îi ajungeau unele fraze pe jumătate, care îl făceau din cînd în cînd să-și încrunte tot mai mult sprincenele. Nu înțelege nimic din foarte penibilul dialog : reținu totuși expresia de rătăcire totală, de profundă disperare de pe chipul doamnei Ajala cînd se ridică și înclină capul în semn de salut.

— Uff ! — suflă Torchiara, după ce a însoțit-o pe doamnă pînă la ușă, reintrind în salon. Nu mai știu ce să fac cu această situație blestemată ! Mi-e milă de ea, biata femeie. Dar ce pot face eu, dacă fata ci... Tu mă înțelege ! Avem nenorocirea să trăim într-un tîrg mic, în care unele lucruri nu se pot ierta și nici uita... Nu pot deloc să mă situez, domnul meu, împotriva unui tîrg întreg, un singur Horațiu împotriva întregii *Beoții* !

— Despre ce e vorba ? — întreabă Blandino.

— Mizerie, dragul meu, mizerie ! Din cele mai cutremurătoare : și încă mizerie neagră ! De pîine e vorba... Dar ce pot să fac eu, Doamne Dumnezeule ? Mă întristez, și atît.

Și-i explică lui Blandino motivele vizitei doamnei Ajala.

— Cum ? Și tu ai lăsat-o să plece așa ? — exclamă Blandino, drept răspuns. Oh, oh, oh... m-ai dezamăgit... Cum ? Pentru Dumnezeu ! Dar pentru treaba asta trebuie să faci ceva, să reperi... și imediat !

Torchiara izbucni în rîs.

— Unde vrei să te duci acum ?

Blandino, agitat peste măsură, începu să alerge prin cameră.

— Pălăria... Unde am lăsat pălăria ?

— Capul ! Capul ! — exclamă Torchiara, rîzînd mai departe. Caută-ți capul mai degrabă.

Îl apucă de un braț.

— Vezi ? Și apoi te miri că unii spun că ești nebun ! Înainte ai luat partea soțului în duel, acum vrei să o aperi pe soție !

— Dar eu nu judec ca voi ! — îi strigă Blandino. Eu judec după cazuri : nu îmi trag ca voi o linie : pînă aici e rău, pînă aici e bine... Lasă-mă să acționez ca un nebun ! Mă duc să scriu o scrisoare de injurii lui Gregorio Alvignani... Ah, el, marele om să scape așa ușor după ce a aruncat în rușine și în mizerie o familie întreagă ? Dar știi că scrisorile i le arunca pe fereastră, ca un copil ? Te salut... te salut...

Și Blandino ieși, în risetele forțate ale cavalerului Claudio Torchiara.

DUPĂ VREO TREI LUNI, MARTEI ÎI SOSI PE NEAȘTEPTATE o invitație din partea directorului colegiului.

Bătrina portăreasă Sabetti, care adusese îndurerată vestea cea rea a suplinirii, acordată tinerei Breganze, intră de data aceasta strigînd, exultînd toată :

— Domnișoară ! Domnișoară ! Veți fi cu noi ! Cu noi, domnișoară frumoasă ! Țineți, citiți acest bilet...

În întunecata dezolare, ea a fost ca o rază de soare neașteptată. Marta se îmbujoră ca un jăratec aprins.

— Ce fericire ! — continua bătrîna Sabetti, gesticulînd cu foc. în fața ei ! Învățătoarea Flori, din clasa a doua preparatoare, se întoarce în orașul ei. A obținut transferul, Dumnezeu fie lăudat ! Fetele vor respira ușurate...

— Trebuie să mă duc chiar azi la colegiu... — anunță Marta cu voce tremurătoare de emoție, după ce citise invitația.

— Da, doamnă ! reluă bătrîna portăreasă. Și veți vedea că ați fost chemată pentru asta ! Sînt sigură !

— Dar cum ? — observă Marta. Flori, transferată ?

— Transferată, da ! Ce fericire, vă spun, pentru bietele fete... Ce pisăloagă plicticoasă !

— Acum, după ce a început școala ? — observă Marta, neștiind ce să creadă.

— Torchiera, poate... — îi scăpă doamnei Agata.

Și-i mărturisi fiicei sale vizita făcută pe ascuns acasă la inspectorul școlar.

Puțin după aceea, în timp ce se îmbrăca pentru a se duce la colegiu, după ce-i trecuse marea emoție. Marta întui cui îi datora numirea aceea tardivă : fu cutremurată de un fior, și simți că îi lipsește dintr-o dată puterea de a-și prinde pieptarul în talie.

Războiul reîncepu încă din prima zi de școală.

Celelalte învățătoare ale colegiului, cinstite și urîte fete bătrîne, au luat-o imediat în primire. Doamne-Doamne ! un salut scurt, dimineața, cu buzele strînse, și atât ; un rece, ușor salut cu capul, și era chiar prea mult ! O rușine pentru clasele de învățătoare. O rușine pentru institut ! Lumea, da, e întortocheată ; pentru a reuși, trebuie să dai din mîini și din picioare ! dar în mod cinstit ! oh, chiar în mod *onorabil*...

Și, pe ascuns, comentau cu acră răutate modul în care directorul și ceilalți profesori ai colegiului o trataseră pe Ajala încă din prima zi de școală ; și o regretau pe scumpa lor Flori pe care nu aveau s-o mai revadă niciodată. Flori : ce durere !

Devenind zadarnice noile și cele mai aspre reclamații din partea multor familii, fetele (care lipsiseră câteva zile de la școală la vestea numirii Martei) au început treptat-treptat să-și reia lecțiile ; dar rele, ranchiunoase, înrăite evident de părinți împotriva învățătoarei celei noi.

La nimic nu a folosit afabilitatea cu care le primise Marta pentru a le dezarma de la început ; la nimic, prudența și mărinimia. Se eschivau urcîcios de la mîngîieri, se arătau surde la îndrumările binevoitoare, dădeau din umeri la vreo rară amenințare : și cele mai rele, în ora de recreație din grădină, o criticau tare încît să fie auzite, sau pentru a-i face în ciudă alergau să înconjoare pe vechile învățătoare și să le mîngîie, pline de lingușeli și de atenții, lăsînd-o pe ea să se plimbe singură.

Revenind acasă, după șase ore de suferință, Marta trebuia să facă un efort deosebit pentru a-i ascunde mamei și surorii sufletul ei exasperat.

Dar într-o zi, reîntorcîndu-șe mai repede de la colegiu, aprinsă la față, vibrînd de mînia cu greu reținută, îndată ce mama și Anna Veronica o întrebă ce i se întîmplase, ea, cu pălăriuța încă pe cap, izbucni într-un plîns convulsiv.

Pierzîndu-și în cele din urmă răbdarea, văzînd că prin vorbe bune nu reușea nimic, la sfatul directorului, începuse fără să vrea să le trateze pe fete cu oarecare severitate. De o săptămînă era mai prudentă cu una din ele, care era tocmai fata consilierului Breganze, o blondă firavă, supăracioasă, toată numai nervi, care, instigată de colege, ajunsese să-i răspundă cu multă impertinență.

— Și eu m-am prefăcut că nu aud... Dar azi, la sfîrșit, cu puțin înainte de a termina lecția, nu am mai putut să o tolerez. O admonestez. Ea îmi răspunde rîzînd și privindu-mă cu insolență. Trebuia să o auziți ! — Ieși afară ! — Nu vreau să ies ! — Aha, nu ! Cobor de la catedră ca să o dau afară din clasă ; dar ea se prinde de bancă și îmi strigă : — Nu mă atinge ! *Nu vreau mîinile dumitale pe mine !* — Nu le vrei ? Atunci, ieși afară ! și fac gestul de a o smulge de lingă bancă. Ea începe să țipe, să dea din picioare, să se zbată. Toate fetele se ridică din

ânci și vin în jurul ei ; ca. amenințându-mă, iese din clasă, urmată de colege. S-a dus la director ! Acesta nu mă acuză în prezența lor ; rămași singuri, îmi spune că am exagerat puțin ; că nu trebuie să ridicăm mâinile, spune, asupra elevelor... Eu, mâinile ? Dar nici nu am atins-o ! La sfârșit totuși acceptă motivele mele... Dar, Doamne, Doamne : cum să merg înainte așa ? Nu mai pot !

În ziua următoare, tatăl fetei, consilierul cavalier ofițer Ippolito Onorio Breganze, se duse să facă o adevărată scenă în cabinetul directorului.

Era furibund.

Obezitatea corpului într-adevăr nu-i permitea să gesticuleze cum ar fi vrut. Scurt în brațe, scurt în picioare, își ducea pîntecul rotund încoace și încolo prin cameră, cu greu, făcînd să scîrție pîngelele pantofilor la ficce pas. Să ridice mina asupra fetei lui ? Nici Dumnezeu nu și-ar fi putut permite ! Nici Dumnezeu ! El, care era tatăl ei, nu a îndrăznit niciodată să facă așa ceva ! Ne-am întors oare la timpurile „minunate“ ale iezuiților, cînd se învăța cu lovituri de nuia pe palmă sau la spate ? Voia o satisfacție amplă și imediată ! Ah, da pentru Dumnezeu ! Dacă doamna Ajala avea protecții puternice și prețioase prieteni, el, consilier Breganze, va cere revenire și dreptate mai sus, mai sus (și se forța în zadar să ridice brațul lui cel mic) — da, domnule, mai sus, în numele Moralei călcată în picioare nu numai a institutului, ci a întregului tîrg.

Și scîrț scîrț scîrț — îi scîrțiau pantofii.

Directorul nu reușea să-l calmeze. Îi venea aproape să ridă : în tîrg se spunea că acela nu era cu adevărat tatăl fetei. Dar consilierul Ippolito Onorio Breganze, roșu la față, nu se putea mulțumi cu o simplă admonestare făcută învățătoarei între patru ochi : pretindea, cerea, o pedeapsă severă. Lui nu-i stătea pe inimă numai scumpa lui micuță, ci însăși „moralitatea sănătoasă a întregului tîrg, domnule director, a întregului tîrg scandalizat !“ Nu știa poate domnul director ce se întîmplase în realitate ? Nu știa cărei femei îi fusese încredințată educația unor minți fragile, a unor suflete delicate ?

— Este o i-mo-ra-li-ta-te ! — tună la sfîrșit cu o voce răsunătoare, silabisind. Ori remediați dumneavoastră, ori remediez eu situația. Mă duc să fac o reclamație scrisă inspectoratului școlar. Cu respect !

Și înfundându-și gambeta furios pe cap, puhm ! vru să iasă. Dar tocmai intra omul de serviciu. Se izbiră unul de altul atît de puternic, încît n-a lipsit mult să se prăbușească amîndoi la pămînt.

— Scuzați...

— Scuzați...

Și scîrț scîrț scîrț...

Două zile după aceea, directorul colegiului a fost chemat de inspectorul școlar.

De două luni Torchiara înregistra, consternat, dauna gravă pe care numirea învățătoarei Ajala o producea în tîrg poziției politice încă neconsolidată a lui Alvignani. — „Domnul meu, inima a fost totdeauna marele dușman al capului !” — își repetase el de mai multe ori sie însuși. Pentru *cavalerul* Claudio Torchiara, debitarea aforismelor era o distracție preferată, intercalînd de obicei acel *domnul meu* chiar cînd le enunța unei femei sau, în timpul unei plimbări solitare, lui însuși.

Vizita furioasă a consilierului Breganze îl aruncase de-a dreptul într-o mare confuzie. Deci acum, chiar și Municipiul se va îndrepta împotriva lui Alvignani ? Pentru că promisese lui Breganze o rezolvare și satisfacție, acum îl invita la el pe directorul colegiului : apreciînd și trăgînd o concluzie din opusele versiuni ale situației, ar fi trebuit să-i scrie lui Alvignani ca să ia el o măsură cum va crede de cuviință și să împace, cum se zice, și capra și varza. În ultimă analiză, răbdare pentru capră. Varza, în acest caz, erau voturile cu care Gregorio Alvignani fusese ales deputat.

Directorul colegiului, deși sătul de plictiselile pe care i le pricinuisese involuntar învățătoarea Matia, îi luă totuși apărarea în fața inspectorului, pentru a fi cu conștiința împăcată.

— Înțeleg, înțeleg, îi răspunse *cavaler* Torchiara, dar talentul și dorința de a face bine nu ajung ; trebuie să privim în viața particulară, care, domnul meu, influențează, are greutate, și nu puțină, asupra considerației pe care trebuie s-o aibă elevele pentru propria lor învățătoare ; e clar ?... care...

Dar directorul venise de puțin timp în tîrgul acela ; nu cunoștea întîmplările precedente ale învățătoarei ; admîrîndu-i marea sa valoare, credea că merită toată considerația.

— Și vom ține cont de aceasta ! — exclamă *cavaler* Torchiara. Cum să nu ? vom ține cont, cu atât mai mult cu cât eu știu în ce triste condiții trăiește familia ei, care... Nu vă îndoiiți, se va avea grijă, cu un transfer, de exemplu, avantajos pentru învățătoare... Până una-alta, domnul meu, trebuie să stea în afara școlii... și ținând seama de plîngerile publicului, care... Iată, se pare totuși că doamna învățătoare, deși provocată, nu „pun că nu, provocată și într-un fel oarecare scuzabil... „se pare că a... spun... exagerat, puțin prea mult... Eh, da ! Breganze, domnul meu, personaj de seamă... eh !... și chiar și în interesul învățătoarei, va fi mai bine să-i dăm o oarecare mică satisfacție, pentru ca întîmplarea să nu iasă din sfere scolastice, e limpede ?... Să facem așa. Sfătuiți-o pe învățătoarea Ajala să se dea drept bolnavă pe o perioadă de cincisprezece zile și între timp chemați un suplinitor pentru ca elevele să nu aibă de suferit în desfășurarea programului, care... Apoi vom ține seama. E bine așa ?

Și în aceeași zi scrise o lungă scrisoare confidențială *dragului său Gregorio*, implorîndu-l să facă tot posibilul pentru a obține transferul „recomandatei“ sale — cauză pentru el de foarte grave consecințe. Nu ignora dificultățile ; dar lui, lui Alvignani, după strălucitul discurs de la Camera Deputaților la discuția asupra bilanțului Instrucției publice (discurs care — nu pentru a-l adula ! — îi crease dintr-o dată o puternică poziție parlamentară, așa cum vorbeau toate ziarele), nici o dificultate nu trebuia să fie de neînving. Dealtfel, pentru anul acela, învățătoarea Ajala putea să meargă ca suplinitoare la Colegiul Nou din Palermo (post vacant).

În așteptarea unei atât de grave hotărîri, Marta a fost constrînsă să și prelungească „boala“ cu alte cincisprezece zile. După circa o lună au sosit două scrisori de la deputatul Alvignani, una pentru Marta și alta pentru inspectorul Torchiara.

Primind scrisoarea, Marta încercă o emoție puternică înjosită din cauza neputinței de a lupta împotriva nedreptății evidente a tuturor ; revoltată de pedepsa ce i se atribuisese fără a o merita, se simțea acum înveninată de ură și de furie. Scrisoarea aceea îi apărură deci ca o armă pentru ră/bunare.

Era conștient reținută : nici o aluzie, cit de vagă, la trecut, care ar fi putut să o rănească în momentul acela ; dar, sub amarele reflecții asupra vieții și asupra oamenilor, intervenea atîta intuiție a stării sufletești în care se afla ea ! Mai bine, mai bine să se închidă într-un vis continuu, deasupra vulgarităților și a mizeriilor comune ale existenței cotidiene, deasupra jugului nivelator al legilor, la o palmă deasupra noroiului, rețea protectoare a piticiilor, obstacol și frînă a oricărei ascensiuni spre o idealitate !

Îi spunea că aflase cit a trebuit ea să sufere în ultima vreme și îi anunța transferul și numirea, pentru a o libera de mocirla care era în jurul ei. Își luase el spontan, această libertate convins că va interpreta o dorință pe care ea nu i-ar fi dezvăluit-o niciodată : și o ruga să îl lase să acționeze, să-i admită ca măcar de departe să aibă grijă de ea și să-și amintească totdeauna. Din păcate, mijloacele care i se ofereau pentru a-și manifesta în mod respectuos tot sufletul său erau meschine și restrînse !

În partea de sus a hîrtiei, și aici, în latină era imprimat moto-ul :

NIHIL — MIHI — CONSCIO *

O singură durere pentru Marta, pentru Maria și pentru mama, odată cu plecarea lor : aceea de a o părăsi pe Anna Veronica.

Sărmana Anna ! Le dădea curaj lor, dar în adîncul inimii ei era cea mai neajutorată : ele erau trei ; ea rămînea singură, singură, singură, ca o părăsită între dușmani. Și din nou urmau pentru ea tăcerea, din nou singurătatea, zilele triste, lungi, egale...

— Îmi veți scrie, totuși !

Spunea că nu vrea să plîngă, și plîngea. Buzele silite să zimbească schițară o grimasă în locul unui zîmbet.

A ținut să le însoțească pînă la gară, la poalele colinei pe care se ridica orașul. În timpul călătoriei, în trăsură nu schimbă nici un cuvînt. Era o zi umedă, cenușie, și vechia trăsură sărea peste pietrele umede ale șoselei înclu-

* N-am nîmuc pe conștiință.

nate, zguduind continuu geamurile rău fixate ale portierelor, care scoteau un zăngănit iritant.

Apoi cînd convoiul trenului era gata să pornească, Anna Veronica și doamna Agata rămaseră îmbrățișate, sufocîndu-și hohotele fiecare pe umerii celeilalte, desprînse aproape cu violență de conductor. Locomotiva fluiera și era gata să se pună în mișcare.

Anna rămase cu fața scaldată în lacrimi și brațele întinse și apoi lăsate jos încet, pe măsură ce trenul se îndepărta; cu ochii ficși la ușile vagonului în care cele trei prietene se suiseră și din care încă pînă departe, pînă departe, își agîtau în chip de salut batistele...

— Addio... Addio... — murmură sărmana părăsită aproape pentru sine, fluturîdu-și batista.

I

O CĂSUȚĂ VESELĂ PE STRADA Papireto, la ultimul etaj, spațioasă : patru camere curate, cu podcaua de plăci de Valenza, cu tapetul de pe pereți puțin decolorat, da, dar fără pete și de culoare plăcută. Cea mai mică avea să servească pentru doamna Agata și pentru Maria, care dormeau împreună ; cea de alături pentru Marta ; va dormi și va lucra : va fi bucuroasă datorită terasei care da pe strada Papireto ; celelalte două camere, sufragerie și salon, urmau să fie mobilate cu timpul. Fericirea casei era o terasă a cărei balustradă cu mici pilaștri părea, privind-o din stradă, ca o coroană care înconjura clădirea. Ce de flori avea să cultive acolo Maria !

Marta găsisese această casă ghidată de o amintire de demult. Conducînd-o la Palermo cu mulți ani în urmă, tatăl ei voise să-i arate locul unde luptase ca tinăr, chiar în ziua intrării în oraș a lui Garibaldi.

Acolo, la colțul acelei străzi, el, alături de alți doi voluntari, trăgea spre un nor de fum care pornea de la cîteva case îndepărtate din față, acolo unde se instalaseră mai mulți soldați burboni. Unul după altul, cei doi tovarăși căzură : el continua să improaște foc, așteptînd parcă să-l nimerească și pe el un glonț. La un moment dat, simți o bătaie pe umăr, și cineva îi spusese :

— Tinere, ridică-te de aici : ești prea expus.

S-a întors, și atunci l-a văzut pe El, pe Garibaldi, plin de praf, calm, cu sprincenele încruntate, cum îl împingea ceva mai departe, expunîndu-se astfel el singur, fără să

se mai gîndească la faptul că el însuși socotise locul acela periculos, fie și pentru un simplu voluntar.

La rîndul ei, Marta dorise să-și ducă mama și sora pe strada aceea pentru a le arăta locul unde fusese cu tatăl ei. Din întîmplare, ridicînd ochii, zărise un afiș cu se *închiriază*, chiar acolo, pe poarta de la colțul străzii. Și astfel închiriaseră casa aceea, în memoria tatălui, ca și cum el însuși le-ar fi condus.

Maria, cu amintirea aceea în suflet, se simțea mai puțin singură și parcă protejată.

Liniștindu-se, oarecum, după atîta agitație, au început toate trei să vadă de primele necesități ale noii locuințe. Cele cîteva lucruri salvate de la ruină nu erau suficiente : sărmanc, melancolice resturi dintr-un naufragiu, de care totuși se legau multe amintiri.

Ieșeau din casă împreună pentru unele cumpărături, fără să știe la început încotro să se îndrepte. Se opreau să privească într-o vitrină sau în alta, evitînd tentația de a intra în prăvăliile cele mai elegante. Rătăcind pe străzile orașului acela, printre atîția oameni necunoscuți și în mișcarea și gălăgia continuă, încercau o oarecare ușurare : nimeni nu le cunoștea ; puteau să meargă oriunde, să întîrzie, să privească în voie, în libertate, fără a atrage privirile răutăcioase ale mulțimii. Admirația pe care o trezea trecătorilor îi provoca Martei o discretă plictisală. Uneori, pentru a fi mai puțin privită, ieșea din casă fără să-și aranjeze părul.

— Așa, așa... — spunea Marici, așezîndu-și pălăria pe cap și potrivindu-și cit de cit, în grabă, șuvițele de pe frunte.

Dar constata, chiar fără să vrea, că acea dezordine oferea și mai multă grație figurii ei : i-o spunea oglinda pe furiș, i-o repetau ochiadele trecătorilor și vitrinele prăvăliilor.

La Colegiul Nou fusese primită deocamdată cu bunăvoință de bătrîna directoare, o adevărată doamnă, cu mult gust și politicoasă, demnă de a conduce acel regal lăcaș de instrucție, unde era adunată floarea aristocrației și a burgheziei.

Manierele și figura Martei au atras imediat atenția bătrînei directoare, care nu a vrut să-i ascundă doamnei Agata plăcerea de a avea ca învățătoare „o fată fru-

moasă" ca aceea. Totul în viață, pe pământ, după părerea bătrânci doamne, dichisită, îngrijită, îmbrăcată cu o aleasă eleganță, era făcut pentru tineret și pentru a-i face să suspine pe bieții bătrâni. Și spunînd acestea, zimbca : dar cine știe, din ce adîncime de amărăciune înflorea zimbetul acela. Ca bătrînă, ea nu era urîtă, mai ales pentru că se arăta atît de afabilă și bună ; dar ca tinără nu părea să fi fost frumoasă. Cu atît mai mare merit, așadar, pentru bunătatea ei.

Îi oferi Martei, cu amabilitate caldă și simplă care încurajează pe oricine, date despre colegiu, despre celelalte învățătoare interne, despre trei profesori, despre internate, prezentîndu-i pe toți cu multă bucurie ; vorbi despre orarul școlii, vorbi puțin despre toate ; și în sfîrșit acordă Martei patru zile de vacanță.

Marta ieși din colegiu foarte tulburată de primirea aceea cordială despre care îi vorbi apoi Mariei, lăudînd totul : clădirca colegiului, luxul interior, ordinea care părea că domnește acolo. Și după prima zi de școală se întoarse acasă radiind în plus de primirea pe care i-o făcuseră elevele interne, după prezentarea foarte măgulitoare a directorcii.

Bucuriei Martei îi răspundeau în zilele acelea primele semne pe pământ și în cer ale primăverii renăscute. Aerul era încă rece, înțepător dimineața, cînd ea se ducea la colegiu ; dar cerul era atît de limpede și de luminos și atît de curat aerul vremii de atunci, încît ochii erau fericiți să privească și pieptul să se deschidă într-o respirație amplă. Părea că sufletul lucrurilor, înseninat în sfîrșit de vesela promisiune a anotimpului, uitînd totul, s-ar fi acordat într-o armonie tainică, delicioasă.

Și cîtă seninătate, ce bună dispoziție spirituală în zilele acelea și cîtă pace interioară ! Se trecea în Marta impresia de lucid și vesel pe care și-o făcuse încă de copilă despre viață. Era satisfăcută : învinsese ; simțea că face un lucru bun, și îi plăcea să trăiască. Oh, ce foșnet delicat aveau frunzele noi, la răsăritul soarelui, cînd ea trecea pe sub copacii din Piazza Vittorio prin fața palatului normand, și apoi pe sub accia de pe corso Calatafimi dincolo de Porta Nuova. Cercul munților părea că respiră în albastrul

duios al cerului, ca și când munții accia nu ar fi fost din piatră dură.

Și mergînd așa, fără grabă, Marta se gîdea la lecțiile pe care avea să le predea, și din starea sufletească plăcută, nu numai că ideile îi veneau spontane, dar aproape că-i țîșneau cuvintele pe care avea să le spună, zîmbetele cu care să le însoțească. Încerca o aprigă nevoie de a fi iubită de cleve, și totuși zăbovea în aerul proaspăt al aleii pentru a se bucura apoi și mai mult de căldura afecțiunii reverențioase a elevilor, în sala plăcută a școlii.

Într-adevăr, într-adevăr, zilele lugubre trecuseră; primăvara se reîntorcea cu adevărat și pentru ea. Nu numai pămîntul își scutura umbrele iernii : și ea putca să se sustragă coșmarului tristelor amintiri.

În casă, și mama și Maria îi păreau mulțumite Martei și se bucura în adîncul inimii, cu conștiința că ele erau astfel datorită ei. Trăiau toate trei una pentru alta, sustrăgîndu-se oricărei amintiri din trecut, care le-ar fi purtat din nou cu mintea la orașul natal, de unde le venea o singură imagine scumpă : aceea a Annei Veronica, despre care vorbeau des, recitînd lungile scrisori pe care ea le trimitea. Astfel Anna rămînea singura lor prietenă, unica tovarășă în despărțirea aceea, aproape instinctivă, de lume.

Cît despre ceilalți chiriași ai casei, au primit o singură vizită care le-a oferit în continuare și pentru un timp motiv de multe rîsete. Îi apăruse din nou Martei dispoziția de a descoperi și a reprezenta ridicolul, ascuns puțin în adîncul tuturor lucrurilor și al tuturor persoanelor, pe care ea îl imita în gesturile lor și în voce cu un extraordinar talent de mim. Picioarele lui *don* Fifo Juè, chiriașul de la etajul al doilea, și felul lui de a se așeza, vorbirea comică, și gesturile romantice ale soției lui, au fost redată de ea cu atîta haz, încît mama și Maria se țineau de șolduri, de atîta ris.

— De ajuns, Marta, te rog !

Acest *don* Fifo Juè și soția lui, care se numea Maria Rosa, s-au prezentat îmbrăcați într-un doliu protocolar, cu ochii plecați, expresia nespus de înmormîntată, de parcă s-ar fi întors chiar atunci de la înmormîntare.

— Vizită de conveniență... sîntem chiriașii de la etajul al doilea — spuseră cu o voce înecată Mariei care, deschizînd ușa, a rămas perplexă în fața celor doi necunoscuți.

Și scoaseră, cu o jale în gît, un scurt suspin.

Introduși în „viitorul” salon, *don Fifo*, lung și slab, se așeză cu picioarele lipite unul de altul, abia atingând podeaua cu vârful pantofilor ; brațele încrucișate, ca un elev pedepsit. Pantalonii lui erau atit de strinși, încît păreau cusuți direct pe forma picioarelor. *Donna Maria Rosa*, grasă și rubicondă, își ridică pe un umăr vâlul de *crêpes de chine* foarte lung și aproape deloc transparent care îi cădea de pe pălărie pe față, și, așezîndu-se, scoase un alt suspin jalnic.

Erau soț și soție de numai trei luni. De un an murise primul soț al *donnei Maria Rosa*, *don Isidoro Juè*, numit *don Dorò*, frate mai mare al lui *don Fifo*. Și *donna Maria Rosa*, în timpul acestei lungi vizite, nu vorbi decît de soțul decedat și de prima ei căsătorie, cu lacrimi în ochi și în glas, ca și cînd *don Dorò* ar fi murit ieri. *Don Fifo*, nemișcat, asculta cu ochii plecați și cu brațele încrucișate nesfîrșitul clogiu funebru al fratelui, pentru care el părea sarcofagul și soția cenotaful.

Ah, nimeni, nimeni nu ar fi știut să redca toate virtuțile lui *don Dorò* (*veltuțile* — spunea *donna Maria Rosa*, ca să vorbească într-o limbă aparte). În timp ce *Dorò* trăia, ea și *don Fifo* au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a-i arăta îngrijire și respect. El, *Dorò*, a fost călăuza lor în viață, maestrul lor. Soț, soție și cumnat au trăit împreună, un suflet în trei trupuri.

— În pacca ingerilor, doamna mea !

Și *Dorò* însuși, cu buzele lui, fie-i țărîna ușoară, murind, a bilbiit pe patul de moarte celor doi nefericiți rămași în viață : „— *Fifo*, zice, ți-o las în grijă pe *Maria Rosa* ! Consolați-vă ! Consolați-vă ! Continuați să trăiți unul pentru altul...”

— Ah, doamna mea ! — izbucni atunci *donna Maria Rosa* în culmea emoției, amintindu-și de cuvintele acelea și ștergîndu-și ochii care deveniseră două izvoare de lacrimi, cu o batistă tivită cu negru. Noi dealtfel — reluă puțin după aceea, liniștindu-se suficient și suflîndu-și zgomotos nasul, — noi, dealtfel, am cerut un sfat, doamna mea, tuturor cunoscuților, unul după altul, rugîndu-i să ne ajute cu experiența lor, să ne spună cu mîna pe suflet ce ar fi trebuit să facem sărmanii de noi, rămași singuri, fără răposatul, fie-i țărîna ușoară. Condiția noastră era aceasta : cumnați... și trebuia să trăim împreună, sub același acoperămint... lumea ne-ar fi putut vorbi de

rău... Și toți, tare buni, trebuie să spun adevărul, ne-au sfătuit să facem acest pas, toți ! Sîntem amîndoi de o oarecare vîrstă, e adevărat, dar, știți, doamna mea, cleve-tirea cum este ? unde nu poate ajunge cu picioarele, se urcă cu scara... Și apoi în orașul acesta...

— Oh, peste tot ! — suspină doamna Agata.

— Peste tot, peste tot, spuneți bine, doamna mea... Și așa, ne-am căsătorit, de puțin... A trebuit să așteptăm să treacă nouă luni preserise de lege, deși pentru mine, știți, nu exista nici un pericol, după cum voiam să le arăt domnilor de la Municipiu : nici un copil ; Dumnezeu nu a vrut să-mi dea această mîngîiere ; Dorò bolnăvior și slăbuț, doamna mea... Ce mai, ne-am căsătorit.

Don Fifo părea lipit tot și că dacă ar fi început să vor-bească, s-ar fi dezlipit tot : buzele, pleoapele și nările. Numai picioarele îi rămîneau lipite unul de altul. Dar, în definitiv, nu vorbi mult. La un moment dat, exclamă :

— Ah, dureri, doamnă, dureri ! Numai Cristos o știe !

Și n-a lipsit mult ca Marta și Maria să nu le ridă în nas.

II

MARTA AR FI VRUT SĂ REFACE atît mamei cît și Mariei viața comodă și fericită de odinioară, de pe vremea cînd trăia tatăl și cînd tăbăcăria prospera. Și nu lînea seama de sacrificii și de muncă. Obținuse de la directoarea colegiului permisiunea de a da lecții particulare fetelor interne din clasele inferioare ; și ceea ce scotea din aceste lecții și salariul, lunar, îi dădea neatins mamei, căreia îi interzicea să o plîngă de prea marea trudă căreia i se supunea zilnic, fără a se bucura deloc de roade. Dar mama se înșela. Marta nu se bucura ? Oare nu erau roade ale muncii sale, renăscuta încredere în viață atît a mamei cît și a surorii, ca și pacca de acum ? nu era un premiu pentru munca sa zîmbetul care revenea acum spontan pe buzele ei ? Și-ar fi dat tot singele din vene ca să le vadă și mai mulțumite, ca să se bucure de vederea altor zîmbete pe buzele lor. Și în adîncul inimii se simțea

nespus de încântată de propria generozitate, fiindcă în sinea sa nu se liniștise niciodată pentru ofensa pe care tatăl i-o adusese condamnînd-o orbește și aruncînd familia în mizerie.

Unica pasiune pentru Maria părea muzica ? Ei bine, un pian Mariei aproape nou, de plătit în rate lunare. Existența în cămară a unor provizii pentru o lună i-ar da mai multă siguranță și satisfacție mamei ? Ei bine, a mulțumit-o și pe mama ; cămara cea mică era totdeauna plină.

Don Fifo Juè și soția lui urcau în unele seri să țină companie celor trei femei, și defunctul Dorò continua să contribuie la derularea conversației.

Prin ei, Marta află că doamna Fana, soția lui Pentàgora, trăia încă în cea mai neagră mizerie.

— Noi avem o casă pe strada Benfratelli, doamna mea, — spuse într-o seară *donna* Maria Rosa, — și la ultimul etaj, în două camere, locuiește o biată femeie despărțită de soțul ei. Soțul este un cetățean din părțile acelea... Poate dumneavoastră îl cunoașteți... se numește... spune, Fifo, îți amintești ?

— Fana : Stefana, — răspunse Fifo pronunțînd numele răspicat.

— Nu, zic ei, soțul...

— Ah, da... așteaptă, Pentàgono !

Maria rîse fără voie.

— Pentàgora, — corectă doamna Agata, pentru a scuza rîsul fiicei sale.

— Îl cunoașteți ?

Donna Maria Rosa vru să știe ce fel de om era, și vorbi îndelung despre nefericita lui soție... Nici Marta nici doamna Agata nu au reușit să o facă să schimbe conversația toată seara aceea.

Maria își reluase cu pasiune studiul pianului ; și seara, după cină, cînta, în timp ce mama cosea și Marta, în camera de alături, corecta lucrările de la școală.

Așa, izolată, nevăzută de mamă și de soră, Marta întrerupea adesea munca ei ingrată și, cu coatele sprijinite pe măsută și cu capul în miini, rămînea gînditoare, aproape într-o nclinie de necunoscută așteptare sau se înduioșa pînă la lacrimi de muzica patetică a Mariei. O adîncă melancolie îi sufoca respirația. Nu se gîdea la nimic, și plîngea. De ce ? O vagă, nedeslușită durere,

suferința unor dorințe nedefinite. Se simțea puțin obosită, dar nu spiritual, ci trupul îi era obosit... În timp ce mama și sora îi admirau curajul, o comparau cu tatăl ei ca energie și ca voință ; pentru ea, în serile acelea amărăciunea aproape că nu-i mai era permcată de neplăcere, nu mai simțea duioșia nedefinită care o făcea să plângă și sfârșeala apăsătoare în timpul căreia își lăsa în voie membrele obosite cu o tristă voluptate ; în fine, conștiința pe care o avea în acele momente îi arăta că e slabă și femeie... Nu, nu ; nu era tare... Și, de fapt, de ce plingea așa ? Oh, hai, hai : prostii de copilă... Și căuta batista, scuturându-se ; și își relua lucrul, cu o nouă tragere de inimă.

De această stare de spirit a Martei, nici mama nici Maria nu își dădeau seama. Marta se ferea ca ele să observe ceva ; căuta chiar cu orice chip să nu le schimbe deloc părerea pe care și-o făcuseră despre ea. Datoria ei era aceasta, trebuia să fie aceasta. În plus, îi ascunsese mamei o scrisoare a Annei Veronica, în care îi vorbea pe larg despre Rocco, despre furiile acestuia după plecarea lor, de alte amenințări de noi scandaluri, nebunii...

De ce să o mîhnească cu astfel de vești ? I-a răspuns Annei Veronica, spunându-i că ei nu-i păsa de el și nu mai voia să audă vorbindu-se de el, odinioară prost, iar acum nebun ; rău, și atunci și acum.

Între timp își vedea mama și sora reluându-și vechile obiceiuri, revenind la calmul de odinioară, la viața simplă și liniștită dinainte ; și, mai ales, prin puterea contrastului, se simțea dominată de convingerea că numai ea singură era exclusă, numai ea nu avea să-și mai găsească locul, orice ar face ; pentru ea nu s-ar mai fi întors viața de odinioară. Altă viață : alt drum... Pacea, fericirea alor săi, studiul, școala, elevele... iată ceea ce îi rămînea, iată ținta noului ei drum... — nimic altceva !

Suferea din cauza asta ? Nu : erau momente de tristețe trecătoare. După iarna întunecată, în timpul căreia durerea timpului se armonizase cu gîndurile ei, se redeștepta acum pe calca aceea nouă, la soarele senin de primăvară, din care o rază pătrunsese să cerceteze, să-i răvășească sedimentarca tulbure a atîtor dureri așezate în adîncul inimii : și era tristă din cauza asta ; sau era efectul scrisorii Annei Veronica, sau al muzicii cîntate de Maria ?

Nu mai voia să se preocupe de propria-i persoană. Mama își reluase obiceiul de a o pieptăna în fiecare dimineață ; dar ea nu voia să piardă prea mult timp pentru a se înfrumuseța.

— De ajuns, mamă, lasă, e bine așa...

Și îndepărta oglinjoara suspendată pe care o ținea pe măsută, plictisită parcă de propria-i imagine, de strălucirea intensă a ochilor, de buzele roșii. Dacă apoi mama o constrîngea să stea cuminte, în timp ce-o pieptăna, sufla de nerăbdare, devenea neliniștită ca și cînd ar fi fost supusă unei torturi. De ce, la ce bun, acum, atîta grijă și atîta dragoste pentru pieptănătură ? Nu înțelegea mama ei că acum nu trebuia să-i mai pese deloc dacă era frumoasă sau mai puțin frumoasă ?

Și într-o zi cînd mama a vrut să-i încerce cîrlionții pe frunte, în ciuda respingerii ei energice, după ce i-a terminat coafura, Marta plîngea.

— Cum ? Plîngi ? De ce ? — o întrebă, surprinsă, mama.

Marta făcu un efort să suridă, ștergîndu-și ochii.

— Nu-i nimic... Nu lua în seamă...

— Sfîntă creatură, dar de ce ? Îți stau atît de bine :

— Nu, nu vreau... Desfă... desfă... Stă mai bine așa.

Nu era o cruzime inconștientă atitudinea mamei ? Și între timp, ea, ce copil ! Să plîngă așa, pentru nimic, în prezența mamei...

În timpul zilei, se arătă mai vioaic decît de obicei, pentru a șterge impresia acelor lacrimi.

Încerca o tulburare nouă, o teamă de neînțeles, o neliniște ciudată, acum, văzîndu-se singură, fără nimeni alături, pe străzile libere, printre oamenii care o priveau.

Nimeni, într-adevăr, nu o supăraseră ; dar se simțea rănită de alîtea priviri ; i se părea că toți o priveau în așa fel, încît să o facă să se înroșească ; și mergea jenată, cu capul plecat, în timp ce urechile îi uruiau și inima îi bătea puternic. De ce ? Și cum oare, deodată, prezența ei de spirit se închisese atît de mult în acea spaimă prostetească ? de ce se temea ? nu risese ea de atîtea ori de unele fete bătrîne care aveau rezerve să iasă singure prin oraș temîndu-se la fiecare pas de un atentat la pudorea lor ?

Totuși, de îndată ce intra în colegiu, se reconforta. Și prezența de spirit îi revenea lingă cei trei profesori,

pe care adesea îi găsea în cancelarie și cu care schimba câteva cuvinte, înainte ca fiecare să se ducă să-și predea lecțiile în diferite clase.

Constatase că doi din ei înțelegeau să-i facă discret, și fiecare în felul sau, curte. Și în loc să se teamă, ridca în sinea ei : se prefăcea că nu vede nimic, și se bucura în taină de aceste atenții, notînd efectul pe care îl producea atitudinea ei asupra celor doi.

Profesorul Mormoni, Pompeo Emanuele Mormoni, autor a patrusprezece volume în *ottavo* de Istorie siciliană, cu *appendice* cuprinzînd numele și faptele cele mai memorabile, cu date și locuri, înalt, gras, brun, cu ochii mari negri și cu un mare barbișon icipit și colo abia încărunțit întocmai ca părul, cu un aer demn, totdeauna, în vestonul său și cu joben, se umfla de mîndrie ca un curcan și, așa umflat, părea că-i spune Martei : „Oh, să știi dragă, dacă tu nu-mi dai atenție, nici eu nu-ți dau : nu îți face iluzii !” Dar, de fapt, în păsa de purtarea ei, și încă cum ! În unele momente părea că era gata să explodeze. Pierduse chiar, șezînd, atitudinile lui monumentale, în virtutea cărora toate scaunele deveneau aproape tot atîtea pedestale pentru el : „Sculptați-mă așa !”

Din cînd în cînd Marta auzea scîrțîind scaunul, pe care se așeza Mormoni, și cu greu își stăpînea un zîmbet. De o lună toate scaunele din cancelarie erau încercate : unuia îi sărise eticheta, altuia stînghia.

Attilio Nusco, celălalt învățător, numit de toți în colegiu *il professoricchio* * era, dimpotrivă, fin de tot, mic, firav, timid, vibrînd de sus pînă jos, încurcat mereu. Bietul Nusco, ca și cum nu ar fi avut nici o încredere în a-și găsi un loc în viață, părea că voia să acapareze favoarea celorlalți cu privirea, cu zîmbetele, cu plecăciunile prompte ale sărmanei lui persoane, pentru a nu fi dat afară. Și ocupa, șezînd, locul cel mai puțin important (*scuzați, scuzați*) ; vorbind, vocea îi tremura ; nu contrazicea niciodată pe nimeni ; era totdeauna stînghenit de excesiva lui politețe. Ar fi vrut să conteze asupra celorlalți mai puțin decît un fir de pai. Și între timp, nîmă... Ah, Marta aceea : nu-și dădea seama chiar de nimic ?

* Profesorașul.

Bietul de el încerca să iasă treptat-treptat din propria-i timiditate, ca dintr-o yizuină o șopîrlă împresurată : mai întîi cu vîrful botului, cel mic ; apoi încă puțin, pînă la ochi ; apoi tot căpșorul, aproape așteptînd să fie luat cu totul.

S-a hazardat pînă la unele temerarități nemaiauzite : pînă a o întreba pe Marta, transpirînd tot : — *Vă e frig în dimineața asta ?* Aducea la școală cite o floare, primele din respectivul anotimp ; îi învîrtea tija printre degetele lui subțiri și neliniștite ; dar nu îndrăznea să i-o ofere.

Marta înregistra toate acestea, și ridea.

Într-o zi el a lăsat floarea pe măsuța din sala de așteptare : după o oră, a coborît : floarea nu mai era. Ah, în sfîrșit ! Marta a înțeles și a luat-o... Dar, coborînd în sală, după o altă oră, amăgire cruntă : floarea era la butoniera hainei napoleonice a lui Pompeo Emanuele.

— Te salut, pui de sticlete ! Te salut, toporaș violet !

Și totuși Nusco nu era un prost : licențiat în litere, foarte tînăr încă, ocupa, prin concurs, postul de profesor de italiană la liceu și predă prin suplinire la Colegiul Nou, în plus, scria versuri cu rafinat gust și subtilitate.

Marta știa asta ; dar ce voiau de la ea, atît Nusco cit și Mormoni ?

Cel de al treilea profesor părea că nu îi remarcase încă prezența. Se numea Matteo Falcone ; predă desenul. Pompeo Emanuele Mormoni îl numea *istrice* * și dacă ar fi fost împărat roman, l-ar fi condamnat *ad purgationem cloacarum*. **

Era într-adevăr de o urîțenie monstruoasă, și era conștient de ea, chiar mai rău : era obsedat. Mereu întunecat, încotoșmănat, nu-și ridica niciodată ochii în fața cuiva, poate pentru a nu zări în expresia celorlalți oroarea pe care o trezea figura lui ; răspundea cu scurte grohăieli, cu capul în jos și adus de spate. Trăsăturile chipului păreau strimbe din cauza furioasei contractări pe care i-o dădea obsesia propriei monstruozități. Drept culme a nenorocirii, avea și picioarele strimbe, deformate în pantofii adaptați după cum se putea pentru ca el să fie în stare să meargă.

* Mizantrop (porc spinos = hystix).

** La curățirea canalelor.

Mormoni și Nusco erau obișnuiți cu felul lui de a se comporta, mai mult de urs decât de om, și nu mai făceau caz ; Marta, în primele zile, a fost impresionată, în ciuda tuturor prevenirilor directoarei. În fond, în timp ce ea nu dădea atenție schimonoselilor și lingușelilor celorlalți doi, decât pentru a rîde pe seama lor, încerca o oarecare minie în fața indiferenței aproape disprețuitoare a celui de al treilea față de ea, total inofensiv.

În timpul scurt cînd ea rămînea în cancelarie, așteptînd ora fixă de intrare în clasă, Matteo Falcone se cufunda în lectura unui ziar, fără a vedea pe nimeni. Adesea Marta arunca o privire pe furiș spre fruntea lui, mereu contractată, și apoi începea să-și inchipuie ce fel de gînduri sălășluiau în capul acelui om aspru : proaste, desigur nu ; poate brutale.

O singură dată îi auzise vocea, și asta a fost într-o dimineață, în care, arătîndu-i Mormoni cu ochii pe mizantropul adîncit ca de obicei în lectura ziarului, ca, pentru a nu împărtăși ironia care era în semnul acela, și pentru a-l necăji pe „marele om”, lăsă să-i scape de pe buze fără voie :

— Bună ziua, profesor Falcone.

— Cu respect. — grohăi drept răspuns acela, fără a ridica ochii de pe ziar.

Într-o altă dimineață, Marta, intrînd în cancelarie, a fost foarte surprinsă cînd a dat peste o dispută foarte aprinsă între Falcone și Nusco. Acesta, îmbujorat la față, cu un zîmbet nervos pe buze și cu miinile tremurînde, căuta să dea greutate părerii lui cu mulți o fi, dar... acoperiți de vocca aspră a lui Falcone, care, fără a da dreptate adversarului, continua să vorbească cu ochii în ziarul desfăcut. Mormoni îl asculta într-una din atitudinile lui monumentale, nebinevoind să răspundă cu nici un cuvînt acelor „nerozii”.

Falcone se dezlănțuise împotriva literaților care își pipărau versurile și proza cu o oarecare ironie, în timp ce în fond erau foarte supuși opiniilor care dominau în societate.

— Opiniile sînt false ? Le credeți nedrepte și dăunătoare ? Revoltați-vă pentru Dumnezeu, în loc de a face spirite pe seama lor, de a le pune piedică și a vă strîmba, camuflîndu-vă sufletul de paiață ! Nu : pe de o parte vă plecați capul sub jug, și pe de altă parte luați în

deridere supușenia voastră. Asta este o artă de bieți bufoni ridicoli.

— O fi, dar... — repeta Nusco. Și ar fi vrut să spună că și ridicolul era o armă, și că Dickens, Heine...

Dar Falcone nu îl lăsa să spună.

— Bieți bufoni ridicoli ! Bieți bufoni ridicoli !

— Să ascultăm și părerea doamnei Ajala — propuse Mormoni cu un gest de consimțire demn de măreția atitudinii lui.

— Femeia prin însăși natura ei este conservatoare — rosti ca o sentință, brusc, Falcone.

— Conservatoare ? Nici gând, în ceea ce mă privește, putem trece prin foc și sabie ! — exclamă Marta cu o asemenea expresie, încît Falcone își ridică ochii să o privească, dealtfel pentru prima dată, în față.

Marta rămase profund tulburată de ochii aceia care lăsau să se vadă în ei o înfățișare cu totul nouă, a unei fiare necunoscute, dealtfel ochi foarte inteligenți.

Într-o dimineață, la scurt timp după dispută, Falcone intră în cancelarie cu pălăria mototolită rău și prăfuită, cu borul rupt în față, cu nasul zgîriat, foarte palid la față și totuși cu un suris amar care i se schimonosca pe buze într-o oribilă strîmbătură ; sfîșiată haina pe piept și prăfuită și ea.

— Ce vi s-a întîmplat domnule profesor ? — exclamă Mormoni, văzîndu-l în starea aceasta.

Marta și Nusco se întoarseră să-l privească cu o mirare înfricoșată.

— O discuție contradictorie ?

— Nu, nimic... — răspunse Falcone, cu vocea tremurîndă, dar cu rinjetul surîsului meru pe buze. Mă aflu în trecere prin fața bisericii Santa Caterina, sprijinită de trei ani cu schele... În dimineața aceasta, sfînta mamă biserică mă aștepta tocmai pe mine pentru a prăvăli asupra mea o bucată din cornișa ei.

Marta, Nusco, Mormoni înlemniră.

— Da... — continuă Falcone. Mi s-a întîmplat chiar așa : să mă turtască, nu altceva. Pînă una, alta — (adăugă cu un grohăit atroce, arătîndu-și picioarele strîmbe, diforme) — admirați minunata atotprevăzătoare natură ! Dumneata, Nusco, la ora asta nu ai mai fi avut aceste picioare de balerin. În schimb eu, pe ale mele, le am încă, și mă trudesesc s-o duc înainte !

Zicînd acestea, porni spre clasă.

I se păru într-adevăr lui Falcone acesta un teribil răspuns al „minunatei naturi atotprevăzătoare“ la toate imprecățiile pe care le rostise în legătură cu propria sa diformitate ? A simțit într-adevăr ca o voce care i-ar fi spus : „Laudă-mă pentru picioarele pe care ți le-am dat“ ?

Desigur, din ziua aceea, începu să iasă puțin cîte puțin din mohoreala obișnuită. Sau poate că opăra acum miracolul prezenței Martei.

Aceasta era bănuiala lui Mormoni.

— Pentru că, vezi, — spunea lui Nusco. — pe noi doi, este adevărat, ne salută totuși ; dar mormăie ca la început : nu ne spune : „Cu respect, domnule Nusco !“ cu aceeași voce ca să spun așa de duminică cu care spune : „Cu respect, doamnă Ajala !“. Delicatețe aspră, înțeleg, dar... Și apoi ai observat ? Gulere noi, oh, moderne, costum nou ! Pălărie nouă ! Trăiască cornișa de la Santa Caterina !

Nici unul, nici celălalt nu aveau motive serioase să fie geloși pe Falcone, care le provoca chiar milă, să zicem ! Dar nici Mormoni nu era gelos pe Nusco, nici acesta pe Mormoni. Pentru Nusco marele Pompecio Emanucle era prea gras, prea prost, și el avea prea multă stimă pentru inteligența Martei, ca să se teamă de el ; Mormoni, în schimb, o stima prea mult pe Marta ca să se teamă de micul Attilio cu suflătorul lui mereu speriat... Astfel, amîndoi se uncau pentru a-l compătimi pe „bietul Falcone“ și în secret se compătimeau unul pe altul.

Între timp descoperirea comportamentului nou al lui Falcone față de ea îi produse Martei repulsie și teamă totodată. Știa și simțea că nu putea rîde de el, ca de ceilalți doi. Urișenia nefericitului acela deși iritantă, îi inspira milă și îi provoca oroare în același timp. Probabil nu iubise niciodată vreo femeie.

La gîndul că Falcone, în ciuda faptului că era conștient de propria sa diformitate, putea pretinde dragoste de la ea, Marta se simțea jignită și indignată ; dar pe de altă parte, înțelegea că pasiunea aceea, poate prima înmugurită în inima lui, putea fi atît de puternică, încît să învingă și să întunece însăși conștiința aceea, oricît de tragic copleșită.

Dar se liniştea la gândul că nu făcuse de fapt nimic, chiar nimic, pentru ca să provoace această afecţiune monstruoasă.

Acum, aproape în fiecare zi, la asfinţit, îl vedea pe Falcone trecînd pe strada Papireto şi ridicînd ochii spre balconul camerei ei. În prima zi a vrut să i-l arate Mariei ; nu se aştepta ca el să-şi ridice capul.

— Ia te uită !

Astfel a avut prima dovadă a acelei iubiri, în care în ciuda atîtor semne mai puţin edificatoare nu a ştiut şi nici nu a vrut să creadă. De atunci nu s-a mai lăsat văzută la geam : dar pe ascuns, ca îl vedea pe Falcone cum trecea în fiecare zi şi cum privea în sus, de două, de trei ori.

După visele din timpul nopţii, încărcate de coşmare şi de viziuni stranii, agitate de continue stări de nelinişte, după lovitura dură avută odată cu redeschiderea ochilor obosiţi la o realitate goală şi monotonă a existenţei ei, în mijlocul reînfloririi fermecătoare a anotimpului ; în fiecare dimineaţă neliniştea de a se simţi singură îi creştea ; cînd mergea, nervii îi vibrau de parcă ar fi fost sub iminenţa unor pericole necunoscute ; şi nu mai era în stare să revină la o stare firească nici după ce intra în colegiu.

Cum să se stăpînească în faţa lui Falcone ? Să-i arate că şi-a dat seama de toate, nu voia ; dar cum să se prefacă, dacă în fiecare dimineaţă era încă sub impresia îngrozitoare a viselor, în care figura lui Falcone îi apărea mereu şi uneori chiar mai puţin monstruoasă decît în realitate ? Dacă l-ar fi tratat ca mai înainte, se temea ca nu cumva pasiunea aceea a lui să se nutrească cu vreun cuvînt măgulitor sau cu vreun cuvînt înşelător proferat din compătimire

Mormoni, nici el, nu o mai distra ca în primele zile. Numai vederea lui îi provoca acum atîta furie, încît l-ar fi pălmuit. În plus, timiditatea îngrijorătoare a lui Nusco o supăra şi o plictisea.

„Dumneata nu mă mai plictisi !“ ar fi vrut să-i strige în faţă, sigură că-l va face să intre cu acele cinci cuvinte o palmă sub pămînt, de ruşine.

POATE ȘI EL, ATTILO NUSCO, SIMȚEA în sinea sa sărăcia propriilor lui maniere, și cît trebuia să pară de compătimitor ridicolă jena sa invincibilă ; poate se rușina și, nevăzut, se revolta împotriva lui, pentru că, de fapt, nu trebuia să se creadă deloc un prost. Cine știe pe cîți alții, în schimb, gîndindu-se, îi considera proști !

Chiar în zilele acelea trimisese spre publicare, într-o revistă literară din oraș, un sonet pentru Marta.

Pompeo Emanuele Mormoni îl descoperise. Sonetul, într-adevăr, avea un titlu misterios : *Ei*.

— Ei ?... Cui ? Sînt atîtea femei în această lume : mai multe decît muștele ! Eu mă prefac că nu am înțeles la cine se referă.

Și în ziua următoare, profitînd de pudoarca lui Nusco, dădu el însuși revista Martei, sigur că o va înfuria.

— E aici un sonet al lui Nusco : *Ei*.

— Mie ? — spuse Marta, surprinsă, înroșindu-se.

— Nu, nu : *Ei*, intitulat așa... Dar cum v-ați înroșit ! Sînt lucruri care fac plăcere. Citiți-l, vi-l las... Fug, pentru că începe să plouă și sînt fără umbrelă.

Un salut, și șterge-o, drept înainte.

Marta simți mai întîi că vrea să arunce revista cît colo ; dar apoi o reținu, o deschise și citi :

Ei

*Spre inima ta, care abia se vru-nălțată
la doruri de iubire, cu vagi înfiorări,
a sorții mîină aspră dezlănțuie deodată
o gloată furibundă de crude întimplări.*

*Acei ce osanale-ți-nălțau în zile bune,
cerșind fără izbîndă un semn de-nduioșare,
acum și-arată colții, voind să se răzbune
pe vechea ta mîndrie acum, în noua-ți stare.*

*Dar eu știu bine că spre o iubire credincioasă,
ce te-a-nvățat să-alungi orice dorinți profane,
poți trece, neatinsă de fierea odioasă.*

*Adesea în surîsu-ți mai tremură un suspin !
Și doar pentru aceasta, în adîncul inimii, pe Tine,
lovită, dar neînvinsă, te-ador și te admir.*

O rafală de ploaie izbi geamurile cancelarici. Marta ridică ochii de pe revistă și privi în mod automat fereastra.

Oare versurile acelea îi erau adresate ? Cine să-i fi povestit lui Nusco întâmplările din viața ei ? Și ce însemna versul : *Dar eu știu bine că spre o iubire credincioasă ?* Spre ce iubire ? Îi veni în minte Alvignani. Nu, nu putea să facă aluzie la el .. *Pe Tine lovită, dar neînvinsă, te-ador și te admir.*

Reflectînd astfel asupra sonetului, nu se mai gîndea la mișelia lui Mormoni, care i-l dăduse să-l citească.

Intră pe neașteptate Falcone. Marta tresări. Umbrela ? Unde am lăsat-o. Își amintea foarte bine că o adusese cu ea de acasă, dimineața.

— Ce căutați, doamnă ? — o întrebă Falcone.

— Poate că am lăsat-o sus... — spuse Marta aproape pentru sine

Și chemă femeia de serviciu.

— Luați-o pe a mea, — îi propuse Falcone. Nu este nouă, dar vă poate servi la fel de bine.

Spunînd astfel, parcă înjura pe cineva. Era mai întunecat și mai nervos decît de obicei.

Puțin după aceea, femeia de serviciu coborî : nu o găsise, nici în clasă, nici pe coridor. Marta se înfurie, din ce în ce mai neliniștită la insistențele lui Falcone de a lua umbrela lui. Ploua cu găleata, și ea nu putea accepta ca Falcone, de dragul ții, să se lase udat pînă la piele.

— Atunci, dacă îmi permiteți, aș putea să vă însoțesc, — zise, schimbîndu-se la față, Falcone. Locuiesc acum pe aceeași stradă cu dumneavoastră, ceva mai jos — și adăugă, cu capul plecat, privindu-și picioarele : Dacă nu vă e rușine cu...

Marta simți că se aprinde la față : se prefăcu că nu înțelege aluzia, și spuse :

— Nu, nu mi-a păsat niciodată de lume. Haideți, să mergem !

— Să nu vă uitați revista acolo, pe măsută, îi spuse Falcone, adunându-i paginile, și oferindu-i-o :

— Oh, mulțumesc ; dar, acum... În ea este o poezie a lui Nusco.

— Micul imbecil ! — șuiera printre dinți Matteo Falcone.

„Cum voi face — se gândea Marta, rătăcită — să merg cu el alături ?“

Simțea bucuria și jena pe care el le încerca probabil în momentele acelea ; și asta o tulbura și o făcea să sufere atât de violent, încât, dacă el ar fi atins-o oricât de puțin, chiar și fără să vrea, fără îndoială că din tot trupul ei fremătind ar fi ieșit un strigăt violent de dezgust.

Înainte de a ieși în stradă, portăreasa îi întinse o scrisoare.

— Pentru mine ? — întrebă Marta, mulțumită că i se oferă prilejul acela pentru a-și ascunde cât de cât tulburarea. Permiteți ? — adăugă, adresându-se lui Falcone : și rupse plicul.

Scrisoarea era de la Anna Veronica. Marta începu să citească, îndreptându-se încet spre ieșire. Falcone o spiona pieziș, ascuns. Observă la un moment dat o schimbare neașteptată pe chipul Martei, o paloare umbrită, o încrentare arogantă a sprincenelor. Ajunseseră la poartă. Marta nu mai citea ; privea ploaia care sălta pe noroiul străzii.

— Mergem ? — o întrebă cu o expresie întunecată a feței deschizând umbrela.

Marta se scutură ; îndoi scrisoarea și intră sub umbrelă.

— Ah, da, desigur... scuzați !

Nu mai ținea seamă de contactul, dealtfel inevitabil, al brațului ei cu cel al lui Falcone, nici nu înregistra efortul penibil al acestuia de a merge cât mai sprinten lângă ea. Ar fi vrut să fugă, nu pentru el (și Falcone intuia acest lucru), ci pentru vestea din scrisoare. Ros de gelozie, acum nu se mai îngrija de picioare care, mergând atât de repede, se împiedicau călcându-se unul pe altul, mult mai comic decât de obicei. Ar fi vrut să strige la Marta, să afle de la cine era scrisoarea aceea, ce conținea : și pînă una-alta o lăsa să se ude și să se stropească, temîndu-se că rugămintea lui ca ea să meargă mai prudent ar putea să fie interpretată ca o penibilă atragere a atenției asupra picioarelor lui care, într-adevăr, nu puteau să o urmeze în cursa

aceea și stropseau oribil. Sufla greu, și Marta nu-l auzea. De ce, de ce fugea așa ?

Deodată Marta a avut ca un fior și s-a stăpînit, s-a oprit pentru o clipă, aproape că să-și sufoce un strigăt.

— Ce aveți ? Ce s-a întîmplat ? — o întrebă Falcone, oprindu-se.

— Nimic ! să mergem, să mergem... — îi spuse Marta, încet, cu capul plecat, continuînd drumul.

Falcone se întoarse și văzu cu puțin înaintea lor, pe trotuar, la dreapta, doi domni sub o umbrelă, care îi priveau: unul negru la chip și cu expresia întunecată, celălalt înalt, slab, străin după înfățișare și cu o expresie stupid zeflemitoare în ochii săi de culoare deschisă.

Erau Rocco Pentăgora și domnul Madden.

Falcone, în ciuda interzicerii Martei, fixă asupra lor doi ochi de fiară.

— Nu priviți ! nu vă întoarceți ! — îi porunci, cu o furie sufocată, Marta.

— Spuneți-mi cine sînt cei doi ! — întrebă el, aproape tare, voind parcă să se oprească din nou.

— Fiți cuminte, și veniți cu mine ! — reluă Marta, cu același accent. Ce drept aveți dumneavoastră să știți ?

— Nici un drept, dar eu... dumneavoastră nu știți... — continuă Falcone cu o voce care nu mai părea a fi a sa, ca și cum ar fi plîns, gîfiind, întrerupîndu-se sugrumat de emoție, și continuînd să alerge aproape în urma Martei, sub aversa de ploaie

Îi mărturisea iubirea, implorînd mila.

Marta, cu sufletul sufocat, și buimăcită de violența ploii, vedea fugindu-i sub picioare vertiginos strada pe jumătate inundată. Alerga fără a asculta nimic, auzind numai confuz, cu o neliniște insuportabilă, cuvintele gîfiite și întrerupte ale lui Falcone. În sfîrșit ajunse la poarta casei.

Acolo Falcone încercă să o rețină de braț, implorînd-o să-i dea un răspuns.

— Lăsați-mă ! — îi strigă Marta, zbatîndu-se cu o smucitură ; și fugi repede pe scară.

Veni să-i deschidă Maria.

— Udă toată ?

— Da, mă duc să mă schimb !

Se închise cu cheia. Se lăsă pe un scaun, apăsându-și timplole tare, tare, cu mâinile, plângînd încet, cu ochii închiși :

— Oh, Doamne ! oh, Doamne !

Era în prada amețelii : nu camera, ci însăși strada i se învîrtea pe dinaintea ochilor : simțea în urechi clipocitul ploii ; cuvintele monstrului acela necăjit care îi plîngea în urmă.

Și cei doi, opriți pe trotuar, la un pas ! Dar ce voiau de la ea ? Drept cine o luau ? Și ceilalți doi, pînă și ceilalți doi, imbecilul acela gras și celălalt, mic, care îi adresa în mod public versuri ?

Ah, și scrisoarea Annei ? O căută, o reciti, sărînd ceea ce nu o interesa în clipa aceea.

„Tu știi, dragă Marta, cum eu... Dar pe la mine nu a mai venit, după vizita aceea *furioasă*, despre care... De la familia Miracoli, totuși la care se duce adesea fratele lui, Niccolino (va lua în căsătorie pe Tina Miracoli, se spune), am aflat că el azi-dimineață a plecat acolo. Vrea să descopere, a spus Niccolino logodnicii lui, ce faci tu la Palermo, convins că trebuie să existe un *motiv serios*, o *pedică serioasă* pentru întoarcerea ta aici. Tina, deși, ca oricare fată fricoasă, trebuie să se arate că nu pricepe nimic, totuși, după tonul misterios cu care mi-a încredințat această veste, mi-a dat mie de înțeles, în schimb, ce-ar fi trebuit să înțeleg prin *motiv serios*, o *pedică serioasă*. Închipuie-ți cum am tratat-o și ceea ce i-am răspuns ! Dar ea spune că nu știe nimic, că nu crede deloc în aceste lucruri, și oă vorbește numai, zicea ea, prin gura fraților Pentàgora. Înainte, tu știi bine, cînd răposatul tău tată trăia, și voi erați bogate, doamna Miracoli era cea mai bună prietenă a mamei tale ; acum, cu această propunere de căsătorie între Tina și Niccolino ca este trup și suflet cu Antonio Pentàgora care, între noi fie spus, pare că nu vrea să audă de căsătorie. Ca să revin la soțul tău, dacă el (zice tot Nicola) va descoperi ceva, va recurge la tribunal pentru a obține divorțul. Dar sînt vorbe, spuse de un băiat lăudăros în prezența iubitei lui.”

Un alt pumn de noroi. Iarăși persecuție, de departe. Iarăși calomnii și mojiicii.

Marta se ridică de pe scaun, tremurînd de mînie și de dispreț, cu ochii fulgerînd de ură.

Nevinovată, deoarece s-a apărât cu lipsa ei de experiență de o ispită, în ciuda dovezii infidelității ei : drept răsplată, infamia ; drept răsplată, condamnarea oarbă din partea tatălui ! și toate consecințele acesteia considerate apoi drept o vină a ei : dezechilibrul material, ruina, mizeria, viitorul distrus al surorii : și apoi din nou infamia, ultragiul public al unei mulțimi întregi lipsită de milă, față de o femeie singură, bolnavă, îmbrăcată în negru. Voise să se răzbune cu demnitate, să iasă din rușinea nedreaptă prin propria ei inteligență, prin studiu, prin muncă ? Ei bine, nu ! Comportându-se cu umilință, a fost ultragiată : cu mândrie, insultată cu calomnii. Și aceasta, ca răsplată a victoriei ! Și amărăciuni, nedreptăți și existența aceea goală pentru ea, expusă la poftele oribile ale unui monstru, la delicatele, timidele dorințe ale unui sărman spirit, la semețele lașități ale celui alt : pietre, spini pretutindeni, pe drumul acela departe de viață.

A fost brusc trezită de două bătăi în ușă. Și vocea Mariei :

— La masă, Marta.

Cina, chiar acum ?

Încă nu se dezbrăcase. Cum să ia masa acum, și cum să se ascundă de mama ei, de soră ? Se dezbracă repede, repede. Intrînd, nu-și scoase de pe cap nici pălăria. Se spală pentru a-și răcori ochii și fața înroșită.

— O bunătate ! — spunea Maria, așezată la masă, în aburul plăcut care-i venea din castron

Și mama începu să-i depene tot ceea ce făcuse ea și Maria, în timpul acelei ploii neașteptate, sus, pe terasă, pentru a salva florile.

IV

„VA CREDE ACUM CĂ MONSTRUL acela este amantul meu ! E capabil“ se gîndea Marta, după cină, închisă în camera ei.

Și își spunea sieși chiar așa : *amantul meu*, deoarece tot astfel soțul îi inventase pe un altul, pe celălalt ! Dar cît de dezonorantă i se părea acum această vorbă, referită la Falcone !

Voia deci să înceapă o nouă război, exasperat de disprețul ei ? Amenințarea era limpede în scrisoarea Annei Veronica.

Un nou scandal... Dar dovezile ? Oh, Dumnezeu, monstrul acela... Era probabil să i le fi oferit monstrul acela, probele, dacă s-ar fi întâlnit o altă dată pe stradă... Citeva scene... și numele ei în toate ziarele alături de acela al lui Falcone.

Marta își tortura mâinile de spaimă, de silă, chinându-se fără liniște ; și Mariei care, între timp, în camera de alături, descifra la pian câteva bucăți de veche și plăcută muzică, bucuria mamei, ar fi vrut să-i strige furioasă să înceteze.

Ah, liniștea mamei, a surorii, liniștea casei, muzica, discuțiile de tot felul, cât o făceau-să sufere, în momentul acela !

Da, opera sa , dar nimeni deci nu înțelegea, nimeni nu ghicea cu prețul căror suferințe ? Punând o cruce pe trecut, nu trebuia oare să nu se mai vorbească deloc ? Mama și sora ieșiseră din el : și iată că o viață nouă, calmă și modestă începuse pentru ele. Dar ea ? viața ei, tinerețea trebuiau să rămână înmormântate, acolo, în trecut ? Nu trebuia să se mai vorbească de asta ? Ceea ce a fost, a fost ! Totul a murit, pentru ea ? E vie numai ca să-i facă vii pe ceilalți ? Da, da, ar fi fost mai mulțumită dacă, exclusă astfel din viață, i-ar fi îngăduit să se bucure în pace de spectacolul dulce și liniștit al acelei căsuțe care părea clădită pe mormântul ei... Dar să se fi vorbit cel puțin despre tinerețea ei moartă, despre viața ei distrusă ! A fost o crimă totuși să i se distrugă viața astfel ! fără motiv, să i se sugrume astfel tinerețea ! Nu trebuia să se mai vorbească de asta ?

O umbră, și încă combătută ! încă persecutată ! În ziua următoare, desigur, și-ar fi revăzut soțul acolo la poștă ; și apoi ar fi revăzut pe Falcone la colegiu.

„Dacă mai continuă să mă inoportuneze, îi voi vorbi directoarei“, se gindi pe neașteptate Marta, într-o trezire impetuoasă de energie, și începu să se dezbrace cu degetele nervoase, pentru a intra în pat.

„Iar cei doi, dacă nu termină, îi pun eu la punct ! Și tu, așteaptă,“ — spuse apoi mai mult cu respirația decât cu vocea, făcând aluzie la soțul ei. Se înveli cu pătura și stinse lumina.

În întinerie, ghemuită sub pătură, voi să-și adune ideile, dar nu reuși să-și precizeze nici una împotriva soțului. Își spunea : „Da, asta pentru Falcone, dacă va continua... Directoarea nu-l poate suferi, caută un motiv, oarecare, pentru a-l îndepărta ; i-l voi oferi eu...” Și repetind mecanic această frază, căuta ceea ce ar fi putut face împotriva soțului. Nimic, deci ? Nici un singur mijloc de răzbunare ? Și, neputincioasă, simțea ura fermentându-i într-o minie crescîndă. Apoi (deși nu simțea suferința fizică a unei tensiuni prea mari și zadarnice) creierul, ca într-un cerc de tortură, neștiind să-i sugereze gândul pe care îl căuta, începu în schimb să îi prezinte, confuz, alte gânduri care să o distragă. Marta, totuși încăpățînată să găsească ceea ce căuta, le alunga îndată ce apăreau. În cele din urmă unul reuși să o sustragă : umbrela ei — da — acum își amintea cu precizie — o sprijinise de ușa clasei, pe coridor, pentru a-și așeza mai bine pălăria ; da, apoi o uitase sus . Ah, fără îndoială. Falcone, trecînd pe coridor, o recunoscuse și o ascunsese, da, pentru a i-o putea oferi pe a lui, avînd motiv astfel s-o însoțească... el, da, fără îndoială ! De asta era atît de neliniștit, jos în cancelarie... Unde o fi ascuns-o ?

Puțin după aceea Marta adormi

Se trezi la timp, dar cu o puternică durere de cap, în schimb cu sufletul întărit de o energie nervoasă, care nu mai era forța derivată mai înainte din siguranța de sine. Nu vedea ieșirea din drumul acela dar va merge pînă la capăt, cu orice risc ; era în așteptare și pregătită să se arunce împotriva oricărui obstacol nou care ar fi vrut să o distrugă.

Nu era deloc îngrijorată în ziua aceea cînd plecă singură de acasă. După ploaia din ziua anterioară, verdele copacilor se îmborsăvise, căpătînd aproape un aer de sărbătoare, și un aspect festiv păreau că au și casele și străzile în limpedea seninătate a aerului de dimineață.

În timp ce mergea, căuta cu ochii, înainte, să vadă dacă soțul ei era la poștă ; simțea că ar fi avut curajul să treacă cu capul sus prin fața lui.

„Dar la ora asta doarme” se gîndi deodată, și un zîmbet batjocoritor îi veni pe buze, mergînd mai departe. „Nu a văzut niciodată în viața lui răsărind soarele...”

Îl revăzu în gînd, în pat, lingă ea, palid, cu mustața blondă rară, răsfiată pe buzele uscate, deschise.

Indepărtă din minte acea imagine și deoarece se îndrepta spre colegiu. Țintă imediată a ciudei sale deveni Falcone. Nu se mai gîndea. nu mai băga în seamă propria suferință.

Ce va face, ce va spune, dacă el va risca să facă o cît de mică aluzie la ziua de ieri ?

Nu știa încă. Vedea numai cu o extraordinară luciditate cancelaria colegiului, în care urma să intre peste puțin timp : deocamdată intra cu gîndul : îi vedea pe Nusco și pe Mormoni ca spectatori ai scenei pe care și-o reprezenta în minte . și pe Falcone care o aștepta mai întunecat ca de obicei

Se afla la poarta cea mare a colegiului : coborî cele cîteva trepte : intră

În cancelarie, nimeni.

V

ÎN DIMINEAȚA ACEEA MATTEO

Falcone nu venise la Colegiu.

Dacă cu o zi înainte Marta s-ar fi întors înapoi să privească, ar fi simțit poate milă față de el. văzîndu-l cum rămăsese la intrare ca împietrit. Desigur, sperase ca ea, urcînd. să-ı adreseze cel puțin o privire ; apoi s-a dus în ploaie, aproape clătînîndu-se, atrăgînd atenția trecătorilor.

Nu simțise niciodată atît de multă și atît de feroce ură împotriva lui însuși. Mormăia cu putere și scutura umbrela de parcă ar fi vrut s-o rupă, bombănînd : „— Eu, îndrăgostit ! îndrăgostit !” — și alte cuvinte de neînțeles. Și apoi tare, în mijlocul străzii, cu chipul contractat și cu ochii fieși, pieziși, spre oricine trecea pe acolo :

— Cel puțin bine că nu a rîs de mine !

Rîdea el, în schimb, oribil ; și oamenii se întorceau să-l privească uimiți, așa cum se privește un nebun.

A ajuns acasă ud leocarcă.

Locuia cu mama lui și cu o mătușă, bătrîne rău și amîndouă căzute în mintea copiilor, într-o veche și vastă casă plină toată cu boarfe fără nici o valoare, aliniate de-a lungul pereților, unele chiar îngrămădite, ca într-un depozit

de mobile : dulapuri enorme de lemn pictat, măsuțe de toate formele și dimensiunile, scrinuri, canapele, console, cuiere, scaune de paie și capitoneate, cu o stofă de culoare închisă și apoi alte canapele de formă veche cu două rulaiuri la baza căpățiiului.

Cele două surori, trăind împreună în aceeași casă, după moartea soților lor, nu au vrut să se lipsească de nici o mobilă : de unde acea inutilă abundență : mai degrabă obstacol decit bogăție.

Cele două bătrîne căzute în mintea copiilor nici nu-și mai aminteau că ar fi avut vreodată un soț, și fiecare aștepta moartea celeilalte pentru a se căsători cu un soț închipuit.

— De ce nu mori ? — se întrebau în același timp în față, ori de câte ori se întâlneau, sprijinindu-se fiecare de speteaza scaunului, cu care se plimbau, tirându-se cu greu prin camere.

Trăiau separat una de alta, în capetele opuse ale casei. Și din cînd în cînd, în timpul zilei și adesea chiar și noaptea, una o întreba pe cealaltă, lungind cuvintele, pe un ton jalnic.

— *Cît este ceasul ?*

Și cealaltă, mereu în același fel, răspundea cu o voce tărăgănată și sumbră :

— *Orele șaaapte !*

Mereu orele șapte !

Cîte unei vecine care le venea prin casă pentru a rîde apoi pe seama lor, cele două bătrîne îi spuneau, ridicînd brațele și bătînd în aer mîinile uscate :

— *Măritați-vă ! Măritați-vă !*

Se părea că nu ar fi existat altă cale pentru ele, altă salvare în viață. Dar cealaltă, vai, cealaltă nu voia să moară ! Pînă una-alta se găteau, împodobite de vecinele lor cu rochiile purtate în timpurile tinereții lor ; și vecinele alegeau înadins pe acelea din stofă deschisă, cele mai caraghioase, cele mai vechi și mai strident : față de bătrînețea celor două biete inconștiente ; și fiindcă rochiile le erau acum prea largi, legau la șoldurile uneia un boajumult de toate penele de struț și celeilalte o panglică lungă : și le puneau pe cap flori de hîrtie și frunze de varză și de lăptucă și meșe false, și apoi le pudrau fața sau le împurpurau cu stafide obrazii descărnați, căzuți.

— *Așa ! așa păreți chiar o fetiță de patrușprezece ani !*

— Da, da. — răspundea bătrîna gungurînd, rîzînd cu gura fără dinţi în faţa oglinzii şi străduindu-se să ţină capul drept, pentru ca să nu se prăbuşască edificiul coafurii. Da, da, dar închide repede uşa ! Acum el va veni, şi nu aş vrea ca aceea să-l vadă intrînd... Închide ! Închide !

Cînd se întorcea acasă, Matteo Falcone le găsea ca pe două caraghioase, mascate astfel şi înţepenite sub povara enormei coafuri.

— Oh, mamă !

— Du-te dincolo, du-te dincolo ! mama ta e dincolo !
— îi răspundea minioasă mama mascată. Eu nu am copii ! Am douăzeci şi opt de ani... Nu sînt măritată...

Şi tot astfel îi răspundea şi mătuşa, pentru care el avea chiar un oarecare respect şi compătimire filială.

— Douăzeci şi opt de ani... Nu sînt măritată !

Mătuşa simţea şi de multe ori era obsedată chiar de bănuiala că poate Matteo era fiul ei ; deoarece uneori în memoria înceţoşată i se trezea un simţ vag al durerii simţită cu mulţi ani în urmă pentru pierderea unicului ei fiu.

— Dar cum ! — îi spuneau vecinele. Dacă dumneata nu ai fost niciodată măritată...

— Da, şi totuşi... şi totuşi Matteo *poate* este copilul meu, răspundea bătrîna zîmbind maliţios cu un aer misterios. *Poate !*

— Dar cum ?

Atunci bătrîna o trăgea de braţ pe vecină şi îi spunea la ureche ?

— Prin puterea Duhului Sfînt !

Şi rîdea cît o ţinea gura.

Cît contribuise, dincolo de conştiinţa propriei urîţenii, acel continuu spectacol din casă, la formarea oribilei concepţii pe care Falcone o avea despre viaţă şi natură ?

Nu ajungea să înţeleagă nefericirea pe care sufletul obişnuieşte să şi-o creeze ori cu îndoielile ori cu febra cunoaşterii. Sărăcia era pentru el greu de suportat, dar reparabilă ; două singure nefericiri adevărate aveau viaţa pentru aceia asupra cărora natura îşi exercită cruda ei nedreptate ; urîţenia şi bătrîneţea, supuse dispreţului şi batjocurii frumuseţii şi tinereţii.

Mama şi mătuşa lui nu continuau oare să trăiască pentru a servi de distracţie vecinilor lor ? Şi el, de ce s-a născut ? De ce să-i iei raţiunea şi să-i laşi viaţa cuiva care este pregătit pentru moarte ?

Era obsedat și revoltat atât de profund de această idee, încît de multe ori se simțea îmboldit din toată ființa sa de a răzbuna victimele unei atît de mari nedreptăți : să pocească frumusețea, să sustragă bătrînețea agoniei vieții. Și trebuia în unele momente să se chinuie pe sine însuși pentru a rezista impulsului crimei, în timp ce spiritul lucid peste măsură i-o reprezenta foarte vizibil, ca și cînd ar comite-o chiar atunci. Crimă ? Remedierea naturii !

Și de cîte ori, desprizîndu-se cu un efort brusc de această obsesie criminală, și ducîndu-se la mama lui, ca pentru a o recompensa cu exagerate îngrijiri pentru condamnabila intenție nutrită pentru o clipă împotriva ei, nu i se întîmpla să se vadă primit de risetele inconștientel care îi spunea :

— Îndreaptă-ți cum trebuie picioarele !

Bătrînica lui credea că el își ținea picioarele în poziția aceea dintr-un capriciu sau ca să o facă să ridă. Și insista rîzînd :

— Îndreaptă-ți cum trebuie picioarele !

Atunci ridea și el. Oh, să înnebunești din cauza prostirii proprii tale mame !

— Da, mamă, uite : acum mi le îndrept.

Și bătrîna, privind, ridea acum de eforturile lui de a-și îndrepta picioarele, sprijinindu-se de perete.

În ziua ucigătoarei respingeri a Martei, nu s-a dus să le viziteze în camerele lor, așa cum obișnuia, la întoarcere ; nu mîncă nimic, nu se duse la culcare și nu își lepădă de pe el nici hainele ude de ploaie. Odată cu răsăritul soarelui o porni într-una din lungile lui plimbări în care, după crizele cele mai puternice, își tortura picioarele și pe sine însuși. Ținta era Montecuccio, cel mai înalt munte din Conca d'oro. Cînd ajungea sus, arunca din adîncul sufletului un scuipat în direcția orașului :

— Eu sînt vierme, tu ești un loc plin de viermi !

În ziua aceea, coborî de pe munte sfîrșit, sleit, dar aproape calm. Era tîrziu : la ora aceea, lecțiile la colegiu trebuie să se fi terminat. Socoti totuși prudent să se ducă, pentru a-și scuza absența. În realitate, se ducea cu speranța că o va întîlni pe Marta pe drum.

Și într-adevăr o întîlni la cîtiva pași de poarta mare a colegiului. Mergea încet, citind o scrisoare : o altă scrisoare... Cine îi scria în fiecare zi ? Și ce aprinsă era la față ! Fără îndoială, era o scrisoare de dragoste !

Falcone era atât de sigur ca și cum i-ar fi smuls-o din mână și ar fi citit-o.

Acesta fusese primul impuls cînd a văzut-o ; dar s-a abținut, a lăsat-o să treacă prin fața lui încet, pe drumul său, absorbită în lectură.

„Nu m-a văzut“... — își spuse. Și porni pe altă stradă, fără a se mai gândi să se scuze la colegiu pentru absență.

VI

INTRÎND PE PORTIȚA CASEI, Marta, mai înainte de a începe să urce scara, sfișie și împrăștie în mii de bucăți scrisoarea văzută de Falcone. Odată cu scrisoarea sfișie și o invitație tipărită ; apoi își trecu mîna peste ochi și peste obraji înroșiți și rămase puțin perplexă ca și cum ar fi vrut să-și amintească ceva.

Își simțea pulsînd toate venele, și în nehotărîrea aceea momentană, tulburarea interioară îi creștea și îi întuneca creierul, aproape amețind-o. Era ca beată, și zîmbi inconștient cu chipul aprins și cu ochii fulgerători, la capătul scării.

Ce aștepta ca să urce ?

Calmul exterior, cel puțin, pentru ca mama și sora să nu-și dea seama de nimic !

Uică în grabă, ca și cînd spera să scape prin fuga aceea de gîndul care o tulbura. Ar fi mințit în prezența mamei și a surorii, în orice caz, fără să-și pregătească minciuna : nu mințea oare în fiecare zi pentru a-și ascunde amărăciunile ?

Distrusese scrisoarea : dar cuvintele conținute în ea, ca și cum s-ar fi recompus din bucățelele de hîrtie împrăștiate, o urmăreau pe scară, aproape zburîndu-i în jurul capului și bîzîindu-i în urechi. Le auzea confuz, nu cu vocea celui care le scrisese, ci cu aceea pe care le-o dădea ea, în acel moment : nici dulce, nici duioasă : voce de revoltă pentru tot ceea ce-i fusese dat să sufere pînă atunci.

Îndată ce intră în cameră, simți și mai mult cît de supărătoare era pentru ea continua minciună la care era constrînsă în propria ei casă ; și totodată simți detașarea ei față de mamă și soră mai profundă ca niciodată. Atît una cît și cealaltă, cu rezervata umilință de conveniență,

cu grija temătoare și neliniștea constantă de a nu atrage niciodată privirea lumii, reintraseră în societatea din care ea fusese expulzată și condamnată fără scăpare.

O încrețitură nouă îi brăzdă fruntea la acea nouă mișcare hotărâtă a sufletului împotriva alorei ei. Încercă să o stăvilească, apoi căută să împiedice ca dezordinea din propriul ei spirit să se concentreze într-un sentiment de ură, care îi apărea spontan și puternic, pentru a domina, pentru a sufoca neliniștea vechii ei conștiințe.

Dar de ce trebuia să fie o victimă, ea ? ea care învinsese ? O ființă moartă, tocmai ea care dădea altora viață ? Ce făcuse, ea, pentru a pierde dreptul la viață ? Nimic, nimic... Și de ce să suferă, deci, din cauza nedreptății vădite pe care i-o făceau toți ? Nu numai nedreptatea lor, ci ultragiul și calomniile tuturor. Și condamnarea nedreaptă nu era reparabilă. Într-adevăr, cine ar mai fi crezut în nevinovăția ei după ceea ce au făcut soțul și propriul ei tată ? Nici o răsplată deci pentru războiul dus și suferit pînă acum : era pierdută pentru totdeauna. Nevinovăția, însăși nevinovăția sa o ardea, în cerea răzbunare. Și răzbunătorul venise.

Gregorio Alvignani venise. Era la Palermo : îi scrisese, adăugînd la scrisoare o invitație la conferința pe care urma să o țină în ziua următoare la Universitate în cursul dimineții — „Vino, Marta !” — spunea la un moment dat scrisoarea, pe care o reținea pe dinafară, aproape cuvînt cu cuvînt : — „Vino, vino împreună cu directoarea colegiului. Vei vedea cît de mult se vor lumina cuvintele mele, știind că dumneata vei veni acolo să le asculți.”

Nu. Nu. Cum să se ducă ? Dealtfel aruncase invitația. Și apoi. .

Dar îl putea vedea totuși în ziua următoare. El îi spunea că avea să se ducă la colegiu pentru a auzi din gura ei dacă era mulțumită. Știa că ea nu-i va scrie niciodată și nu-i va mărturisi nici o dorință ; și regreta mult în scrisoare : și din acest motiv mai ales venea s-o întâlnească.

De ce tremura acum așa ? Se ridică în picioare și își potrivea cu un aer semeț părul pe frunte. Avea fața înflăcărată, era agitată, ca și cum o năvală de sînge nou i-ar fi țîșnit prin vene. Deschise balconul și privi cerul înroșit cu putere de asfințitul soarelui.

Să rămînă în afara vieții pentru totdeauna ? Să umple cu umbră și cu neguri lumina aceea ? Să-și sufocă senti-

mentele care de o bucată de vreme începau să i se trezească în mod confuz, febril, ca o anxioasă aspirație către albastrul acela, către soarele acela de primăvară, către zborul acela de rîndunele și de flori : rîndunelele care își făcuseră cuibul la un capăt al balconului ; florile pe care mama le răspîndise aproape peste tot în casă ? Nu venise oare și pentru ea timpul de a-și trăi din nou viața ?

„Să trăiești ! Să trăiești !“ — spunea scrisoarea lui Alvignani. „Iată strigătul care mi-a țîșnit din inimă printre atîtea alte griji inutile și zadarnice și intrigile și plictiselile, manevrele neplăcute ale prefăcătoriei și falsitatea din infernul Capitalei. Să trăiești ! Să trăiești ! Și am fugit...”

Marta se simțise zdrobită de scrisoarea aceea neașteptată, deși era toată aproape un imn înălțat vieții. Cuprinsă pe neașteptate de o dorință disperată de a plînge, s-a retras imediat de la fereastră cu ochii plini de lacrimi și s-a așezat, ascunzîndu-și fața în mîini.

VII

SCRISOAREA LUI GREGORIO ALVIGNANI e.a., ca orice manifestare a sentimentelor lui, sinceră în parte.

Într-adevăr, la Roma simțise ceea ce în scrisoare numea „vocea sinceră a naturii noastre..“

Prea multă muncă sedentară, activitatea mintală continuă, persistența prelungită, neîntreruptă a eforturilor la care era constrîns nu numai pentru a-și susține viața aceea instărită pe care era obișnuit să o ducă ci și pentru a hrăni, a justifica și a impune altora prompta sa ambiție la puterea politică, necompensat de somnul necesar, de necesara odihnă intermitentă, în cele din urmă efortul l-a doborât provocîndu-i o puternică disfuncțiune nervoasă.

Și într-o dimineață în fața oglinzii i-a fost dat să constate paloarea chipului aproape de nerecunoscut, ridurile la colțurile ochilor, o expresie tristă a buzelor, părul foarte rărit, și toate astea l-au speriat și l-au amărît. Intrînd apoi în birou și așezîndu-se la masa de scris, plină toată de teancuri de hîrtie dispuse în ordine, nu mai reușise să se concentreze asupra nici unei lucrări începute. Astfel

dintr-o dată avu conștiința incapacității sale de a mai acționa, și se gândise că o odihnă mai lungă îi era chiar indispensabilă.

În plus, în zilele acelea era dezgustat de războiul josnic și neioial pe care câțiva colegi din opoziție îl duceau contra lui, fie în aula Parlamentului, fie în ziare, la Minister. Atacul celor câțiva amenința să implice întreaga opoziție în dezgustul și în scandalul opiniei publice. A prevăzut că însăși Camera se va închide în curînd prin prorogarea sesiunii parlamentare. Și într-adevăr închiderea urma să aibă loc la puține zile după aceea.

Se hotărî atunci să plece cît mai departe de Roma, că să-și refacă prin odihnă forțele și să se pregătească astfel pentru luptele care urmau. Și oglinda îi dezvălui sentimentele chinuitoare care îl tulburau. Ajunsese pe versantul celălalt al vieții : începuse să coboare : se temea că se va prăbuși în curînd ; simțea nevoia să se prindă de ceva.

În scurta carieră parlamentară fusese foarte norocos. Se afirmase imediat ; stîrnise invidii și simpatii, și trezise speranțe serioase : cîștigase în plus prietenii prețioase. După ce obținuse astfel prea ușor victoria, nelipsitele amărăciuni ale politicii, multele deziluzii îl mîhniră cu atît mai mult cu cît nimeni din jurul lui nu se bucurase sincer de triumfurile lui, așa cum nimeni acum nu-l consola în amărăciuni. Era singur.

După ce-și făcuse în grabă pregătirile pentru plecare, de îndată ce o pornise la drum. Încercase o ușurare neașteptată și aproape nesperată ca și cum ceața de deasupra lui s-ar fi risipit toată în jur. Iată soarele ! Iată verdele proaspăt al cîmpiei. Și trenul zbură. Înghițind cu sorbituri largi aerul agitat, șuierător, de la fereastra trenului, își strigase lui însuși, mai înainte de a striga Martei : „Să trăiești ! Să trăiești !” Și exaltarea îi crescuse mereu, pe tot parcursul călătoriei. I se păruse că vede lumea, viața, aproape sub un alt aspect fără legătură, sub soare, în beatitudinea imensă, albastră și verde a cerului, a mării, a ogoarelor.

La cîteva zile după sosirea la Palermo, găsi casa care îi convenea în momentul acela pe o stradă pustie, dincolo de Porta Nuova : în via Cuba, departe de centrul orașului, aproape la țară.

Era o clădire fără etaj, cu un aspect elegant, un balcon în mijloc și cîte două ferestre pe fiecare parte.

— Un paradis ! Nu se poate muri aici... — îi spuse portarul, deschizându-i portita de sub balcon.

După ce a trecut gangul, Gregorio Alvignani, punînd piciorul pe prima din cele trei trepte care duceau într-un fel de curte largă, pietruită, înconjurată cu ziduri și descoperită, tresări derdată din cauza unui gălăgios zbor de porumbei, care se duceau să se alinieze la capătul zidului, gîngurind.

— Cîți porumbei !

— Da, domnule. Sînt ai stăpînului casei. Îi am eu în pază... Dacă nu-i vreți, îi gonesc de aici.

— Nu, cît despere mine, lasă-i ; nu mă supără.

— Cum doriți. Vin și cu să le dau de mîncare, de două ori pe zi, și le fac și curățenie.

Și bătrînul portar îi chemă cu un strigăt anume și cu o plesnitură a degetelor. Mai întîi unul, apoi doi împreună, apoi trei, apoi toți ceilalți au coborît în curtea interioară la strigătul cunoscut, gîngurind, lungindu-și gîtul, mușcîndu-și căpșoarele pentru a privi pieziș.

La stînga, sprijinită de zid, în afară, se ridica scara în două rampe scurte, foarte ușor de urcat. Scara aceasta în spirală, în curtea aceea, cu porumbei, dădea casei aerul unei locuințe foarte modeste și vesele.

— Nu vă va supăra nimeni. Puteți privi tot ce vă place în jurul casei. Dar nici un ochi nu pătrunde aici : numai Dumnezeu și creaturile cerului. — explică bătrînul portar.

Au urcat pentru a vizita casa și în interior. Erau opt camere mobilate cu o oarecare pretenție de eleganță. Alvignani a fost mulțumit.

— Domnișorul are familie ?

— Nu, sînt singur.

— Ah, bine. Atunci, dacă vreți să schimb acest pat pentru două persoane, cu unul mic... Stăpînii locuiesc aici la doi pași, pe corso Calatafimi. Dacă vreți să mîncăți acasă, servesc și pensiune. Puteți avea tot ce doriți.

— Da, da, ne vom înțelege... spuse Alvignani.

— Așteptați : terasa ! Trebuie să o vedeți : o încîntare. Munții, domnule dragă, îi puteți atinge cu mîna.

Ah da, da : acela era refugiul care îi trebuia : acolo, alături de munți, și de un cîmp întins.

După două zile se instalează.

— Aici mă voi odihni.

Coborînd în fiecare dimineață în oraș pe corso Calatafimi, trecea prin fața Colegiului Nou : privea poarta, ferestrele vastului edificiu ; se gîdea că Marta era acolo, și era sigur că o va vedea, măcar din curiozitate. Dar trebuia să găsească o ocazie. Se gîdea : „Aș putea intra, chiar acum ; să mă anunț, să o văd și să-i vorbesc. Nu. Așa pe neașteptate, nu. Va fi mai bine să o previn. Nu știe nici măcar că sînt aici, atît de aproape de ea. Cine știe cum o voi regăsi ? Poate nu va fi ca înainte...”

Trecea mai departe, fericit că mai are o bucată de drum în fața lui, înainte de a intra în oraș, unde ar fi întîlnit desigur ațiția pisălogi.

Era profund conștient de valoarea, de importanța lui ; dar, pînă una-alta, acru sprinten puțin impertinent cu care se avînta departe de Roma și de afaceri modifica în ochii altora plăcut tot ceea ce era absolut în convingerea aceea.

Nu știa încă precis în ce fel și-ar fi ocupat timpul șederii lui la Palermo. În trîndăvie, nu : trîndăvie și plictisală erau pentru el sinonime. Și trîndăvia i-ar fi dăunat foarte mult. Și așa, de cînd sosise, nu avusese decît un singur gînd, sau (cum spunea) o singură curiozitate : să o vadă pe Marta.

„Voi cumpăra cîteva cărți de literatură. Voi citi. Voi continua apoi, dacă voi avea chef, însemnările asupra *Eticii relative*. Destul, voi vedea eu.”

Nu voia să se oprească prea mult asupra nici unui gînd. Mîntea lui dormita într-o bună dispoziție și se reconforta.

„Nu trebuie să mor, cu siguranță ! Chiar cînd crîierul este întunecat de gînduri, trupul găsește suficientă rațiune ca să se bucure : în atmosfera blîndă a anotimpului ; într-o baie bună, vară ; lîngă un foc bun, iarnă ; dormind, desenînd, plimbîndu-se. Se bucură, și nu ne-o spune. Cînd vorbim noi ? cînd reflectăm ? Numai cînd sîntem constrinși din cauze potrivnice ; în timp ce în acelea care ne dau plăcere mîntea noastră se repauzează și tace. Pare astfel că lumea este plină numai de rele. O oră scurtă de durere ne impresionează multă vreme ; o zi senină trece și nu lasă urme...”

Această reflecție îi părea justă și originală, și îl făcu să zîmbească de plăcere. Dar cum să găsească prilejul, mijlocul de a o putea vedea pe Marta ? Oricît încerca să

se distreze, revenea la același gând, și totdeauna se trezea pregătit să născocească modul de a reuși să obțină întâlnirea, fără a compromite pe nimeni.

Ieșea din casă. Și umblînd, se gîndea : ..Dacă aş putea-o vedea cel puțin pe stradă mai întîi, fără ca ea să mă vadă. Dar dacă mă vede ? De prima întîlnire depinde totul..."

Ocazia i se oferi dintr-o dată, și i se păru foarte propice. A fost invitat să țină o conferință despre o temă la alegere în aula mare a Universității. Deși nu avea cu el decît cîteva cărți și era cu totul nepregătit, acceptă, după ce s-a lăsat mult rugat. Un vast, elocvent examen al științei moderne l-a tentat totdeauna : avea cu el însemnările pentru un studiu început și întrerupt despre *Schimbările viitoare ale ideii morale* : putea profita. De la examenul conștiinței înțelegea să treacă la examenul diferitelor manifestări ale vieții, și mai ales al celei artistice. *Artă și conștiință azi* iată titlul conferinței.

..Îi voi scrie. O voi invita să asiste la conferință..Astfel o voi vedea. O voi avea în fața mea, în timp ce voi vorbi."

Era sigur de succesul care nu-i lipsise niciodată și îl mîngîia mult gîndul că Marta îl va revedea acolo, printre aplauzele unui auditoriu numeros.

Își schiță schema conferinței, o gîndi punct cu punct, deoarece avea să vorbească și nu să citească ; și cînd a avut limpede linia și întreg conceptul, satisfăcut de sine, scrisese Martei scrisoarea de invitație.

Triumful oratoric al conferinței a răspuns în ziua aceea întocmai și poate chiar mai mult decît se așteptase Alvinghni însuși, dar Marta n-a răspuns. A căutat-o cu ochii în sala imensă plină pînă la refuz ; a zărit-o pe directoarea colegiului, singură : Marta nu venise. Și ca și cum nu ar fi auzit, uită să răspundă la aplauzele cu care numerosul auditoriu l-a primit la intrare.

VIII

— VENIȚI DOI PAȘI VA VA
trece dureaua de cap Vedeti, ce ză frumoasă ? Doi pași. .

— Ați făcut rău că ați venit...

— De ce ?

— Aș fi vrut să vă anunț dinainte... Dar unde ?

Era foarte tulburat și el. Nu se aștepta să o regăsească pe Marta în atita strălucire de frumusețe și atât de fisticită și pierdută în fața lui. Nu știa cum să-și explice ușurința cu care ea părea că se lasă condusă ; și era aproape speriat ; se temea că se înșală, se străduia să se îndoiască și se temea să creadă ; se temea că un gest, un cuvânt, un suris imprudent ar fi putut să destrame vraja într-o clipă.

Marta mergea cu capul plecat, cu obrații înflăcărați. Neștiind, și nici crezând cu putință să se despărță de el în pragul colegiului, și acceptând invitația de a face doi pași împreună, a pornit-o în sus, pe acolo pe unde Corso devenea tot mai pustiu. Nu s-ar fi îndreptat desigur cu el către oraș, înspre lumea de acolo.

Părăscea colegiul cu două ore mai devreme ca de obicei ; nici soțul ei nu putea fi la poștă, și nici Matteo Falcone nu o putea vedea. Totuși tremura ; i se părea că toți vor observa imprudența ei, sau își vor da seama de temeritatea lui și de extrema agitație cu care ea îl urma, tirfă în urma lui de parcă ar fi fost oarbă. Deși nu pătrundea sensul cuvintelor pe care el i le spunea cu vocea tremurând ea le auzca. Erau multe cuvinte și aprinse, care îi provocau în același timp rușine și spaimă, dar și o plăcere nedefinită.

Îi spunea că de departe s-a gândit mereu la ea...,

Și ea repetă involuntar, cu un aer incredul :

— Mereu...

— Da, mereu !

Ce spunea acum ? Că nu-i răspunsese ? Cînd ? La care scrisoare ? Era gata să ridice ochii pentru a-l privi, dar repede lăsă din nou capul în jos. Da, era adevărat : nu i-a răspuns. Dar cum ar fi putut să-i răspundă atunci ?

Gînduri incoerente îi scăpărau acum prin creier ; cele două fete cărora obișnuia să le dea în ziua aceea lecția particulară ; ultima amenințare a soțului în scrisoarea Annei Veronica ; iubirea monstruoasă și gelozia lui Matteo Falcone... Dar nici unul din gîndurile acelea nu reușeau să se reflecte în conștiința ei extrem de tulburată, în anxietatea copleșitoare a simțurilor.

Simțea că aparținea omului acela elegant, îndrăzneț, care mergea alături de ea și care venise pe neașteptate să o ia cu el ; și îl urma, ca și cum ar fi avut un drept firesc asupra ei și ea datorită de a-l urma.

Valuri de sințe îi pulsau în cap : apoi o subită oboseală îi îngreuna membrele. Își pierduse cu totul conștiința de sine ; și mergea înainte fără voință și fără speranța de a mai putea să se despartă de omul acela care o învăluia cu cuvîntul lui cuceritor.

Și el, cuprins și învins de irezistibilul farmec afectuos, vorbea, vorbea fără a ști bine ce spune, dar simțind că fiecare cuvînt, sunetul, expresia acestuia erau în perfectă armonie și aveau virtutea spontană a infailibilei convingeri. Nici el nu mai gîndea ; nu știa decît un singur lucru : că era aproape de ea, că nu o va mai părăsi niciodată.

Aerul parcă se aprinsese în jurul trupurilor lor, învăluindu-i pe amîndoi și oprind orice percepție a vieții înconjurătoare ; ochii lor nu mai zăreau nici un obiect, urechile nu mai auzeau nici un sunet.

El ajunsese să-i spună pe nume, ca în ultima scrisoare, în aceea descoperită de soț ; și ea de data asta a primit acest lucru aproape fără să-l observe.

Drumul devenise de mult timp pustiu ; lumina soarelui stîrnea pe galbenul prafului o fervoare de nenumărate scînteii care orbeau, și din cauza lor părea că sub picioarele lor era aprins pînă și pămîntul. Cerul era de un albastru intens, imaculat.

La un moment dat s-au oprit. El s-a oprit primul. Marta a privit în jur, rătăcită. Unde erau ? De cînd erau împreună ?

— Nu ai ajuns niciodată pînă aici ?

— Nu... niciodată... — răspunse ea timid, continuînd să privească de parcă ieșea dintr-un vis.

— Pe aici... — îi spuse Alvignani, luîndu-i fără multă greutate mîna și arătîndu-i o străduță laterală, la stînga.

— Unde ? — întrebă ea, forțîndu-se să-l privească și retrăgînd pușin brațul pe care el nu-l lăsa.

— Pe aici, vino.. — insistă el, atrăgînd-o cu blîndețe, cu un ușor, tremurat surîs pe buzele lui uscate, palid la chip.

— Dar nu... eu acum... — încercă ea să se elibereze, încurcată și speriată mai mult ca niciodată, simțînd tremurul din mîna lui, surîsul nervos, paloarea de pe chip și expresia agresivă a ochilor lui întunecați și micșorați.

— Numai o clipă... pe aici... Uite, nu e nimeni...

— Dar unde ? nu...

— De ce nu ? Vei vedea lanțul munților... Morreale acolo sus... apoi cîmpul înflorit... și dincoace marea. Monte Pellegrino... și tot orașul sub ochii tăi. Uite, poarta e aici. Vino !

— Nu, nu ! — negă mai hotărît Marta, privind poarta, aproape neînțelegînd că el locuia acolo și negăsind totuși puterea de a-și libera încheietura mîinii din mîna lui.

Dar el o atrase. Odată trecut pragul, Marta respiră profund ; simți între zidurile scurtului și îngustului gang de la intrare o ușurare momentană, ca după o băutură răcoroasă.

— Privește, privește... — îi spuse Gregorio, arătînd porumbeii care gîngureau împreună, cînd înaintînd trufași ca și cînd și-ar fi apărât tîrenul lor, cînd îndepărtîndu-se speriați de vocea Martei care se aplecase să-i cheme :

— Ce frumoși sînt... Oh, ciți sînt...

Gregorio o privea astfel aplecată, cu dorința irezistibilă de a o lua în brațe, de a o strînge cu putere și de a nu o mai lăsa, de a nu o mai lăsa niciodată. I se părea că o dorește mereu așa, încă din prima zi cînd o văzuse.

— Acum privește : două trepte... Vom merge sus pe terasă...

— Nu, nu, acum pleacă... — răspunse Marta, trezindu-se brusc.

— Cum ! Acum că ai intrat ? Sînt două trepte... Trebuie să vezi terasa... Acum ești aici...

Marta se lăsă din nou atrasă ; dar după ce a pus piciorul în interiorul casei s-a simțit parcă descătușată de vraja care o adusese pînă acolo ; i se întunecă vederea ; o amețitoare rătăcire o cuprinse. Era pierdută ! Și, ca într-un coșmar, simți neputința de a se sustrage pericolului iminent.

— Terasa ? Unde e terasa ?

— Iată... vom merge acolo... — îi răspunse Gregorio, luîndu-i o mînă și punînd-o pe inimă. Dar mai întîi...

Ea ridică spre el ochii plini de neliniște, rugători.

— Unde este ? — repetă, retrăgîndu-și mîna.

Acum nu mai vedea altă scăpare.

Gregorio o conduse prin mai multe camere ; apoi urcă pe o scară îngustă de lemn.

Acolo sus Marta simți că inima i se liniștește.

Spectacolul era într-adevăr încîntător. Lanțul imens al munților se impunea maiestuos și sumbru sub cerul foarte aprins. Spinările lor puternice se profilau cu linii de umbră,

nete. Și Morreale părea acolo o turmă albă păscînd pe la jumătatea coastei munților, iar la poalele lui cîmpia, pe care vedeai ici-colo căsuțe albe, se întindea întunecată de umbra munților.

— Acum pe aici ! — spuse el.

Pe cît de iminent și întunecat era spectacolul dinspre munți, pe atît de vast și luminos se deschidea în partea opusă. Tot orașul o întindere imensă de acoperișuri, de cupole, de clopotnițe și printre ele, uriașa clădire a Teatrului Massimo, se oferea ochilor Martei, iar marea infinită, acolo departe, strălucea în soare, sub ale cărui raze Monte Pellegrino roșu părea tolănit în stare de beatitudine.

Pentru o clipă Marta uită de ea în contemplarea spectacolului vast dinaintea ei. Apoi căută cu ochii campanila Domului, în spatele căruia se afla casa ei : și îndată, la gîndul că mama și sora ei o așteptau acolo, simți și mai vie tulburarea, mai ascuțită remușcarea și o neîncredere profundă și disperată în sine. Își scoase batista și își ascunse fața.

— Plingi ? De ce, Marta ? De ce ? — o întrebă cu o atenție afectuoasă Gregorio, apropiindu-se de ea. Vino, să coborîm... — Acum vei putea pleca...

— Da, da.. îndată.. — zise ea, străduindu-se să se stăpînească. Nu trebuia... nu trebuia să vin...

— Dar de ce ? — repetă Gregorio, mîhnit, ca rănit de cuvintele ei, ajutînd-o să coboare. De ce vorbești așa, Marta ? Marta mea. . Așteaptă, așteaptă... Așa ! nu plînge... liniștește-te.

Și ștergîndu-i ochii, o mîngîie, tremurînd tot.

— Nu... nu... — căuta să se apere Marta, părăsită de forțe.

Cînd el o îmbrățișă, ea simți un fior prin tot corpul, un hohot de plîns ca o durere a cuiva care cedeză fără să vrea.

IX

— Cînd, cînd vei mai veni ? — o întrebă cu pasiune Alvignani, strîngînd-o cu putere în brațe, pe scară.

Se lăsă strînsă, fără a răspunde inertă, parcă fără simțire. Dacă ar fi vrut să vorbească, nu ar fi avut voca ne-

cesară. Să revină ? Dar ea nici nu ar fi vrut să plece ; nu atât pentru a nu se desprinde din brațele acelea, ci pentru că acolo se simțea acum ajunsă la ținta ei, căzută în adâncul ei, acolo unde toți, toți au împins-o, aproape pe la spate, și s-a afundat. Cum să se mai întoarcă de unde a venit ? Cum să se mai ducă acolo ? Cum să mai reia lupta ? Era sfârșită ! A ajuns acolo unde toți au vrut ca ea să ajungă. Și el care o aștepta, a luat-o cu totul ; venise să și-o ia, așa, simplu, ca și cum toate nedreptățile pătimate de ea i-ar fi dat acest drept asupra ei. Iată de ce încă de când l-a văzut nu putuse să-i reziste și se trezise în fața lui, atât de sigur pe el. Fără voință ! Aceasta era cea mai puternică impresie a ei.

— A mea... a mea.. a mea... — insista Alvignani, stringînd-o tot mai puternic.

Da ; a lui ! Ceva al lui. Ceva ce îi aparținea.

Ncînțelegînd abandonarea aceea în brațele lui, sau mai curînd interpretînd-o altfel, el, ca beat, se aplecă să-i șoptească la ureche să mai rămînă, să mai rămînă încă puțin...

— Nu, trebuie să plec... — spuse ea, smulgîndu-se brusc și aproape alunecîndu-i din brațe.

El îi luă o mînă :

— Cînd vei mai veni ?

— Îți voi scrie...

Și ieși. Cînd ajunse singură pe aceeași stradă pe care fusesse cu o oră înainte alături de el, se simți ca asaltată de propriile-i sentimente, rătăcite pe drum, ca și cînd ar fi stat la pîndă așteptînd reîntoarcerea ei pe urma propriilor pași.

Se întoarse să privească, speriată, străduța din care ieșise ; apoi începu să coboare, grăbită, cu mintea confuză. Mergînd, invoca motive și scuze care să-i apere propria-i onestitate, vrînd parcă să apară puternică față de acela care atât de neașteptat i-o luase, și să se sustragă în același timp ideii care o umilea și o zdrobea, de a fi fost tîrîtă, adică, aproape pasiv, la aceeași vină, de care — nevinovată — fusese acuzată. S-a silit chiar să vadă, să simtă, să guste în căderea aceea neașteptată, care o ametea, o răzbunare voită de ea, răzbunarea vechii ei nevinovății, împotriva tuturor.

La vederea colegiului, la dreapta ei, reuși. forțându-se, să-și ridice moralul. Reintra acum pe porțiunea de stradă pe care obișnuia să treacă în fiecare zi. Încetini pasul, continuă să meargă mai calmă și mai sigură ca și când într-adevăr și-ar fi lăsat în urmă vina, numai pentru că lumea, văzînd-o acum, putea să se gîndească : „Se întoarce de la colegiu“. Totuși simțea ceva neprecis care ar fi putut să o trădeze dacă cineva s-ar fi apropiat de ea. privind-o și vorbindu-i. Încercă să se sustragă acestei senzații obsesive, privind cunoscutele firme ale prăvăliilor. chipurile cunoscute ale celor pe care obișnuia să-i întîlnească în fiecare zi. O surprinse deodată teama că, vorbind, i-ăr fi tremurat vocea ; și îndată îi veni pe buze acest suspin : — „Ah, ce oboseală !“ Pronunță cuvintele răminînd foarte atentă în ascultarea lor, dar ca și cum acestea ar fi exprimat cu adevărat ceea ce simțea ca și nu ar fi fost o dovadă imediată, sugerată de teama apărută brusc. Era vocea ei de totdeauna, da ; dar i s-a părut străină de a ei, sau parcă ea însăși și-ar fi imitat propria voce.

Observă cu ușurare că nu se întîmplase nimic nou pe strada de totdeauna, că, în sfîrșit, totul era ca înainte, și vru să-și impună să se acorde și ea cu uniformitatea obișnuită a întîmplărilor comune cotidiene. Iată, trecea acum pe sub Porta Nuova, ca ieri, ca alaltăieri. Și pe măsură ce se apropia de casă, simțea că, datorită reflecției și voinței, devine mai calmă.

Maria era pe terasă și privind printre vasele de flori fixate pe balustradă o zări în stradă pe sora-ei. Marta îi făcu semn cu mîna, și Maria îi zîmbi. Nimic nou, nici în casă.

— Cum... azi ai venit mai devreme ? o întrebă mama.

— Mai devreme ? Da !... am amînat lecția particulară...

M-a durut puțin capul.

Era adevărat. Avea vocea calmă. Își amintea de durerea de cap dinainte. Zîmbi mamei și adăugă :

— Mă duc să mă dezbrac. Maria e pe terasă... Am văzut-o din stradă.

Singură, în cameră, era uimită de propria-i liniște, ca și când nu și-ar fi impus-o ea însăși, forțat ; era uimită că știe să se prefacă atît de bine ; și uimirea îi era aproape o satisfacție. În ziua aceea se arătă bine dispusă, așa cum mama și sora ei nu o văzuseră de multă vreme.

Odată cu venirea serii, își dădu seama totuși că nu atît pentru alții avea nevoie să se prefacă, cît pentru ea însăși.

Îndată, pentru a nu mai da atenție neliniștii acaparatoare, și pentru a nu rămâne singură, scoase din sertare lucrările de școală de corectat, așa cum obișnuia să facă în fiecare seară, luă în mână creionul pentru a nota greșelile, și începu să citească, concentrându-se pe prima temă cu toată atenția. Efortul i-a fost zadarnic : o mare confuzie i se produse în cap. Neputînd să rămînă pe scaun, se duse să-și sprijine fruntea care îi ardea pe fereastră, rece a ușii de la terasă.

Acolo, cu ochii închiși, voi să-și revadă cu luciditate cele mai mici amănunte din timpul zilei. Dar luciditatea minții i se tulbura și acum, amintindu-și de plimbarea cu Alvignani pînă acasă la el. El locuia acolo sus, unde a atras-o ! Ar fi putut să se despartă de el odată ajunsă la colțul străzii. Dar cum ? De ce nu a putut rosti nici un cuvînt ? Revăzu curtea plină de porumbei ; scara descoperită. Iată : dacă scara nu ar fi fost descoperită poate nu s-ar fi urcat... Ah, da : sigur ! I se înfățișă în minte spectacolul uriașei prezențe a munților. Apoi încercă o ciudată impresie, provocată de amintirea de a fi căutat cu ochii, de pe terasa lui Alvignani, acoperișul propriei case de lângă Dom ; i se păru că privește încă de pe terasa aceea și că se vede cum era acum, acolo, în cameră, cu fruntea lipită de fereastra de la ușa terasei ei.

„Toți au vrut-o... — murmură în sine, dur, pentru a izgoni emoția care începuse s-o persecute, Îi voi scrie, — adăugă, încruntînd sprîncenele apoi cu o iute schimbare de emoție, scuturînd din umeri, termină : Acum ! Așa trebuia să se sfîrșească...”

Și scrisese o lungă scrisoare care se concentra obsedant asupra acestor două fraze : „Ce am făcut ?” și „Ce voi face ?” Remușcarea căderii spontane se demonstra acolo într-un clan agresiv de pasiune, în fraza inadins repetată și subliniată : „*Acum sînt a ta !*” aproape pentru a-l înfricoșa.

„Mergînd cu tine, lângă tine, eu nu bănuiam... Ar fi trebuit să mi-o spui : nu aș fi venit. Cît, cît ar fi fost mai bine pentru mine și pentru tine ! Dacă ai ști cît am suferit la întoarcere, singură ; cum sufăr acum, aici, între mama și sora mea. Și mîine. Mă simt aruncată dincolo de orice fel de viață și nu știu ce voi face, ce se va întimpla cu mine. Sînt sprijinul unic al celor două biete femei ; și eu însămi sînt fără sprijin, pierdută... Simți ce amar este rodul iubirii

noastre ? Altele și altele gânduri infiltrează această otravă. Dar cum e posibil să nu te gîndești, în situația mea ? Tu ești liber : eu nu ! Libertatea sufletelor, de care vorbești și tu, se reduce la un adevărat supliciu pentru un trup înlănțuit...”

Scrisoarea se termina pe neașteptate, aproape gîtită de lipsa de spațiu, la baza paginii. „Trebuie să ne revedem. Te voi înștiința cînd anume... Adio.”

X

— OH, DRAGA MEA, CÎND SPUN „Conștiința nu mi-o permite”, spun : „Ceilalți nu mi-o permit, lumea nu mi-o permite.” Conștiința mea ! Ce crezi că este această conștiință ? Este lumea în mine, draga mea ! Ea îmi repetă ceea ce alții îi spun. Or, ascultă : foarte cîstit conștiința îmi permite să te iubesc. Tu întreab-o pe a ta, vei vedea că ceilalți ți-au permis să mă iubești, da, așa cum tu însăși ai spus, pentru tot ce te-au făcut să suferi pe nedrept.

Astfel raționa Alvighani pentru a îmblîzi scrupulele, remușcările și spaima Martei, și adesea repeta sub o altă formă acest raționament, pentru ca să-i apară mai limpede și mai convingător chiar și lui și ca avîntul crescînd al cuvintelor lui să sperie și scrupulele, remușcările și spaima lui pe care nu și le mărturisea nici deschis și nici în secret.

Marta îl asculta în tăcere, îl asculta cu toată atenția, se lăsa fermecată de limbajul acela cald și colorat, în persuasiunea că trebuie să creadă tot, nefiind însă convinsă. Din păcate, știa cît o costa venirea pe furis în casa lui, și de aici ce tortură la colegiu, și ce obsesie, ce neliniște, nopțile ! Desigur rătăcirea aceea, în care i se agitau involburate toate gîndurile, toate sentimentele, avea să o trădeze într-o zi sau alta. Ar fi vrut să fie sigură de ziua de mîine. Sigură de ce anume ? Nu știa nici ea ; dar simțea că nu putea dura mult starea aceea, că nu-și putea continua astel existența. Nu găsea nici un loc în care să poată să stea în pace o clipă : în propria casă, minciună ; în colegiu, tortură ; în casa lui, remușcarea și spaima. Unde să fugă ? Ce să facă ?

Se ducea la Alvignani numai pentru a-l asculta vorbind, pentru a auzi spunându-i-se ceea ce în sinea ei ar fi vrut să creadă : că ea nu fusese învinsă ; că omul acela nu pusese stăpînire pe ea datorită violenței altuia ; ci că ea îl voise, și că de acum încolo trebuia să i se supună, deoarece i se oferise. Sufletul ei suferea, obsedat, și numai în cuvintele lui găsea liniște.

— Dacă tu ai iubi mai mult, ai gândi mai puțin, îi spunea el. În iubire trebuie să uiți totul.

— Dar eu nu aş vrea să mă gîndesc la nimic ! — îi spunea Marta supărată.

— Vezi, eu mă gîndesc numai la asta : că tu ești a mea și că noi trebuie să ne iubim. Privește-mă în ochi ; mă iubești ?

Marta îl privea o clipă, apoi își pleca ochii ; obrazii i se înroșeau puțin și răspundea :

— Nu aş fi aici...

— Și atunci ? — o întreba el și îi lua mîna, și o atrăgea la sine.

Nu acționa ; se lăsa în voia lui, rușinoasă și tremurînd de emoția mîngîierii ; apoi fugea, crezînd, cînd se trezea din uitarea momentană, că rămăsese prea mult lingă el.

El nu mai întîrzia pe ultima treaptă a scării, pînă acolo unde o însoțea de obicei, nesatisfăcut și fermecat, ca în prima zi. Acum, îndată ce trecea dincolo de intrare, trimițîndu-i cu mîna un ultim trist salut, scotea spontan un suspin, ca și cum ar fi simțit o ușurare, sau poate milă față de ea, și urca scara încet, pe gînduri.

Și destrăma astfel puțin cîte puțin primul moment de încîntare minunată ca de vis, prima tulburare provocată de vederea Martei și de nesperata ușurință cu care se realizase neașteptata lui puternică dorință. Acum își dădea seama de motivul și de felul în care reușise, așa, dintr-o dată, să o aibă ; își dădea seama de sentimentele Martei pentru el. Nu ; ea nu-l iubea ; nu i se oferise dintr-o dragoste profundă. Poate în alte condiții, da, l-ar fi iubit ; nu acum cînd, în zăpăceala căderii neașteptate, se prindea de el așa cum un naufragiat se prinde de un altul, fără posibilitatea unei salvări, cu disperare.

Cum să iasă din această situație ?

„Oare va vrea să vină cu mine la Roma ?“ se gîndea Alvignani.

El, desigur, era mulțumit. Dar, și mama ? sora ? Împreună cu ea ? Nici o dificultate din partea lui. Dar cum să i-o propună ? Ea se arăta atît de trufașă... și desigur nu ar fi acceptat o condiție pe care i-ar fi putut-o oferi el. Aceasta, și nu alta. Ce ar fi putut oare face pentru ea ? Era pregătit pentru toate. Aștepta un semn.

Gîndind astfel, Alvignani credea chiar că nu are nici un motiv să-și reproșeze ceva.

— Te obosesc ? Așa e ? — îl întreba ea cu amărăciune. Tu te gîndești că trebuie să pleci...

— Dar tu, Marta ! Ce te face să crezi acest lucru ? Mă judeci greșit... Numai dacă nu vrei să vii cu mine...

— Cu tine ? Dacă aș fi singură ! Vezi deci că te gîndești să pleci ?

Gregorio ridica din umeri. Suspina.

— Dacă nu vrei să înțelegi ce-ți spun ! Sint aici, cu tine, pînă cînd vei lua o hotărîre pentru viitorul nostru. Aș vrea numai să te fac fericită. Nu mă gîndesc la altceva...

— Și cum ? Cum ? Dacă aș ști !

— Știu ; te înțeleg. Dar nu vezi că pentru mine tu contezi ?

Da, și Marta trebuia să recunoască. Dar ce putea să vrea, ea ? Fiecare avca o viață înaintea lui, tristă sau fericită ; ea însă, nu ; nici ea nu știa ceea ce îi rămînea de făcut.

Oricum, relația lor se prelungea astfel de aproape două luni, întristată, întunecată de umbra culpei pe care conștiința ei i-o proiecta continuu. În zadar încercase el să i-o îndepărteze, să anuleze umbra aceasta prin cuvinte pătimășe. Acum suferea în tăcere opresiunea, crescînd povara tristeții atît a lui cît și a ei prin forța inerției, în cele din urmă, devenindu-le amînduroi insuportabilă.

— Numai tu hotărăști. Eu ți-am spus : sint dispus la orice.

Să plece de acolo, să se întoarcă la Roma, formulînd printr-o scrisoare o scuză oarecare : o chemare neașteptată pentru o treabă urgentă profesională ? Astfel ea și-ar fi găsit puțină liniște : și, în liniște, ar fi putut lua o hotărîre. Nu : după o matură gîndire, a exclus această posibilitate, considerînd-o prea violentă. Ar fi fost mai bine poate să-i propună deschis să termine totul : nu pentru el ; ci pentru ea care suferea și așa prea mult. Dar și

această soluție a fost respinsă de Gregorio Alvignani, prăvăzînd vreo scenă neplăcută. Mai bine să aștepte ca la această situație să ajungă ea, ca de la sine.

Sosi între timp o veste neașteptată care tulbură într-un mod diferit pe Marta și pe Alvignani. Anna Veronica anunță într-o scrisoare că Rocco Pentàgora, grav bolnav de tifos, se afla, după părerea medicilor, la un pas de moarte.

Marta păli cînd citi această scrisoare care îi venea acum ca un imediat, odios răspuns la agitațiile desperate din nopțile nedormite, agitații sufletești pe care conștiința ei intimă le dezaproba, deoarece acum nu-și mai recunoștea nici un drept de a spera moartea soțului ei. Și totuși, de cîte ori, zvîrcolindu-se în pat, nu s-a rugat :

— Doamne, de-ar muri !

Iată, murea. Era la un pas de moarte.

În prada unei vii tulburări, se duse să comunice vestea lui Alvignani.

Acesta rămase perplex privind-o pe Marta care îl spiona cu atenție. Se priviră o clipă, și el avu aproape impresia că liniștea camerei aștepta un cuvînt al său, ca și cum moartea ar fi intrat acolo și ar fi provocat dragostea lor să vorbească.

XI

LA PALERMO ? DAR CUM !

Și Gregorio Alvignani se opri în fața profesorului Luca Blandino care mergea ca de obicei cu ochii pe jumătate închiși, absorbit în gîndurile lui, cu bastonul sub braț, mîinile la spate și trabucul lung adormit pe barbă.

— Oh, stimabile ! — zise Blandino, privindu-l pe Alvignani fără nici o surpriză, ca și cum ar fi fost în compania lui de o oră. Ridică, ridică puțin capul : așa... Cît ?

— Ce anume ? — întrebă rîzînd Gregorio.

— Aceste gulere, la ce preț ? Prea înalte pentru mine... De ce rîzi, ștregarule ? Mă iei peste picior ? Vreau să-mi cumpăr trei. Vino cu mine, ajută-mă. Trebuie să

fac o vizită, și așa cum sînt nu aş putea să mă prezint acolo. Chiar acum...

Luă de braț pe Alvignani care rîdea încă și porni alături de el.

— Oh, apropo ! Și tu ce faci aici ?

— Apropo de ce anume ? — îl întrebă Gregorio Alvignani începînd din nou să ridă.

— Nimic, nimic... ca să știu, răspunse Blandino, devenind dintr-o dată serios și încrunțînd sprincenele.

— Camera e închisă... — spuse Alvignani.

— Știu... Și tu de ce ești aici ? Nu aş vrea să fac o altă gafă. Spune-mi adevărul.

— Ce gafă ? — întrebă Gregorio, devenind serios și el și străduindu-se să înțeleagă.

— Acum îți voi spune... Să intrăm aici, răspunse Blandino, intrînd într-un magazin de lenjerie. Cumpăr gulere.

— Am ținut o conferință la Universitate... Peste cîteva zile plec.

— La Roma ?

— La Roma.

— Gulere, ceru Blandino tinărului vînzător din magazin. Așa, privește... ca acestea ale prietenului meu, puțin mai joase.

După ce au terminat totul, Gregorio Alvignani propuse lui Blandino să meargă la el — (Marta în ziua aceea nu venea) — și au luat o trăsură.

— Explică-mi acum gafa de care vorbeai.

— Ah, da ! Deci, o conferință ? Și pleci imediat ?

— Sper...

— Aș fi preferat să nu te găsesc aici.

— De ce ?

Alvignani crezu că înțelege ; totuși simulă un aer dezorientat și de surpriză. Un zîmbet ușor i se imprimă pe față.

Dacă ar fi fost un observator mai atent, Blandino și ar fi dat seama din acest zîmbet că Alvignani se și pusese în gardă.

— De ce ? Pentru că prezența ta mă face să bănuiesc ceva.

— Oh, nu cumva trebuie să văd în asta că rîu trebuie să vin la Palermo ? Și tu de ce ai venit ? Și, mă rog, ce bănuiești ?

— Nu m-ai înțeles ? — întrebă Blandino, privind-l atent.

— Nu te-am înțeles... adică presupun că tu nu vrei să faci aluzie la... Da ? Ah da ? Încă ? Dragul meu : *tempi passati*.

— Pe cuvînt de onoare ?

Gregorio Alvignani izbucni în ris, apoi zise :

— Știi ceva ? Tu devii tot mai prostănac, pe zi ce trece.

— Ai dreptate ! — confirmă cu multă seriozitate Blandino, scuturînd din cap și închizînd ochii. Azi mai uituc și mai neghiob decît ieri. Nu mai pot să predau : nu mai am ținare de minte... Optzeci, optzeci și optzeci : două lire și patruzeci, e adevărat ? Așteaptă, cred că este o greșeală. Trei gulere, așa ? Două lire și patruzeci... hoții ! Cît mi-au restituit ? Nu, nu — e drept : patruzeci și șaizeci, o sută — trei lire în cap. Foarte bine. Deci, ce spuneam ?

— Cîți ani de slujbă mai ai pentru a putea ieși la pensie ? îl întrebă Gregorio Alvignani.

— Mulți. Să nu mai vorbim, te rog, răspunse Blandino. Acum este vorba să împăcăm pe Rocco Pentàgora cu soția lui.

Gregorio Alvignani crezu la început că nu a înțeles bine și păli. Zîmbetul discret de pe buze îi rămase totuși vizibil.

— Ah, da ? Dar cum ? După...

Se întrerupse : constată că vocea nu-i mai era sigură.

— Pentru asta am venit, adăugă Blandino, studiîndu-l. De aceea îți spuneam că aș fi preferat să nu te găsesc aici.

— Și ce amestec am eu ? — îl întrebă Alvignani cu un aer mirat.

— Fii cuminte, fii cuminte, că ai... exclamă suspinînd Blandino. Dar să nu mai vorbim de asta... acum trebuie să ne gîndim la reconciliere.

— Ești sigur că se va face ? — întrebă Alvignani, simulînd o perfectă ingenuitate.

— Sperăm.. De ce nu ? Soțul ei o vrea iar.

— S-a hotărît, în sfîrșit ? — adăugă Gregorio Alvignani cu indiferență.

Continuară apoi drumul în tăcere.

— Pe aici : via Cuba, la prima poartă, spuse apoi Alvignani unui vizitiu.

Puțin după aceea, intrînd în camera cea mare de unde se deschidea terasa cu balustrada fixată pe micii pilaștri, reluară conversația.

— Ești, într-adevăr, incorigibil ! — exclamă rîzînd Gregorio. Vrei chiar să iei asupra ta toate grijile omenirii ?

— Eh, știu ! Dar ce vrei să fac ? Asta e destinul meu. Toți aleargă la mine. Nu știu să refuz, și... De data aceasta totuși... Știi că bietul băiat a fost bolnav ? Și chiar pe moarte.

— Pentàgora ? Adevărat ?

— El, Rocco ; eh, bine, de tifos... Eu locuiesc, nu știu dacă știi, chiar în casa lui. M-a chemat... Bietul de el, e numai piele și oase : de nu-l mai recunoști. „Domnule profesor, zice, trebuie să mă ajutați... Scrisorile nu servesc la nimic... Trebuie să vă duceți la mama Martei ; spuneți-i cum m-ați văzut. Eu o vreau înapoi pe Marta, o vreau înapoi !...“ Și așa, iată-mă aici, scumpul meu Gregorio. Să sperăm că putem pune capăt acestei povești nefericite pentru toți.

— Da, da... — afirmă Alvignani, plimbîndu-se prin cameră. Este lucrul cel mai bun ce se poate face, fără îndoială.

— Nu-i așa ?

— Da. Ar fi fost mai bine să nu se fi întîmplat nimic, așa cum nu trebuia să se întîmple nimic, ți-am mai spus-o odată, îți amintești ? Atunci cînd ai avut curajul să-mi apari înaintea ca martor al lui Pentàgora. El a acționat atunci chiar ca un copil ; a vrut să mă provoace ; eu nu am mai putut evita cel de al doilea scandal al duelului. Prevedeam încă de atunci soluția aceasta. A avut nevoie poate de prea mult timp. Destul : el vrea acum să repare totul : face bine.

— Dar știi că el, soțul, spuse Blandino, a mai încercat și altădată, după moartea lui Francesco Ajala, să se împace ? Dar ea nici nu a vrut să audă.

— Prea tîrziu ori poate prea curînd — observă Alvignani. Pentru că trebuie să o înțelegem și pe soție, mi se pare ! Nu ar trebui să o spun eu ; dar să rămînă între noi ; și așa totul s-a sfîrșit, ori se va sfîrși peste puțin. Au batjocorit-o peste măsură ! Dacă o vină... adică vină... să nu zicem vină, greșeală, foarte ușoară greșeală a fost, pe aceasta am comis-o eu, și m-am căit amar ; și mă căiesc și acum. Un moment de rătăcire, o mărtu-

risesc ; apropierea, simpatia puternică... viața mea închisă, cufundată în lucru... un moment, în sfârșit, de cordială, irezistibilă expansiune, iată ! Mi-aș fi revenit, mulțumită onestității ei, dacă dintr-o dată, cu o ușurință incredibilă din partea soțului, nu s-ar fi întâmplat ceea ce s-a întâmplat. Ah ! nu trebuie să visezi atîta, dragul meu, pentru ca lovitura realității să survină. De cîte ori nu mi-am spus-o... Aceasta pentru a-ți demonstra că dacă din nefericire, el, soțul ar fi murit, aș fi remediat eu nenorocirea care s-a abătut din toate părțile asupra sărmanei femei. Mă cunoști : nu sînt om aventuros ! Tu însuși mi-ai scris odată pentru ea o scrisoare, puțin cam tare, îți amintești ? Nu m-am supărat. Am făcut pe loc pentru doamna atît cît mi-a fost cu putință : puțin, din păcate, față de chinul ei, dar am făcut tot posibilul. Acum îmi spui ceva ce mă consolează. I se va face dreptate în totul în fața lumii. Iată ce va trebui să o facă să înțeleagă... Da, pentru că ea, îmi închipui, nu va fi prea dispusă să primească regretul soțului. Să fim drepți ! A suferit prea mult, sărmana. Propunerea, vezi, eu cred că tu trebuie să i-o prezinți din acest punct de vedere, ca să ai șanse de reușită ! Și e nevoie de eficacitate, de căldură... și ție nu-ți va lipsi ! Este tocmai calea de ieșire, repararea adevărată pentru ea, proba, recunoașterea nevinovăției ei din partea aceluia care a acuzat-o și condamnat-o cu ochii închiși ! Nu crezi ? Asta, asta trebuie s-o susții în fața ei !

— Da, da... — aprobă distrat Blandino. Voi face tot...!

— Nu crezi ? — repetă Alvignani absorbit încă, în raționamentul lui, ca și cum ar fi vrut să se convingă el însuși. Este tocmai sfîrșitul dorit, adevăratul sfîrșit, just, cel mai natural, dealtfel, al acestei atît de triste întîmplări. Nu poți să crezi, scumpe prietene, cît sînt de mulțumit... Tu mă înțelegi : mă apăsă pe conștiință enorm această stare de lucruri provocată din cauza mea unei femei, fără motiv. A o ști pe sărmana doamnă, atît de disperată, încă tînără, frumoasă, expusă răutății lumii... era, crede-mă, o remușcare continuă... Pleci ?

— Da, plec, răspunse Blandino, care între timp se și ridicase.

— Să ne vedem astă-seară... aș vrea să știu... Vom lua masa împreună ?

Își dădură întîlnire, și Luca Blandino ieși. Puțin după aceea, Gregorio Alvignani, deschizînd ușa dormitorului

aproape pe întuneric, își simți pe obraji aceste două cuvinte, ca două palme :

— Laș ! laș !

Făcu un pas înapoi :

— Tu aici, Marta !

Și închise ușa repede.

XII

— AICI. AM AUZIT TOTUL, RELUĂ Marta, tremurînd de indignare.

— Și ce am spus ? — se bilbîi Gregorio Alvignani aproape numai pentru sine.

— M-am stăpînit să nu deschid, pentru a nu te demasca în fața imbecilului aceluia ! De aici, chiar de aici aș fi vrut să strig : „Nu-l crede ! Eu sînt aici, în casa lui !”

— Marta, ai înnebunit ? — strigă Gregorio. Ce voiai să spun ? Sînt eu vinovat, oare, că el a venit să-mi vorbească de soțul tău ?

— Și ți-a cerut poate să-i arăți cum să mă prindă mai bine în laț, și să-mi prezinte propunerea ? Ah, ești mulțumit ? Cu adevărat ?

— Eu ? Ei bine, da : pentru tine !

— Pentru mine ? Și ce altă lașitate ai vrea să mă faci să comit acum ? Pentru mine, spui ? Și ce am devenit eu ? Acum că ai oșos, spune, ai vrea să mă împingi din nou în brațele soțului meu ?

— Nu, nu ! Dacă tu nu vrei ! — negă puternic Gregorio.

— Vrînd sau nevrînd : e poate mai posibil acum, după ceea ce s-a întîmplat între mine și tine ? Ai putut să sperii acest lucru. să te bucuri ? Doamne !... Ce au făcut din mine... Ce am devenit ? M-ai așteptat ; am venit, aici, în casa ta, cu picioarele mele ; și acum că m-ai avut, pot să mă duc la celălalt ?

— Ce hidos mă vezi ! — exclamă Alvignani umilit

— Ah, eu pe tine ? Și tu ce crezi despre mine, dacă ai putut spera că... Dar nu știi ceea ce e mai rău ! Ah, capul... bietul meu cap...

— Și Marta se apăsă pe tîmple ca și miinile care îi tremurau.

— Mai rău ?

— Da, da : pentru mine nu mai există nici o salvare ; află ! Numai moartea !

— Ce spui ?

— Sînt pierdută ! M-ai pierdut... Am venit să ți-o spun !

— Pierdută ? Ce vorbă e asta ? Explică-ți !

— Pierdută : nu înțelegi ? — strigă Marta. — Pierdută... pierdută...

Gregorio Alvignani rămase ca sfîrșit, privind-o fix, îngrozit, pe Marta, și bolborosi :

— Ești sigură ?

— Sigură, sigură... Cum să mă înșel ? — răspunse Marta, lăsîndu-se să cadă pe un scaun. Am venit să-ți spun tocmai asta. Cum să ascund mamei melc, surorii mele, starea mea ? Vor vedea... Nu, nu ; mai bine să mor ! Vrînd-nevrînd eu trebuie să mor. Nu-mi rămîne altceva de făcut.

— Ce haos ! murmură Alvignani anulat, acoperindu-și fața cu miinile.

— Ce scăpare ? Ce remediu ? — întrebă Marta cu disperare, printre lacrimi.

— Nu plînge așa ! Să căutăm împreună...

— Ah, tu, pentru tine, știu : pentru tine ai găsit calea de ieșire !

— Pentru mine ? Cum ? Nu... nu... nu-mi reproșa încă. . Cum puteam bănuî ? Iartă-mă ! Ascultă : alerg după Blandino. Îi voi spune că... adevărul ! Să nu se mai ocupe...

— Cum ! Și apoi ?

— Tu vei veni cu mine...

— O luăm de la cap ? Vrei să-mi sfișii sufletul inutil ? Sau mi-o spui fiindcă știi că nu pot să vreau acest lucru ?

— Și termină cu neîncrederea ! Marta, pentru Dumnezeu, nu vezi că durerea mea este sinceră ? Nu poți să vrei : dar tu trebuie să vrei, acum ! Ce vrei să faci ?

— Nu știu... nu știu... Să vin cu tine, da, eu da, aș putea : tot sînt pierdută... Dar mama ? sora ? Știi că trăiesc din ce le dau eu. Pot să le atrag în oprobriu ? Nu înțelegi asta ? Nu știi cine este mama ?

— Și atunci ? — întrebă Gregorio cu o voce iritată, căutînd să se ridice din umilință cu puterea rațiunii. Nu

înțelegi că nu există o altă scăpare ? Ori cu mine, ori cu soțul tău !

Marta se ridică, la rîndul ei, cu capul sus.

— Nu ! — zise. Această ultimă lașitate, nu ! nu o voi comite nîciodată !

— Și atunci ? — repetă Gregorio.

După un moment de tăcere, reluă :

— Cu mine, nu ; cu el, nici atît ; în timp ce el îți oferă ocazia, providențial... Lasă-mă să-ți spun ! Gîndește-te : Nu ai curajul să vii cu mine... pentru mama ta și sora ta, este adevărat ? Bine. Cum repari atunci totul ? Ori te sacrifici tu pentru ele, reunindu-te cu soțul tău, ori se sacrifică ele pentru tine, și tu vii cu mine. Dar spune-mi : ai căutat oare tu scăparea care ți se oferă ? Nu. El, soțul tău, vine să ți-o ofere spontan.

— Da. Dar de ce ? Pentru că mă știe fără vină, cum eram înainte, și pentru că se căiește că m-a pedepsit pe nedrept.

— Și nu te-a pedepsit, într-adevăr, pe nedrept ?

— Da.

— Și atunci ? De ce ai aproape aerul că-l aperi acum ?

— Eu ? Cine îl apără ? — strigă Marta. Dar nici nu-l pot acuza acum, înțelegi ?

— În schimb acum mă acuzi pe mine.

— Pe tine, pe mine însămi, soarta mea infamă... — continuă Marta.

Gregorio Alvignani se strînse în umeri.

— Îți întind mîna... o respingi... Ai mai ascultat și ceea ce am spus dincolo lui Blandino. Dacă soțul tău ar fi murit, aș fi făcut totul ca să fii a mea... Ce altă probă aș putea să-ți dau de onestitatea intențiilor mele ? Dar tu ai vrea să vezi în mine pe unul... pe unul care a profitat de nenorocirea ta ! Ei bine, nu ! Eu nu sînt acela pe care îl crezi. Sînt gata, acum ca totdeauna, să fac pentru tine tot ce vrei... Ce altceva îți pot spune ? De ce mă acuzi ?

— Pe mine mă acuz, — spuse Marta, întunecată. Pe mine, numai pe mine, că am devenit amanta ta...

Auzind acest cuvînt Alvignani sări brusc ; se apropie de Marta și o luă în brațe.

— Amanta mea ? Nu, scumpo ! Ah, dacă eu aș vedea în tine, în ochii tăi puțină iubire ! M-aș duce la soțul tău și i-aș spune : „Tu ai izgonit-o fără vină, ai batjocorit-o fără motiv, ai ruinat-o, pentru că eu o iubeam ? acum că

ea mă iubește, tu ai vrea-o ? Ei bine, nu, acum este a mea, a mea pentru totdeauna, toată a mea : unul din noi este în plus !” Dar tu mă iubești ? Nu... Amanta mea, nu ! Ei bine, pentru asta am putut accepta cu plăcere propunerea neașteptată a unei împăcări cu soțul tău. M-am gândit că tu nu ai mai putea rezista în condițiile pe care ți le-am creat, insuportabile pentru tine care nu mă iubeai, nu pentru mine care te iubesc, înțelegi ? Tu nu m-ai iubit niciodată : nu ai iubit pe nimeni, niciodată ! ori pentru că nu ai putut tu, ori din vina altora ; nu știu. Tu însăși ai spus-o : te-ai simțit împinsă de toți în brațele mele... Și acum, vezi, ar fi aceasta adevărata răzbunare, aceasta ; dacă eu aș fi în locul tău, nu aș ezita un singur minut ! Gîndește-te ! Nevinovată, te-au pedepsit, izgonit, hulit , și acum cînd împinsă de toți, persecutată, nu din patimă, nici din voință, ai comis o greșeală — pentru tine este așa ! — greșeala pentru care te-au acuzat cînd erai nevinovată, acum te iau din nou lingă ei, te vor din nou ! Du-te ! Îi poți pedepsi astfel pe toți, așa cum merită !

Minia elocventă, impetuoasă a oratorului o uimi pe Marta. Rămase puțin privindu-l, apoi ochii îi fugiră la fereastra camerei și văzură îndată întunericul de afară. Se ridică.

— S-a inserat ? Cum fac acum ? S-a întunecat... Oh, Doamne, și ce voi spune acasă ? Ce scuză voi găsi ?

— Ceea ce trebuie să găsești este remediul, — spuse Alvignani, încruntat, nebăgînd în seamă consternarea Martei pentru ora tîrzie. Gîndește-te, gîndește-te la ceea ce ți-am spus !

— Tu gîndești, — suspină Marta, — tu poți gîndi . eu... Lasă-mă, lasă-mă să plec acum... trebuie să plec . e noapte...

— Te aștept aici, mîine — spuse Alvignani. Orice hotărîre ai lua, să știi : sînt gata de orice Adio ! Așteaptă . părul... așează-ți puțin părul măcar...

— Nu, nu... lasă așa... Adio !

Marta fugi, frecîndu-și ochii, aranjîndu-și părul, gîndindu-se de pe acum la scuză pentru lunga întîrziere cu care se întorcea acasă.

La colțul străzii, în semiobscuritate, se trezi pe neașteptate în fața lui Matteo Falcone.

— De unde vii ? — repetă Falcone, aproape în fața ei.

— Dumneata ? Ce vrei de la mine ?

— De unde vii ? — repetă Falcone.
— Lasă-mă să trec ! Cine.îți dă dreptul să fii moșic cu lumea de pe stradă ? Mă spionezi ?
— Eu te fac de rușine ! — rinji printre dinți Falcone.
— Moșicule ! Profiți de o femeie singură ?
— De unde vii ? — o întrebă din nou Falcone, scos din minți de gelozie, încercînd s-o apuce pe Marta de braț.
— Lasă-mă, bădăranule ! Sau strig !
— Strigă. fă-l să vină jos ! Sînt așa, dar am putere, pentru Dumnezeu, ca să-i sucesc gîtul ca unui cocoșel ! Este blondul ăla subțirel de data trecută ?
— Da, soțul meu ! — zise Marta. Du-te la el !
— Soțul dumitale ? Cum ! ? Acela este soțul dumitale ? — exclamă Falcone, uimit, prostit.
— Lasă-mă să trec... Nu trebuie să-ți dau socoteală dumitale...

Marta începu apoi să fugă, urmată de Falcone.
— Este soțul dumitale ? Ascultă ! Ascultă... Iartă-mă...
— Vrei să mă scoți din minți ? — îi strigă Marta, întorcîndu-se și oprindu-se o clipă.
— Nu te speria... Sînt disperat ! Iartă-mă, fie-ți milă de mine... merit milă, nu dispreț... Nu sînt un monstru... lumea este un monstru, monstru nebun care te-a făcut pe dumneata atît de frumoasă și pe mine așa... Lasă-mă să mă răzbun ! Fă-o dumneata, care urăști această lume ! Răzbună-mă dumneata ! E o răzbunare... e o răzbunare...
Marta tremura toată, de indignare, de teamă, alergînd : îl lăsase cu mult în urmă pe Falcone, care striga gesticulînd pe strada pustie :

— Răzbunare ! Răzbunare !
Ferestrele se deschideau, lumea ieșea din casele de la parter ; curînd Falcone fu înconjurat.
— Un nebun ! — s-a auzit de la ferestre.

Marta se întoarse un moment și văzu în umbră ceva ca o învălmășeală. Falcone hulea pe cei ce voiau să-l prindă, strigînd tare ; urla, zbatîndu-se. Strada se însufleți cu cei ce veneau unul după altul. Marta o porni la fugă în jos, spre casă, în timp ce în suprema agitație un gînd prostesc, pueril, îi sugera : „voi spune că m-am simțit rău la colegiu...”

Cînd a avut impresia că este departe de toți, acum lîngă Porta Nuova, s-a oprit puțin, ca și cum teama i-ar fi imprimat trupului ei o frînă violentă. Oare Falcone, în nebunia lui, nu i-o fi pronunțat numele ?

INTRÎND, ÎN ZIUA URMĂTOARE, neliniștită în cancelaria colegiului, Marta găsi acolo pe bătrîna, dichisita, directoare care discuta cu Mormoni și cu Nusco.

— Ați aflat, doamnă ?

— Ce anume ? — se bilbîi Marta.

— Bietul profesor Falcone !

— Falcone... Doamna știe : ne puteam aștepta ! — exclamă Pompeo Mormoni, schițînd în aer unul din gesturile sale obișnuite.

— A înnebunit ! — reluă directoarea. Sau cel puțin a dat semne de alienare mintală, pe o stradă publică, ieri seară.

Marta privea în ochi, cînd pe directoare, cînd pe Mormoni, cînd pe Nusco.

— S-a apucat să urle, — adăugă acesta, zîmbind nervos. Apoi s-a repezit, se spune, la lumea care a vrut să-l calmeze...

— Unde se află acum ? — îl întrebă directoarea pe Mormoni.

— Poate la spitalul de nebuni, sau cel puțin... Ieri seara, la început, l-au dus la comisariat. Beat nu era ; nu bea vin ; se întorcea de pe Montecuccio, pentru că el... da ! cu picioarele lui... obișnuiește să facă aceste plăcute ascensiuni : soarele îl va fi lovit în cap sau cine știe ce greiere i se va fi urcat la creier : cerea răzbunare.

— Să sperăm că la ora aceasta, — își dorea micul Nusco — și-o fi revenit la normal, bietul de el !

— Da, — zise directoarea — și pînă una-alta ? să fim drepiți : vă mărturisesc că acum mi-ar fi teamă, dacă ar trebui să se întorcă aici printre elevele mele. Vreau să sper că-l vor trimite în altă parte, cînd își va reveni, așa cum i-o doresc sincer.

„Va pierde postul !“ se gîdea Marta, ascultînd. „Și eu voi pierde postul...”

Și în ziua aceea predă lecțiile aproape automat. cu suflul din cînd în cînd lovit, chinuit, tîrît de gîndurile violente în care se zbătuse neliniștită toată noaptea.

Ideea morții, apărută între cele două posibilități odioase propuse de Alvignani, o stăpînise toată noaptea aceea, și continua să o stăpînească. Dar imaginea înfăptuirii o umplea de groază, îi dădea o amețală puternică. Împotriva întunericului opriment, tremura încă în ea o lumină de speranță : că ea nu ar fi fost în starea în care, prin atîtea semne, avea totuși motiv să se teamă că ar fi. Această lumină de speranță deschidea în întunericul îngrozitor o palidă cale de ieșire, singura. Ah, cu ce avînt ar fi vrut să se arunce într-acolo. Reținută, ca sub un coșmar, forța ochii ca să scruteze această cale, singură, departe de Alvignani, departe de soț ; și căuta disperată, spiona în același timp în sine, în trupul său, un semn care să-i dea motiv de speranță.

Revenind acasă, după lecții, găsi în vizită pe soții Juè, chiriașii de la etajul al doilea.

Îndată, ghici din privirile mamei și ale surorii că Blandino fusese la ele. Ochii mamei străluceau ; chipul aprins, la vederea ei, i se lumină deodată, reținînd cu greu bucuria în fața celor doi musafiri inoportuni.

Marta spunînd doamnei Juè că nu s-a simțit bine și că nu se simte bine, nici acum, aceasta exclamă, adresîndu-se doamnei Agata :

— Tulburările provocate de anotimp, tulburări de anotimp, doamna mea ; dar nu dați importanță. Jumătate din oraș suferă... Noi avem în familie, pe via Benfratelli, pe doamna aceea despre care v-am vorbit odată, vă amintiți ? aceea, sărmana, despărțită de soț. Ei bine, la pat și ea ! Alaltăieri Fifo s-a dus să ia chiria aceea puțină pe care ne-o plătește (o mizerie) și, se știe... a trebuit să se întoarcă acasă cu mîinile goale... Ah, dacă ați ști, doamna mea, cît suferim din cauza acestei afurisite de case... Spune tu, Fifo...

Juè, așezat cu picioarele lipite și brațele încrucișate la piept, se strădui să repete fraza sa favorită :

— Cristos singur o știe !

Puțin după aceea, soț și soție „se scuзарă de deranj“. Îndată ce au plecat, doamna Agata și-a aruncat brațele de gîtul Martei și a strîns-o tare, tare la piept, sărutînd-o de mai multe ori pe frunte :

— Fata mea, fata mea ; Bucură-te ! Iată răsplata ! Ți se face dreptate, în sfârșit !

Ochii i se umplură de lacrimi și continuă :

— Tatălui tău, răpșatul, în seara aceea, nu i-am spus ? Se va face lumină odată ; nevinovăția fetei tale va fi recunoscută ! Așteaptă, așteaptă... Ah, dacă el ar trăi încă ! Nu plînge, nu plînge, fata mea... Ce ai ? Oh, Doamne, Marta, ce ai ?

Marta s-a lăsat să cadă pe un scaun, palidă, tremurînd toată.

— Știi că mă simt rău... — murmură.

— Dar, dar acum nu trebuie să mai plîngi ! — reluă mama ei. Știi cine a fost la noi în dimineața aceasta ? Tu poate nu îl cunoști : Blandino... profesorul Blandino. Și știi de ce a venit ? Cine l-a trimis ? Soțul tău ! Știi că a fost pe moarte ?

— Știu. — spuse Marta cu sprîncenele încruntate.

— Știi ? De unde știi ?

— Mi-a scris Anna Veronica.

— Ah, pe ascuns ?

— Da, am rugat-o eu, să nu vorbească niciodată de el în scrisorile ei către voi.

— Da, da, dar acum... Spune, poate știi totuși... ?

Marta, ridicîndu-se cu greu, abătută :

— Vrea să se împace, este adevărat ? — spuse.

— Da, da, afirmă bucuroasă mama.

Dar îi dispăru îndată bucuria aceea văzînd chipul întunecat al Martei.

— Ți se mai pare posibil acest lucru ? — întrebă aceasta, lăsînd să-i cadă cuvintele și privind-o pe mama ei în ochi.

— Cum ? De ce ? — exclamă mama mirată.

— De ce ? El mă vrea : dar eu nu-l mai vreau.

— Cum ! și nu te gîndești... dar cum ? — se bilbiu mama. Dacă asta este pentru repararea situației ! Nu vezi că ți se face dreptate în fața lumii întregi ? Și vrei să refuzi ? Cum ?

— Dreptate... reparare... — o întrerupse Marta Tu crezi în asta, mamă ?

— Cum să nu ? Dacă Blandino a venit aici...

— Ah, că Blandino a venit, știu... Mamă, este fără rost ! Eu zic : crezi tu că ceea ce mi-au făcut, mai întîi el, Rocco, apoi tatăl lui, mai poate fi reparabil ? Nu, mamă,

nu : nu se repară... Eu voi rămîne, fii sigură, aceea care sînt, nici mai mult nici mai puțin, în ochii lumii. Știi ce se va spune ? Se va spune că el m-a iertat ; nimic altceva ! și vor rîde de el, ca de un imbecil... Eu voi fi mereu vinovată... Și cum să nu ? „Dacă ar fi fost cu adevărat nevinovată — vor spune ei — de ce s-ar fi închis tatăl ei de rușine luni întregi în întuneric, într-o cameră, pînă cînd a murit ? Și de ce a gonit-o soțul ei ?” Dar, gîndește-te ! reparare, fie, însă pe tata, cine vi-l mai dă înapoi ție și Mariei ? Și tot ce am suferit, cînd ne mai poate lua povara din inimă ? Dar, la drept vorbind, credeți că astea sînt rupturi, care se mai pot cîrpi la loc ? Nu, mamă. Eu nu trebuie, nici nu pot accepta căința lui.

— Dar dacă el își recunoaște public greșeala ?

— Nu-l va crede nimeni.

— Nimeni ? Ba toți, fata mea ! Cine va mai putea să vorbească, dacă el îți face dreptate ? Oh, fata mea, și crezi că lumea nu știe că tu ești nevinovată ?

Simțind că își pierde cunoștința sub privirea mamei și a surorii, Marta rămase mută, în timp ce asculta

— Da... da... — zise. Mă voi mai gîndi ; lasă-mă să mă mai gîndesc. Acum nu-ți pot spune nimic...

— Gîndește-te, gîndește-te, Marta, te rog ! Vei vedea că așa e bine și vei consimți... sînt sigură ! Dar, spune-mi, ce răspuns să-i dau lui Blandino ?

— Nici un răspuns, deocamdată. Spune-i... spune-i că am nevoie de timp ca să reflectez, iată... Să mi se dea timp, voi reflecta.

Dar ce să reflecteze ? Să aștepte ca lumina aceea de speranță să se stingă din zi în zi, bezna și golul să se adîncească tot mai mult, în ea și în jurul ei ?

Curînd recunosc că nu mai era posibilă nici o iluzie. Și astfel în fața ororii pe care i-o dădea ideea morții, se văzu silită să decidă.

Nici o distracție, nici măcar de moment. Din toate părțile se vedea strînsă, împinsă. Existența ei nu putea, nu trebuia să mai continue decît cîteva zile ; una, două, trei zile încă... și apoi ? Single îi îngheța în vene. Se retrăgea de la balustrada terasei de teamă ca o tentație neașteptată să nu o împingă să trunchieze pe loc agonia aceea. Oh, nu, nu : moartea aceea nu ! Dar arme, în casă, nu erau. O otravă ? Mai bine să moară de otravă. Dar cum să și-o procure ?

Delira, și ultimele energii vitale se prindeau de aceste dificultăți materiale; le amplificau. Își auzea mama și sora vorbind în celelalte camere și se întreba: „Cum va face? Vor avea milă de ea, și de Maria, cînd eu nu voi mai fi?” Dar de ce mama lua drept răsplată și compensare pentru nenorociri cînta soțului, propunerea de împăcare? Ar fi vrut să strige: „O numești dreptate, tu? Mă crezi nevinovată, și numești dreptate cînta celui ce m-a batjocorit fără motiv? Și dacă eu aș mai fi cu ade-vărat așa cum mă crezi tu, cu ce mi-ai compensa această cîntă? Ah, ți se pare că-mi poate surîde ideea de a-mă întoarce să trăiesc alături de un om care mi-a făcut atîta rău și care nu mă înțelege nici acum, pe care eu nu-l stimez și nu-l iubesc? Ar putea fi aceasta, care, răsplata nevinovăției mele?”

Voi să se ducă pentru ultima oară la Alvignani. Nu își făcea iluzii: dar... cine știe! poate că el, gîndindu-se mai bine, vorbind cu Blandino, o fi găsit vreo soluție salvatoare.

— Mă pregăteam să-ți scriu! — îi spuse Gregorio, văzînd-o intrînd. Iată scrisoarea...

Marta întinse mîna pentru a o lua.

— Nu, e inutil, acum... O rup: nebunii! Nu ai mai venit...

O privi; îi citi pe chip disperarea, și adăugă:

— Biata Marta!

Apoi o întrebă, dar aproape fără speranță de răspuns:

— Te-ai hotărît?

Marta suspină, deschizînd mîinile într-un gest ușor dezolat, și se așează.

El o privi din nou, și simți toată greutatea, enormă, a situației lor. Îl frapă liniștea aceea a ei, inertia și copleșitoarea neputință de a raționa. Pentru a o scoate din apatie îi spuse:

— Vei veni cu mine?

Dar ea se întoarce numai pentru a-l privi. Apoi închise ochii și dădu capul pe spate, cu o oboseală disperată.

— Nimic, deci, nimic, — spuse, — nu ai găsit nimic?

— Dar ce vieți se găsesc? se grăbi să-i răspundă, patetic. — Zi și noapte m-am gîndit la tine; am așteptat să vii... E inutil să caut, Marta! Privește, îți scriam chiar acest lucru: „Hotărăște-te, hotărăște-te repede: nu e timp

de pierdut ; ai pierdut și așa prea mult... Dă-i un răspuns lui Blandino, spune-i pe loc ori da ori nu, și dacă nu..." Privește, și aici îți propuneam... Vrei să citești tu?... Citește, citește...

Marta luă hîrtia pe care el i-o întindea, indicîndu-i punctul de unde trebuia să înceapă lectura ; dar după cîteva rînduri abandonează mîna pe genunchi.

— Citește pînă la capăt ! — o îndemnă el.

Marta își duse din nou scrisoarea la ochi. Deși prevenită, citind, exprimă pe chip neliniștea cu care căuta pe foaia aceea un cuvînt care să-i facă să apară un gînd încă neapărut ; neliniștea cu care un trecător gata să moară de sete caută în albia pietroasă a unui torent un fir de apă, o picătură. Și erau toate secătuite, grele, pentru ea, cuvintele acelea ale lui Alvignani : le tot mișca fără a găsi nimic dedesubt ; și făcu dezolată un nu, nu, cu capul.

Terminînd scrisoarea, se ridică în picioare suspinînd, fără a scoate un cuvînt.

— Ce crezi ? — o întrebă el.

Marta ridică din umeri, și restitui scrisoarea exclamînd :

— Să nu mai reluăm discuția inutilă de ultima oară, te rog, ori creierul meu...

— Dar ce vrei să faci ?

— Nu vezi ? Ce altceva îmi rămîne de făcut ?

— Ești nebună !

— Nebună ? Ar fi trebuit să o fac cu mult înainte, cînd trăia încă tata... Și atunci... atunci nu ar fi fost urît ca acum ! Acum sînt la zid.

— Tu te pui la zid ! — ripostă dur Alvignani.

Îi luă ambele mîini și continuă :

— Dar judecă, așa cum fac eu. Cine trebuie să fie pedepsit ? Trebuie să fii pedepsită tu ? El, el, el !

— Și cum anume ? — zise Marta. Prin trădarea mea ? nu ar mai fi pentru el o pedeapsă ; ar fi pentru mine ! Nu vezi, nu simți că mă îngrozește ? Pentru mine, pentru mine e groaznic ! Nu înțelegi ? Dacă aș fi un lucru inert... Dar eu gîndesc, eu știu că am fost cu tine, știu că sînt... și nu pot, nu pot să mă îngrozesc !

— Nu e cu puțință, ascultă, îi spuse atunci Alvignani, ridicîndu-se cu hotărîre, nu e cu puțință să te las să comiți, așa, cu bună știință o dublă crimă. Deci nu te gîndești nici la mama, nici la sora ta ! Îi voi scrie eu !

— Cui ? — întrebă Marta, scuturîndu-se.

— Lui, soțului tău, răspunse Alvignani. Nu pot să te las singură, să te las în voia ta, în prada disperării...

— Ești nebun ? — îl întrerupse Marta. Ce-ai vrea să-i scrii ?

— Nu știu. Îmi va dicta conștiința. Știu numai că nu tu ești cea vinovată. Ori asupra mea ori asupra lui trebuie să cadă pedeapsa, și cine dintre noi rămîne, să plătească !

— Nebunie ! — exclamă Marta. Nu !... Ascultă... ascultă...

Se întrerupse : o idee îi fulgeră prin minte, și pe loc chipul i se luminează, aproape zîmbi.

— Nu-i scrie tu, reluă. Îi voi scrie eu... Lasă să-i scriu eu... Am găsit ! Am găsit !

— Ce anume ? — întrebă nerăbdător Gregorio. Ce îi vei scrie ?

— Am găsit ! — repetă Marta, bucuroasă. Da, așa se vor liniști toate... Vei vedea ! Apoi îți voi spune... Acum lasă-mă să plec...

— Nu, spune-mi înainte...

— După, după... — zise Marta. Totul se va termina cu bine, îți promit... Lasă-mă să plec... Ți-o voi spune după... Promite-mi că nu-i vei scrie !

— Dar aș vrea să știu, se opuse, nedumerit, Alvignani.

— Nu trebuie să știi nimic. Lasă-mă pe mine... Promite-mi...

— Bine : promit... Cînd mai vii ?

— Curînd. Nu te îndoi : voi veni. Acum, adio !

— Adio ! Pe curînd !

Marta plecă ; și mergînd spre casă, ideea care îi fulgerase în minte căpătă treptat-treptat o formă concretă, precisă. În starea de exaltare, aproape de delir, în care se afla, nu vedea absurditatea remediei conceput dintr-o dată. Și își spunea : „Eu nu accept iertarea lui, iertarea cui ar fi trebuit în schimb să se căiască... Nu o accept. Merit o pedeapsă. Bine ! Mi-o voi da. Dar o reparare pentru tot răul pe care mi l-a făcut la început, pe nedrept... o reparare desigur că mi-o datorează... Bine : eu mă retrag și cînd mă voi retrage definitiv, nu ar putea să o ia de soție pe sora mea ? Maria e deșteaptă... Maria e bună... o va face pentru mama... vor face o familie singură cu mama... Și astfel totul se va încheia cu bine...”

Mergea repede, vorbind singură ; se simțea ușurată ca de o greutate enormă ; privea în jurul ei cu ochii aprinși și aproape ridca cu adevărat pentru orice lucru pe care-l întâlnea cu privirea. I se părea că un calm perfect îi pătrunsese în spirit.

Și în asemenea stare sufletească se întoarce acasă.

— Te-ai decis, Marta ? — riscă o întrebare mama.

— Acum, mamă, îi răspunse. M-am gândit mult. Trebuie să-i scriu. Nu te îndoi : astă-seară sau mâine îi voi scrie. Mă gândesc la voi !

— La noi ? Dar trebuie să te gîndești la tine, fata mea... Uite cum ai ajuns !

— La mine și la voi... — spuse Marta. Nu te îndoi.

XIV

A ADORMIT ÎN ZORI. ÎN TIMPUL nopții, a conceput scrisoarea pentru soțul ei, cîntărind fiecare cuvînt, excluzînd orice frază de duioșie referitoare la ea, și de recriminare față de el. Și-a închipuit apoi viața altora fără ea, amănunt cu amănunt ; plînsul, disperarea mamei și a surorii ; liniștea pe care el, soțul, o va avea după aceea ; regretul, uimirea cunoșcuților ; compătimirea, durerea... apoi, cu timpul, calmul dezolat în care durerea supremă ia sfîrșit ; și treptat-treptat straniile mici surprize văzînd și simțînd că viața își reia mersul firesc de odinioară, continuînd mai departe, și noi... noi cu ea. Morții ? Morții sînt departe...

Abia după două ore de somn se trezi liniștită, ca și cum sufletul ar fi exclus, în timpul scurtei odihne, determinarea violentă. Nu s-a mirat nici de acest calm ; s-a gândit îndelung, a discutat îndelung și s-a gândit mai ales la ai săi : nici o remușcare deci ; era pregătită, absolut pregătită. După masă va transcrie pe curat scrisoarea, iar spre seară, va ieși pentru a o pune la cutie cu propriile ei mâini ; și apoi... apoi nu se va mai întoarce acasă. Acum orice dificultate cu privire la felul în care își va lua zilele îi apărea ceva pueril : se va duce în apropiere de gară, și jos, cu capul înainte între roțile unui tren ; sau pe plajă, pentru a se îneca în vreun loc pustiu.

— Ce timp frumos ! — spuse Mariei, ieșind din cameră. Am lăsat obloanele depărtate ca să mă scol odată cu răsăritul soarelui... așteaptă, așteaptă : soarele nu mai răsărea...

Cerul era într-adevăr acoperit și amenințător, pentru prima dată, după un întreg anotimp senin.

În ziua aceea Marta a fost foarte drăgăstoasă cu mama și cu sora ei, cu fiecare cuvânt spus, cu fiecare privire. A fost aproape veselă la masă. După ce a terminat masa, și-a anunțat mama că avea de gând să-i scrie soțului ei.

— Bine, fata mea... Să-ți ajute Dumnezeu !

Mama era sigură că Marta accepta împăcarea : și împreună cu Maria se ocupă liniștită de treburile casei.

După-amiază cerul se întunecă : nori grei de furtună se îngrămădiră asupra orașului și se porni un vînt puternic. La fiecare rafală geamurile ferestrelor, izbite cu violență, păreau că se vor sparge cu furie ; și sus, ușa de la terasă se lovea cînd și cînd. Țișni deodată, în întuneric, un fulger viu, și aproape în același timp, tunetul bubui făcînd să răsunе văzduhul cu un zgomot formidabil. Marta scoase un strigăt fugind din cameră, și se duse să se lipească de mama ei, tremurînd ca varga, convulsionată.

— Ți-a fost frică ? — îi spuse mama, mîngîind-o pe păr. Vezi cît ești de nervoasă ? Ce copil ești !

— Da, da... — zise Marta, cutremurată de fiorii care deveniră hohote de plîns. Nu e cu puțință să-i scriu azi... Voi scrie mîine... Tremur toată.

— Stai aici cu noi, o sfătui Maria.

Să stea acolo cu ele, în bucătărioara aceea intimă, bucurîndu-se de viața de familie, închisă, mică și sfîntă, viață care nu mai era pentru ea.

Rupsese atîtea și atîtea foi de hîrtie : scrisoarea formulată cu ușurință în exaltarea delirantă a nopții i se păruse, în momentul cînd a vrut să o transcrie, aproape inconsistentă. Căutase să se concentreze, vrînd să găsească o formulă potrivită ; în zadar ! spiritul îi rămînea buimac ; creierul uscat ; și între timp trupul i se agita în ciuda voinței ei. Simțea în trup insistenta amenințare a timpului, electricitatea vibrantă din atmosferă, violența vîntului, și privi afară. Se văzuse atunci în prada vîntului, de-a lungul plajei pustii, cu marea agitată, înfuriată, care-i vuia sub ochi ; se văzuse în căutarea unui loc ascuns, potrivit, unde să se arunce în valurile acelea tulburi, îngrozitoare, în adînc ; și în timp ce cu sufletul la gură își urmărea

proprii pași pînă la cel din urmă, pînă la punctul de unde avea să facă saltul în gol, țîșnise un fulger, bubuise un tunet.

O clipă după aceea, rîdea instinctiv la cuvintele mamei și ale surorii, care o calmau, glumind pe seama fricii ei.

Seara se lăsă înspăimîntătoare asupra orașului. Marta, mama și Maria stăteau împreună la masă, cînd soneria se auzi atît de puternic, încît le-a făcut să exclame :

— Cine poate fi la ora asta ?

Era *donna* Maria Rosa Juè, care intră cu mîinile ridicate, clătîind din cap și strigînd :

— Doamna mea ! Doamna mea ! Ce am să-ți spun ! Mie mi se întîmplă toate ! Și ce ți-am făcut eu, Doamne ! Ce ți-am făcut ! Nefericita aceea, chiriașa mea din Benfratelli... doamna mea, e pe moarte... Isuse, Isuse, Isuse ! Moare acolo, ca un ciine, fără sfînta împărtășanie... I-am trimis doctorul pe cheltuiala mea ; i-am cumpărat medicamente : paliative, doamna mea, paliative care nu servesc la nimic, numai să nu se spună că nu am făcut nimic pentru ea și că a murit din cauza noastră. Nu ne-a plătit chiria... Destul... Acum spun : vreo rudă, nefericita aceasta trebuie să aibă undeva, în satul ei... Nu vorbesc pentru plata chiriei, a doctorului și a medicamentelor... ci pentru înmormîntare, doamna mea, cine trebuie să o ducă la cîmîtir ? Eu și Fifo am făcut și așa prea mult, mă rog, pentru aproapele nostru. Cu vremea de afară, apoi ! Vînt, doamna mea, care ia cu el și casele... Ne-am întors o clipă ca să luăm ceva în gură... acum plecăm din nou pentru a veghea lingă ca toată noaptea... Cîm să facem ? Sîntem creștini ! Ah, soții, soții ! Nu vorbesc de al meu : eu, din fericire, fără jenă, doi, doamna mea, unul mai bun decît altul : răposatul, fie-i țărîna ușoară, și acesta care este portretul fratelui său, ca două picături, aceeași inimă. Ne ruinăm, doamna mea, de prea multă bunătate... Puteți scrie dumneavoastră cuiva, dacă cunoașteți pe cineva din familie acolo în sat ?

— Da, fiul ei... — răspunse doamna Agata, buimacă de furia cu care doamna Juè îi vorbise și îi anunțase vestea

— Cum ? — exclamă *donna* Maria Rosa. Nefericita aceea are un fiu ? Și fiul ei o lasă să moară așa, ca un ciine ? Ah, copiii, copiii, mai rău decît soții ! Scrieți-i, vă

rog ; scieți-i că e pe moarte ! Chiar în seara aceasta îi dăm sfînta împărtășanie. Sîntem creștini, da sau nu ? E o ființă nebotezată, nu ! ?

— Vin cu dumneata, zise Marta, ridicîndu-se de pe scaun.

Mama și Maria își rotiră ochii spre ea să o privească.

— Vrei să te duci tu ? — întrebă mama. Te simți atît de rău. Marta, și pe timpul ăsta mizerabil...

— Lasă-mă să mă duc... — insistă Marta, îndreptîndu-se spre camera ei.

Doamna Agata nu se mai opuse ; își admiră fata care răspundea astfel, cu un act de generozitate, răului pe care i-l făcuse soțul. Și i se păru că prin vizita aceea la soacra muribundă, Marta voia să răspundă cîinței soțului ei și să pecetluiască pacea.

Marta, în schimb, căutîndu-și pălăria și șalul în cameră pe întuneric, se gîndea. „O fi o victimă și ea. Vreau să o văd și să o cunosc...”

— Iată-mă ! Sînt gata !

— Puneți-vă bine pălăria, ba chiar e mai bine să o lăsați acasă, ascultați-mă pe mine — îi sugeră *donna* Maria Rosa. Puneți șalul pe cap, cum am făcut eu.

Don Fifo aștepta pe palierul de la etajul doi, mort de frig, cu mîinile în buzunar și gulerul ridicat.

Îndată ce ajunse afară, Marta simți extraordinara furie a vîntului care mugea pe străzi, de parcă ar fi vrut să ia cu el toate casele. Privi cerul răvășit, agitat de uriași nori sfîrtecați, printre care luna, descoperindu-se din cînd în cînd, părea că fuge înfricoșată, în graba mare. Strada era cufundată toată în întuneric : cîteva felinare fuseseră stinse de vîntul care pe drumul ridicat al străzii *Papireto* rupsesese și un copac, iar pe alții îi agita, îi tortura. Veșmintele le împiedicau pe cele două femei, aplecate împotriva furiei naturii dezlănțuite, să înainteze ușor. *Don* Fifo ținea cu ambele mîini borurile pălăriei infundată pe cap pînă la ceafă.

La cotitura spre Dom, pe Corso, un spectacol nemaivăzut pînă atunci : un torent huruitor, în creștere, de frunze uscate, se prăvălea la vale mînios, ca și cum vîntul ar fi smuls toate frunzele de pe cîmpuri și repede cu o avalanșă

furioasă, într-un vehement exces de distrugere le ducea de la Porta Nuova, tirându-le jos, jos, pînă la mare, în adînc.

Cele două femei și don Fifo au fost luați de vijelie de la spate și împinși, aproape luați pe sus întocmai ca frunzele. La un moment dat don Fifo scoase un strigăt și Marta îl văzu sărind ca un greier și fugind după pălăria dispărută într-o clipă printre frunze, în furia torentului.

— Las-o, Fifo ! — îi strigă soția.

Dar și don Fifo dispăru în valul cu frunze, în beznă.

— Pe aici, pe aici ! — spuse doamna Juè Martei, luînd-o pe via Protonotaro, care era mai ferită de vînt și în care se refugiase o mulțime de frunze. S-o fi ducînd să-și ajungă pălăria din urmă la Porta Felice, dacă o reuși ! Asta ne mai lipsea ! Asta ne mai lipsea ! Pălăria nouă !

Au traversat piațeta dell'Origlione și în curînd au ajuns în via Benfratelli.

— Iată, poștiți, este aici, — reluă doamna Juè, intrînd pe o porțiță.

Urcară o scară dreaptă și îngustă pe întuneric, pînă la ultimul etaj. Doamna Juè scoase din buzunar o cheie mare, căută pipăind broasca și deschise ușa. De îndată ce deschise, strigă :

— Doamne, Dumnezeule ! Ferestrele !

Cele trei camere care compuneau mizerabila locuință a muribunde crau bătute de vîntul care forțase obloanele și spărsese geamurile. Lumînarea din dormitor se stîhse și în beznă horcăia speriată Fana Pentăgora.

— Geamurile ! pînă și geamurile !... toate sparte ! Ție ți le ofer, Doamne, drept penitență pentru păcatele mele ! — exclama doamna Juè, punînd în brațele ei toată puterea pentru a închide la loc obloanele împotriva vîntului.

Marta rămăsese în prag înspăimîntată, cu urechile atente la gîfîiala mortală a muribunde.

După ce închiseseră obloanele, horcăiala Fanei devenise, în liniște, aproape insuportabilă.

— Și chibriturile ! — exclamă donna Maria Rosa. Le are Fifo care aleargă după pălărie și pe noi ne lasă aici pe întuneric în încurcătură. Ah, ce om ! Cu totul opus, de multe ori, fratelui său, fie-i țărîna ușoară ! Mă duc să caut în bucătărie...

Marta se apropie de pat, pe pipăite, aproape atrasă de gîfîitul muribundeii. Voi să-și sprijine mîinile pe pat și le retrase imediat, cu o mare oroare : îi atinsese trupul bolnavei : se aplecă asupra ei și o chemă încet :

— Mamă... mamă...

Numai respirația greoaie îi răspunse.

— Sint soția lui Rocco... — reluă Marta.

— Rocco... — i se păru Martei că aude bilbîitul muribundeii, în horcăit.

— Soția lui Rocco... — repetă. Nu te speria : acum sint eu aici.

— Rocco, rosti de data aceasta cu adevărat muribunda, întrerupîndu-și horcăitul.

Linîștea deveni înfricoșetoare.

— Taci ! Taci ! — reluă Marta pe un ton de îndemn călduros. Este aici stăpîna casei.

Un chibrit aprins, cu mîna pavază ca să nu se stingă, pîlpîia în întuneric, ca un foc efemer, o iluzie deșartă.

— Unde este lumînarea ? Iat-o !

Donna Maria Rosa, după ce aprinse lumînarea, rămase cu cele zece degete ale mîinilor deschise în aer.

— Doamne, ce mizerie ! M-am mînjit toată în bucătărie... Priviți, priviți ce babilonie e aici !

Cioburile de sticlă de la ferestre sîrîseră pînă în mijlocul camerei.

Între timp Marta observa cu oroare pe bolnavă care mișca încet capul înfundat în perne, căutînd cu ochii sfirșiți, mirați, în cameră, ca uimită de lumină, și de tăcere, după întuneric și urletul vîntului. Avea o pată rotundă în lumina ochiului drept, și toată pielea feței și mai ales nasul punctat cu pete negre, care se pronunțau în extrema paloare, umedă, opacă a chipului. Părul cărunț, aspru, încrețit, bogat, era răvășit pe perna îngălbenită. Ochii Martei s-au oprit pe mîinile enorme, de bărbat, pe care muribunda le ținea abandonate pe cearșaf, mai murdar decît cămașa deschisă pe pieptul uscat, osos, oribil la vedere.

— Rocco... — murmură încă o dată muribunda, fixîndu-și lung ochii pe chipul Martei, ca însetată.

— Ce spune ? — întrebă doamna Juè aplecată, cu haina ridicată pînă deasupra genunchiului în timp ce trăgea pe piciorul bondoc și gras ciorapul căzut pînă la glezne.

— Își cheamă fiul... — răspunse Marta, apropiindu-se de bolnavă pentru a-i spune : — Va veni, nu te îndoi... Acum îi scriu să vină repede...

Dar muribunda nu înțelese și repetă cu o voce stinsă, căutînd cu ochii în jur prin cameră :

— Rocco...

— O telegramă. așa e ? — zise doamna Juè. Se va duce Fifo la telegraf... Nu e timp de pierdut. Iată, aici în sertar trebuie să fie hîrtie și tot ce trebuie de scris... Doamne, ce miros... simțiți ? Ce miroase atît de tare în camera asta ?

Era pe măsuță, lingă fereastră, un pahar pe jumătate plin cu un amestec verzui, care exala un miros pestilențial.

— Ah, tu ? — exclamă doamna Juè, arătînd cu degetul bondoc paharul — acum te arunc de nu te vezi !

Marta alergă :

— Nu, ce este ?

— O fi otravă, zise *donna* Maria Rosa, văzînd neliniștea Martei.

— Poate servi...

— La ce vrei să mai servească, dragă... Ne va împuți toată noaptea inutil...

Și se duse să o arunce în bucătărie.

Marta se apropie de măsuță pentru a scrie telegrama. Scrise numai atît, aproape fără să se gîndească : „Mama ta e grav bolnavă. Vino îndată. Marta“.

— Ah, il cunoașteți de aproape ? — observă doamna Juè, citind telegrama. Sinteți poate rude ?

Marta se înroși, confuză, și plecă de mai multe ori capul în sens afirmativ. *Donna* Maria Rosa înregistrează confuzia născăptată ca și înroșirea și bănuie că la mijloc trebuie să fie ceva.

— Ei da,... din același tîrg... — zise. Și aproape vrînd să ștergă întrebarea indiscretă, adăugă : De-ar veni repede. cel puțin...

Auziră bătăi în ușă.

— Iată-l pe Fifo !

Don Fifo intră cu capul descoperit, părul în dezordine, exclamînd exasperat, cu gesturi largi de brațe :

— Nu era pălărie, era un diavol !

— Da. bine... — îi zise soția. Și acum fugi la poștă ! Sint și cioburi de geam aici !

Don Fifo sări un pas înapoi.

— Eu ? La poștă ? Acum ? Nici de m-ar face papă !

— Prostule ! Fii atent, că sînt peste tot cioburi de geam spart ! — reluă, înfuriindu-se *donna* Maria Rosa. Fugi la poștă !

— Oh, Cristoase ! — exclamă *don* Fifo. Afară sînt toți dracii din iad înnebuniți... Unde vrei să mă duc ? Pot să mă duc fără pălărie ?

— O să pui pe cap șalul meu...

Don Fifo o privi pe Marta și deschise gura într-un zîmbet de cretin.

— Ei da, șalul... ca să ridă lumea de mine...

— Cine vrei să te vadă la ora asta, pe vremea asta ?

Hai, hai !

Și îi aruncă șalul pe cap, adăugînd :

— Apoi te duci acasă să te culci.

— Singur ? — întrebă *don* Fifo, potrivindu-și șalul pe cap.

— Ți-e frică ?

— Frică mie ? Nu știu ce vrei să spui... Dar tu aici, eu acolo... nimic, mai bine, uite, voi rămîne în colțul de colô... Fii bună : mă duc și mă întorc.

Fugi. Se întoarse după aproape o jumătate de oră. Marta spiona atent pe muribundă, care se cufundase din nou în letargie. Doamna Juè, la cealaltă margine a patului, țănoșă, cu pieptul ei impunător, ațipise. *Don* Fifo o privi o clipă, apoi se întoarse către Marta și îi spuse încet :

— Cu voia Domnului acum începe să sforăie...

Ridică brațele cu pumnii închiși, și adăugă :

— Tremură toată casa !

Nici n-a terminat bine de spus, și *donna* Maria Rosa a scos primul sforăit, deschizînd gura mare. *Don* Fifo se repezi la ea și o chemă, scuturînd-o ușor :

— Mararrò... Mararrò...

— Ah... ce e ?... ce vrei ?... Ai expediat tele-... Bine..

— Nu... zic... — observă timid *don* Fifo. Mai încet.. uite, bolnava...

— Nu mă plictisi, Fifo ! — îl întrerupse *donna* Maria Rosa, pregătindu-se să adoarmă din nou.

Don Fifo își ridică umerii și-și înălță ochii spre plafon, suspinînd.

Puțin după aceea, dormea și el, lângă soția care sforăia formidabil ; și puțin cite puțin începu și el să sforăie, dar cu o slabă, timidă sforăială însoțită de un delicat şuierat

al nasului. Soț și soție păreau, ea un oboi mai mare, el o vioară cu surdină.

Marta rămase absorbită în contemplarea muribundeii ; oribilă imagine a iminentului ei destin.

„Mîine el va veni aici“, se gîndea. „Mă va vedea aici, va crede că eu vreau și îi pot accepta propunerea. Nu m-am gîndit la el, venind ; dar el poate, cînd va afla totul, va bănuî că am venit înadins pentru a-l înduioșa. Nu, nu, mîine dimineață, înainte de sosirea lui, voi pleca... ca să nu mă vadă... Voi pleca...“.

Se ridică de pe scaun ; se apropia în vîrfurile picioarelor de bolnavă care părea acum moartă ; se apleca cu urechea deasupra ei ca să se asigure dacă mai respiră, și revenea pe scaun, copleșită de gînduri :

„Cît e de calmă ! Și moare... Moartea sălășluiește de pe acum în ea, în trupul ei care doarme acum... Să plec ? Nu, nu pot pleca... trebuie mai întîi să-i vorbesc... cu orice preț... Cu sacrificiul meu trebuie să obțin ca el să-și facă datoria : să-mi ajute mama. Deci, să mă găsească aici lîngă a lui ! Îi voi spune tot... tot...“

Lampa se stingea pe măsuta de alături. Umbrele celor doi soți adormiți luau proporții și palpitau la pîlpîitul flăcării profilată pe perete. Marta se înfricoșă de întunericul iminent și se ridică să o trezească pe doamna Juè.

— Se stinge lumina...

— Ce face ? Ah, se stinge ?... Să facem așa...

Se ridică, se duse, clătînîndu-se, la măsută și suflă în lampă adăugînd :

— Miroase... Nu mai e gaz... Unde mi-e scaunul ?

— Ahi ! — strigă *don* Fifo. Mi-ai asasinat un picior !

— Scaunul meu... Iată-l ! Răbdare, Fifo dragă : mîine seară să sperăm să dormim în patul nostru... Uite, în curînd se va crăpa de ziuă...

Într-adevăr, un cocoș cîntă puțin după aceea în liniște. Marta, învăluită în beznă, ascultă cu atenție. Un alt cocoș răspunse de departe, la apel ; apoi un al treilea, și așa mai de departe. Dar nu apărea nici un fir de lumină prin crăpăturile obloanelor.

În sfîrșit se făcu ziuă. Doamna Juè se trezi, întinzîndu-se și aproape nechezînd ; apoi îi ceru Martei vești despre muribundă. *Don* Fifo, într-un colț, cu capul plecat pe piept, cu brațele încrucișate, picioarele unite, bietul de el,

rămase să tragă singur, neînsoțit, timidul sforăit cu șuieratul la sfârșit.

— E rece ! e rece ! — exclamă doamna Juè, încă somnoroasă, cu o mină pe fruntea muribundeii. Trebuie să chemăm iute un preot... Fifo ! Fifo, scoală-te !

Don Fifo se sculă.

— Fugi repede la biserica Santa Chiara... ori nefericita asta moare fără împărtășanie... Mă auzi, Fifo ?

Don Fifo se ridicase în picioare și o pornise prin cameră cu ochii adormiți.

— Ce cauți ?

— Caut... Ah, da ! fără pălărie, Dumnezeu ! De aş avea cel puțin o beretă... Să mă duc așa ?

— Du-te ! Du-te, fugi... Nu e timp de pierdut, — îi strigă *donna Maria Rosa*, și adăugă, adresându-se Martei — Noi între timp să punem în ordine, puțin, camera : o să vină aici Domnul !

Marta privi pe doamna Juè ca amețită. Domnul ? Îi apărură în față *Anna Veronica*, și aproape o căută în camera aceea și o văzu realmente, în momentul acela suprem. Să îngenuncheze pentru toată vina și pudoarea ei pentru a obține iertare de la Dumnezeu, așa cum făcuse odată *Anna* ? Ah, nu ! nu ! Deoarece Domnul va veni acolo peste puțin timp, ea, în genunchi, l-ar fi rugat pentru mântuirea sufletului.

În timp ce doamna Juè îi potrivea patul, muribunda deschise ochii care păreau că nu văd. Marta îi observă ochii și chipul acela luminat de o seninătate supraomenească : în patul acela era numai un trup vlăguit, care nu mai putea percepe mizeria din jur : un trup fără durere, fără memorie.

Veni, în sfârșit, fără știrea muribundeii, preotul. Fana *Pentàgora* îl privi pe preot cu aceiași ochi cu care privise pînă atunci tavanul camerei și nu răspunse nimic la întrebările lui. Cei de față îngenuncheaseră în jurul patului și acum murmurau rugăciuni : Marta plîngea cu fața ascunsă.

Putîn după aceea, slujba era terminată. Marta își ridică fața scaldată în lacrimi și privi în jur dezamăgită, aproape îngreșată, ca și cum ar fi asistat la o inconcludentă, foarte vulgară, scenă. Aceea să fi fost oare vizita Domnului ? Un preot blond, rece, indiferent, îmbrăcat în veșminte

comice. Și ea fie și pentru o clipă s-a putut gândi să se arunce în genunchi și să invoce milă...

— Mi-e teamă că nu va ajunge la timp... — suspină doamna Juè, făcînd aluzie la fiul bolnavei.

Don Fifo ieșise și el din cameră după plecarea preotului și se plimba în săliță, consternat, cu brațele încrucișate, respirînd cu putere din cînd în cînd și așteptînd ca soția să vină să-i anunțe moartea chiriașei. Nerăbdător, își lungea din prag fața slabă spre pat, și cu un semn din cap întrebă : — Mai trăiește ?

Donna Maria Rosa explică Martei :

— După moartea lui Dorò, fie-i țărîna ușoară, omul acesta nu mai poate vedea murind pe nimeni...

XV

PE MĂSURĂ CE ORELE SE scurgeau, nespus de încel, neliniștea Martei creștea. Așteptarea devenea tot mai insuportabilă.

În sfîrșit, în primele ore ale după-amiezii sosi Rocco Pentàgora. Se prezentă gîfîind, aproape rătăcit, în prag.

Martei i se păru mai înalt, în slăbiciunea de după boală, în timpul căreia îi căzuse părul care îi creștea din nou acum, cu fire foarte subțiri, fin de tot și puțin creț ; și fruntea i se lărgise, și pielea i se mai albise, deși era încă foarte palid. În ochi avea o expresie nouă, senină, aproape infantilă.

— Marta ! — exclamă, zărind-o, alergînd spre ea.

Tulburată de vederea soțului, atît de transfigurat și innobilat de boală Marta îl reținu fără să vrea cu un semn confidențial de tăcere și îi arătă patul și pe mama lui în agonie.

Atunci fiul se îndreptă spre pat, se aplecă asupra mamei, chemînd-o :

— Mamă ! mamă ! Nu mă auzi, mamă ? Privește-mă... am venit !

Muribunda deschise ochii și îl privi buimăgîtă, de parcă nu l-ar fi recunoscut.

El adăugă :

— Nu mă vezi ? Sînt eu... am venit... Acum te vei face bine.

O sărută încet pe frunte, și își șterse cu un gest discret lacrimile.

Mama muribundă continuă să-l privească, fix, închizînd din cînd în cînd, cu o greutate lentă, pleoapele, ca și cum trupul ei nu ar mai fi avut puterea de a mai da nici un semn de viață. Ori era un semn final, ca de departe, al spiritului plecat în moarte, mișcarea aceea lentă a pleoapelor ?

Marta își stăpînea cu greu lacrimile de rușine în fața doamnei Juè, care se prefăcea că plînge forțat.

Treptat-treptat ochii muribundeii se însuflețiră, se însuflețiră intrucîtva, de parcă de acolo, din adîncul morții, o ultimă rămășiță de viață ar fi revenit la suprafață. Deschise și mișcă buzele.

— Ce spui ? — întrebă cu vie curiozitate fiul ei, aplecîndu-se mai mult asupra ei.

— Mor... șopti mama, aproape imperceptibil.

— Nu, nu... — o încurajă el. Dacă acum ești mai bine... Sînt eu aici... Și este și Marta... Nu ai văzut-o ? Marta, aici... vino aici...

Marta s-a dus la marginea cealaltă a patului și muribunda s-a întors să o privească, așa cum mai înainte își privise fiul.

— Iat-o... O vezi ? — adăugă el. Iată pe Marta... Este aceasta... Îți amintești cît ți-am vorbit de ea ultima oară ?

Muribunda scoase un suspin, cu greu. Părea că nu înțelege, și privea cu ochii rătăciți. Apoi obrații de ceară i se colorară puțin și mișcă o mîină pe sub pătură. Atunci Marta i le ridică pe amîndouă, și își puse o mîină în mîna ei, care o agită pe cealaltă, privindu-l pe fiul ei. Acesta urmă exemplul Martei și mama atunci le uni cu un efort vizibil mîinile, scoțînd un alt suspin.

— Da, da... — i se adresă mișcat Rocco mamei, strîngînd cu putere mîna Martei, care nu-și mai putu stăpîni lacrimile.

Cei doi Juè priveau încremeniți de pe marginea patului cînd pe Marta cînd pe Rocco.

Puțin după aceea, muribunda închise ochii din nou, intrînd acum în adîncurile misterioase, unde o aștepta moartea.

Marta își retrase timid mîna din mîna soțului.

— Se odihnește din nou, zise încet doamna Juè. Să o lăsăm să se liniștească... Ascultați, doamnă Marta, cu

și Fifo profităm de acest moment de calm ca să dăm o fugă pînă acasă. Trebuie să ne gîndim la toate. Nu o fac să mă laud, dar în aceste ocazii știu ce trebuie... Fifo, spune și tu... Durerea există, se înțelege; dar cum se zice? sacul gol nu stă în picioare... Bietul domn Rocco, după atîtea ore de drum cu trenul, va avea nevoie de o refacere...

— Nu... nu... eu nu...

— Lăsați-mă pe mine... îl întrerupse doamna Juè.

— Mai degrabă Marta, spuse Rocco.

— Lăsați-mă pe mine! — repetă *donna* Maria Rosa.

Văd eu de toate. Și mă voi gîndi puțin și la mine și la sufletul acesta de lîngă mine... Nu am pus în gură nici o picătură de apă, de azi-noapte. Dar, ce să-i faci? Trebuie să ai răbdare în toate... La revedere, la revedere... Și fiți tare!

Cei doi soți Juè plecară. Pe de o parte Marta ar fi vrut să-i mai rețină cu forța, pentru a nu rămîne singură cu soțul ei; pe de alta, oricîtă agitație i-ar fi cauzat gîndul la ultima spovedanie, considerînd-o oricum inevitabilă, dorea să se întîmple cît mai curînd.

— Oh, Marta! Marta scumpă! — exclamă Rocco, deschizînd larg brațele și chemînd-o la el.

Marta se ridică în prada unui tremur convulsiv, și îi spuse:

— Dincolo... dincolo... Nu... așteaptă... Vreau să-ți spun acum totul... Vimo...

— Cum? Nu mă ierți? — o întrebă el, urmînd-o în cealaltă cameră, aproape în întuneric.

— Așteaptă... — repetă Marta, fără să-l privească. Eu, eu nu am nimic să-ți iert, dacă tu...

Se întrerupse; i se contractă toată fața, închizînd ochii, ca pentru un spasm interior insuportabil. Apoi îndreptă o privire de mîhnire spre soț, și reluă, hotărît:

— Ascultă, Rocco: tu știi...

Se întrerupse din nou, deodată, văzînd pe chipul lui Rocco cicatricea rămasă de la rana căpătată în urma duelului cu Alvignani. Simți că se pierde, și își apăsă obrazii, tare, tare, cu ambele mîini.

— Iartă-mă! Iartă-mă! — insistă, se rugă el, punîndu-i cu dragoste mîinile pe brațe.

— Nu, Rocco! Ascultă: eu nu-ți cer nimic pentru mine... — reluă Marta, descoperindu-și fața. Vreau să-ți

spun numai atât : gîndește-te că tata ne-a lăsat în mișerie : pe mama, pe Maria... fără vină... din cauza ta... Singure... trei sărmăne femei, în mijlocul străzii, în iadul lumii întregi.

— Așadar, nu mă ierți ? Nu vrei ? Vei vedea, vei vedea, Marta, cum te voi răsplăti... Maică-ta, Maria, vor veni cu noi, în casa noastră. Nu ai înțeles așa ? Trebuie s-o mai spun ? Cu noi, pentru totdeauna ! Voi ai să-mi spui asta ? Hai, Marta, să nu mai revenim asupra trecutului... Plîngi ? De ce ?

Marta, cu fața ascunsă din nou între mîini, tremura, plîngînd și în zadar insista Rocco să-i spună motivul plînsului și al negării tăcute.

— Ah, pentru mama... pentru Maria... — izbuti să spună în sfîrșit, liberîndu-și din nou fața, scaldată în lacrimi. Ascultă, Rocco.

— Încă ? — întrebă el, perplex, rătăcit, mîhnit.

— Da : eu te las liber, liber, chiar din seara asta... Nu poți pretinde mai mult de la mine...

— Cum ?

— Te las, da... Îți las drumul liber, pentru ca să poți face ce trebuie pentru mama și pentru sora mea, ca un om cinstit... Nu cer nimic pentru mine ! Înțelege-mă... înțelege-mă...

— Nu te înțeleg ! Ce vrei de la mine ? Mă lași liber ? Nu înțeleg... Dar poruncește, voi face tot ce vrei... Nu plînge ! Ar trebui să plîng eu... Iartă-mă cu orice condiție ; accept totul, numai să mă ierți...

— Oh, Doamne ! Acum nu, Rocco, acum nu... Înainte trebuia să-mi ceri iertare, cu această voce, și nu ți-aș fi negat-o... Acum nu, eu nu mai pot acorda nimic !

— De ce ?

— Trebuie să mor... Da... Și voi muri. Dar... Doamne ! Dacă nu am putut să mă apăr... și mînia mi-a rămas în inimă... Ce sînt eu acum ? Mă vezi ? Ce sînt ? Sînt ceea ce lumea, din cauza ta, m-a crezut și mă crede încă și m-ar crede mereu, chiar dacă aș accepta cîntăta ta. E prea tîrziu : înțelegi ? Sînt pierdută ! Vezi ce ai făcut din mine ? Eram singură... m-ați persecutat... eram singură și fără ajutor... Acum sînt pierdută !

El rămase privind-o încremenit, aproape temîndu-se că înțelege, că a înțeles.

— Marta ! Ei cum... tu... Ah, Doamne !... Tu...

Marta își cuprinsc fața cu mâinile și înclină de mai multe ori capul printre hohote.

Rocco îi strînse atunci brațele vrînd să-i tragă mîinile de pe față, și o scutură, încă uimit, încă nereușind să creadă ceea ce auzea.

— Tu deci... deci, după... cu el ? Vorbește ! Spune ! Ah, deci e adevărat ? e adevărat ? Vorbește ! Privește-mă în față ! Mizerabilul ăla ! Nu spui nimic ? Ah, mizerabilul, izbucni atunci. Este adevărat ! Și eu am putut crede... și eu am venit aici să-ți cer iertare... Și acum... spune, poate și înainte... spune, cu el ?

— Nu ! — strigă Marta, intrigată la culme. Nu înțelegi că tu, chiar tu, cu mîinile tale, și toți, toți împreună cu tine, m-ai adus pînă aici ca să primesc ajutor de la el : ai făcut în așa fel, încît numai de la el să vină în viața mea, între amărăciuni și nedreptăți, un cuvînt de mîngiere, un act de dreptate ? Ah, tu nu, tu nu-mi poți reproșa nimic ! Știu bine ce-mi rămîne de făcut : am căzut din cauza voastră, nu-mi pasă ! Tu știi că din cauza ta, mama și sora au ajuns să trăiască cu ce le-am dat eu ? Ce se va întîmpla cu ele ? Cum vor trăi ? Asta vreau să știu mai întîi... Pentru asta ți-am mărturisit tot. Puteam să tac, să te înșel. Mulțumește-mi cel puțin pentru asta... și, în schimb, ajută-mi familia, pentru că nu eu, ci tu ai adus-o în starea în care se află.

Rocco se așezase cu coatele sprijinite pe genunchi și cu fața între mîini, repetînd încet în sinea lui fără expresie, ca și cum creierul nu-i mai judeca :

— Mizerabilul.. mizerabilul...

În liniștea intervenită pe neașteptate, Marta auzi din camera de alături ceva ca un horcăit adînc, și ieși din cameră pentru a alerga la patul muribundeii.

El o urmă și acolo, uitînd cu totul de mama care era pe moarte, întrebă sub ochii ei, furibund :

— Spune-mi, spune-mi totul ! Vreau să știu... vreau să știu totul ! Spune-mi...

— Nu ! — răspunse Marta cu fermă mîndrie. Dacă trebuie să mor...

Și se aplecă să potrivească perna sub capul bătrînei care continua să soată, din adîncul stării de comă în care căzuse, surdul horcăit mortal.

— Să mori ? — întreabă el batjocoritor. Și de ce ? Pentru că nu te mai duci la el ? Te-a ajutat ? Să continue să te ajute...

Marta nu răspunse la insulta amară ; închise numai ochii încet, apoi șterse cu o batistă sudoarea de gheață de pe fruntea muribundeii.

Rocco continuă :

— Iată un drum pentru tine ! Du-te la Roma ! De ce să mori ?

— Oh, Rocco ! — exclamă Marta. Mama ta este încă aici... Fă-o pentru ea...

El tăcu, păli, contemplându-și mama. Ideea morții, exprimată de Marta, căpătă atunci, pe loc, în el, o imagine teribilă. Apucându-și templele cu mâinile, ieși din cameră.

Se înserase. În umbra care se lăsa, Marta privi automat lampa stinsă de pe masă : cine își putea închipui că agonia va continua atît de mult ? Se așeză pe marginea patului cu ochii îndreptați în întuneric spre chipul agonizant, așteptînd parcă din planul meditat îndelung și devenit ferm în mintea ei, impulsul de a se ridica și a pleca. Mai mult decît horcăitul muribundeii simțea sunetul cadențat al pașilor soțului ei în cealaltă cameră, și aștepta, ca și cum sunctul acelor pași i-ar fi indicat gîndurile lui. Intuia, simțea că în momentul acela el se întorcea cu mintea la anii din urmă, copleșit în întuneric de amintiri și de remușcări... Ah, remușcările erau pentru toți : pentru doi numai, nu : Marta și mama. Și Marta aștepta de la soțul ei dreptate pentru ele : nu aștepta altceva, urmărindu-i pașii.

Deodată în cealaltă cameră se așternu tăcerea. Luase oare el vreo hotărîre ? Marta se ridică în picioare și căută pipăind șalul ; găsindu-l, se pregătea să iasă în prag pentru a-l chema, cînd auzi bătăi în ușă. Erau cei doi Juè reîntorși, urmăți de un băiat cu un coș de alimente.

— Oh, pe întuneric ? — exclamă *donna* Maria Rosa, intrînd. Am adus lumînarea... Scuzați... oh, unde e domnul Rocco ?... Fifo, eprinde !

Don Fifo aprinse lumînarea și apărură în cameră cu o figură rătăcită, în brațe cu un pachet lung cu patru lumînări groase morluare.

Marta se aplecă asupra patului pentru a vedea chipul muribundeii.

— Cum merge ? Cum merge ? — întrebă tare doamna Juè.

Marta, speriată de un gilgiit lung, straniu, un horcăit, ridică chipul desfigurat, privi perplexă pe doamna Juè apoi cu hotărîre se duse pînă în pragul celeilalte camere, și chemă în întuneric :

— Vino... vino... moare...

Rocco alergă repede și amîndoi se aplecară asupra patului. Don Fifo ieși din cameră în vîrfurile picioarelor, cu pachetul cu luminări groase, chemînd după el pe băiat, cu un semn al miinii.

Rocco ridică ochii de pe chipul mamei pe acela al Martei, de lingă el și stătu un moment să o privească, mai întii cu sprîncenele încruntate apoi uimit, aproape prostit. Marta ținea în miinile ei o mîna a celei pregătite să moară, deasupra căreia era aplecată, parcă ar fi vrut să-i dea respirația ei.

Deodată doamna Juè, palidă, spuse încet :

— Veniți, domnule Pentăgora...

— A murit ? — întrebă Rocco, văzînd-o pe Marta că lasă mîna mamei și că se ridică îndreptîndu-și bustul. Și chemă tare, cu vocea schimbată : — Mamă ! Oh, mamă ! Mamă scumpă ! — izbucnind în hohote și plecîndu-și fața pe pernă, lingă fața moartei.

— Fifo, Fifo, — chemă doamna Juè. Repede, Fifo, du-l cu tine... cu tine, dincolo... Curaj, fiul meu... Ai dreptate... ai dreptate... Vino... Du-te cu Fifo.

Și cu ajutorul soțului ei, reuși să-l smulgă pe Rocco de pe trupul fără viață al mamei. Don Fifo îl duse în cealaltă cameră.

— M-am gîndit la toate... — spuse pe șoptite doamna Juè Martei, de îndată ce au rămas singure. Nu putea dura, mă așteptam... Am cumpărat patru luminări frumoase... Mai întii o lăsăm în sfîntă pace ; apoi o îmbrăcăm ..

Marta nu-și lua ochii de pe chipul cadavrului, fără a reține nici un cuvînt din atîtea și atîtea pe care i le spunea doamna Juè și pe care poate don Fifo, în cealaltă cameră, le repeta lui Rocco.

— Fă-mi loc puțin... Acum o îmbrăcăm.

Marta se depărtă de pat, mașinal. Și doamna Juè, în timp ce o îmbrăca pe moartă sub ochii Martei care tremura de oroare, nu încetă să vorbească discret de

cheltuielile făcute, fără a uita nimic, nici medicamentele, nici medicul, nici geamurile sparte de la ferestre, nici cina, nici luminările, nici chiria neplătită de defunctă, pentru ca Marta să comunice totul fiului. După ce a terminat cu îmbrăcatul, a acoperit cu un cearșaf cadavrul și a aprins la toate cele patru colțuri ale patului luminările groase.

— Am terminat, — zise apoi. Totul e în ordine ! Nu o fac să mă laud, dar...

Și se așeză alături de Marta, pentru a-și admira opera.

Au trecut astfel mai multe ccașuri. În camera aceea părea că numai luminările trăiau, arzînd și topindu-se încet. Din cînd în cînd, *donna Maria Rosa* se ridica, desprindea picăturile de ceară lipite de-a lungul luminărilor și întreținea astfel flacăra.

În sfîrșit, *don Fifo* se prezentă în prag și făcu soției un semn, pe care Marta nu-l văzu. Doamna Juè răspunse la semnul soțului, și puțin după aceea spuse încet Martei :

— Noi acum ne ducem. Vă las aici pe masă această foarfecă, să puteți tăia din cînd în cînd fitilul de la luminări... Dacă nu aveți grijă să o faceți, fiți atentă, că luminările se aprind și cearșaful poate lua foc... Vă atrag atenția. La revedere. Vom reveni mîine dimineață.

— Spuneți-i vă rog mamei să nu vină... — îi spuse Marta, năucită, parcă de pe altă lume. Spuneți-i că rămînem noi aici, eu și fiul... spuneți-i așa, ca să veghem pe decedată... și să fie liniștite... și... că eu le salut...

— Voi face întocmai, nu vă îndoiiți. Oh, ascultați... dacă, mai tîrziu... domnul Rocco... și dumneavoastră... coșul este aici, în săliță... zic, dacă întîmplător. Mie nu mi-e foame deloc. Credeți-mă, doamna mea : am ca o piatră aici, la gura stomacului. Sint foarte sensibilă... Destul, vă salut. Chem încet-încet pe Fifo și plecăm. Curaj, și vă salut.

Rămasă singură, Marta ascultă atentă ca să-și dea seama ce făcea soțul ei în cealaltă cameră. Plîngea în tăcere ? Se gîndea ?

„Nu-î mai pasă de mine... — își spuse Marta. Nu are nici măcar curiozitatea să știe dacă am plecat sau nu... Și totuși știe unde urmează să mă duc... Acum mă voi duce... I-am spus tot... Numai de copil, nu. Dar copilul

e al meu, numai al meu... cum era tot al meu celălalt care mi-a murit din cauza lui... Ah, dacă eu l-aș fi avut..."

Își îndreptă ochii spre pat; cele patru luminări groase îi aduceau culoarea galbenă a unei lumini calde. Cîteva cute rigide ale cearșafului trădau formele cadavrului în imobilitatea lui grea.

Înfricoșată, cu o mîină, Marta descoperi chipul defunctei, acum transfigurat: căzu în genunchi lingă pat și își descătușă uriașa durere într-un torent infinit de lacrimi, apăsîndu-se cu mîina pe gură pentru a nu striga, a nu urla.

Rămase astfel să plîngă, pînă ce veni Rocco din camera vecină; atunci se ridică în picioare cu șalul sub braț, fața în mîini, și se îndreptă spre ieșire.

Rocco o reținu de un braț, și o întrebă cu o voce adîncă:

— Unde te duci?

Marta nu răspunse.

— Spune-mi, unde te duci? — repetă el și, nehotărît, întinse și cealaltă mîină și o cuprinse cu amîndouă brațele.

Atunci Marta își descoperi puțin fața:

— Mă duc... Nu știu... Te rog...

Nu o lăsă să continue: într-un avînt, aproape înfricoșat, își apropie chipul de chipul ei, și izbucni în lacrimi, îmbrățișînd-o:

— Nu, Marta! Nu! Nu! Nu mă lăsa singur! Marta! Marta! Marta mea!

Ea încercă să se elibereze cu brațele; își îndepărtă capul; dar nu reuși să se desprindă din îmbrățișare și tremură, așa strînsă de el...

— Rocco, nu, e imposibil... Lasă-mă... E imposibil...

— De ce? De ce? — întrebă el, ținînd-o mereu la pieptul lui, tot mai strîns, și sărutînd-o cu disperare. De ce, Marta? De ce, Marta, mi-ai spus-o?

— Lasă-mă... Nu... lasă-mă... Nu m-ai vrut... — continuă Marta sufocată de emoție, în îmbrățișarea înfocată. Nu m-ai mai vrut.

— Te vreau! Te vreau! — strigă el, exasperat, orbit de pasiune.

— Nu... lasă-mă... îl imploră Marta, zbatîndu-se, aproape părăsită de puteri. Lasă-mă să mă duc... te rog...

— Marta, eu uit totul ! și uită și tu ! Ești a mea ! Ești a mea ! Nu mă mai iubești ?

— Nu e vorba de asta, nu ! — zise Marta, gemînd, sfîrșită de emoție. Dar nu e posibil, crede-mă, nu mai e posibil !

— De ce ? Încă îl mai iubești ? — strigă Rocco trufaș, eliberînd-o.

— Nu, Rocco, nu ! Nu l-am iubit niciodată, îți jur ! Niciodată ! niciodată !

Și izbucni într-un hohot de plîns ; simți că leșină ; se lăsă în brațele lui, care se întinseseră instinctiv pentru a o susține. Slăbit de durerea disperată, n-a lipsit mult să cadă împreună cu ea ; a susținut-o cu un efort aproape furios, în cutremurătoarea exasperare : strînse dinții. Își contractă chipul și își ridică capul. Prin mișcarea aceea, ochii i se duseră pe chipul descoperit al mamei, pe patul funebru, între cele patru luminări groase. Ca și cum moarta s-ar fi îndreptat la rîndul ei să-i privească

Învîngîndu-și repulsia pe care i-o transmitea trupul, totuși, atît de dorit, al soției sale, el o strînse tare din nou la piept. și cu ochii fixați asupra cadavrului, biîgui cuprins de teamă :

— Privește... privește-o pe mama... Iertare, iertare... Rămii aici. Să o veghem împreună...

Monte Cave, 1893

UN BĂIAT DE AUR, DA DA. UN băiat de aur, acest Pepè Alletto ! Raví n-ar fi putut să nege ; însă nici gînd să-i acorde mina Stellinei, nici gînd : n-ar fi vrut nici în glumă să vorbească de așa ceva.

— Să judecăm !

L-ar fi încîntat să-și mărite fata cu consimțămîntul tuturor, cum zicea el ; și colinda prin oraș, oprindu-și prietenii și cunoscuții ca să le ceară părerea. Totuși, cînd auzea numele soțului pe care intenționa să i-l dea fiicei lui, toți rămîneau uluiți, înmărmuriți.

— Don Diego Alcozèr ?

Raví își stăpînea cu greu un gest de minie, încerca să zîmbească și repeta, întinzînd mîinile :

— Așteptați... Să judecăm !

Dar ce să judeci ! Unii îl întrebau chiar dacă vorbea serios :

— Don Diego Alcozèr ?

Și izbucneau în ris.

De aceștia Raví se îndepărta indignat, spunînd :

— Iertați-mă, credeam că sînteți oameni cu judecată.

Pentru că el, într-adevăr, se gîndea serios la partida aceea, se gîndea cu profunda convingere că ar fi un noroc fantastic pentru fata lui. Și se încăpățîna să-i convingă și pe ceilalți, pe cei care-l lăsau cel puțin să-și spună of-ul, mereu mai mare, pe zi ce trecea.

— Ați vrut să fiți liberi. Doamne sfinte ! un rege care domnește și nu guvernează. recrutare pentru toți, o armată

formidabilă, poduri și șosele, căi ferate, telegraf, lumină electrică : lucruri frumoase, foarte frumoase, care îmi plac pînă și mie : dar toate se plătesc, domnii mei ! Și care sînt urmările ? Două, în cazul meu. Una : am muncit ca un bou, toată viața, în mod cinstit, din nenorocire pentru mine și nu am reușit să pun deoparte nimic ca să-mi pot mărita fata după placul ei, care ar fi și al meu. A doua : tineri, nu sînt : mă refer la aceia care, la căsătorie, pot asigura unor părinți prevăzători bunăstarea fiicei lor ; înainte de a-și face o situație, numai Dumnezeu știe de cîte e nevoie ; dacă și-au făcut-o, pretind zestre și bine fac ; pe onoarea mea, ce părinte și-ar da fata cuiva fără o situație ? Deci ? Deci vă spun eu că trebuie să ia în căsătorie un bătrîn, dacă bătrînul e bogat. După moartea bătrînului, dacă vrea, găsește ea tineri cîți pofteste.

Ce era de ris ? El vorbea serios ! Pentru că :

— Să judecăm...

Dacă don Diego Alcozèr ar fi avut cincizeci sau șaiszeci de ani, nu : zece, cincisprezece ani de sacrificiu ar fi fost prea mulți pentru fată ; și el nu ar fi acceptat niciodată partida aceea. Dar calculînd bine, don Diego avea șaptezeci și doi. Așadar, nu o pîndea nici o primejdie, de nici un fel. În realitate nu era o căsătorie, ci pur și simplu o adopțiune. Stellina ar intra în casa lui don Diego ca o copilă : nici mai mult, nici mai puțin. În loc de a locui în casa tatălui, ar locui în casa cealaltă, mai comod, ca o slăpină absolută : casa unui om foarte bine înstărit, în definitiv : nimeni nu se îndoia de asta. Prin urmare, care e sacrificiul ? Să aștepti aici sau acolo. Cu diferența că a aștepta aici, în casa tatălui, ar fi un timp pierdut, el neputînd face nimic pentru fata lui ; în timp ce, a aștepta acolo, trei, patru ani...

— E clar ? — întreba Ravi, el însuși uluit și tot mai convins de rațiunea sa.

Don Diego Alcozèr avusese pînă acum patru soți ? Și ce-i cu asta ? Cu atît mai bine, chiar ! Stellina nu ar fi atît de proastă încît să ajungă să fie îngropată de bătrîn (și făcea semnul îndepărtării pericolului cu arătătorul și degetul mic în jos), ca celelalte patru : cu timpul și cu ajutorul Domnului ar îngropa ea, în schimb, pe soțul binefăcător, și atunci, iată, atunci da, tînărul ar fi gata !

Frumoasă, bogată, crescută ca o principesă, ar fi o dulceață ; și tinerii, așa, în roi, în jurul ei ea albinele la miere.

Era imposibil ca lumea să nu-și dea seama de măiestria raționamentului său : era încăpăținare, îndărătnicie, să vrei să vezi numai sacrificiul momentan al nunții aceleia cu bătrînul. Ca și cum dincolo de stîncă aceea, de bancul acela de nisip, nu ar fi fost marea liberă și fericirea ! Acolo, acolo, trebuia să privească toți !

Dacă el ar fi fost bogat, dacă ar fi putut face prin puterile lui fericirea fetei — lucru mare ! se știe, nu ar fi dat-o de soție bătrînului acela. Desigur, pentru moment, Stellina nu putea aprecia fericirea pe care el i-o pregătea : era firesc și într-un fel chiar scuzabil ! Dar era sigur că mai tîrziu ea îl va lăuda, îi va mulțumi și-l va binecuvînta. De la căsătoria aceea nu spera și nici nu dorea nimic pentru el ; o voia numai pentru ea, și socotea ca o datorie de părinte, datorie de bătrîn încercat și experimentat în lume, să fie în stare și să-și constrîngă fata neexperimentată să-l asculte. În schimb îl amăra profund dezaprobarea oamenilor cu experiență ca el.

— În numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfînt — se văita între timp în casă soția lui Ravi, *donna Rosa*, făcîndu-și semnul crucii cu un gest care îi era familiar și pe care îl repeta ori de cîte ori se simțea ofensată și lovită în greutatea trupului ei gălbejit și inert : — Lăsați-l în pace. Ceea ce face Marcantonio, în ceea ce mă privește, este bine făcut, — le spunea rudelor care pe șoptite îi arătau monstruozitatea proiectului acela de nuntă.

— Păcat de moarte, *si-donna Rosa* ! — se străduia să-i repete Carmela Mëndola, purtătoarea de cuvînt a cartierului, vorbind aproape mutește, ca să nu strige, și lovindu-se cu pumnii atît de tare de-i răsuna pieptul osos : Dacă îl lași e păcat de moarte, care ajunge să strige răzbunare pînă la Dumnezeu !

Și, peste măsură de agitată, își desfăcea și înnodea la loc sub bărbie colțurile unei mari broboade roșii de lînă pe care o ținea pe cap.

Si-donna Rosa strîngea buzele, întindea bărbia, închi-dea ochii și sufla pe nas un suspin lung.

DON DIEGO ALCOZÈR INCEPUSE să se arate prin oraș în compania viitorului socru.

Marcantonio Ravi, om simplu, gras și gros, cu fața congestionată, ras tot, și cu o palmă de gușă sub bărbie, cu picioarele care-i păreau bondoace sub burta mare și pe care în timpul mersului le arunca într-o parte și alta, greoi, părea făcut inadins pentru a-l compensa pe don Diego, foarte fin, mic, care se grăbea lângă el cu pași iuți și scurți de potîrniche, ținînd pălăria în mînă sau pe capul bastonului, ca și cum se complăcea să arate unica și singura suviță de păr, lungă și muiată într-o apă de culoare incertă (aproape culoare de trandafir), care, potrivită și distribuită cine știe cu cîtă pricepere, îi ascundea de bine de rău craniul.

Nu avea nici mustăți, nici sprîncene, don Diego : era spîn ; ochii mici îi erau fără gene, spălăciți și apoși. Costumele lui cele mai recente aveau cel puțin douăzeci de ani ; nu din avariția stăpînului, ci pentru că bine păzite de mototoaleală și de praf, nu se stricau niciodată, pîrînd, dimpotrivă, îmbrăcate atunci pentru prima oară.

Așa, vai, ajunsese unul din cei mai irezistibili cuceritori de doamne în crinolină de pe vremea lui Ferdinand al II-lea, rege al celor Două Sicilii, cavaler foarte politicoș, spadasin, dansator. Și chiar și meritele lui nu se restrîngeau numai aici, pe terenul, cum zicea el, al zeiței Venus și al zeului Marte : don Diego vorbea limba latină cu ușurință, știa pe de rost pe Catul și cea mai mare parte din odele lui Horațiu :

*Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi
finem di dederint... **

Ah, Horațiu ; de la el, poetul lui favorit, don Diego și-a luat normele epicureice. S-a bucurat tot timpul de viață și voia să se bucure pînă la sfîrșit ; de aceea ura singurătatea, în care se simțea adesea tulburat de fantome înfricoșetoare, și iubea tineretul, a cărui companie

* Să nu cercetezi ce sfîrșit ne vor hărăzi zeii mie și ție, nu e îngăduit să știm.

o căuta, suportându-i ca un filosof glumele și luările peste picior.

Iată : bătea cu măciulia de argint a bastonului de abanos pe măsuța din fața cafenelei *Falcone*, în timp ce Ravi se lăsa să cadă pe scaunul care scârția, și suflând și împingându-și pe ceafă pălăria cu boruri largi, își ștergea sudoarea feței vinete.

— Pentru mine, ca de obicei, spunea Alcozèr chelnerului, un sirop de migdale.

Și însoțea comanda cu un rîs rece, superfluu, frecîndu-și minuțele subțiri și tremurînde : Eh, eh...

Instalați bine la cafenea, reluau discuția despre căsătorie, întreruptă din cînd în cînd de saluturile pe care *don Marcantonio* le distribuia cu glas tare și cu gesturi largi nenumăraților săi cunoscuți :

— Sărutăm mîinile ! Cu tot respectul ! Slugă prea plecată !

Don Diego nu reușise încă să intre în casa logodnicei sale. *Stellina* amenința că-i zgîrie fața, că-i scoate amîndoi ochii, dacă riscă să i se prezinte. Ravi, se înțelege, nu-i spusese nimic lui *don Diego* despre amenințările fiicei lui ; îl ruga numai să aibă răbdare, pentru că fetele, oh, Doamne, se știe...

— Bine bine ; cînd zici tu, sau și mai bine, cînd îmi va permite *Stellina*... *intra paucos dies*, sper, *cupio, quidem* *, — răspundea *don Diego*, liniștit și surizător. Pînă atunci, iată, azi îi vei duce asta.

Și scotea din buzunar o cutiuță de catifea.

Azi o brățară, ieri un ceas mic cu lăncișor de aur și de perle, și mai înainte un inel cu perle și briliante și o broșă cu smaralde sau o pereche de cercei... Alcozèr nu cheltuia nimic ; nu din avariție : dar avea destule bijuterii de la soțiile defuncte : ce putea face cu ele ? Le trimitea noii sale logodnice, curățate de bijutier, închise în cutii noi.

Marcantonio Ravi nu mai înceta cu laudele, cu exclamațiile admirative și cu mulțumirile.

— Vai, *don Diego*, ne faceți să ne simțim stînjiți...

— Nu te simți stîngenit, ignorantule ! Am experiența vieții și știu că darurile sînt bine venite.

* în cîteva zile doresc într-adevăr

Don Marcantonio strecura darul în buzunar și sufla de furie pentru încăpățînata împotrivire a fiicei lui, care, ca să nu cedeze, se mulțumea să stea închisă în cameră, claustrată, refuzînd chiar și mîncarea.

Mama stătea de pază lingă ușa camerei ei, ca o sentinelă. Veneau rudele, Mendola sau alte vecine, ca să încerce să o facă să se împotrivească soțului ei, dar ea repeta cu gestu-i obișnuit, acela al semnului crucii.

— În numele Tatălui, al Fiului și al Sfîntului Duh ! Nu mai puneți paie pe foc : crezi că duc lipsă de așa ceva, *donna Carmela* dragă ? Nu vedeți în ce iad mă aflu ?

— Mătușă *Carmela* ! — chema *Stellina* din spatele ușii.

— Ce vrei, fata mea frumoasă ?

— Spune-i fetei dumitale *Tina* să vină la fereastră : vreau să-i arăt ceva.

— Da, inima mea frumoasă ! Chiar acum îi spun. Curaj, sufletul meu ! Ia pachetul ăsta : ți-l trec pe sub ușă. Mîncîcă, o să-ți placă.

— Mulțumesc, mătușă *Carmela* !

— Pentru nimic, fata mea scumpă. Și fii tare, fii tare ! Numai atît !...

Donna Rosa o lăsa să spună și să facă ce vrea. Și în fiecare zi, îndată ce soțul ajungea acasă, îi adresa întrebarea obișnuită :

— Trebuie ? — Și cu mina făcea gestul de a trimite cheia să se deschidă ușa.

— Nu ! — îi striga el. Stai pe loc, ingrato ! inimă de piatră ! Ca și cînd nu aş face-o pentru ea, pentru binele ei ! Ține : un alt dar, o brățară, arată-i-o !

Donna Rosa se ridica, închidea ochii, suspina și, cu cutia în mină, intra în camera fetei.

Stellina stătea lingă pat, ghemuită pe jos, pe covoraș, ca o cățelușă care mîriie. Smulgea din mina mamei darul și îl arunca cît colo.

— Vă mulțumesc, nu-l vreau !

Atunci mama își pierdea și ea răbdarea.

— Șaisprezece uncii o brățară, măgărițo ! Nici măcar nu meriți să privești o asemenea comoară !

De îndată ce ieșea mama ei din cameră, *Stellina* își freca cotul de la brațul stîng în palma mîinii drepte și rostea cu dinții strînși :

— Rodeți-vă ! Rodeți-vă unghiile !

Apoi se ridică de jos, își aranja rochia, se învîrtea puțin prin cameră, și, în cele din urmă, iat-o lângă dulap privind pe furiș darul adus de mama ei. Curiozitatea era mai puternică decît repulsia față de bătrînul donator.

Se privea în oglinda cu ramă mobilă, își ridică părul pe ceafă, și zîmbea propriei imagini : fețișoara proaspătă și frumoasă deschidea în oglindă doi ochi albaștri limpezi și vioi. Cu zîmbetul acela părea că-și șoptește : — Ștengărițo ! — Și era tentată să deschidă cutiuțele acelea, să încerce... hai, cel puțin cerceii... pentru un singur minut, cerceii.

— Nu, ăsta e inelul... Va fi desigur prea larg... Nu, precis ! oh, iată... pare făcut special pentru degetul meu...

Și își admira mîna albă cu inelul pe ea, și-o apropia, o îndepărta, indoind-o într-o parte și în alta. Și apoi urechile cu cerceii, și apoi mîinile cu brățările, și apoi pe sîn lanțul lung al ceasului ; și gătită astfel, se ducea să facă o plecăciune adîncă în fața oglinzii dulapului :

— La revedere, doamnă Alcozer !

Sfîrșea cu o cascadă de risete.

III

— BINE : EU NU MĂ GRĂBESC, Marcantonio dragă — îi spunea, în ziua următoare, *don Diego* lui Ravi, în cafeneaua *Falcone* : — Totuși, vezi... nu pentru mine, ci pentru vecinii mei : sub ferestrele casei tale (tu poate ai somnul greu și nu auzi) se fac aproape în fiecare noapte serenade : chitare și mandoline, eh, eh... Știu : tineri veseli... Ce frumoasă e tinerețea ! Știi cine sînt ? Frații Salvo cu verii Garofalo și Pepè Alletto : chitare și mandoline.

— Dragă *don Diego*, vă jur că nu știu nimic, pe cuvîntul meu de om ! Vorbiți serios ? Serenade ? Lăsați asta în seama mea. Vă spun eu imediat dacă...

— Unde te duci ?

— Să-i caut pe domnișorii pe care mi i-ați numît.

— Ești nebun ? Stai aici ! Vrei să mă compromiți ?

— Dumneavoastră nu aveți nici o legătură.

— Cum să nu, măgarule ? Rupem relațiile, destul. Fără atîția nervi. Eu obișnuiesc să fac lucrurile cu calm. Sînt tineri și cîntă : tinerețe înscamnă veselie... Știe să cînte și Stellina, parcă așa mi-ai spus. Bine ; cîntecul îmi place. Spuneam numai pentru vecinii care îi ascultă în fiecare noapte, și, înțelegi, gurile rele... Ar trebui să-i sfătuiști pe acești tineri să mai aibe răbdare, mă înțelegi ? pentru că ai o copilă ca și căsătorită. Dar cu binele, calm.

— Lăsați asta în seama mea.

— Fără să mă compromiți, însă !

În seara aceleiași zile, Marcantonio Ravi, întîlnind pe stradă pe Pepè Alletto, îl chemă deoparte și îi spuse :

— Dragă don Pepè, te rog cu binele să-mi lași în pace fata ; dacă nu, vezi bastonul ăsta ? Ți-l rup în cap cu prima ocazie dacă te mai văd trecînd cu nasul în sus pe sub ferestrele casei mele.

Pepè Alletto îl privi mai întîi uimit, ca și cum nu ar fi înțeles nimic ; apoi se trase un pas înapoi :

— Ah, da ? Și dacă eu v-aș spune...

— Că ești cumnatul lui Ciro Coppa, bau-bau ? — încheie fraza Ravi.

— Nu ! — negă, aprins de furie, tinărul. Dacă v-aș spune că mie *personal* nu mi-a rupt nimeni niciodată bastoane în cap ? !

Ravi începu să rîdă.

— Chiar nu vezi că glumesc ? Spune-mi dumneata, don Pepè dragă, în ce termeni trebuie să te rog. Ce vrei de la fata mea ? Dacă nu sîntem animale, să încercăm să judecăm. Dumneata ești nobil, dar ești sărac, dragă don Pepè. Și eu sînt un biet om lipsit de bani. Sărăcia nu e o rușine. Știi că țin la dumneata : hai, vino să judecăm.

Îi trecu o mîină pe sub braț și o porni cu el, continuînd :

— Cît despre dans, știu, dansezi ca și cum nu ai fi făcut niciodată nimic altceva în viața dumitale. Chiar cu pîteni la picioare, mi-au spus. Și dacă vrei să cînți, cînți la pian ca un înger... Dar, dragă don Pepè, aici nu e vorba de dans, e limpede ? Să dansezi, e una ; să mîninci, e alta. Fără a mîncă nu se dansează și nici nu se cîntă la pian. Trebuie să-ți deschid ochii tocmai eu ? Lasă-mă să închei în pace căsătoria aceasta, ba chiar ajută-mă, ce Dumnezeu ! Bătrînul este bogat, are șaptezeci și doi de ani și a avut patru soții... Să-i mai dăm încă trei ani de

viață ? Viitorul este apoi în mâinile Domnului. Spune-mi, te rog, care poate fi ambiția unui tată de familie cinstit ? Fericirea propriei fete, așa e ? Oh : cine e sărac, e sclav : sclavia și fericirea pot merge împreună ? Nu. Deci prima bază : banii. Libertatea face casă bună cu bogăția ; și când Stellina va fi bogată, nu va fi liberă să facă ce vrea și ce i se năzare ? Deci... ce spuneam ? Ah, *don Diego*... Bogat, *don Pepè* dragă ! E atît de bogat, că ar putea să paveze cu piese de douăsprezece *tari* * tot orașul Girgenti, ferice de el ! Dragă *don Pepè*, îți ofer ceva în cafeneaua asta...

Alletto părea picat din nori : neștiind ce să creadă din spuselor acelea, îl privea în ochi pe Ravi, zîbind.

Ce-i drept, nu aspirase niciodată la mîna Stelinei, în mod serios ; nici aceasta, dealtfel, nu i-a dat niciodată motiv de a-și face vreo iluzie, mai mult decît a dat atîtor alți tineri care îi roiau în jur. Fata, într-adevăr, îi plăcea ; dar el știa totuși că nu este în stare să se căsătorească, și nici măcar nu se gîndea la așa ceva. Trăia în aceeași casă cu mama lui care avea șaptezeci de ani și care, în dragostea ei ingenuă, se încapățîna să-l trateze ca pe vremea cînd avea zece ani. Sărmana sfîntă bătrînă ! Trebuia să aibă multă răbdare cu ea ; chiar și pentru a o compensa de tot ce pătîmise din partea tatălui lui, care, în numai cîțiva ani, prăpădise toată averea ; după care a murit de inimă îca. De la ruină a fost salvată, ca prin minune, numai bătrîna casă, în care locuia împreună cu mama sa.

Donna Bettina, nobilă prin naștere, nu voia să admită cu nici un chip ca el, *Pepè*, să aibe vreo slujbă pe care poate cumnatul, *Ciro Coppa*, cu relațiile lui, i-ar fi putut-o procura. Dar de asta, în fond, *Pepè* nu era prea mîhnit. A munci nu era o slăbiciune a lui. În fiecare dimineață stătea în fața oglinzii cel puțin trei ore : obișnuință ! Ce putea face ? Baia, unghiile lungi de întreținut, apoi pieptănatul, barba, perjatul. Și cînd la sfîrșit, pe înserat, ieșea din casă, părea un milord. Bătrîna casă, la Rabato, pășira cu gelozie secretul mizerabil al sacrificiilor încapățîinate și al celor mai dure privațiuni.

Ah, dacă în loc să se fi născut în acel trist orașel muribund, s-ar fi născut într-un oraș viu, mai mare, cine știe ! cine știe ! pasiunea pe care o avea pentru muzică

* monedă siciliană.

i-ar fi deschis poate un viitor. Simțea în suflet o putere necunoscută : forța care îl împingea cîteodată spre vechiul clavecin uitat al mamei lui și îi mișca degetele pe clape pentru a improviza după ureche menuete și rondouri. În unele seri, în timp ce contempla de pe aleea solitară, la ieșirea din oraș, grandiosul spectacol al cîmpului de la poale și al mării, acolo departe, luminată de razele lunii, se simțea cuprins de unele visuri, tulburat de melancolie. În cîmpia aceea, un oraș dispărut, Agrigento, oraș fastuos, bogat în marmuri, splendid, și duios prin voluptatea și trîndăvia sa înțeleaptă. Acum în jurul celor două temple antice, singurele rămase din negura vremii, creșteau copacii și foșnetul lor misterios se contopea cu bolborositul depărtat al mării și cu un tremur sonor neîncetat ce părea că derivă din lumina blîndă a lunii în liniștea părăsită, dar care era țîriitul greierilor, în mijlocul căruia se auzea din cînd în cînd un *chiu* văicăreț, îndepărtat, al unei strige.

Pepè se rușina de aceste stranii momente temîndu-se ca nu cumva să-și dea seama de ele și prietenii lui. Să vezi atunci ironie ! Nu, nu merita nici să te gîndești : acolo, numai acolo în viața limitată, meschină, monotonă de toate zilele, acolo era realitatea, căreia trebuia să se adapteze.

Ce îi spunea acum Ravi ? Ce voia de la el ? Evident că bietul om bănuia că între el și fata lui ar exista vreo înțelegere, din cauza căreia ea nu accepta căsătoria cu Alcozèr. Ei bine, de ce să nu-l lase să creadă asta ? Promise să fie circumspect și să-i sfătuiască și pe prietenii lui, Salvo și Garofalo, să fie la fel, și drept recompensă a primit o invitație la apropiata nuntă, și din partea lui Alcozèr, care :

— Nu e rău, în fond, bietul de el ! — exclamă concludent *don Marcantonio*. Ce vrei să-i faci ? are mania soțiilor : nu poate să renunțe. Dar asta, cu ajutorul lui Dumnezeu, va fi ultima ! Să-i dăm sau nu trei ani de viață ? I-am spus-o înainte : — „Scumpe *don Diego*, aparținem vieții după cum aparținem și morții !” Și să-ți spun drept : nici nu m-a lăsat să termin. Așa că, e limpede ? în privința asta, știm ce avem de făcut. Nu o spun pentru mine ci pentru fata mea, bineînțeles ! Și apoi *Stellina* o să aibă ea grijă... Slăbiciuni, *don Pepè* : uni spun că *don Diego* își ia atîtea soții pentru că, stînd singur îi e teamă de spirite... Da ! Cred că noaptea îi apare

Moartea cu aripi. Să îl ia cu ea, de-ar da Dumnezeu, mai repede, *don* Pepè ! I-aş da şi eu o mână de ajutor să-l ia mai repede... Dar uite că nu cîntăreşte nici douăzeci de kilograme... oricînd la ordinele dumneavoastră şi vă sărut mîinile *. Dar, nici o vorbă, *don* Pepè ! pentru Dumnezeu !

IV

APROAPE DOUĂ LUNI MAI TÎRZIU
în casa lui Ravi a avut loc nunta atît de controversată.

Don Diego s-a îmbrăcat pentru a cincea oară cu jachetă lungă evocatoare a celor patru nunţi anterioare ; nu din avariţie, ci pentru că într-adevăr era încă nouă, deşi de o croială veche, păstrată atîţia ani cu camfor şi cu piper în lada de nuc îngustă şi lungă ca un sicriu. Jos în curte giştele cele umflate nu l-au recunoscut în bazaconia aceea neobişnuită, şi de aceea l-au urmărit cu gîturile întinse pînă la poarta cea mare, ţipînd ga-ga ca turbate.

„Ei, ei, sufletele soţilor defuncte !“ se gîndi *don* Diego, strîmbînd din nas ; şi alergînd, le alungă înapoi cu mîinile. — Şo ! Şo !

Marcantonio Ravi a făcut exces de invitaţii, voinîd, cel puţin în aparenţă, să obţină consimţămîntul tuturor. Nimeni nu-i putea scoate din cap că dezaprobarea prietenilor şi cunoscuţilor nu era decît din invidie pentru norocul care căzuse pe capul fetei lui. Şi a pregătit o primire fastuoasă în ciuda tuturor invidioşilor.

Don Diego a fost foarte complimentat. Dar cum nu îmbătrînise degeaba, a primit toate complimentele cu obişnuitul lui zîmbet rece.

Pentru Stellina, gătită în alb şi cu flori albe de portocal, în splendoarea serbării, compătimirea era spontană, pe ascuns, după felicitările de rigoare pe care fiecare din invitaţi i le oferea din politeţe, dar fără prea multă efuziune, de teamă să nu-i provoace o criză de plîns.

Curînd Ravi începu să simtă în casă o oarecare atmosferă de lincezeală. Înfăţişarea Stellingei îngheţa petrecerea.

* Veche uzanţă siciliană.

În zadar a încercat să trezească puțină veselie, antrenînd cînd pe unul, cînd pe altul. Dintre toți invitații numai lui *Pepé Alletto*, venit cu cei trei frați *Salvo* (*Mauro*, *Totò* și *Gasparino*), reuși în cele din urmă să-i însuflească entuziasm.

— *Don Pepé*, e rîndul dumitale ! Te rog !

În această invitație *Pepé* simți confirmarea discuției ciudate avută cu *Ravi* cu cîtva timp în urmă. *Zimbi*, privi pe mireasa nefericită care i se păru și mai frumoasă în splendida candoare a rochiei de nuntă și își spuse „de ce nu ?” Se așeză la pian, cîntă, fredonă, apoi îi îmbie și pe ceilalți să danseze și, în sfîrșit, reuși să însuflească festinul. Toți i-au fost recunoscători, dar, mai mult, *Marcantonio*. Uimit de veselia creată chiar de el, îl privea acum compătimitor pe *don Diego*, bătrînul soț, și pe alții, zicîndu-și : „Plîngeți-l, sărmanul ; adevăratul soț voi fi eu”.

Și la sfîrșitul petrecerii, al cărei suflet fusese, ba chiar erou, toți invitații îl admirară peste măsură și îl lăudară fie pentru modul cum dansase, fie pentru cum organizase dansul și cum cîntase la pian, încît la un moment dat, irezistibil, rosti fără să vrea :

— Știu și franțuzește...

Numai că furtuna, pînă atunci înlăturată, se dezlănțui pe neașteptate. Pentru a se arăta galant, *don Diego* a ținut să ofere un pahar de lichior miresei. Bietul de el : a avut o inspirație proastă : mîinile îi tremurau, poate chiar de emoție... și astfel îi vîrsă cîteva picături pe rochie, doar cîteva... Dacă femeile care stăteau alături de ea s-ar fi prefăcut că nu văd, *Stellina* ar fi reușit să-și ascundă în continuare minia ; însă ele, nu : toate, săritoare, îi veniră în ajutor să șteargă petele cu batistele, și atunci *Stellina*, bineînțeles, izbucni în hohote de plîns, căzu într-o violentă convulsie de nervi.

Toți alergară la ea. Se striga :

— Faceți loc ! Faceți loc ! Lăsați-o să treacă !

Doi tineri o ridicară cu scaun cu tot și o duseră într-o cameră. *Don Diego* rămase nespus de mîhnit, cu paharul în mînă, tremurînd mai mult ca oricînd : lăsa să-i cadă restul lichidului pe covor ! *Don Marcantonio* se străduia în zadar să pună totul în ordine, să-i liniștească pe invitați, repetînd : „Emoția, desigur ! emoția !” Nimeni nu-l asculta, toți erau îndurerăți de soarta sărmane *Stellina*, al cărei plîns și, mai penibil decît plînsul, rîsetele ei convulsive, ajungeau pînă dincolo, chiar prin ușile închise.

Pepè Alletto palid, uluit, s-a lăsat să cadă pe un scaun, și, cu ochii pe jumătate închiși, își făcea vînt cu batista. Două lacrimi care nu erau din cauza vinului, i se scurgeau pe obraji pînă la mustățile melancolizate.

— Ce ai, Pepè ? — îl întrebă Mauro Salvo, văzîndu-l.

Pepè ridică capul și, zîmbind forțat și fără rost, răspunse cu o voce nesigură :

— Nimic... mă simt... nu știu...

— Ai băut ?

— Mi-a făcut atîta rău, zise Pepè, nevrînd să răspundă la întrebarea aceea vulgară.

— Ai dreptate, da, — reluă prietenul lui. Și mie, dar acum să mergem : te însoțesc. Oricum, pleacă toți...

Voi să-l ia de braț ; Pepè se retrase, revenindu-și în fire :

— Nu, lasă-mă, mulțumesc ! mă țin foarte bine.

— Emoția ! Scuzați-mă... Vă mulțumesc pentru cinstea... Emoția... Bună seara, și vă mulțumesc... Scuzați — zicea Ravi cînd unuia cînd altuia, împărțind saluturi, strîngerii de mînă și plecăciuni în sală.

Invitații ieșiră în tăcere pe scară, ca niște cîini bătuți. Era miezul nopții ; lampagii stinseseră felinarele și strada lungă și pustie era prea puțin luminată de luna care părea că străbate un ușor văl de nori.

— Cine știe ce tragedie va fi în noaptea asta ! — suspină ceva mai tare, după ce ieși din casă, Luca Borrani, unul din invitați.

Pepè Alletto, trecînd pe lîngă el cu Salvo, prinse aluzia necuviincioasă din zbor și îi strigă în față :

— Porcule !

Borrani, atac și replică imediată :

— Du-te naibii, paiață ! Și îi dădu un brînci.

Alletto ridică atunci bastonul și pac ! în capul lui Borrani ; apoi, pe neașteptate, o palmă. Se produse o încăierare, un scandal drăcesc : brațe și bastoane prin aer, gălăgie, țipete de femei, lumini și capete pe la toate ferestrele caselor din apropiere, lătrat de cîini, și toți norii care alergau pe cer.

— Ce a fost ? ce a fost ?

Jos, pe stradă, mulțimea agitată se îndepărta indignată și tulburată, vociferînd. Și cei care apăruseră cu luminile

la ferestre rămaseră multă vreme, curioși să afle, să spioneze, să facă presupuneri și să comenteze, pînă ce mulțimea a dispărut în întuneric, în depărtare.

V

— NU, DOMNULE, BESTIE ! ÎȚI ARĂT eu cum se procedează în asemenea cazuri. Las' pe mine !

Ciro Coppa, mic și îndesat, cu pieptul și umerii puternici, enormi, din cauza cărora părea și mai mic de statură, cu grumazul taurin, chipul brun și semeț, conturat de o barbă scurtă și creată, deasă și foarte neagră, fruntea care-i părea mare din cauza cheliei incipiente, ochii mari, negri, focosi, se plimba în biroul lui de avocat cu o mîină în buzunar, în cealaltă cu o biciușcă pe care-o bătea nervos pe cizmele de vînătoare. Gurile a două pistoale apăreau strălucitoare pe șolduri, în afara hainei.

Pepè Alletto venise la el pentru un sfat. Primise în aceeași dimineață o scrisoare de la Borrani. Acesta nu înțelegea să-l provoace la duel pentru insulta și palma dată prin surprindere din seara precedentă, pentru că — spunea — la cavalerism recurge numai cel ce se teme, și el nu voia să se ascundă după deget, ținînd în bătaie de joc o spadă în mîină : îl punea însă în gardă : avea să-l înfrunte cu un picior în spate, oriunde l-ar fi întîlnit, chiar și în biserică.

Pepè Alletto ar fi vrut ca avocatul Coppa să se ducă la Borrani pentru a-l convinge cu binele sau cu răul să-și retragă scrisoarea. Nu fiindcă îi era frică ; lui nu-i era frică de nimeni ; dar, iată așa... să rezolve o situație cu pumnii, ca băieții de pe stradă, cum era de firav... ar fi fost învins cu siguranță : față de el, Borrani părea un colos. Și apoi, cine a mai auzit ? pumni și picioare între oameni de onoare...

— Las' pe mine ! — reluă Coppa, oprindu-se pe la jumătatea mesei de scris pe care i-o arată cumnatului cu biciușca. Acolo găsești hîrtie, toc și călimară. Șezi și scrie. Ți-l pun eu la punct dintr-un condei.

— Trebuie totuși să-i răspund ? riscă timid Pepè.

Ciro lovi tare cu biciușca în masa de scris.

— Şezi şi scrie, prostule ! Îţi dictez eu răspunsul.

Pepè se ridică perplex, şi cu un pas şovăitor se duse să se așeze pe fotoliul de piele, în fața mesei de scris, pe care își sprijini coatele, luându-și capul între mâini și suspinînd. Apoi zise :

— Iartă-mă... îmi permiți ? Aș vrea, iată... aș vrea să-ți spun că...

— Ce ?

— Poziția mea este oarecum... ca să zic așa... delicată. Pentru că eu, aseară, ca să-ți spun drept... din atîtea motive... poate... nu mă simțeam bine. Nu aș vrea să compromit...

— Ce să compromiți ! — exclamă Coppa, scos din răbdări. Ai fost insultat ? Da : deși, e adevărat, i-ai ars o palmă.

— Destul ! — Trebuia să mă provoace la duel : nu a făcut-o ; deci...

— Deci o vei face tu ! — încheie Ciro, deschizînd brațele.

— Eu ? Și de ce ? — replică uimit Pepè.

— Pentru că ești un cretin ! Pentru că nu înțelegi nimic ! — urlă cumnatul său. Stai jos și scrie ! Acum o să vezi.

Pepè ridică din umeri, năucit ; apoi întrebă cu un aer dezolat :

— Ce trebuie să pun la început ?

— Nimic, nici una, nici alta ! — răspunse Ciro reluîndu-și plimbarea, concentrat și mîngîindu-și cu două degete barbișonul. Incepe așa : *Scrisoarea dvs... scrisoarea dvs... este demnă de o persoană... virgulă... — scrisoarea dvs. este demnă de o persoană... care ar trebui să stea... scrie !... deținută... de-ți-nu-tă într-un cuvînt.*

— Știu !

— ...care ar trebui să stea deținută în ocnă și temniță virgulă... și nu, și nu... liberă și de capul ei... în societatea oamenilor de treabă exclamație. Ai scris ?

— oamenilor de treabă ! scris.

— De la cap. Dar dacă dvs. sînteți un ticălos virgulă... eu sînt un om la locul meu punct și virgulă și nu mă voi lăsa atras de dvs. într-un alt scandal punct și continuăm. Și deoarece am avut nefericirea... așa ! nefericirea de a-mi murdări mîna pe fața dvs. virgulă mie îmi revine datoria... mie îmi revine datoria din respect față de persoana

mea și față de numele meu... ai scris ?... să vă ridic din noroiul virgulă în care ați vrea să vă înfundați. Punct și continuăm. Vă trimit așadar cu toată generozitatea... generozi-ta-tea... doi reprezentanți ai mei... cu cel mai amplu mandat, virgulă... care vă vor restitui scîrboasa dvs. scrisoare virgulă... pe care cu lașă îndrăzneală mi-ați expediat-o în dimineața acestei zile. Punct. Ai scris ? Acum semnează-o : G. nob. Alletto, nimic altceva. Ai semnat ? Citește-mi-o.

Pepè citi scrisoarea, căznindu-se să dea cuvintelor rostite disprețuitoarea expresie a cumnatului.

— Foarte bine ! — Scrisă după cum e și voia Domnului. Un plic, și scrie adresa. Voi avea eu grijă să-i ajungă împreună cu scrisoarea lui. Nu te gîndi la martori : ți-i găsesc eu repede. Nici vorbă de Salvo, sau de Garofalo ! mici bufoni, care nu sînt deloc potriviți în situația noastră. Tu du-te la sora-ta Filomena care e tot mai rău, biata de ea, de două zile. Dacă doctorul nu mi-o vindecă imediat, o va încasa. Destul. Trebuie să mă duc la Tribunal ; apoi cît pot de repede la țară, ca să-l trag de urechi pe mizerabilul de perceptor. Pămînturi moarte, pentru Dumnezeu, care nu merită impozite... Ce ai ? Ce dracu ai ? Ți-e frică ?... Te uiți la mine ca un prost...

Pepè se scutură, surprins de ieșirea aceea neașteptată, și răbufni plictisit :

— Frică ? Deloc !... Capul, Ciro ! îmi simt capul... nu știu cum, de aseară...

— Recunoaște că erai beat, băiete ; e mai bine pentru tine ! — observă Ciro cu aer de disprețuitoare compătimire. Du-te, du-te la Filomena. Spune-i că mă întorc de seară. Pînă una, alta, pregătește-te să-i aștepți pe cei doi prieteni. Fii cu ochii în patru și fără frică !

Luă din sertarul biroului cîteva hîrtii și plecă la Tribunal cu pălăria nouă cu boruri mari pe o ureche și cu biciușca în mînă.

VI

PEPÈ ÎȘI GASI SORA INVIRTINDU-SE prin casă ca o umbră aproape. În întuneric. Părea bătrînă la doar treizeci și patru de ani : o boală pe care

medicii nu reușiseră încă să i-o precizeze o submina de mai multe luni ; dar ea nu se văita, socotind boala ca un ușor adaus la atâtea necazuri din viața ei. Nu se plîngea de fapt de nimic, nici măcar că nu-și putea vedea mama, datorită rupturii definitive cu ginerele ei. Ar fi simțit o mare mîngiere dacă ar fi putut s-o vadă ! Dar *donna Bettina* jurase că nu mai pune piciorul niciodată în casa lui *Coppa* ; și ea, din cauza geloziei feroce a soțului ei, nu numai că nu putea ieși din casă, dar nici măcar nu putea scoate nasul pe fereastră. Acum nu-i mai păsa de nimic ; nu se mai amăra nici măcar de soarta atît de tristă pe care o avusese, născîndu-se. Amărăciunea unei totale lipse de energie i se citea acum în ochii tăcuți, în mod constant absorbiți de o suferință necunoscută, indefinită.

— Filomè, ce mai faci ?

Drept răspuns ea ridică din umeri și deschise puțin brațele. *Pepè* suflă pe nas ; apoi reluă :

— Nu s-ar putea deschide puțin fereastra ?

— Nu ! — strigă imediat *Filomena*. Dacă, Doamne ferește, află !

— Nu se poate, s-a dus la Tribunal ; apoi se va duce la țară ; se întoarce deseară...

— *Pepè*, te rog, las-o închisă. Numai Dumnezeu știe cum aş vrea să iau puțin aer. Dar acum am ajuns unde trebuia, *Pepè* : o simt, mai am puțin de îndurat în închisoarea asta. Îi mulțumesc cerului !

— Nu vorbi prostii ! — exclamă *Pepè*, emoționat.

— Regret numai — reluă cu aceeași voce obosită sora lui — pentru copiii mei, sărmane suflete nevinovate... Dar pentru mine va fi o eliberare... și chiar și pentru el, pentru *Ciro*. Nu o spun cu răutate, crede-mă ! Voi nu-l cunoașteți pe *Ciro* : îi vedeți numai defectele... gelozia lui feroce, de exemplu... Dar mă iubește, știi, în felul său : o arată așa ! Nu trebuia să se căsătorească, asta-i totul : e născut pentru o altă viață... ce știu eu ! pentru a fi explorator...

— Tocmai. — aprobă *Pepè*, — printre bestiile feroce...

— Nu, nu, — îl corectă cu duioșie *Filomena*. Vreau să spun, pentru o viață de riscuri, și liberă... Tu îl vezi, este excesiv în toate, și într-un oraș mic, în meschinăria vieții de toate zilele, cu toate exuberanțele lui, pare chiar ridicol, uneori. Vrea să îndrepte greșelile altora... Și o biată

femeie ca mine, închisă aici, trebuie să trăiască într-o continuă neliniște...

Pepè aproba cu capul, și aprobarea lui era în același timp semn de compătimire pentru sora lui ; privea în penumbră mobila bogată din cameră, și își spunea : „Te-a făcut bogată, dar tu cu ce te-ai ales, cu ce bucurie ?“

În acest moment intră slujnica pentru a-l anunța că îl aștepta cineva în birou. Crezu că erau martorii (atît de repede ?) și se grăbi să coboare ; dar în birou îl găsi pe don Marcantonio Ravi gîfîind, încălzit și transpirat.

— Don Pepè dragă, ce ai făcut ? Nu-mi pot reveni !

— Mi-am făcut datoria, — răspunse Pepè, scurt, serios și demn.

— Dar cum s-a ajuns la această ceartă blestemată ? Și acum ce va fi ?

— Nimic... nu știu... Dar fiți sigur că domnișoara... adică doam...

— Spune domnișoară, spune domnișoară, don Pepè ! Ah, de-ai ști... E un adevărat iad în casă. Urlete, țipete, convulsii... Refuză cu totul să-și urmeze soțul ! Și ieri seara mi-a rămas în casă, înțelegi ? mai mult decît domnișoară ! Azi aceeași poveste. Nici nu vrea să-l vadă. Don Diego stă în spatele ușii să asculte, și a avut ce să audă... gîndește-te dumneata ! Eu... eu nu mai știu ce să fac... Mai era nevoie pe deasupra și de nenorocirea asta... duelul dumitale ! Trebuie neapărat să duelezi. ?

— E necesar, — răspunse Pepè, încruntat — sîntem bărbați... Dealtfel, lucrurile au ajuns atît de departe, încît...

— Dar deloc ! — îl întrerupse don Marcantonio. Fiindcă sînt oameni și oameni... cine ți-a mai vîrît și asta în cap ? Ai fost atît de bun, ieri seară don Pepè dragă... Și acum, în schimb, să trebuiască să duelezi ?

— E necesar, — repetă Alletto cu un aer grav și totuși melancolic. Crezi că-mi pasă ? Nu-mi mai pasă de nimic Poate să mă și omoare : Mi-ar face chiar plăcere.

— Pe dracu ! — îi strigă aproape cu lacrimi în ochi, Ravi. Îi pasă cui te iubește... Iartă-mă că-ți spun, dar ești un prost ! Crezi oare că totul s-a sfîrșit pentru dumneata ? Lasă timpul să hotărască, nu te grăbi... lasă duelul cui îi place, cui ți l-a băgat în cap... Spune adevărat, a fost cumnatul dumitale ? El, așa e ? Mi-am închipuit imediat !

Nu a mai putut să continue. Intrau în birou Gerlando D'Ambrosio și Nocio Tucciarello, cei doi martori aleși de Ciro : D'Ambrosio, înalt, blond, adus de umeri, miop, cu bărbia și obrazul stîng brăzdate de o lungă cicatrice ; celălalt, bondoc, bărbos, burtos, cu un mers ostentativ semeț.

— Pepè, la ordinele tale ! Fii binecuvîntat, bătrîne Marcantonio ! — salută D'Ambrosio.

Nocio Tucciarello nu zise nimic ; i se contractă numai un obraz ca pentru un zîmbet abia schițat și își plecă puțin capul.

— Luați loc, luați loc, propuse Pepè, atent, cu ochii cînd la unul, cînd la celălalt.

— Mulțumim, vorbi Tucciarello, repetînd cu obrazul strimbătura dinainte și ridicînd încet o mîină în semn negativ. Noi, stimate don Pepè, cu permisiunea stimatului don Marcantonio, am avea să-ți spunem o vorbă.

— Trebuie să plec ? — întrebă încurcat Ravi pe Alletto. Și, adresîndu-se celor doi sosiți : Știu totul, domnii mei ; ba chiar am venit...

Tucciarello îl întrerupse, punîndu-i ușor o mîină în piept :

— Nu e nevoie să mai adăugați altceva. Stimate don Pepè, afacerea este în ordine, conform dorinței noastre. Prietenul, de îndată ce ne-a văzut, și-a schimbat părerea. Da. Ne-a spus că înțelege să rezolve totul cît mai bine. „De asemenea și noi !“ — i-am răspuns, natural. În sfîrșit, cîteva cuvinte ; o singură, scurtă, întrevvedere cu cei doi martori ai adversarului, și totul e în ordine : ca armă, sabia ; pînă cînd medicii spun de ajuns. Ne-am înțeles ? Mîine dimineată, la șapte precis, eu și Gerlando vom fi la poarta casei duminale : trăsura, ca să nu trezim bănuieli, ne va aștepta cu medicul la capătul Passeggiatei, în afara orașului, de unde vom coborî la Bonamorone. Ne-am înțeles ?

— Bine, bine, — se grăbi să răspundă Pepè, cu privirea tulburată de agitația interioară, afirmînd de mai multe ori cu capul. La șapte, bine.

— Dar ce dracu spui, don Pepè ! sări Marcantonio. Te duc la moarte, așa e bine ? Domnii mei, glumiți sau unde vă e capul ? Să pui față în față să se bată doi tineri cărora le clocotește singele în vene ? Eu sînt tată de familie, ce mama dracului !

— Mai încet cu dracul, don Marcantonio ! — zise atunci Nocio Tucciarello domol, puțin încruntat, cu un lent gest al mîinii. Cînd într-o afacere de onoare este la mijloc persoana mea, nimeni, nici Cristos nu trebuie să se amestece. Dacă dumneata vrei să-mi dai un ordin, sînt la dispoziția dumitale.

— Și ce amestec are asta, Doamne Dumnezeule ? — exclamă Ravi. Eu mă gîndesc la binele lor : ce amestec are ordinul ? Sînt sluga dumitale, don Nociarello dragă ! O spun pentru... cum se cheamă... duel ! V-ați putea lipsi... Gîndiți-vă la consecințe, domnii mei ! La urma, urmelor, don Pepè l-a făcut porc și celălalt l-a făcut o paiață, este adevărat ? a dat o lovitură de baston și a primit un pumn ; deci, sînt chit și totul trebuie încheiat aici. Acum duelul, de ce ?

— Întrebați-l pe ilustrul avocat Coppa ! — răspunse Tucciarello cu același aer îngîmfat. Noi l-am servit pe el și pe don Pepè, aici de față, care merită asta și altce. Mîine la șapte, așadar, și cu plecăciune, sărutăm mîinile.

Cei doi martori ieșiră, urmați de don Marcantonio, care simțea nevoia să-l facă să înțeleagă pe Tucciarello, cu umilință, ceea ce gîndește.

VII

PEPÈ RĂMASE SĂ REFLECTEZE ÎN birou, plimbîndu-se agitat.

— Să vedem, să vedem... — își zicea, pentru a-și aduna forțele și a-și hotări nervii agitați să se calmeze. Dar în creier, cine știe pentru ce, i se aprindeau scînteii de gînduri străine ; i se schimonosea toată fața cu mușchii contractați. Pentru o prostie ! — exclamă în cele din urmă, exasperat, ridicînd un braț.

Îndată, surprins de propria sa voce, privi în jur, temîndu-se că l-ar fi putut auzi cineva, și făcu în aer un cerc rapid cu bastonul.

Lui nu-i era frică.

Era adevărat totuși că se afla în situația aceea grea — cu riscul de a-și curma viața... (ei, da, totul era posibil !) — dintr-o prostie. Putea foarte bine să se prefacă

totuși că nu auzise cuvintele lui Borrani. Ce-i păsa, în fond ? Ce amestec avea el ? Intrase în aventura aceea aproape în glumă, nu pentru că ar fi luat în serios propunerea lui Ravi, acea propunere pe jumătate subînțeleasă, fără nici o valoare. Da, dar pînă una-alta, iată : rîzînd, glumînd, a ajuns să se bată în duel pentru femcia aceea. Și-acum începea să aibă în mod serios un oarecare drept asupra ei.. Pe dracu, își risca viața ! Nu ținuse niciodată o sabie în mînă ; nu știa nimic, chiar nimic, în legătură cu scrima. Îl văzu venind spre el pe Borrani, înalt, robust, impetuos, cu arma în mînă, teribil ; simți că-și pierde cunoștința, că se sufocă, și fugi din birou, la aer, dornic să vadă lume.

Totuși pe stradă ca și cum ar fi avut ochii acoperiți de un vâl, nu reuși să distingă nimic : totul era confuz, de parcă și casele și oamenii ar fi tremurat în lumina soarelui. Urechile îi bîzîiau. Se îndreptă în grabă, instinctiv, spre casă. Intrînd prin Porta Mazzara, în cartierul Rabato, pe loc îi veni în minte mama, și se înduioșă pînă la lacrimi.

— Biata mama !

O găsi ca de obicei învîrtindu-se prin camerele vaste, ținînd într-o mînă umezî pămîntul, de șters praful, jumulit de pene în vîrf, și în cealaltă niște mătănii : bolborosea rugăciuni și ștergea praful, apropiindu-se de o mobilă sau de alta, de modă veche, de parcă ar fi vrut să le îndrezeze rugăciunile ei.

Pentru *donna Bettina* curățenia casei devenise aproape o obsesie ; într-atît, încît, auzind sunînd clopoțelul de la ușă nu scăpa niciodată ocazia să strige, chiar din camera cea mai îndepărtată :

— Ștergeți-vă picioarele !

Dar, ștergînd de praf continuu vechea mobilă, ca și cum faptul de a se fi ocupat de treburile cele mai umile din gospodăria casei ar fi durut-o, păstra totdeauna o ținută demnă, de parcă nu știa ce făcea. Ținea înnodată pe cap o enormă cosiță falsă, deși din părul ei, căzut de multă vreme, de culoarea alunei, în strident contrast cu puținele fire de păr argintiu rămase în jurul frunții. Cosița îi era susținută de o dantelă neagră înnodată sub bărbie. Palma și dosul mîinilor mici și albe, pline cu inele, erau protejate de o pereche de mănuși fără degete ; umerii, de un șal de mătase neagră, acum învîrtită. A ascunde altora

și a suporta cu maximă demnitate mizeria, ca pe orice altă nenorocire din viață, era o grijă constantă a *donnei* Bettina, care, de exemplu, se pretase unor nu puține sacrificii pentru ca o pereche de ochelari cu rame de aur să-i stea bine pe frumosul ei nas aristocratic.

Chipul ei, chiar dacă nu și trupul ei, mai păstra încă urma frumuseții de odinioară, care trezise atâtea și atâtea pasiuni în tineretul masculin de pe vremea ei. De ea se îndrăgostise, și puternic, dar cu puține șanse, *don* Diego Alcozèr. Pe atunci era și bogată, de origină nobilă, și era frumoasă ! Măritându-se de foarte tinărară cu *don* Gerlando Alletto, în treizeci de ani de căsătorie a văzut vrute și nevrute. Dar acum i-a iertat toate soțului defunct, numai un singur lucru nu, de care se părea că nu scapă ; anume că totdeauna a numit-o, dintr-un simplu capriciu, Sabetlona.

— O nerozie ! — obișnuia să spună. Pentru că eu am fost totdeauna așa : micuță și fină, fină.

Văzându-l pe fiul ei intrînd, nu-și întrerupse rugăciunea și nu se opri din mersul ei spre consola cea mare. Numai după ce și-a trecut pămătuful pe placa de marmură a acelei mobile, se întoarse spre *Pepè* și îl întrebă printr-un semn, cu o mișcare imperceptibilă a capului, și închizînd puțin ochii, ce dorește.

— Nimic, — răspunse *Pepè*.

Și ea îi zîmbi fără a conțeni să se roage și să facă ocolul casei cu pămătuful ei fără pene în mină.

Pepè o urmări cu privirea, stăpînindu-și cu greu emoția care îl îndemna să o strîngă pe mama lui tare-tare la piept.

„Dacă mă va pierde !“ — se gîndi.

Ah, știa el bine ce lovitură ar fi fost pentru sfînta lui bătrinică ! Avea remușcări gîndindu-se la plictiseala pe care o simțise pînă atunci din cauza unor pretenții de dragoste ale mamei lui, care voia chiar să se mai culce încă, întocmai cum făcea cînd era copil, în camera ei.

„Da, da, numai cu tine, mămico dragă !“ — își spusese el. Și simțînd că nu se mai poate stăpîni, se duse să se închidă în altă cameră.

La masă, văzîndu-l că nu mîncea privind-o în schimb cu insistență, l-a întrebat de mai multe ori :

— Ce ai ?

— Nimic... nimic... — i-a răspuns *Pepè* cu duioșie.

Atunci *donna* Bettina ridică un deget al mîinii pe jumătate înmînuşate, şi îl ameninţă zimbînd :

— Eu ştiu ! — îi zise. S-a măritat, aşa e ?... cu bătrînul acela tembel...

Pepè se înroşi, apoi dădu melancolic din cap :

— Nu, — îi răspunse, — nu m-am gîndit deloc...

— Bine, bine... — aprobă mama. Nu te mai gîndi... Nu era pentru tine... O vei găsi, mai tîrziu, o vei găsi pe aceea care ți-e sortită. Deocamdată n-o s-o laşi singură pe bătrîna ta mamă, nu-i aşa ?

Pepè nu a mai reuşit să se stăpînească : emoţionat la culme, luă o mină a mamei lui şi şi-o lipi puternic de buze :

— Nu, nu, — îi murmură, mîngîind-o cu respiraţia şi sărutînd-o, — niciodată, niciodată, mamă !

Se ridică de la masă. Spuse că voia să se întoarcă la Filomena ca să vadă cum se mai simte, şi ieşi. Auzind numele fiicei ei, *donna* Bettina se tulbură. Nu mai voia să ştie nimic de ea. Cînd se supăraseră cu ginere-său, chiar din cauza ei, pentru chinul pe care îl suporta din partea lui, a rugat-o să lase copiii şi să se întoarcă acasă. Natural, Filomena a refuzat, şi atunci ea i-a spus că atîta timp cît rămînea cu soţul ei, va fi ca şi moartă pentru ea. Întuneacă la faţă, îşi urmări din ochi fiul, fără a-l mai întreba nimic.

Ciro se întoarse tîrziu de la ţară.

— Au venit martorii ? — îl întrebă de la început pe Pepè, şi vru să afle condiţiile duelului. Sabia ? Aş fi preferat pistolul sau spada. Destul. Rămii la masă cu noi.

După masă, ştiînd că Pepè nu era în stare nici să minuiască un briceag, îl invită să coboare cu el în birou ca să-l înveţe o lovitură sigură.

— N-am mai exersat de mult ; dar, la nevoie... Ține ! — zise, luînd dintr-un colţ două cravaşe şi întinzîndu-i una lui Pepè. Închipuie-ți că sînt două săbii.

Pe birou ardea lampa cu gaz, care lumina prea puţin camera. În casă, jur împrejur, linişte mormîntală.

Pepè era copleşit de emoţie : cravaşa şi îngîmfarea arogantă a cumnatului care îl punea în gardă lovindu-l pe picioare, îi păreau o glumă fără rost. În timpul asta *Ciro* striga, scos din răbdări, fără să-şi dea seama că prin strigătul lui îl speria şi mai rău. În gardă în faţa lui Pepè, începu să-i arate lovitura infailibilă. Dă-i şi dă-i,

până la urmă se încălzi serios, se înfurie și, strigînd : „Îmi aduc aminte de vremurile de altădată !” — se avîntă într-un asalt nebunesc împotriva bietului căminat care, apărîndu-și capul cu brațele, se aplecă sub furia cravașelor șuierătoare, cerînd ajutor și milă.

Filomena alergă cu lumînarea în mînă

— Ajutor ! Ajutor ! Se omoară ! Ciro ! Pepè !

— Taci, toanto ! Taci ! — urlă la ea gîfîind și radios soțul, lăsîndu-l pe Pepè care se văita. Nu vezi că glumim ?

VIII

RAVÍ AȘTEPTA NERABDĂTOR DE aproape două ore, sprijinit de balustrada de fier de pe aleea dinspre ieșirea din oraș, cu ochii îndreptați către un punct cunoscut din cîmpia întinsă, verde, plină de văi, ce se deschide la poalele colinei, pe care aveai impresia că stă tolănit Girgenti. Din cînd în cînd sufla tare și făcea cițiva pași sau lovea cu piciorul balustrada, ținînd ochii ațintiți spre pata închisă de chiparoși din cimitirul de la Bonamorone. Și bolborosea :

— Tocmai acolo, ucigași plătiți ! Corbi prevestitori de rele !

La ora aceea Promenada era pustie. La fereastra cazărmei cenușii din față un soldat își lustruia o cizmă, fluierînd din toate puterile. Pe șoseaua plină de praf de sub Promenadă, treceau căruțe pline de butoaie cu apă, trase de măgăruși obosiți, pe care vinzători de apă nu-î cruțau de greutatea trupului lor, după urcușul nespus de istovitor de la izvorul de apă potabilă de jos, de lingă cimitir. Don Marcantonio se apleca peste balustradă, și îi chema de sus :

— Hei, ia spune : ai văzut azi-dimineață, devreme, două trăsuri acolo jos ?

Nimeni nu văzuse nimic.

„Să se fi dus în altă parte ? — se întreba teribil de emoționat Raví. — Sau s-or fi întors în oraș pe alt drum ? Nu e cu putință ! Țăsta e drumul cel mai scurt. Trebuie să se întoarcă pe aici ! pe aici !”

Și bătea cu podul palmei pe balustrada ruginită.

— Uscă-ți-s-ar limba ! — strigă pînă la urmă solda-
rului care nu mai înceta să fluie de la fereastra ca-
zărnilor.

Don Marcantonio avea remușcări pentru duelul acela,
ca și cum s-ar fi ținut din vina lui, cu adevărat, pentru
discreția pe care o avusese cu *Alletto* cu puțin timp înă-
inte de nunta fetei lui. Nu-i luase bietul băiat apărarea
Stellinei, de parcă ea i-ar fi fost cu adevărat logodnică ?

El nu voia să admită, nici măcar după sfîrșitul nefericit
al petrecerii de nuntă și după scencle violente ale fetei
lui, că raționamentul lui de la început schiopăta mult
mai mult decît bănuia. Credea mai degrabă că diavolul
se distrase virîndu-și coada în petrecerea aceea, sugerînd
mai întîi lui *don Diego* să ofere blestematul de pătîr
de lichior miresei, ațîțindu-l apoi pe *Alletto* și pe *Bor-
rani* unul împotriva altuia.

„Ca să mă facă pe mine să disper ! se gîndea *Ravi*. Dar
nu trebuie să mă dau bătut !“

În oraș se făcea mare haz în legătură cu nunta aceea
terminată cu o păruială : numele lui și al lui *don Diego*
erau pe buzele tuturor ; se repeta în hohote fraza ridi-
colă scăpată bietului *Pepè* : „*Știu și franțuzește*“ ; cele cî-
teva picături vărsate de *don Diego* pe rochia miresei a-
junseseră în gura tuturor o jumătate de sticlă și se po-
vesteau lucrurile cele mai năzdrăvane și mai coince des-
pre serata aceea devenită acum de pomină.

Cu o zi înainte de dimineața aceea *don Marcantonio*
observase că e privit batjocoritor de lume. Nu-l mai sa-
lutase nimeni. Ei bine, a înghițit-o și pe asta, prefăcîn-
du-se că nu-i pasă !

— Cine rîde la urmă, rîde mai bine ! Dați-mi doi sau
trei ani de răgaz, și vom vedea cine a avut dreptate.

Pînă una-alta, el era acolo : da, domnilor, să aștepte
cu nerăbdare și cu legitimă emoție sfîrșitul duelului. Juca
cu cărțile pe față. Da, domnilor, *Pepè Alletto*, tînăr de
treabă, bun, respectuos, îl interesa, și va fi la timpul
potrivit soțul *Stellinei* devenită bogată, cea mai bogată
din oraș, și amîndoi vor fi atunci fericiți în ciuda invi-
dioșilor, și această fericire i-o vor datora lui. Dar de ce
nu se întorceau încă trăsurile ?

Don Marcantonio nu reuși să-si mai stăpînească ne-
liniștea și se pregăti să coboare de-a lungul șoselei de sub

Promenadă. Îndată ce ajunse în dreptul cazărmii, zărlă o trăsură în fund, care înainta la pas, plină de praf.

— Iat-o ! — exclamă ; și inima îi tresări de bucurie.

Începu să alerge din greu, cu picioarele lui bondoace sub pîntecul respectabil, crezînd că se ajută bălăgănin-du-și brațele. În ea pare să fie un rănit, desigur ; merge atît de încet... Cine o fi ? Cine o fi ?

O ajunse din urmă.

— Cine e în trăsură ? — strigă, gîfîind, cu pălăria în mînă, adresîndu-se birjarului.

Gerlando d'Ambrosio scoase capul din trăsură, clipind din ochi de sub lentilele tari de miop, cu chipul întunecat.

— Ah, bietul don Pepè ! — exclamă Ravi, lovindu-și fruntea cu palma mîinii și privind în trăsură.

Pepè Alletto, foarte palid, cu haina pe umeri, cămașa deschisă pe pieptul bandajat, îi aruncă o privire rătăcită.

— Nu e loc ! Înainte ! — porunci birjarului Nocio Tucciarello cu voce mînioasă.

— Domnule doctor, spunc-mi... — se rugă don Marcantonio.

— Înainte ! — strigă Tucciarello birjarului.

— Ecce homo ! Cristos între tîlhari ! Mișeilor ! Mișeilor ! începu să strige don Marcantonio cu brațele ridicate, rămînînd în mijlocul șoselei, respirînd greu, cu ochii în lacrimi, și picioarele care îi tremurau din cauza alergăturii și a emoției.

IX

PEPÈ ALLETTO S-A ALES CU O LO-vitură serioasă în diagonală, de la umărul stîng pînă jos de tot la șoldul drept : șaizeci și patru de puncte de cusătură, unul după altul, pe viu. În timpul operației leșinase de două ori.

Dar Tucciarello și D'Ambrosio nu se necăjiseră atît din cauza sfîrșitului dureros al duelului, cît de atitudinea lui Pepè față de adversar. Nu că acesta ar fi făcut chiar o figură urîlă ; dar, îndată ce luase în mînă sabia, Cristoase !, — se gîndea Tucciarello, mușcîndu-și barba, — îndată ce luase în mînă sabia, devenise mai palid decît un cadavru ; n-a lipsit mult ca brațele să-i cadă în jos, ca și cînd sabia ar fi fost de bronz. Să se apere ? Să pareze ?

Da' de unde ! Sta ca o marionetă... Și atunci, bineînțeles, tac-tac, la primul atac, harșt ! Tot a fost bine că nu l-a nimerit la cap. Borrani l-ar fi despicat în două, ca pe un pepene.

Ciro Coppa aflind rezultatul duelului de la martorii adversarului, care se reîntorseseră în oraș, pregătise un pat pentru rănit. Nu-l putea trimite în starea aceea acasă, soacra sa fiind o bătrână de șaptezeci de ani.

Așteptându-l, mergea cu pași mari prin birou și mormăia insulte și injurături împotriva femeilor, piedici și încurcături în soarta bărbaților. Off !, o primă scenă cu soția bolnavă : strigăte, plinsete, cuvinte grele, leșin — și de ce ? Pentru că un iepure a vrut să joace rolul unui leu. Imbecilul !

— Trăsura ! Trăsura ! — veni să-l anunțe repede slujnica.

— Să nu intre nimeni ! — strigă Coppa, crezând că în urma rănitului, o mulțime de curioși va vrea să pătrundă în casa lui. Numai medicul și bolnavul.

Și fugi și el iute după servitoare.

Pepè fu transportat pe un scaun din trăsură în pat.
Ciro se repezise să-și încuie soția în camera ei.

— Vreau să-l văd ! Te rog, *Ciro*, lasă-mă să-l văd ! — îl implora *Filomena* plângând și bătînd în ușă cu genunchii și cu mâinile.

Dar *Ciro* alergase în camera rănitului pentru a-i spune, în felul lui, cîteva cuvinte de încurajare :

— Ești cel mai mare nătărău de pe suprafața pămîntului !

— Liniște, domnule avocat, liniște ! Are febră... — îi atrase atenția medicul.

— Nu intră nimeni ! — strigă Coppa în nasul medicului, drept răspuns, în exaltarea momentului. Și repetă : Nu intră nimeni ! Mă duc să stau chiar eu la ușă... Vai de cel ce-ar îndrăzni să intre ! -

Și reîncepu fuga.

— Pepè ! Pepè ! Lăsați-mă să-l văd ! Vreau să-l văd ! Vă rog ! — continua să se roage soția.

Ciro se opri brusc, deschise ușa și, cu ochii scoși din orbite :

— Cristoase, Sfîntă Fecioară, Dumnezeuule, ce vrei ? Ți-i cobor pe toți din paradis ! Nu poți să-l vezi, ți-am mai spus ! Îl dezbracă, e gol ! Nu intră nimeni !

Și, într-adevăr, în ziua aceea nu a primit pe nimeni, nu i-a lăsat să intre nici pe cei mai apropiați prieteni ai cumnatului. Doar pe cițiva, însă, în zilele următoare. În schimb, nu mai era pericol ca vizitatorii să o poată vedea pe Filomena. Biata de ea, din cauza șocului i s-a agravat boala fiind nevoită să rămână în pat.

Au fost lăsați să-l viziteze pe rănit Marcantonio Ravi și Alcozèr, veniți împreună, cel din urmă ceremonios și numai zimbete, celălalt parcă și mai bondoc, neputincios, din cauza fierei care îi clocotea în trup ca într-o varniță.

— *Don Pepè ! don Pepè, dragă !*

Și izbucnind în lacrimi vru cu tot dinadinsul să-i sărute o mână, ca și când Pepè ar fi fost pe moarte.

Deși lungă și dureroasă, rana nu prezenta nici un risc. Pepè se plinse celor doi vizitatori numai de imobilitatea la care era constrins, și cu ochii în ochii lui don Marcantonio căuta să afle vești despre Stellina.

Ravi îi vorbi de grija întregii familii pentru el : și don Diego confirmă, dînd din cap, mărturisirile socrului. Ah, prin urmare și Stellina auzise de duel ? Pepè simți o bucurie nespusă, tulburată numai de zîmbetul ciudat cu care își însoțea clătinatul său din cap la aproape fiecare cuvînt al lui Ravi.

— Veniți, veniți să mă vedeți din nou. — îi invită la sfîrșit Pepè. Voi mai avea mult de suferit, mi-a spus medicul. Nu vă puteți închipui cîtă plăcere îmi faceți...

— Plăcere ? Dumitale ? Și mie — rosti cu emoție don Marcantonio. Mi-aș da viața, don Pepè ! Numai Dumnezeu știe cît am suferit știindu-te... Destul ! Aici nu pot vorbi. Te salut. Revin miine... dacă mă lasă să intru. Știi că în ziua duelului cumnatul dumitale m-a ținut la ușă ? Să mă lase afară pe mine care aș fi vrut să te duc în brațe acasă la mine pentru a te îngriji ca pe copilul meu. Destul. La revedere, don Pepè.

Ravi reveni într-adevăr nu a doua zi, ci la cîteva zile după aceea, și se întreținu îndelung cu Pepè : îi spuse că în fiecare zi își trimitea soția la donna Bettina să-i ducă vești despre el, să o încurajeze, să-i țină companie, pentru că sărmana de ea se consuma de minie și de durere pentru că nu putea să vină să-și vadă fiul ; îi vorbi apoi despre casa frumoasă a lui don Alcozèr, despre felul în care acesta își trata soția care, în sfîrșit, s-a potolit, despre

vizitele pe care el le făcea Stelinei în fiecare zi ca să o sfătuiască să fie prudentă și răbdătoare :

— Pentru că, înțelegi, *don Pepè*, dragă ? Bătrînul, pe de o parte, e conștient de vîrsta sa, pe de alta, însă, știi, îi place să se distreze, așa că... e limpede ? lume în casă, tineri... Dacă pe de o parte asta îmi face plăcere, pentru că Stellina se distrează și nu stă singură-singurică, pe de alta mi-e teamă că dă motiv gurilor rele să clevetească. Știi cum e în orașul ăsta... Se duc acolo și prietenii dumitale : frații Salvo cu verii Garofalo, buni băieți, veseli, știu... și cît despre Stellina, nu pentru că este fata mea, dar dumneata o cunoști : un înger ! Totuși, ți se pare normal să pui paie pe foc ? Dar destul, cu nu mă mai amestec : acum trebuie să se gîndească la toate soțul ei, care ar fi cazul să aibă destulă experiență, nu crezi ? Dar, dealtfel, știi cum se spune ? Mai degrabă știe un nebun ce e în casa lui, decît o sută de înțelepți în casele vecinilor.

„Și Stellina ? Stellina ?“ ar fi vrut să întrebe *Pepè*. „Ride, cîntă, glumește cu frații Salvo, cu Garofalo, în timp ce eu stau aici nemișcat în pat din cauza ei ?“

X

CÎȚI SPINI A AVUT DIN ZIUA
aceea patul pentru bietul *Pepè* !

— Spuneți-mi, domnule doctor, cînd mă voi putea da jos din pat ? Nu mai pot !

Dar medicul nu-i da ascultare : răminca la el numai cîteva minute, preocupat de cu totul altceva : de pericolul în care se afla în momentele acelea doamna Filomena. Și Coppa care nu voia să accepte situația prelinzînd de la medic vindecarea soției, ca și cum, suferind și cheltînd mult pentru ea, ar fi fost îndreptățit să nu o piardă ! De o săptămînă nu închidea un ochi, nu se hrănea decît rareori cu cîte un fleac, acolo, lingă pat, și atunci forțat de soția sa, de la care nu-și lua ochii nici o clipă. Credea că poate lupta astfel împotriva morții, și nu i se părea cu putință ca aceasta să-i ia soția de sub ochi, în timp ce el își manifesta voința fermă, vigilentă, gata de a se război cu moartea, în apărarea ei. Nu asculta pe nimeni, pentru a nu

slăbi o singură clipă tensiunea aceea violentă a tuturor puterilor ființei lui, în paza bolnavei. Și dacă medicul îi spunea ceva :

— Nu știu nimic. îi răspundea invariabil. Fă dumneata : numai dumneata ești responsabil. Eu stau aici. Nu mă plîng de nimic.

Dar la sfîrșit medicul ceru un consult și, primind de la colegi asigurarea că făcuse tot ce fusese posibil pentru bolnavă, vru să-și decline orice răspundere. Doamna Filomena era pierdută.

Ciro Coppa îl dădu afară pe medic, insultîndu-l ; apoi părăindu-i-se că acolo, în casa aceea, unde știința s-a dat bătută în fața morții, apărarea soției ar fi fost compromisă, scoase din șifonier o rochie.

— Ține, îmbracă-te repede, îi spuse. Te vindec eu ! Mergem la țară ; aer bun, plimbări.. Le arăt eu acestor șarlatani, impostori, cum se vindecă bolnavii ! Vrei să te ajut să te îmbraci ? Te rog, Filomena, nu te descuraja ! Nu mă dezamăgi ! Tù mă iubești... Eu...

Un nod de plîns îl sufocă pe neașteptate. La propunerea lui disperată soția închise ochii cu o mîhnire resemnată : două lacrimi i se prelinseră pe obraji. Îi făcu semn să se apropie de pat. Ciro se repezi imediat, vibrînd de efortul cu care își înfrîna emoția violentă. Și atunci muribunda îi trecu brațul în jurul gîtului și cu mina nesigură îi mîngîie părul.

— Fă-mi un bine, murmură. Un preot .

Ciro, aplecat pe pieptul ei, izbucni într-un plîns furios, ca și cum durerea, mușcîndu-l, l-ar fi scos din fire.

— Nu ai încredere în mine. Filomena ? — răcni în hohote violente. Apoi, ridicîndu-se, schimbat în totul, teribil : Și ce păcate poți avea tu pe conștiința ta, de mărturisit preotului ?

— Cine nu are păcate, Ciro ? — suspină muribunda.

El ieși din cameră cu mîinile în păr. Porunci servitoarei să cheme un preot.

— Bătrîn ! bătrîn ! — îi strigă : și fugi repede din casă să nu asiste la spovedanie.

Timp de două ore rătăci în sus și în jos pe Promenadă, căznindu-se să-și închipuie păcatele pe care soția le mărturisca preotului în momentul acela.

„Ce păcate ?... ce păcate ? Păcate doar gândite, desigur... păcate numai intenționate... Pe cine mai văzuse soția lui ? .. Lucruri trecute... păcate vechi ..“

Și se plimba cu mâinile în șolduri, chipul contractat de gelozie și ochii scăpărind scintei.

În aceeași noapte, Filomena muri. Pepè dori să se ridice cu orice preț ca s-o vadă pentru ultima oară și să o sărute pe sora lui pe frunte. Ciro s-a închis în camera copiilor trimiși la bunică și s-a prăbușit pe un pat, mușcând și sfîșiiind pernele ca să nu ule.

În ziua următoare porunci să se pună masa și trimise să-i fie aduși copiii de la bunică. Bătrîna servitoare îl privi în ochi, temîndu-se că a înnebunit.

— Masa ! — îi strigă Ciro din nou. Și pregătește un loc și pentru doamna.

Vru ca toți, Pepè și copiii lui, să ia loc împreună cu el la dejun.

— Aici poruncesc eu ! — strigă, bătînd cu pumnii în masă și *brum !* pahare, tacîmuri, săreau în aer. Aici poruncesc eu ! Gîndiți-vă ce ar suferi Filomena dacă ar ști că din cauza ei copiii ar rămîne nemîncăți ! Să mîncăm !

Umplu o farfurie pentru soție, ca de obicei. Apoi vru să dea un exemplu, și începu să mănînce el ; dar, îndată ce își duse lingura la gură suflă cu putere și își băgă în gură șervețelul și apucîndu-l cu dinții strigă cu o voce sufocată :

— Filomena ! Filomena !

Totuși, de îndată ce copiii incremeniți se apucară să strige cu el : *brum !* alți pumni în masă.

— Tăcere ! Aici poruncesc eu ! Mîncăți ! Nu o supărați, copiii, pe mama voastră ! Ea e aici, aici lîngă noi... ne vede pe toți... o doare dacă nu vă vede mîncînd o zi întreagă. băieți... Mîncăți ! Mîncăți !

XI

DOLIUL PURTAT DUPĂ MOARTEA surorii lui și paloarea lăsată de lunga convalescență îl avantajau pe Pepè, apărînd mai „interesant“ în ochii

Stellinei, ca și cum s-ar fi îmbrăcat în negru pentru ea, care luase de soț pe altcineva.

În prima seară când i s-a permis să iasă din casă s-a îndreptat spre casa lui Alcozèr, pe strada Porta Mazzara. Urcînd scara își simți inima bătînd atît de puternic, încît, după cinci sau șase trepte, fu nevoit să se oprească pentru a-și recăpăta respirația. Ajungînd la penultimul etaj, s-a simțit crunt rănit, auzînd voca Stellinei care cînta o romanță, acompaniată la pian de Mauro Salvo : fără îndoială.

— Cîntă, cîntă, ingrata !

Se sprijini de zid și își acoperi ochii cu mîna.

Se auziră aplauze, și printre acestea risete argintii. Pepè se dezmetici, urcă ultimele trepte, trase de cordonul clopoțelului.

— Pepè ! — strigă surprins Gasparino Salvo, venind să deschidă ușa, și îndată se duse plin de bucurie să anunțe în salon : — Pepè ! Pepè Alletto ! A venit Pepè !

Fifo și Mommino Garofalo și Totò Salvo veniră repede în antreu. Don Diego care moțăia pe divan, trezit de aplauze și de glasuri, se ridică în picioare, prostît, privînd pe Mauro Salvo care rămăsese pe fotoliu și pe Stellina care, cu un genunchi sprijinit de scaunul pianului și o mîna pe clape, privea absorbită flacăra luminării de pe pupitru cu note.

Pepè intră în primirea gălăgioasă a prietenilor, palid, încurcat, și cu ochii plecați întinse mîna Stellinei, care îi întinse pe a sa, inertă și rece. În timp ce don Diego, inclinîndu-se și gesticulînd larg cu brațele, îi spunea :

— Trăiască ! Trăiască ! Iată-te aici între noi, în sfîrșit ! Te-ai vindecat de tot ? Felicitări. Ia loc aici, lîngă mine.

Numai Mauro Salvo nu-i spuse nimic lui Pepè. Din fotoliul în care era înfundat, îl privi cu răceală printre pleoapele care îi cădcau dintr-o infirmitate peste ochii bulbucați, și căroră nasul în sus părea că le poruncește cu o încăpățînată mîndrie să se ridice.

Pepè își opri o clipă privirea asupra lui, apoi se întoarse spre Stellina, și întrebă :

— Deranjez cumva ?

Don Diego îl incurajă :

— Cum poți vorbi așa, scumpe *don Pepè* ! Ce plăcere și ce onoare. Te-am așteptat seară de seară, vorbind despre dumneata. Adevărat, domnii mei ?

Toți, afară de Mauro Salvo și Stellina, au confirmat.

— Ba chiar — reluă *Don Diego*, — am suferit cu toții de nenorocirea în care ai intrat.

— Biata doamnă Filomena ! — exclamă Fîfo Garofalo, ridicîndu-și ochelarii pe nas.

Urmă, în amintirea moartei, un moment de tăcere, timp în care *Pepè* dădu ușor din cap.

— A contribuit — zise apoi — la grăbirea sfîrșitului, și spaima pe care a avut-o cu mine, biata de ea.

— Spaima, iartă-mă, a cuprins-o, — interveni răutăcios Mauro Salvo cu ochii plecați și cu nasul ridicat, — pentru că, dacă e adevărat ceea ce se spune, cumnatul tău a închis-o cu cheia într-o cameră și nu i-a permis să intre să te vadă, astfel că și-a închipuit că-ești pe moarte ; dacă ți-ar fi putut vedea rana aceea fără importanță...

— Fără importanță ? — întrerupse, mirat, Mommino Garofalo. Cite puncte, *Pepè* ?

— Șaizeci și patru, răspunse *Pepè*, modest.

— Da, reluă Mauro privind printre pleoapele lăsate pe cei de față, — dar fără îndoială nici rană mortală, nici de speial.

— Desigur, desigur, — aprobă *Pepè* pentru a încheia discuția. Acum, vedeți ! Urcînd, am auzit că doamna Stellina cînta o romanță... Am venit, așadar, să tulbur atmosfera.

— Iarăși ? Ți-am spus că nu, scumpe *don Pepè* !

Și *don Diego* îi explică lui Alletto în ce fel se petreceau serile în casa sa, intercalînd ici și colo reflecții asupra vieții lui stupide și a bătrîneții blestemată. „*Sic vivitur, sic vivitur*“ *... Compania altora era pentru el mai necesară decît pîinea ; dar companie de tineri, se înțelege ! De bătrîni ca el nu avea nevoie. Vai, lui nu-i rămînea altceva de făcut decît să vadă și să audă, să audă și să vadă... Dar era mulțumit.

Vorbind, *don Diego* avea pe buze zîmbetul acela ambiguu pe care *Pepè* îl observase în timpul vizitei pe care

* Astfel se trăiește.

I-o făcuse, împreună cu don Marcantonio. Dar de data aceasta zimbetul acela părea a fi mai degrabă adresat lui Mauro Salvo, înspre care se îndreptau ochii lui don Diego descori. Degeaba, totuși. Pepè se arătă neliniștit de asta. Zimbetul avea o semnificație mult mai adâncă decât gelozia. Într-adevăr, don Diego își dăduse seama încă din primul moment că Salvo se îndrăgostise de Stellina ; dar de iubirea aceasta, dat fiind un plan al lui, secret, nici vorbă să se teamă, dimpotrivă, se bucura. Mauro era urit la față și grosolan în felul de a se purta ; Stellina nu l-ar fi acceptat niciodată. În schimb, bătrînul se temea de el, de Pepè, protejat de socrul lui și puternic acum datorită prestigiului obținut prin duelul pentru soția lui. Cu toate acestea, el a așteptat cu adevărată nerăbdare apariția lui, pentru că din seara asta Stellina urma să se afle între două focuri : cei doi rivali aveau să se păzească unul pe altul, pe rînd, iar el se va putea odihni astfel liniștit și sigur ; expedientul pentru a se bucura fără pericol de compania celorlalți tineri veseli și fără prejudecăți, atingea un efect optim. Iată de ce bătrînul zimbea în felul acela.

Conversația se insufleți treptat, și la ea luă parte și Stellina, care, totuși, din cînd în cînd, arunca o privire rapidă și neliniștită spre balcon, unde se dusesese Mauro Salvo, apropiind încet-încet obloanele în spatele lui, în timp ce ceilalți se întrețineau. Acum el stătea acolo cu spatele la salon, cu coatele sprijinite pe balustrada de fier a balconului, cu capul între mîini, privind cîmpia neagră cufundată în noapte.

Don Diego observase dispariția lui Mauro din salon înaintea Stellingei ; și la un moment dat voi să-l cheme :

— Și vino aici, Doamne sfînte ! Te poți alege cu o răceală, e frig.

— Mă doare tare capul, — se scuză Mauro, întunecat, reintrînd și închizînd obloanele.

Don Diego, lăsînd să i se vadă în ochi rînjetul buzelor nemișcate, îl privi o clipă ; apoi îi spuse cu dragoste :

— Ei, da, ți se vede pe față, bietul de dumneata ! Curaj ! Nu-ți pierde curajul !

INTR-UNA DIN SERILE ACELEA S-A hotărît pentru duminica următoare o excursie la Temple . întîlnirea, la şapte dimineaţa.

Cu ajutorul fraţilor Garofalo şi al celorlalţi doi Salvo, don Diego l-a convins pe Pepè să ia şi el parte, în ciuda doliului recent . şi atunci Mauro s-a scuzat că nu poate veni.

Într-adevăr, numai el a lipsit la întîlnire. Don Diego a simţit că-l doare un braţ şi ar fi vrut să amîne sau să contramandeze excursia cu scuza că timpul nu i se părea destul de frumos. Ce-i drept, cerul nu era senin, aveau să înceapă primele plozi de toamnă. Dar tinerii prieteni şi Stellina declarară că pentru o plimbare dimineaţa aceea nu putea fi mai potrivită : astfel că pînă la urmă don Diego a trebuit să cedeze.

Stellina se arăta mulţumită : glumea cu Fifo Garofalo care declarînd că-i era frig îşi adusese şi pardesiul. Pepè o vedea rizînd şi zîmbea, ca şi cum ar fi fost o oglindă în faţa ei.

Dai cînd au ajuns la capătul Promenadei, iată-l pe Mauro Salvo sprijinit cu coatele pe un pilastru al balustradei şi cu mîinile sub bărbie. Cea care l-a descoperit prima a fost Stellina : strîngînd buza între dinţi, punînd şi un deget pe gură, luă din mîna lui Pepè bastonul şi fugi uşor, în vîrfurile picioarelor, pînă ce, lungind braţul înarmat astfel, a putut încet-încet să împingă borul pălăriei lui Mauro. Acesta se întoarse brusc, furios ; dar o văzu lîngă el pe Stellina care îl ameninţa foarte seriosă cu acelaşi baston, în hohotele de ris ale celorlalţi.

Aşa că se alătură şi el grupului. Rîdeau toţi şi Stellina părea cea mai veselă. Don Diego îi privea pe cei şase tineri şi pe soţia lui şi se îmbăta de bucuria lor, grăbindu-se în urma lor, pe şoseaua în pantă.

— Încet, băieţi, încet... — îi povăţuia din cînd în cînd, gîndindu-se la drumul lung şi la anii pe care îi purta cu el ; ridica apoi ochii la cer şi strîmbea din buze.

Spre răsărit cerul se întuneca tot mai mult : acolo jos, în fund, departe, pe înălţimile vinete de pe Crocca, ceaţa se îngroşa ameninţătoare ; poate că ploua. De cîtva timp se pornise un vînt uşor şi rece, care părea că însufleţeşte

copacii, în speranța că peste puțin timp vor fi scăldați de ploaia atât de așteptată. Și din cîmpia uscată, înțesată cu mărăcini, veneau trilurile bucuroase ale ciocîrliilor care poate anunțau și ele ploaia apropiată și risetele unor coțofene.

Cînd grupul ajunsese lingă mica biserică normandă San Nicola, înconjurată cu pini maritimi și chiparoși, la începutul unei cotituri a șoselei, don Diego, simțind cîteva picături pe dosul palmei, îi sfătui :

— Domnii mei, să rămînem aici. Nu mi se pare prudent să ne aventurăm pe vremea asta pînă la Temple. Credeți-mă, nu am îmbătrînit degeaba.

— Nu ! Nu ! — strigară toți în cor. Sînt nori trecători ! Nu va ploua !

— Domnii mei, va ploua cu siguranță, replică don Diego. Dar facă-se voia tineretului : curaj și înainte, băieți !

După San Nicola șoseaua mai înclinată le făcu coborîrea mai ușoară sub amenințarea ploii. Și peste puțin timp se aflau în fața mărețului templu al Concordiei, încă întreg, aerian pe povirniș și deschis cu maestosul peristil spre păduricea de migdali și de măslini, numită păduricea Civita în amintirea vechiului oraș care se ridica acolo. Păduricea foșnea agitată sub norii grei, încărcăți de apă, și pe sus vibrau vîrfurile colosalilor chiparoși ridicați în mijlocul migdalilor și măslinilor ca un pluton vigilent, paznic al vechiului Templu.

În liniștea austeră, strigătele de bucurie ale grupului răsunară straniu printre coloanele imense. Stellina, rămasă suspendată pe treapta pe care se poate urca pe postamentul înalt, aproape în întregime distrusă înspre pronaos, chemă pe cineva în ajutor. Îndată Mauro Salvo alergă și o sprijini.

Fifo Garofalo, expert în arheologie, cu fața de masă pe umeri și cu pălăria cu boruri de artist potrivită pe virful capului :

— Veniți, o profani ! — strigă, urcînd pe o piatră uriașă din mijlocul templului. Mulțime nereverențioasă, apropie-te ! nu, așteaptă... — (coborî de pe piatră). — Doamna Stellina să ni se prezinte ca o zeiță ; ridică brațele... așa. Adorați, o profani, pe zeița Concordia ! Eu, preot în plină funcție, rostesc cu glas tare : — Să bem

în cinstea ei și să facem libațiuni și să ne rugăm... Dar nu, așteptați ! așteptați !

Toți, în afara Stellinei, care-și luase o atitudine de zeiță, s-au repezit la coșul cu alimente adus de servitoare.

— Tu, Pepè, — adăugă Fifo strigînd, — tu, ministru șubaltern, întrecăbă-i pe cei de față : cine sînt cei ce compun această adunare ?

— Flămînzii ! — răspunseră toți în cor. inclusiv zeița, Stellina.

— Nu, nu ! Trebuie să se răspundă cu voce tare : *Oamenii cumsecade !* Și dacă nu o spuncîți tare, nimeni nu vă crede. Hai, hai, oferiți un biscuit fără pată acestei *si-donna* Concordia...

— Și aprindeți un chibrit ! — adăugă Pepè, privind cerul care se înnegriise brusc, de parcă s-ar fi coborît noaptea.

— Sfinte Dumnezeule, de asta îmi era teamă ! — gemu lipit de o coloană *don* Diego Alcozèr.

— Atacați coșul cu bunătăți, și să se descurce fiecare cum poate, fără nici o umbră de educație ! — exclamă Gasparino Salvo, dînd exemplu.

Se avîntară toți, afară de *don* Diego, spre coș, apucînd fiecare ce-i căzu la mînă ; în timpul asta picături grele de ploaie cădeau cu putere de parcă ar fi căzut grindina de sus.

— Să ne adăpostim în vreo casă ! — îi rugă *don* Diego. Hai, să fugim repede !

’Fugeau cît puteau de repede din Templu : ploaia se întîi dintr-o dată, devenind tot mai deasă ; se repezi cu o violență extraordinară, de parcă s-ar fi deschis stăvilarele cerului.

— Doamne Dumnezeule ! — strigă *don* Diego strîngîndu-se în sine, sub furia apei.

Stellina și cei șase tineri rîdeau. Ajunseră la casa cea mai apropiată, dar poarta de fier a curții era închisă. Lovituri de picioare în gardul de fier și strigăte de ajutor. Nu era ploaie, era potop.

Fifo Garofalo își scoase pardesiul și cu concursul celorlalți îl întinse în chip de baldachin deasupra Stellinei și a lui *don* Diego. Apă, apă, apă. Curînd îmbrăcămintea era learcă.

— La San Nicola ! — strigă Mauro Salvo, luînd de mină pe Stellina și pornind în fugă înainte.

— La San Nicola : e o streășină mai mare ! — aprobă ceilalți, urmîndu-i.

Și, în sus, pe șoseaua în pantă care devenise un torent.

Sub ștreășina minăstirii. *don Diego*, ud ca și ceilalți, începu să tremure, neajutorat.

— O să mă aleg cu o răceală ! Blestemată fie clipa în care am ieșit din casă... Desigur, e vina mea !... Ud learcă... Nu simțiți ce aer rece ?

Furia apei încetă dintr-o dată : pentru un moment păru că se luminează.

— Dar ce ! plouă... priviți...

Șiroaiele de ploaie cădeau, da, mai subțiri și mai rare, dar continui. Totuși, pentru a se sustrage, așa uzi cum erau, curentului de aer de sub ștreășină, hotărîră să o pornească în alt loc pentru a căuta un adăpost mai bun, mai sus.

— Este inutil, *don Diego* ! — observă *Fifo Garofalo*, după ce bătuse la poarta unei alte case. Azi e duminică : la ora asta, țaranii sînt la slujbă în oraș. Mai degrabă să ne facem curaj, și la drum ! Parcă plouă mai puțin ; să sperăm că încetează de tot.

— La drum ! La drum ! — aprobă bietul *don Diego*. Dar veți vedea că o să ajung mort.

Frica îmboldea bătrînețea gîfiiitoare și *don Diego* mergea în fruntea grupului. Ploaia se întee din nou.

— Dați-mi mîna ! Lăsați-vă dus de noi, îi spuseră Totò Salvo și *Fifo Garofalo*.

— Mor ! mor ! — gemea din cînd în cînd *don Diego* tras de cei doi tineri care nechezau ca niște cai, dînd din picioare și din cap, bine dispuși sub ploaia furioasă și în risetele celor care îi urmau.

Ajunseră în oraș cu răsuflarea tăiată, cu îmbrăcămintea lipită de corp. *Don Diego* vru să intre iute în pat, îi clănțăneau dinții, vibra tot de-ți inspira și teamă și milă.

— Un medic... un medic... sînt mort ! Îl vreau lîngă mine pe *Marcantonio*...

Fifo Garofalo fugi după medic ; *Pepè Alletto*, rugat de *Stellina*, după *don Marcantonio*. Ceilalți plecară la casele lor foarte mîhniți și deprimăți.

— OH, DRAGA BĂIETE ! DE UNDE vii pe timpul ăsta mizerabil ! — strigă Ravi văzându-l pe Pepè ud de ploaie din cap pînă în picioare și plin de noroi.

Pepè îi poveste pe scurt aventura și își manifestă remușcarea pentru imbolnăvirea neașteptată a lui *don Diego*.

— Totul e de la Dumnezeu ! — îi răspunse *don Marcantonio*, îmbrăcînd în grabă un pardesiu. Moare ? Dacă nu ar fi un creștin, aş zice că mă bucur. Ah, i-a făcut plăcere să vină cu voi tinerii ? O merită ! Nu o spun pentru dumneata, *don Pepè* : dumneata nu ai nici un amestec. Aici e mîna lui Dumnezeu Rosa. umbrela... Să mergem. *don Pepè*.

Găsiră pe *don Diego* în prada delirului, cu o febră de cal, și *Stellina* care plîngea, speriată de cuvintele fără nici o rațiune ale soțului care o lua drept una sau alta din soțiile dinainte, socotind-o răspunzătoare de isprăvile pe care i le făcuseră acestea.

— Ești sufletul Luzzi, tu ? Te implor. în numele Domnului, spune-mi ce vrei de la mine ?

Delirul dură multă vreme ; apoi duhurile îl părăsiră pe *don Diego*, care zăcea în febră puternică.

Stellina, *Pepè* și *don Marcantonio* l-au vegheat pe bolnav toată noaptea. În liniștea adîncă, pieptul lui *don Diego* începu să fiarbă.

— Asta e pneumonie. nu altceva ! — constată *don Marcantonio*.

Și toți trei se priviră în ochi la lumina slabă a lămpii.

Într-adevăr. pneumonia se declanșă în dimineața zilei următoare, și medicul declară că *don Diego* nu va putea rezista mult

În fața morții, aproape în așteptare acolo. lîngă patul în care trupul firav al lui *don Diego* zăcea acoperit de pături, cu coada lui de păr ca un șarpe pe pernă, lîngă craniul lucios înroșit de febră, cei trei care îl vegheau încercau aproape o remușcare secretă care le venea din gîndurile și din promisiunile legate de moartea aceea. Mai puternic o simțea *Pepè*. mai puțin decît toți *Stellina*.

Și cînd lui *don Marcantonio*, în tăcere, îi scăpă de pe buze, privindu-și fata și pe prietenul ei : — „Iată-ne aici, copiii mei”... — toți trei suspinară, plecîndu-și capetele, ca în așteptarea, nu a eliberării, ci a unei adevărate nenorociri.

Și în tot timpul bolii, nu au precupețit nici o îngrijire pentru *don Diego*, prins de un fir de viață, ca de o rădăcină la marginea unei prăpăstii : l-au asistat pe rînd, atenți și plini de bunăvoință. Și ca și cum conștiința lor ar fi simțit o ușurare și o bucurie în acordarea îngrijirii, fiecare voia să-și ia asupra sa sarcina, și să-i scutească pe ceilalți, întrecîndu-se în amabilități și rugăminți insistente să se hrănească cu ceva și să se odihnească.

Mai puțin decît ceilalți, se menaja *Pepè* : dar puterea cu care rezista voinicește la somn sau la foame, nu-i venea din voință ; nu putea pur și simplu nici să doarmă, nici să mănînce, susținut de gîndul și sentimentul propriei fericiri iminente ; ajunsese, ajunsese în pragul fericirii, încurajat de privirile, de cuvintele *Stellinei*, avînd certitudinea că ea îl iubea, după zilele aceluia de intimitate, și că și ea se simțea ajunsă în pragul unei vieți noi, mulțumite.

Don Marcantonio nu-i scăpa din ochi

„Se aprind !” — își spunea, strîngînd buzele.

Pînă cînd într-o scară, trecînd pe coridor, i se păru că aude în salon ceva pe întuneric, asemănător sunetului unui sărut și începu să tușească. Mai tîrziu, îl chemă la el pe *Pepè*, deoparte, și îi spuse încet :

— *Don Pepè* dragă, ți rog, prudență ! Fii bărbat... Așa cum vrea Dumnezeu, se pare că am ajuns unde am vrut...

Pepè se prefăcu că nu înțelege, și îl întrebă cu un aer nevinovat :

— Ce vrei să spui ?

— Nimic, — reluă *don Marcantonio*. Dar repet, prudență. Gîndește-te, pentru Dumnezeu, că soțul este încă acolo. Animalul ăsta este în stare să învie : se pare că are șapte suflete, ca pisicile. Și atunci, ce figură fac eu ? Nimic, *don Pepè*... În două cuvinte : ori ești prudent, ori te invit afară cît ai clipi. Nu admit măgării.

DEȘI DON DIEGO INTRASE ÎN CON-
valescență, Pepè Alletto ieșea, într-o scară, radiind de
fericire din casa lui, când, ajungînd la colțul străzii Rabato,
dincolo de Via Mazzata, se trezi față în față cu Mauro
Salvo care îl aștepta în tovărășia fraților lui și a verilor
Garofalo.

Fără să aibă nevoie de prea multă perspicacitate, Pepè
își dăduse scama, încă din prima clipă cînd o revăzuse
pe Stellina în casa soțului, că Mauro Salvo era îndrăgostit.
Însăși Stellina îi confirmase acest lucru rîzînd. Nici un
pericol deci din această parte. Dar Pepè îl cunoștea bine
pe Salvo și îl știa capabil de orice violență. Astfel că,
nu de frică, dar pentru a nu da loc vreunei scene compro-
mițătoare, se comportase pînă acum în așa fel, încît să
nu-i ofere nici cel mai mic pretext. În plus, se simțea
protejat de bunăvoința fraților acestuia, Totò și Gaspa-
rino, și a verilor Garofalo care dezaprobau intențiile lui
Mauro, nu pentru altceva, dar le închidea ușa casei
Alcozèr, unde, în prezența Stellinei, distrîndu-se pe seama
bătrînului ei soț, petreceau seri delicioase.

Dar, în ultimul timp, din cauza bolii lui *don Diego*
ușa casei rămăsese închisă pentru ei ; și acum ei s-au
aliat cu Mauro, dacă nu în gelozia pe care acesta o simțea,
cel puțin în invidia față de Pepè, pentru care ușa continua
să fie deschisă. Pepè și-a dat scama de această schimbare
din sufletul prietenilor, și a căutat de mai multe ori
să-i îndepărteze de la acest gînd. Dar acum, iată că
il așteptau cu Mauro în frunte.

Mauro îi spuse brusc, oprindu-l :

— Vino cu mine. Trebuie să-ți vorbesc.

— De ce ? — îl întrebă Alletto, încercînd să-i zîm-
bească. Nu poți să-mi vorbești aici ?

— E prea multă lume, îi răspunse sec Salvo. Mișcă.

Pepè făcu o strîmbătură și strînse din umeri, pentru
a da de înțeles că nu putea să-și închipuie ce-ar fi putut
să vrea de la el cu aerul acela plin de mister, și apoi
îi spuse :

— Eu cred... nu știu... că-mi vîd de treburile mele
fără a supăra pe nimeni.

Dar Salvo îl intrerupse cu glas tare, violent :

— Treburile tale ? Care, tu care ești un prăpădit și un sărăntoc ?

— Oh ! — exclamă Pepè. Bagă de seamă cum vorbești...

— Un prăpădit, da ; — îi replică Mauro, postîndu-i-se în față, amenințător. Și nu mai răspunde, că-ți dau cîteva palme de te înnebunesc.

Pepè ridică ochii spre cer, cu gura deschisă, ca pentru a spune : — „Îmi pierd răbdarea !“ — apoi răbufni :

— Ascultă, dragul meu : nu-mi face plăcere și nici nu vreau să mă cîrt cu cineva.

— Bine ! — se grăbi să încheie Mauro. Dacă tot vrei să faci pe oaia, fii atent numai ce-ți spun : să nu mai pui piciorul de acum înainte în casa lui don Diego Alcozèr.

— Cum ! De ce ? Cine mă poate împiedica ?

— Eu !

— Tu ? Și de ce ?

— Pentru că așa vreau ! Dacă nu mă mai duc cu, nu trebuie să te mai duci nici tu. Nici tu, nici altcineva, ai înțeles ?

— Asta-i bună ! Și dacă Ravi mă ia cu el ?

— Ajungi la poartă, și stînga împrejur ! Dacă nu, o pățești : miînc seară voi fi acolo : dacă te vîd intrînd, vîi de tine ! Nu-ți spun altceva. Și acum, du-te acasă.

— Bună seara, — apucă să spună Pepè în emoția care-l prostise, provocată de ordinul peremptoriu.

XV

AUZIND CLOPOTELUL DE LA UȘĂ, *donna Bettina* nu uită nici în seara aceea să strige :

— Ștergeți-vă pantofii !

— Mi i-am șters. — răspunse Pepè, intrînd — pe pantalonii unora care nu-și vîd de treaba lor.

Mama se sperie :

— O altă ceartă ?

— Nu... dar nici departe n-am fost ! se grăbi să o asigure Pepè. N-a lipsit mult să fac o altă prostie.

— Pepè, copilul meu, alte nebunii ? — gemu *donna Bettina*, pronunțînd pe un ton drăgăstos această întrebare, pe care obișnuia să o pună fiului ei.

Părea îmbătrînită cu zece ani, după moartea Filomenei. Nu a vrut să-și arate cu lacrimi durerea, dar era evident că aceasta, în tăcere, îi devora sufletul.

Pepè, ridicînd pumnul în aer, strigă :

— Îi aranjez eu de sărbători ! Am duelat o dată ! Ah !, o să vedem... o să vedem noi...

Și începu să umble prin cameră în sus și în jos, ca un pui de leu în cușcă. *Donna Bettina* îl privea cu gura deschisă, ca prostită : apoi îl întrebă, împreunîndu-și minile.

— Te rog, spune-mi ce ți s-a întîmplat, Pepè ! Mă omori !

— Nimic, — îi răspunse fiul. Unii prieteni ai mei... Mîncăm sau nu mîncăm în seara asta ?

— Pepè, — îți atrag atenția că o oarecare vîrstă am și eu și nu mai pot suporta unele neplăceri... nu mai pot... nu mai pot... Tu vei fi cauza morții mele... numai tu, știi ? numai tu...

— Bine... destul, mamă, să nu mai vorbim ! — oftă Pepè, și se apucă să mănînce cu poftă ca și cum trupul lui vroia să fie compensat de rușinea suferită prin afront.

„Lăsați-l să moară, și vom vedea !” — se gîdea, făcînd aluzie în sinea lui la *don Diego*.

Amîna astfel mental întîlnirea cu Salvo la moartea lui Alcozèr, ca să nu-și oprească gîndul la ziua următoare, în care, conform amenințării, și-ar fi găsit rivalul în fața porții lui *don Diego*. Privind în viitor, simțea cum poziția lui față de aceea a lui Salvo era cu mult mai puternică ; dar sentimentul acesta nu reușea să-l întărească deplin pentru proba zilei de mîine.

În timpul nopții nu închise un ochi, gîndindu-se la ceca ce ar fi putut răspunde, la un moment dat, rivalului.

În același timp, în patul de alături, *donna Bettina*, care nu-și mai găsea liniștea, avea un vis foarte ciudat. I se părea că-l vede pe *don Diego* zîmbind ceremonios ; i se înclina cu o mîină pe inimă, îngenunchea la picioarele ei, îi lua o mîină și i-o săruta, suspinînd : „Oh, Bettina, drept răsplată pentru vechea iubire !” Ea izbucnise în rîs, și *don Diego*, rănit de risul ei, îi făcea această pro-

punere : ar fi cedat-o pe soția lui, prea tinăra pentru el, lui Pepè, cu condiția ca Bettina să-l accepte pe el drept soț „Unire a doi bătrâni care se gîndesc la liniște, unire a doi tineri care ard de iubire...”

În acest moment ea se trezi, și-l surprinse pe Pepè care, așezat pe marginea patului, cu spatele sprijinit de perna ridicată pe tăblia patului, spunea cu dinții strînși, cu un braț în aer :

— Și cu te omor !

— Pepè, strigă ea. Ce spui ? Ce ai ?

— Nimic... mă gîndesc !

— Noaptea ? Spune-mi ce ai ?...

— Nu mi-e somn, și mă gîndesc, răspunse Pepè plătisit. Dormi... dormi...

Donna Bettina tăcu pentru o clipă și puse din nou capul pe pernă : apoi întrebă încet, insinuant, cu o oarecare încurcătură, sperînd că provoacă o confidență din partea fiului :

— La ce te gîndești ?

Pepè nu răspunse. Numai, după puțin timp, dînd din cap, scoase în liniștea camerei acest suspin .

— Un prăpădit...

— Iartă-l pe tatăl tău, Pepè, că și-a pierdut mințile și a risipit totul în viața lui — conchise *donna Bettina*, suspinînd la rîndul ei.

Și încet-încet, bătrîna îndurerată adormi.

XVI

PEPÈ NICI NU SE GINDI SĂ STEA la indoială dacă să se ducă sau nu în casa Alcozèr în ziua aceea : ar fi însemnat același lucru cu a-i ceda lui Salvo orice drept asupra Stellinei ; și nu numai atît, dar și dovada cea mai evidentă a unei frici pe care el nu voia să o recunoască. Apropiîndu-se ora vizitei obișnuite, se duse la Ravi ca să plece împreună : desigur, Salvo nu ar fi avut îndrăzneala să-l atace văzîndu-l însoțit de tatăl Stellinei.

Dar nici *don Marcantonio*, nici soția lui nu erau acasă.

— Sînt la fata lor, încă de la amiază, îl anunță servi-

toarea. Cine știe ce s-a întâmplat, domnișorul ! Cu dumneavoastră pot vorbi... Ființa aceea, sârmana de ea, e sacrificată !

Din nou în stradă, Pepè începu să reflecteze : „Să mă duc ? E cazul ? Ce va spune lumea dacă ne vom înfrunta chiar sub ferestrele casei ei ? Nu sînt sigur pe mine ; ieri am fost prudent ; dar, în seara asta, dacă îl văd, nu-l iert, pe cuvînt de onoare ! Dealtfel, ei sînt cinci ; ce minune deci dacă eu voi fi însoțit de un altul ?“

Și, gîndindu-se astfel, se îndreptă prost dispus spre casa lui Coppa. Se temea totuși ca acesta să nu-l silească să dueleze din nou ; de aceea, noaptea trecută, înlăturase cu totul gîndul de a se duce la el, care i se părea escorta cea mai sigură, mai mult decît Ravi.

Ciro, după moartea soției, nu mai ieșise din casă. Numeroșilor clienți care veneau să-l angajeze pentru vreun proces, le răspundea misterios :

— Sînt legat de obligația de a repara cu totul alte greșeli, domnilor. Regret că nu vă pot servi.

Și pretinsele greșeli erau acelea ale soției defuncte față de educația celor doi copii. Cuprins de ideea de a face din ei doi oameni puternici, îi instruia la școala vechilor romani : îi constrîngea să alerge goi timp de aproape o jumătate de oră în fiecare dimineață în jurul bazinei adînc din grădină, și apoi să se arunce în apa înghețată.

— Ori morți, ori înotători !

Apoi le porunca :

— Uscați-vă la soare !

Și dacă cerul era înnorat :

— Nu e soare. Regret Uscați-vă la umbră.

Nici vorbă de școală : mai bine animale viguroase decît învățați fizici.

— Vă dau eu o educație să o țineți minte !

Pepè îl găsi dîndu-le o lecție de luptă celor doi copii, acolo, în birou.

— Ți-ar trebui și ție un astfel de exercițiu ! — îi zise
Ciro. Ai o față de mort, pe care ți-e silă să o privești.
Vino încoa ! Dă-mi brațul... îndoaie-l.

Îi pipăi bicepsul, apoi îl privi în față, plictisit, și îl întrebă :

— De ce nu te spînzuri ?

— Îți mulțumesc de primire, — îi răspunse cu un zîmbet fin Pepè. Îi faci și pe copii să ridă. Dealtfel, ai

dreptate. Aș vrea să fiu și eu ca tinc, capabil să înfrunt o jumătate de duzină de certăreți. Curaj, da... bine ; dar singur, fără forță, nu-i destul.

— Defect de educație ! — îi strigă Ciro, dominat de ideea fixă a momentului.

— Ah, sigur... educația are o mare influență...

— Mare ? E totul !

— Ai dreptate, da... Dar nu-i așa că sînt destui în orașul nostru care nu-și văd de treburile lor ?

— Ți-au mai făcut altă figură ? — îl întrebă brusc Ciro cu o privire disprețuitoare. Dar dacă miroși a mort de la un kilometru !

— Deloc ! — negă Pepè, mișcat. Ar trebui să știe că nu mi-e teamă ; o palmă, cui o merita, am știut să o dau pe loc.

— Din întâmplare !

— O dată, de bine de rău, am duclat...

— De nevoie !

— Dar dacă acum vin cinci contra unu ?

— Și cine sînt ? — întrebă Ciro, cu sprîncenele încrunțate.

— Mauro Salvo...

— Ah, bufonul ăla cu ochii meru întredeschiși ?

— El, cu frații lui și cu verii Garofalo... cinci, înțelegi ? Mauro e îndrăgostit nebunește — neîmpărtășit, bagă de seamă, și de asta o pot spune — de... doamna Alcozèr, tu o cunoști : fiica lui Ravi. Acum, ce crezi ? pretinde să nu mă mai duc în casa lui don Diego ; nici eu, nici el, nimeni. Ba chiar, zice, că dacă mă duc astă-seară, vai de mine... Mă așteaptă cu ceilalți în fața porții lui Alcozèr.

— Nu înțeleg, zise Ciro, aprinzîndu-se. Abuzînd de putere ?

— Abuzînd de putere... ei da ! Înțelegi ? Sînt cinci...

— Și tu, prostănacule ? Ai spus că nu te vei mai duce ?

— Nici gînd !

— Dar deocamdată ești aici... Și ți-e frică ! O citesc în ochii tăi : ți-e frică ! Ah, dar tu te vei duce, chiar în seara asta, acum... Fac pe puternicii, să nu aud ! Vino cu mine.

— Unde ?

— În casa Alcozèr !

— Acum ?

— Chiar acum. Dă-mi timp să mă îmbrac. La ce oră obișnuiești să te duci ?

— La șase și jumătate.

Ciro își privi ceasul, apoi exclamă stupefiat :

— Cît ești de laș !

— De ce ? — se bilbii Pepè.

— E șapte fără un sfert... Dar n-are importanță : îi vom găsi... În cinci minute sînt gata.

Dispăru cît ai clipi. Coborî apoi în mai puțin de cinci minute, punîndu-și haina din mers.

— Așteaptă, Ciro... cravata, — îi zise Pepè, potrivindu-i partea din cravată care ieșea din guler.

— Ineptii ! Te gîndești la cravată ? — strigă Coppa, oprindu-se ca să-l străpungă cu o privire pe cumnat ; apoi îi dădu un brînci. Hai ! Ți-i aranjez eu, fără baston.

Și o porni cu Pepè Mergînd, tremura, și din cînd în cînd exclama :

— Ah, da ? . Așteaptă, așteaptă. Spune-mi mie acum că în casa Alcozèr nu trebuie să intre nimeni. Uite, intru eu. Ah, faci pe grozavul ? Așteaptă, așteaptă.

Pepè îl urma supus, ca un cățeluș. Lîngă casa Alcozèr, ridică ochii și privi, apoi zise încet cumnatului, devenind palid :

— Este . uite-l acolo, cu ceilalți.

— Mergi înainte ! Nu privi ! — îi porunci Ciro.

— Toți cinci. adăugă încet Pepè.

Mauro Salvo era într-adevăr la pîndă. Grupul fraților și al verilor se afla la o distanță mică. Îndată ce îl zări pe Pepè însoțit de Coppa, Mauro se dezlipi de peretele din spate, scoase o mîină din buzunar și se îndreptă spre ei, încet, privindu-l pe Ciro, căruia i se adresă oprindu-se în mijlocul drumului

— Cu permisiunea dumneavoastră, domnule avocat : un cuvîntel lui Pepè.

Ciro i se așeză în față, foarte aproape, îl privi în ochi, cu sprîncenele încruntate, maxilarele convulsionate ; cu două degete își scoase în afară buza inferioară, apoi îi zise :

— Cu Pepè deocamdată vorbesc eu, și nu permit să-i vorbească nimeni. Ți-o spun dumitale și o spun și rudelor dumitale care te așteaptă acolo. Dacă vrei să-mi spui mie acest cuvîntel, sînt la dispoziția dumitale.

— Cu plecăciune, ca totdeauna, *don* *Ciro* ! — îi răs-punse *Mauro*, băgîndu-și cealaltă mină în buzunar și ridicîndu-se în vîrfurile picioarelor, ca și cînd, pentru a înghiți refuzul acela, ar fi avut nevoie să se întindă în felul acela. Pe altă dată, cu permisiunea dumneavoastră : e timp destul.

Și se îndepărtă.

XVII

FURTUNĂ, BA CHIAR VIJELIE CUM-plită, în ziua aceea, în casa lui *don* *Diego*.

Stellina se dezlănțuise de dimineată într-o criză violentă de minie împotriva soțului ei care, de cînd intrase în convalescență, devenise, bietul de el, insuportabil. Îi scrisese tatălui ei să vină să o ia repede acasă, altfel se va arunca de la balcon. *Don* *Marcantonio* alergase cît mai iute cu soția, cu hotărîrea deliberată de a-i impune fiicei lui respectul cel mai devotat soțului, și lui *Pepè Alletto* inter-zicerea absolută de a mai frecventa casa ginerelui.

Ciro Coppa și *Pepè*, intrînd în salon, o găsiră pe *Stellina* în lacrimi lăsată pe speleaza divanului. *Donna Rosa* ședea alături de ea cu ochii în jos, buzele strînse și mîinile împreunate pe pîntecul pașnic. *Don* *Marcantonio* se plimba, cu mîinile la spate, certîndu-și fata în așa fel, încît cuvintele lui să fie auzite de *don* *Diego* închis în camera lui. Văzîndu-l pe *Coppa*, încetă să mai strige, și îi ieși înainte lingușitor :

— Prea stimate domnule avocat ! Ce onoare, azi... Cu plecăciune, *don* *Pepè*... *Rosa*, domnul avocat *Coppa*... Regret că... *Stellina*, vino, fata mea, privește : domnul avocat ne onorează cu o vizită.. Regret, domnule avocat că ați venit tocmai în aceste momente... Neplăceri, știți, obișnuitele neplăceri de familie.. Un nor trecător... Luați loc, luați loc.

Uimit de primirea aceea lingușitoare, *Coppa* zise, așezîndu-se :

— Dar... dacă eu mă amestec, chiar indirect... o rog pe doamna să mă scuze.

— Dumneavoastră ? Și cum puteți să vă amestecați ? — reluă surzind Ravi.

Ciro îl întrerupse, privind cu o severitate rece :

— Vă rog, lăsați-o să vorbească pe doamna. care știe mai multe decât dumneavoastră.

Stellina își luă batista de pe față și-l privi rătăcită, cu ochii înroșiți de plîns, pe Coppa. Apoi zise, ezitînd :

— Eu nu știu...

— Dar nu... — înceică să intervină din nou don Marcantonio.

— Lăsați-mă să vă explic ! — reluă tare Coppa. plietisit. Eu am avut încredere în Pepè și poate am greșit. Desigur am împiedicat să se facă gălăgie sub ferestrele... Nu bănuiam că, intervenind, aş putea provoca o neplăcere doamnei.

Pepè înţelegînd, în sfîrșit, echivocul în care căzuse cumnatul lui, se agită pe scaun. roșu ca un mac, și zise :

— Nu, Ciro... Asta mă privește numai pe mine...

— Mă ocup eu de treaba asta, domnule avocat ! — interveni hotărît don Marcantonio. Dumneavoastră nu aveți nici un amestec... Ce s-a întîmplat azi dimineață între soț și soție e o nimica toată. Știți, lucruri care intervin din cînd în cînd : „eu vreau asta... eu nu vreau...” și atunci... nu-i așa ? Greșcala este toată a fetei mele, greșcală mare... Da, de o sută de ori, da ! e inutil să plîngi, fata mea ! Poți plînge pînă mîine dimineață : sînt tatăl tău, și trebuie să-ți spun ce-i bine și ce-i rău. Și spun : prudență și supunere asta-i soția model ! Și apoi, puțin respect, sfînte Dumnezeu ! Stimate domnule avocat, ginerele meu iese acum dintr-o boală gravă : nu a murit, tocmai fiindcă nu a vrut să moară ! acum stă dincolo, convalescent, și este puțin nervos ! Știți ! Trebuie să-l înţelegem !

— Eu nu vorbesc... — spuse Stellina plîngînd, fără a-și descoperi fața. Vorbești tu și cine știe ce faci să se creadă despre mine... Dar dacă lumea ar ști... Doamne ! Doamne ! Nu mai pot...

La aceste cuvinte Ciro Coppa se ridică îmbufnat, suflînd și răsufînd ca un armăsar alergat, de atîta mînie și de emoție.

— Dar vorbește, vorbește... De ce nu vorbești ? — strigă fetei lui, iritat, Ravi.

— Pentru că nu sînt ca tine ! — răspunse prompt Stellina, cu vocea întreruptă de plîns.

— Și cum sint eu, ingrato, cum sint ? — izbucni *don* Marcantonio. M-am gândit poate la mine ? Ce-am avut eu din asta, spune ? Nu m-am gândit la binele tău ? Răspunde !

— Da, da... — suspină Stellina. Lumea va afla că te-ai gândit la binele meu cînd mă va culege într-o zi de pe jos moartă !

— O auziți, domnule avocat ? O auziți ? Astea sînt lucruri de spus unui tată care pentru ea...

— Pentru mine ? Ce anume ! — îl intrerupse Stellina, punîndu-și mîinile pe divan și arătîndu-i, în sfîrșit, fața scaldată în lacrimi. M-ai închis cu pîine și apă.

— Eu ?

— Tu : pentru a mă constrînge să mă mărit cu unul mai bătrîn decît tine. Și aici este mama care poate confirma. Spune, mamă, dacă nu este adevărat ! Și vecinele, tot cartierul : atîtea guri pe care tu nu le poți închide. Și eu te-am rugat, te-am implorat să mă duci de aici. Nu mai vreau să stau ! Și dacă nu o faci, vei vedea ce se va întîmpla !

— *Don* Pepè, o auzi ? — exclamă *don* Marcantonio, buimăcit. Asta îmi este răsplată ! Spune dumneata !

Pepè se agită din nou pe scaun, foarte încurcat. Din camera lui *don* Diego se auziră două strănuturi puternice.

— Sănătate și prosperitate ! — îi strigă *don* Marcantonio, cu un gest de minie mai mult decît comică, adăugînd încet : Plesniți-*ar* fierea !

La strania și neașteptata izbucnire zîmbiră toți, în afară de Coppa.

— Domnii mei, — începu să spună *Ciro* cu un aer grav, — fără acțiuni violente, există un remediu la toate : legea.

— Dar depinde ce lege, prea stimate domnule avocat ! — exclamă *don* Marcantonio.

— Vă spun că există legea și asta ajunge, strigă *Ciro*, care nu admitea replici nici în casa altuia.

— Există legea, știu, reluă umil *don* Marcantonio. Dar acestea sînt lucruri de nimic care se rezolvă în familie, domnule avocat dragă ; dacă nu azi, mîine...

— Asta, replică *Ciro*, nu o știi dumneata.

— Cum nu o știu eu ? Eu sînt tatăl !

— Legea nu admite părinți care își maltratează fiicele ca să le constrângă să se căsătorească împotriva voinței și preferințelor lor. Dacă nu o știți, vi-o spun eu Doamnă, dacă dumneavoastră vreți să folosiți serviciile mele, eu mă ofer să fiu la dispoziția dumneavoastră în totul și cu totul. Dumneavoastră, dacă vreți, vă puteți elibera de nodul legăturii care vă este odioasă și puteți să deveniți independentă.

— Unde ? — întreabă, pierzindu-și cumpătul Ravi. În casa mea ? E nebună ! Un proces în Tribunal ? Un scandal public ? Discreditarca numelui meu ? E nebună ! Eu îi închid ușa. Și o să aibă libertatea de a muri de foame !

— În acest caz, tună Coppa, voi avea grijă eu ! De foame nu moare nimeni : și nimeni nu poate abuza de forță, nici Dumnezeu !

— Adică cum ?... încercă să mai spună *don Marcantonio*.

Clopoțelul de la ușă sună lung, ca tras de o mină nervoasă. Ravi se întrerupse. Stellina fugi din salon, urmată de mamă. Și Pepè, ducându-se să deschidă, se trezi față în față cu Mauro Salvo și cu restul grupului

Ravi îi întâmpină.

— Vă cer iertare, domnii mei... Dacă vreți să intrați, vă rog... dar, uite...

— Nu, scumpe *don Marcantonio*, mulțumim ! — zise Mauro. Am venit pentru a vă cere vești despre starea sănătății lui *don Diego*...

— Sănătos, sănătos, și plin de viață ! — se grăbi să spun *don Marcantonio*.

— Voiam să salutăm și pe doamna, reluă Salvo. Dar dacă nu se poate..

— Nu se poate ! — zise Coppa, cu un ton categoric, privind pe Mauro fix în ochi. Să plecăm toți și să nu mai deranjăm gazdele.

Apoi, adresându-se lui Pepè, adăugă :

— Du-te la doamna ! spune-i că voi avea onoarea să vin să o văd miine, aici, împreună cu tine.

Pepè se supuse, și puțin după aceea plecară toți, fără nici măcar să-l mai salute pe Ravi, care rămase pe scară, ca un buștean.

Îndată ce au ajuns la poartă, Mauro Salvo, ieșind cu frații și verii, zise, apăsînd pe cuvinte :

— Pepè, la revedere !

— Nu răspunde ! — impuse ferm lui Pepè, **Ciro Coppa**, în așa fel, încît frații Salvo și verii Garofalo să-l audă.

XVIII

— ESTE ACASĂ DON PEPÈ ? — Întrebă, gîfîind, *don* Marcantonio Ravi, nerecunoscînd-o la început pe *donna* Bettina, venită în grabă să deschidă ușa.

— Și dumneata cine ești ? — întrebă la rîndul ei *donna* Bettina, iritată de felul furios în care trăsese Ravi de clopoțel, măsurîndu-l din cap pînă în picioare.

— Oh, scuzați, stimată doamnă ! Sint Marcantonio Ravi, la ordinele dumneavoastră. Scuzați, dacă vin așa devreme... Ah, ciinele ăsta ! Îl auziți cum latră ? —... Trebuie să vorbesc cu Pepè despre o treabă foarte urgentă și de mare importanță pentru el și pentru mine.

— Vă rog — zise *donna* Bettina puțin mai calmă, dar totuși pe ace, văzîndu-l pe omul acela că intră în casă cu un costum deloc periat și cu pantofii prăfuiți. Cred că este încă în pat... Mă duc să-l chem.

Don Marcantonio începu să umble prin cameră în mare agitație. Pepè se prezintă puțin după aceea, frecîndu-și mîinile înțepenite de frig, cu fața spălată proaspăt și ștersă în grabă.

— Iată-mă.

— Scumpe *don* Pepè, spune-mi repede ce intenții are cumnatul dumitale. Simt că-mi crapă fierea. În noaptea asta nu am închis un ochi. Și am ceva și cu dumneata.

— Cu mine ?

— Da. Lasă-mă să-ți spun, ori crăp, repet. Cum ți-a venit în minte să aduci pe nebunul ăla, pe fiorosul ăla, în casa fetei mele ?

— Eu ? — zise Pepè. El a vrut să vină.

— Să-mi aducă război și foc în casă ? Spune-mi imediat care îi sint intențiile ?

Pepè protestă că nu știe nimic ; declară că regretă tot ceea ce spusese *Ciro* cu o zi înainte în casa *Alcozèr*, și adăugă că ar fi vrut să găsească o scuză ca să împiedice pe cumnatul lui să revină să o viziteze pe *Stellina*.

— Găsește-o, *don Pepè* ! — exclamă Ravi. Găsește-o pentru Dumnezeu ! Am crezut că ești un ingrat ! Mă căiesc. Credeam că te-ai pus de acord cu cumnatul dumitale pentru a-mi ruina fata. Am greșit. Ar fi și ruina dumitale. Să vorbim clar : ba chiar, spune-i clar și nebunului aceluia, spune-i despre ce-i vorba ; pentru dumneata... pentru fata mea... Fata mea n-are nevoie decît de o altă îmboldire ca aceea de ieri și aruncă în aer totul, te-asigur ! Auzind că legea îi poate veni în ajutor și să-i redea libertatea, a luat foc. Ah, dacă ai fi auzit-o ieri seară, după plecarea voastră... „Libertate, proasto, știi ce înseamnă ?“ — i-am spus. „Ce sperî ? unde te vei duce ?“ Am căutat să o iau cu binele ; am ajuns chiar să-i spun că știam care ar fi înclinația dumitale, și am rugat-o, pentru fericirea ei, să fie prudentă, să aibă răbdare... Un an, doi ani... ce sînt ? Dacă mi-ar spune cineva : tu trebuie să duci o viață de mizerabil fără rușine, sclav în lanțuri, doi ani, cinci ani, și apoi, vei avea în schimb bogății, libertate ; nu aș face-o ? Și cine nu ar face-o ? Acesta nu este un sacrificiu ! Eu înțeleg prin sacrificiu, cînd nu mai ai nici o răsplată. Am făcut un sacrificiu eu, de exemplu, dîndu-mî fata unui bătrîn numai pentru bîncele ei : cînd, mai degrabă, dacă sîngele meu ar fi fost aur, mi-aș fi dat sîngele ca să o văd fericită și bogată. Și ea, ingrata... Destul : „Fata mea“, i-am spus, „cum poate să devină visul realitate, dacă nu faci așa ?...“. Înțelegi, *don Pepè*, ce a trebuit să-i spun ? Și dumneata vii să-mi spargi ouăle în coș, aducîndu-mi în casă pe nepotitul acela fără minte ?... Totuși... totuși... totuși, sfînte Dumnezeule, am făcut poate ceva mai rău. Da, domnule. După cîte am înțeles, fata mea nu te iartă acum nici pe dumneata, bănuind că cu am căzut de acord cu dumneata ca să o fac să se căsătorească cu bătrînul...

— Eu ? — exclamă *Pepè*, înroșindu-se pînă în albul ochilor. Și cum aș fi putut să o fac ?

— Te-am apărat ! — îl întrerupse îndată *don Marcantonio*, pentru a-l asigura. Te-am apărat, vorbind în general... Pentru că, numele dumitale, vei înțelege foarte bine, nu s-a pronunțat... Se pare că fără să știu am păcate mari pe conștiință, *don Pepè*, dacă Dumnezeu nu a binevoit să îmi facă hatîrul să scoată din comerțul lumii ăstoria marfa asta avariata de șaptezeci și doi de ani ! Apropos ; chiar ieri m-am întîlnit cu medicul care l-a îngrijit și l-a salvat : a ținut el s-o facă ! Și atunci nu m-am putut stăpîni să nu-i

spun : „Mi-ai făcut un dar extraordinar !“ Destul ; *don* Pepè, să ne înțelegem : am venit să-ți deschid ochii : bagă de seamă, cumnatul dumitale are de gînd să te ruineze. Îți repet, dă-i să înțeleagă, măcar în cîteva vorbe, pe scurt, despre ce e vorba. La urma urmelor, de ce mă pot acuza ? de a fi dorit fericirea fetei mele ? Nu este un delict : sînt chiar unul dintre cei mai buni părinți. Te salut, *don* Pepè, și te rog, ai grijă.

Alletto rămase în prada unei vii agitații și cu o ciudă împotriva Stellinei. Cum ! Deci nu-l mai iubea ? sau nu înțelegea că, revoltindu-se acum, strica totul ? Ura față de bătrînul său soț era într-adevăr mai puternică decît iubirea față de el ? Și dacă bănuiala unui acord între el și tatăl ei i-a schimbat iubirea în ură ? îndreptîndu-i și împotriva lui minia ? Ce să facă ?

Avea senzația că innebunește, între umilință și confuzie. Sê gîndea : — „Vrea să se libereze de soț ! Și cum, dacă tatăl ei nu o mai vrea în casă și eu nu pot face nimic pentru ea ? Deci se gîndește la un altul care i-ar putea reda libertatea ? Și eu ? Pot eu să o sfătuiesc să aibă răbdare ? Ar trebui să-și dea scama singură, dacă m-ar iubi cu adevărat... Deci nu mă mai iubește ?“

Și totuși pînă alaltăieri...

Un alt gînd îi trecu prin cap : că Mauro Salvo i-ar fi scris Stellinei vreo scrisoare, insinuîndu-i bănuiala acordului, pentru a se răzbuna. Era capabil, mișelul ! Da, da... dar ce acord ? „Eu“ se gîndea neliniștit, „eu trebuie să-i arăt că aceasta este o calomnie. Mă voi arăta împotriva lui Ravi, deschis. Îl voi ruga mult pe Ciro, insistînd să-mi obțină o slujbă, și atunci...“

Se hotărî să se ducă imediat la cumnatul lui ; dar un alt gînd îl reținu. În ziua aceea Mauro Salvo cu haita sa trebuia să fie în căutarea lui prin oraș, ca un vînător infuriat, în mijlocul dulăilor săi. Începu să studieze pe unde ar fi fost prudent să se ducă în casa lui Coppa, înșelînd vigilența rivalului.

XIX

STUDIA DE ZOR. CÎND, CU TOTUL pe neașteptate, văzu în fața sa pe Ciro în persoană : Ciro în casa lui !

La vederea acestuia *donna Bettina* a rămas ca fulgerată, nestînd ce să-i spună. *Ciro* a intrat fără nici măcar să o salute.

— Tu, aici ! — exclamă *Pepè*, uimit. Cine ți-a deschis ușa ?

— Mama ta, și a rămas încremenită, de parcă ar fi văzut un hoț, îi răspunse *Ciro*, intunecat.

— Nu... dar cum... — încercă *Pepè* să-și scuze mama.

— *Ciro* îl întrerupse.

— Ea este bătrînă și de aceea o înțeleg ; tu ești un prost, și de aceea te miri de venirea mea. Destul ! Nu te-ai îmbrăcat încă ? Ce aștepți ? Îmbracă-te, și să mergem.

— La doamna *Alcozèr* ? Nu ți se pare că e prea devreme ?

— Nu. Să mergem pentru treburi, nu pentru vizită. Îmbracă-te în fața mea : altfel ești în stare să o faci în două ore.

— Cinci minute, zise *Pepè*. Să mergem dincolo.

Intrară în dormitor și *Ciro*, la vederea celor două paturi identice, mormăi, tînd din cap.

— Eh, știu... — suspină *Pepè*. Dar dacă mama... Ai spus pentru treburi ? Nu am înțeles...

— Treburi, treburi ! — replică brusc *Ciro*. M-am gîndit toată noaptea și azi...

— La doamna *Alcozèr* ? — întrebă *Pepè*, timid, punîndu-și cămașa.

— Chiar la ea, nu. M-am gîndit la cazul ei. Este o infamie care trebuie reparată cu orice preț.

— Sigur. Dar... și cum ? scuză-mă...

— Îmbracă-te ! Nu pierde timp.

— Da, da... dar nu l-ai auzit pe tatăl ei, aseară ?

— Nu-mi pasă de tatăl ei, răspunse *Coppa*. Îl zdrobesc ca pe o broască riioasă. Cu legea.

— O fi, — admise *Pepè*. — Dar... scuză-mă, imi permiți ? Ai vrea poate să anulezi această căsătorie ?

— Asta e treaba mea ! Și, oricum, va depinde de ea, de doamnă.

— Bine, consimți din nou *Pepè*. Dar... și după aceea ?

— Treaba mea, iți repet ! Îmbracă-te !

Pepè fu orbit la un moment dat de o idee luminoasă. și-și privi bucuros cumnatul ; apoi continuă să se îmbrace în grabă, în dezordine, așa cum nu i se întîmplase nicio dată. „De ce nu ?” se gîndea. „E în stare și de asta ; e în

stare de toate, cu condiția să aibă o satisfacție, cu condiția să strivească, cum zice el, pe Ravi și pe Mauro Salvo. A început să mă apere ? Mă va apăra pînă la capăt. Nu e omul care să facă lucrurile pe jumătate ; ba chiar nu-i ajunge să triumfe, ci mai mult decît să triumfe. Oh, Doamne, Stellina ar putea fi a mea ! Și apoi... apoi pentru mine se va gîndi tot el..."

Drept răspuns la gîndul tacit al lui Pepè. Ciro zise :

— Tatăl ei nu o mai vrea în casa lui ? Nu contează ! Pentru moment, avem pe deșteapta de soră-mea, Rosaria, care este stareță la Sant'Anna, și va putea să o ia în colegiu, pînă se lămuresc lucrurile. Apoi vom vedea. Dacă vrea, poate sta chiar la mine.

— În casa ta ? — întrebă Pepè bucuros.

— Dragul meu, dacă nu-ți place, nu mai știu ce să fac.

— Dar nu ! Nu ! — se grăbi să nege Pepè. Cît despre mine, închipuie-ți !

— Atunci, pentru mama ta ?

— Nici măcar ! Vei vedea că mama, biata de ea, se va obișnui dacă totul decurge firesc.

— Cu atît mai bine ! — exclamă Coppa. Înțelegi și tu că eu am nevoie absolută de o femeie în casă ? Nu am reușit poate să te fac să te gîndești la asta. Îți repet, m-am gîndit toată noaptea... Îmi este absolut necesară o femeie în casă, care să vadă, dacă nu de altceva, de băieți. Eu nu pot să mă condamn să rămîn dascălul lor toată viața ; și așa sănătatea mea se resimte . trebuie să mă ocup apoi de profesiune. Așa, prind, dacă ea vrea, doi iepuri ; voi face o treabă bună și mă voi gîndi puțin și la mine

— Da, da, — aprobă Pepè, radiind de bucurie. Vei vedea, Ciro dragă, ce femeie ! ce bunătate !

— Tu ești de acord, deci ?

— Cum să nu ? Scuză-mă ! Dar aș mai vrea să te rog ceva, Ciro dragă, — riscă el să adăuge. Ai vrea ca tu, după aceea, să te gîndești puțin și la mine : un locșor — ca să nu rămîn pe umerii tăi de tot. Vezi, cu aș fi atunci chiar fericit !

— Voi avea grijă, voi avea grijă, nu te îndoi ! — răspunse Ciro, absent. Acum, să mergem.

De data asta găsiră în casa Alcozèr pe Mauro Salvo și pe Fifo Garofalo, numai ei doi, reprezentînd pe toți ceilalți, veniți, tocmai, înainte de ora obișnuită, sub pretextul că fac o vizită convalescentului. Astfel Stellina, la sosirea

lui Coppa și Pepè, a putut să se debaraseze de ei ducându-i în camera lui don Diego.

— Iată-ne singuri ! zise apoi, revenind, cu un zîmbet. Luați loc domnule avocat, și dumneata, don Pepè...

Se părea că *Ciro* își pierduse graiul : o privea pe *Stellina* care i se prezenta foarte diferită de aceea din ziua anterioară ; și ca și cînd propriile mîini îi provocau o mare încurcătură, nu știa ce să facă cu ele : din buzunarele pantalonilor și le trecu în acelea ale vestei, apoi în acelea ale hainei ; apoi, înclinîndu-se, bîlbîind un mulțumesc, și așezîndu-se, și le sprijini pe genunchi și începu să vorbească cu ochii în jos :

— Ascultați, doamnă : nu știu ce părere aveți despre mine, despre caracterul meu. Faima pe care mi-am făcut-o, credeți-mă, nu corespunde deloc adevăratei mele firi : pentru toți par un violent, pentru că nu admit despotismul nici al semenilor mei, nici al prejudecăților orașului, nici al obiceiurilor pe care ficcare om tinde să le manifeste ; nici un despotism, nici cel al lui Dumnezeu ; în consecință, par chiar ciudat, numai pentru că vreau să fiu liber, în mijlocul atîtor oameni care sînt sclavi ori lor înșiși ori altora, ca de exemplu, cumnatul meu Pepè.

— Eu ? — exclamă aceasta, aproape trezindu-se brusc, în timp ce urmărea cu toată atenția elaborata explicație, căreia nu-i vedea nici oportunitatea, nici scopul, deși admira felul de a vorbi al avocatului.

— Sclav al tău și al altora, reluă *Ciro* cu potolită, liniștită fermitate, în timp ce *Stellina* rîdea. Poți să fii sărac și liber în același timp. Nu gîndește astfel, sau se pare, tatăl doamnei. Dar fiecare înțelege în felul lui viața. În ceea ce mă privește, nu sînt un despot, fac numai ceea ce trebuie, și știu totdeauna ce fac. Aceasta pentru a vă spune că, impresionat puternic de scena de ieri și de cuvintele dumneavoastră, am reflectat îndelung, doamnă, și am analizat în toate felurile cazul dumneavoastră.

— Vă mulțumesc, spuse *Stellina*, înclinînd capul.

— Îmi veți mulțumi după aceea, reluă *Ciro*. Deocamdată vă afirm din nou ceea ce am avut onoarea să vă spun ieri : că dumneavoastră puteți, dacă doriți, să desfăceți căsătoria, la care ați fost constrînsă prin maltratare. Putem înainta probe : avem, dacă am înțeles bine, mulți martori ; dar, chiar dacă nu am avea pe nimeni, va fi destul, cred eu, să arătăm judecătorilor pe soțul dumneavoastră,

scuzați, mărturia fulminantă a violenței de care a abuzat. Ceea ce ați spus chiar dumneavoastră ieri seară și ceea ce mi-a spus Pepè, mă îndreptățește să vorbesc așa. În sfârșit, cu vă dau drept fapt sigur, fără nici o îndoială, în totul și pentru tot, la dispoziția dumneavoastră. Să nu vă descurajeze amenințările tatălui : am, dumneavoastră știți, o soră călugăriță, stareța Colegiului Sant' Anna ; bine, dumneavoastră ați putea merge la ea să stați un timp în acest colegiu ; apoi, odată terminat totul, să hotărâți ce aveți de făcut.

Pepè aproba cu capul, privind-o pe Stellina care asculta cu ochii spre podca, gânditoare.

— Natural, încheie Ciro, nu pot să aștept de la dumneavoastră un răspuns prompt : nu ar fi prudent. Mai gândiți-vă, și apoi, peste o lună, sau cine știe, cînd ați cîntărit pro și contra, îmi spuneți da sau nu. Dacă-mi permiteți, voi avea onoarea să frecventez casa dumneavoastră în compania lui Pepè al nostru ; sau dacă nu, un bilet, cu două cuvinte : „Domnule Coppa, da“, și eu voi trece imediat la acțiune. Ne-am înțeles ?

XX

ASTFEL CIRO ÎNCEPU SĂ FRECVEN-
teze casa lui Alcozèr în care veneau acum din nou frații Salvo și verii Garofalo. Dar după boală, don Diego nu mai era cel dinainte. Stările de tristețe ale bătrîneții, atenuate atîția ani prin zimbetele lui ambigue, dădeau acum un gust veninos fiecărui cuvînt în parte otrăvind aproape sufletul Stellinei, din zi în zi și ea mai tristă.

Intervenția lui Coppa răsturnase planul de apărare al bătrînului. Pepè-Alletto și Mauro Salvo trecuseră acum pe linia a doua în fața omului aceluia care se introdusese în casă pentru a asalta fățiș orice drept al său asupra soției, și care îl ținea în atîta supunere și într-o stare insuportabilă de umilință și aproape de rușine față de el însuși, niciodată încercată. Îl lipsea, în plus, cu totul, de scopul pe care și-l propusese în anii aceia tîrzii și pentru care își luase o altă soție : să se bucure de veselie alături în jurul său.

„Infernul anticipat ?“ se gîndea. „Nu nu, ce Dumnezeu !“

Nu reușea totuși să vadă sfârșitul acestei noi stări de lucruri, cum să se elibereze de această piedică, de acest zid de spini care-i apăruse la capătul căii sale lungi și înfloritoare.

Ciro, între timp, veghea, fără a lăsa să se vadă, asupra Stellinei ; o privea din cînd în cînd ; și în privirea aceea severă și plină de voință ea citea așteptarea răbdătoare, în ciuda necazului și a furiei care părea că i le provoacă prezența și flecărelile stupide ale acelor tineri. Și odată cu așteptarea, citea și protecția.

Protejat se simțea și Pepè, care, deși încă năucit, se întreba dacă trebuia să abandoneze cu totul sprijinul secret al lui Ravi, punct tot mai puțin sigur pentru a-și reîntări edificiul puțin zdruncinat al speranțelor lui. Dar trebuia oare să se lase în întregime la discreția cumnatului ?

„Ciro, uite... hm !... destul, să mai vedem...”

Ciro, cu caracterul și ieșirile sale necugetate, nu îi inspira într-adevăr multă încredere. „Numai că, se gîndea el, de cînd a pornit-o în această acțiune, s-a ținut dîrz. Și pare un altul : prudență, ținută demnă... puțin rigid, este adevărat, dar cine s-ar fi așteptat ? mereu respectuos, chiar afabil citeodată, mai ales cu Fifo Garofalo... Și constată chiar că se îngrijește mai mult de propria-i persoană : gulere înalte, costum nou... bravo Ciro !”

Totuși frații Salvo și verii Garofalo, care se încăpățîneau să frecventeze casa lui don Diego, nu vedeau lucrurile la fel. În cele din urmă prezența lui Coppa îi indispucea pe toți, impunîndu-le o circumspecție și o reținere care devenise de nesuportat după cîtva timp.

Stellina îl înțelegea, și din zi în zi devenea tot mai neliniștită, situîndu-se pe poziția pe care ea o simțea precară, neștiind cum o va rezolva pînă la sfîrșit. Și, însăși perplexitatea ei o ținea într-o continuă agitație. Apoi, această agitație era întreținută fără răgaz de predicile și sfaturile tatălui, de nervii din ce în ce mai aprinși ai soțului, care, neavînd curajul să se elibereze de toți plicticoșii accia, pretindea să-i îndepărteze ea din jurul lui, persecutînd-o ; și, în sfîrșit, de teama că într-o zi sau în alta va izbucni o ceartă sau ceva și mai grav între Coppa și Mauro Salvo, care își pregătea întunecat și taciturn ranchiuna.

În aceste stări de spirit, după o altă scenă, mai dezgustătoare decît cea dintîi, cu tatăl și cu soțul ei, îl anunță într-o seară pe Coppa că ea era gata să se refugieze în

Colegiul Sant Anna, la sora lui, chiar pentru totdeauna, numai să termine odată cu viața aceea de infern ; și că el să se gîndască să o elibereze de soț, dacă era posibil.

XXI

TREI ZILE DUPĂ ACEEA, DON Diego Alcozèr se prezintă în casa lui Ravi exclamînd cu brațele în aer :

— A fugit ! a fugit !

— Cine ? Fata mea ? Soția dumitale ?

— *Quondam, quondam* *... eh eh ! — corectă don Diego, însoțind zîmbetul său straniu cu un semn de protest cu mîna. *Quondam*, dacă permiți... A fugit. Foarte mulțumit !

Marcantonio Ravi se lăsă să cadă pe un scaun, ca trăznit.

— A fugit... cu cine ?

— Poate știi dumneata. — răspunse vesel don Diego, ridicînd din umeri. Ori singură ori cu cineva, e tot una. Am aici... cum se numește ?... hirtia... hirtia de la Tribunal...

— Am ajuns la asta ? — exclamă Ravi, ridicîndu-se în picioare. Coppa, el, asasinul acela ! Mi-a ruinat fata.. Și dumneata, imbecil bătrîn, ai lăsat-o să-și scape ?

— Dragul meu, i-aș fi deschis eu ușa, numai să mă lase în pace !

— Rosa, Rosa ! — chemă don Marcantonio

Donna Rosa apăru în ușă, calmă, ca de obicei.

— Ce e ? .

— Ce e ? . privește. aici, pe gînerile tău .

— *Ex, ex...*

— A fugit, Rosa ! A fugit !

— Stellina ?

— Acoperă-ți fața, nevastă ! Trebuia să ne așteptăm ca pătăl nostru să albească, pentru ca fata noastră să ni-l mînjească cu noroi !

— Nu înțeleg nimic — zise, năucită, *donna Rosa*.

— Îi explic eu, intervine atunci don Diego Azi-dimineață. . Oh, dar încet Marcanto !

* Fostă

— Oh, Doamne ! oh Doamne ! — țipă *donna Rosa*, alergînd să-l liniștească pe soțul ei care dînd din picioare și plîngînd ca un copil își dădea cu pumnii în cap furios.

— Lăsați-mă ! Lăsați-mă ! Dezonoarea e prea mult ! Asta e răsplata ! Ah, fiică nerecunoscătoare ! În Tribunal... în Tribunal...

— Calmează-te, Marcantonio, calmează-te ! Nu s-a sfîrșit lumea, îl încurajă *don Diego*. Desfacere de căsătorie... Ea cu o mină, eu cu o sută. Sînt dispus la toate...

— Și dumneata ? — urlă Marcantonio, apucîndu-l de brațe pe *don Diego* și scuturîndu-l cu putere. Ai avea curajul și dumneata să mă tîrăști în Tribunal ? Dumneata !

— Iartă-mă, dar — ... — se bilbii *don Diego*, aproape ascunzîndu-și capul între umeri, tremurînd de frică sub ochii innebuniți ai lui Ravi. Iartă-mă, dar dacă ea o vrea...

— Ce vrea ? — urlă *don Marcantonio*, fără să-l lase. Ea nu poate să vrea nimic ! Spune-mi unde s-a dus ! Iute !

— Nu știu...

— Vrei să mă duc atunci să-l jupoi pe Coppia ?

— Jupoaie pe cine vrei, dar lasă-mă ! Eu nu mă amestec... Oh, asta-i bună ! Te înfurii pe mine ?

— Mă înfurii pe toți ! Așteaptă, *don Diego*... Nu se poate sfîrși așa... Să vedem cu bîncle... o desfacere în regulă... fără a tîrî în noroi, te rog, numele meu onorat...

— Desfacere în regulă ? — zise timid, ezitînd, *don Diego*. Dar eu... tu știi... cum aș putea rămîne singur, eu ?

— Ai vrea să-ți iei o altă nevastă ? — tună Marcantonio, apucîndu-l din nou de braț. Răspunde !

— Nu știu... — se mai bilbii *don Diego*, prins la strîmtoare. — Dar... dacă fata ta...

— Ți-o aduc eu acasă imediat ! Așteaptă. Mă duc să găsesc pe asasinul acela !

— Marcantonio, te rog ! — îl rugă soția.

— Tu să taci ! — îi strigă Ravi. Mă duc înarmat cu dreptul meu de om onorabil și de părinte : imi apăr onoarea și fiica !

— Marcantonio ! Marcantonio ! strigă, scărpinîndu-și fruntea, *donna Rosa*, din vîrfurile scării.

INDEMNÎNDU-SE PE DRUM CU fraze care vibrau de furie, Marcantonio Ravi alergă grăbit acasă la Coppa. Cînd ajunse în fața porții, nu mai putea respira.

Veni să-i deschidă Pepè Alletto.

— Dumneata aici ? — îi strigă *don* Marcantonio. Ingratule ! și dumneata !

A fost întrerupt de o înfricoșătoare lovitură de cravașă pe masa din biroul alăturat, și puțin după aceea Coppa apăru în sală urlînd .

— Cine e acolo ? Cine își permite ?

— Iertare, ilustre domnule avocat ! — apucă să mai spună Ravi, scoțîndu-și pălăria.

— Afară ! afară ! — se răsti Coppa, indicîndu-i ușa cu cravașa. Ieși repede de aici !

— Dar, nu, domnule : eu am venit... iertare.. *Don* Pepè, vorbește dumneata pentru mine...

— Dă-l repede afară ! — porunci *Ciro* cumnatului.

— Mă miră... dumneata, *don* Pepè ? — se rugă, rănit, Ravi. Iertare, domnule avocat... Dacă mă lăsați să vorbesc, vă vorbesc și în genunchi.

Și spunînd acestea, *don* Marcantonio dădu semn că se lasă în genunchi dar în clipa aceea în pragul biroului se prezentă *donna* Carmela Mëndola, vecina înverșunată, care, cu degetul îndreptat către Ravi, începu să strige :

— El, el, da, domnule ! și-a bătut fiica, da, domnule : o spun în fața oamenilor și în fața lui Dumnezeu ! Nu mi-e teamă ! El ! El !

— Dumneata să taci ! — îi porunci furibund Coppa. Și dumneata — adăugă apucîndu-l de braț pe Ravi, — afară ! Nu vreau scene în casa mea !

Don Marcantonio se învîncea de furie și amenință cu ochii tulburi și cu vocea tremurătoare :

— Dar, în fine...

Coppa îl îmbrînci :

— Afară !

— Eu sînt un bătrîn ! — exclamă Ravi, trecîndu-și brîn pâr mîna ridicată amenințător.

— *Ciro*... — rugă cu voce șoptită Pepè, milos.

Dar Coppa reluă cu violență :

— Afară ! Adu-ți aminte dumneata însuși că ești bătrîn, înainte ca alții, din cauza imprudenței dumitale, să uite de asta !

— Imprudență ?... — zise Ravi. Dar eu vin...

— Motivele dumitale le vei spune judecătorilor ; deocamdată, afară !

După ieșirea lui Ravi, doamna Mëndola vru să-l laude pe avocat pentru felul demn cu care l-a primit pe acela.

— Da' deloc ! — negă Ciro. Am acționat rău de tot. Dar din cauza lui : nu trebuia să vină.

— Părinte denaturat ! — insistă doamna Mëndola.

— Deloc ! — negă din nou, mai cu foc, Ciro, ieșindu-și din fire. El a crezut și crede că acționează așa pentru binele fetei lui. Dar asta nu înseamnă că nu a comis o crimă... Pepè, nu te uita în gura mea cu fața asta de neghiob : mă înnebunești, ți-am mai spus. Să ne întoarcem la lucru. Șezi și scrie !

Pepè devenise secretarul și curierul lui Ciro. Fericierea lui, în zilele acelea, era tulburată numai de conster-narea constantă, ba chiar de teama de a nu-l mulțumi în totul și pentru totul pe cumnatul care îl conducea cu bagheta, și pentru care el simțea acum o recunoștință nelimitată, știind totuși că el nu se amesteca atât de înverșunat în situația aceea pentru el, ci din spirit de autoritate și justiție. Îl admira și, zîmbind în sine și frecîndu-și mîinile de bucurie, repeta fraza preferată de Coppa :

— Despotisme, nici Dumnezeu !

Dar iată, pînă una-alta, îl furau gîndurile. „La lucru ! la lucru !“ Nu trebuia să se gîndească la nimic pînă cînd confruntările nu se vor fi terminat și pînă în ziua în care Stellina va fi a sa... acolo, acolo, chiar în casa aceea, chiar acolo... Și Pepè, într-o pornire de iubire, își strîngea și își săruta mîinile de parcă ar fi fost ale Stellingei.

Trecu pe la toate casele din cartierul lui Ravi pentru a culege mărturii în sprijinul procesului pe care Ciro îl pregătea intens. Cînd, în sfîrșit, fusese schițată cea mai mare parte a materialului, Coppa vru ca el să se ducă și la don Diego ca să-l invite la o discuție.

— Foarte onorat de invitație, zise don Diego lui Pepè. Uite acum sînt gata. Sînt de partea voastră.

Ciro îl primi cu multă politețe ; și don Diego, încîntat de primirea aceea, vru să scutească imediat pe gazdă de unele întrebări delicate, intrînd el, cel dintîi, în temă.

— Dumneavoastră domnilor sinteți tineri, spre deosebire de mine — spuse el, adresându-se chiar și lui Alletto — și de aceea ați putea aștepta. Dar eu sint bătrîn și sint constrîns să ies din această treabă încurcată cît mai repede cu putință. *Quonam pacto?* * Sint dispus la toate, domnule avocat. Îmi poți sugera dumneata.

Ciro îl privea atent, lung, surprins și neîncrezător. Apoi, pentru a-l încerca pe loc, îi spuse :

— Dar... iată... ar trebui să facem pur și simplu... dacă dumneata ai avea bunătața să... o... o...

— O mică declarație ?.. — sugeră Alcozer ?, însoțind cuvîntul cu zîmbetul rece pe care Pepè îl cunoștea bine. Și adăugă : O cerere. Va fi discutat cu ușile închise procesul ?

— Sigur, răspunse 'Ciro. Dacă dumneata dorești... Ar fi, în fond, dacă ținem seama de vîrstă, la care ai avut norocul să ajungi, ar fi un ușor sacrificiu de vanitate.

— Nu am așa ceva... — îl întrerupse spiritual bătrînul. Aș fi ridicol la anii mei. Totuși, dacă acest sacrificiu despre care dumneata zici că ar putea, într-o măsură, să-mi dăuneze pentru mai tîrziu... pentru cele cîteva zile care îmi mai rămîn din această stupidă comedie de marionete numită viață... iată, dacă ar fi eventual un alt remediu...

— Acesta, — observă Coppa, admirînd filosofica subtilitate cu care Alcozer trata chestiunea, și văzîndu-l înclinat să cedeze. Acesta ar fi mijlocul cel mai sigur, cel mai iute.

— Ei bine — reluă don Diego, dînd din umeri, și zîbind — cu condiția să terminăm odată...

Astfel, neaducînd el, care era partea cea mai interesată, nici un argument contrar, neînțelegerea, prin insistențele, recomandările și interesul lui 'Ciro, a ajuns repede în Tribunal, și a fost discutată cu ușile închise.

O mulțime de pierde-vară aștepta nerăbdătoare sentința. Pepè Alletto a fost cuprins de febră și tremura, fără o clipă de liniște, în spatele ușii închise, deși ușierul de pază îl încuraja din cînd în cînd cu suflet .

— Ascultați-mă pe mine că mă pricep : proces cîștigat !

Ușa se deschise în sfîrșit. 'Ciro, radiînd, anunță victoria. Au izbucnit aplauze și strigăte. Bătea din miini și

* Cu ce preț ?

ridea chiar *don Diego Alcozër*. Dar *don Marcantonio* ieşi din sala Tribunalului dînd din cap, chel cum era, cu dinţii strînşi, în timp ce lacrimi abundente îi şiroiau pe faţa congestionată :

— Fata mea ! fata mea ! Mi-au ucis fata !

Pepè a vrut să-şi îmbrăţişeze cumnatul ; dar acesta, în beţia triumfului, excitat de aplauze, îl respinse cu un gest furios.

Preşedintele Tribunalului, cu clopoşelul, invită pe cei prezenţi să părăsească sala ; dar, pe stradă, mulţimea crescîndă, continua să bată din miini, şi *Ciro* rosti :

— Eroi erau strămoşii, o domnilor, care pentru a-şi atrage o divinitate pentru faptele glorioase ale patriei, îşi sacrificau fiicele ! Dar ce să spunem despre un părinte căre, pentru scopuri murdare, îşi sacrifică propria fiică zeului *Mammone* ?

— *Mammone ! Mammone ! Jos Mammone !* — strigă mulţimea, în risete şi aplauze.

Şi în ziua aceea *Raví* fu numit de tot oraşul *Marcantonio Mammone* *.

XXIII

PEPÈ ALLETTO ŞI-A EXPLICAT angajamentul lui *Ciro* de a duce la bun sfîrşit toată acţiunea, ca un efect al excesivului său zel. Cînd totuşi l-a văzut preocupat să golască din casă mobilele vechi pentru a-şi cumpăra altele noi, a început într-adevăr să intre la bănuieli.

„Posibil să facă toate astea pentru mine ?” Deocamdată nu îndrăznca să-l roage nimic. După victorie, *Ciro*, în loc să se arate fericit, devenea din ce în ce mai întunecat.

— Pepè, îi spuse într-o dimineaţă, trăgîndu-l de haină, deoparte, cu ochii sumbri. Trebuie să-mi spui adevărul : promite-mi mai întîi, totuşi, că mi-o vei spune. Dacă minţi, vai de tine : nu-ţi spun altceva.

Pepè, mulţumit în fond că s-a ajuns la o explicaţie, deşi maniera îl cam neliniştea, promisc.

/ * Cuvînt de derivaţie biblică (lat. *mommenas*) care indică bogăţia divinizată şi adorată ; în extensie *demon*.

— Nu mai știu de câte zile — reluă **Ciro**, mi-am pierdut calmul. Îmi amintesc că tu mi-ai spus odată că **Mauro Salvo**, bufonul ăla, îi făcea curte **Stellinei**. E adevărat ?

— E adevărat : dar nu i s-a răspuns ! — răspunse **Pepè**, căutînd cu un zîmbet să descrețească fruntea lui **Ciro**.

— Jură ! — exclamă acesta.

— Ce vrei să jur ? — zise **Pepè**. Știu bine asta, și basta.

— Știi bine că **Stellina** nu a răspuns niciodată, chiar deloc, la atențiile lui **Salvo** ?

— Da ! Da !

— Jură !

— Ei bine, jur !

Ciro începuse să se plimbe prin birou, cu bărbia în jos și miinile în buzunar ; nesatisfăcut, posomorît.

— La ce te gîndești ?... — reluă **Pepè**. Te neliniștești fără motiv... de un lucru care, dacă vrei jur din nou, nu are nici o bază... Și cred că eu pot ști bine acest lucru.

— Tu nu știi nimic ! — îi strigă **Ciro**, oprindu-se să-l fulgere cu ochii.

Pepè se strînse între umeri.

— Cum vrei tu... Eu eram acolo...

— Ah, erai acolo, — izbucni **Ciro**, cu chipul aprins de minie. Erai acolo, o spui deschis... și cu tine toți ceilalți bufoni ! Acea era deci casa tuturor... Și **Stellina** acolo, în mijlocul vostru, în timp ce bătrînul dormea...

— Eram acolo toți, e adevărat, — admise **Pepè**, — dar nu se petrecea nimic rău... Tu ești gelos și nu poți înțelege... Se glumea nevinovat, și...

— Nevinovăția, imbecilule, naște copii ! — îl întrerupse **Ciro**, furibund. Ceva, fără îndoială, trebuie să fie la mijloc ; cum îți explici altfel că eu a trebuit să lupt pînă azi pentru a-o face să renunțe la căsătorie ? Cum îți explici ?...

— Mi-o explic, — zise **Pepè**, căutîndu-și cuvintele, — mi-o explic... socotind că biata de ea... a suferit atîta... Dar eu, pentru a-ți spune adevărul, nu m-aș fi așteptat... Ah, nu mai voia să știe de asta ?

— Voia să se călugărească, răspunse **Ciro**, negru.

— Dar acum ai făcut-o să renunțe ?

— S-a convins că trebuie să renunțe, cu ajutorul soră-mi. Dar și tu, spune, și tu, cu chipul ăsta de nerod, — reluă Ciro, oprindu-se la mijlocul mesei de scris, și fixându-l cu degetul arătător pe Pepè de parcă ar fi avut în mână o armă, — și tu, spune adevărul, ai încercat să-i faci curte...

Pepè îl privi buimăcit.

— Cum ?... Eu ? Nu înțeleg...

— Oh, cu mine, știi, nu poți face pe prostul ! — îi zise Ciro, disprețuitor. Și tu, și tu, ca toți ceilalți imbecili... Basta. Acum trebuie să-mi înfrumusețez repede casa. Mobilele de sus trebuie să le transport pe toate la țară. Înainte de a veni cealaltă din Palermo. Apoi tu vei veni cu mine la Primărie. Îmi vei fi martor.

— Eu ție ?... Dar cum ?.. Reuși cu greu să bilbiie Pepè. Eu martorul tău ?

— Nu vrei ?..

— Cum să nu . deci... pe cine ici ?

Simți că i se clatină pământul sub picioare; își duse mâinile la temple aproape temându-se să nu-i pleznească și închise ochii pentru a-și reține două lacrimi care alunecaseră prelingându-i-se pe obraji slăbiți.

— Nimic... nimic... — reluă apoi, aproape ca pentru sine, cu glasul întrerupt și buzele tremurînde. Ai dreptate... Ce prost !. Ce imbecil !.. Cum am putut să cred ? Cum am putut să cred că tu ?..

— Ai înnebunit ? Ce-ți iese din gură ? — îi strigă Ciro. Vorbește ! Ce-ai avut în cap ?

— Lasă-mă în pace, Ciro ! — zise Pepè, exasperat, fără a-și mai putea stăvilii lacrimile.

— Ah, tu credeai. — urlă Ciro atunci, — credeai poate că o vei lua tu în căsătorie ? Erați de acord ? Vorbește, odată. sau te sugrum...

— Îți repet. lasă-mă în pace ! — îi strigă Pepè, cuprins de curajul disperării, zbatîndu-se să se elibereze. Nu-ți ajunge că-ți spun că am fost un nebun, sau un imbecil ? Da. da. am putut să cred în mod stupid că tot ce ai făcut, era pentru mine.. Acum de ajuns, de ajuns... Ia-o tu ! Ce mai vrei de la mine ? Nu ți-a spus că te vrea ?

— Dar eu vreau să știu . — tună Coppa. repezindu-se spre cumnat.

Pepè se feri : apoi i se aşeză în faţă cu o îndrăzneală neobişnuită.

— Poate vrei să spui că nu ştiai ? Că n-a lipsit mult să mă las omorît pentru ea ? Nu ştiai că o iubesc de atîta ani ?

— Şi ea ? — fremăta Ciro, cu ochi sălbateci.

— Nu ți-a spus că da ? — repetă Alletto. Ce mai vrei să afli ?

— Dar între tine şi ea, — zise Ciro, — spune-mi adevărul, ori nu mai răspund de mine ! între tine şi ea . vorbeşte !

— Ce vrei să-ţi spun ? — gemu Pepè în braţele lui Coppa. Lasă-mă... mă doare .

— Spune-mi adevărul . între tine şi ea, ce-a fost ? Vreau să ştiu

— O simplă promisiune . — răspunse Pepè. Aşteptam ca Dumnezeu să-l ia la el pe bătrîn .

— Şi după aceea...

— Apoi ai venit tu... Ea ți-a spus da... Acum totul s-a sfîrşit. Eu nu ştiu nimic, nu pot să fac nimic... deci lasă-mă să plec... Totul s-a sfîrşit...

Îşi luă din cuier pălăria, o şterse de praf de mai multe ori cu manşeta, şi ieşi, ca păucit.

Ciro rămase cu pumnii strînşi pe obraji. ochii de fiară, apoi începu să se plimbe în sus şi în jos prin cameră.

XXIV

A DOUA ZI DUPĂ NUNTA LUI Coppa cu Stellina, don Diego Alcozèr îl văzu pe stradă pe Pepè Alletto şi îl chemă la el. În timp ce tinărul, întunecat la chip şi cu un aer pierdut se apropia, întinse o mînă, îşi sprijini degetul mare de virful nasului agitînd în aer celelalte patru degete tremurînde .

— Te-a dus de nas don Pepè ! Dă-o încolo de grabă !

— Lasă-mă în pace, bătrîn caraghios ! — răspunse infuriat Pepè, scuturîndu-se cu un dispreţ total.

Dar don Diego îl ţinu de braţ.

— Ei, hai, nu fii furios : vino puțin... Eu, dumneata și ex-socrul nostru trebuie să ne consolăm reciproc. Vino pe la mine : Marcantonio va veni mai târziu ; și chiar în seara asta, dacă vrei, vom face o partidă de cărți de toată frumusețea... Ne vom ține de urît.

Pepè închis în durerea lui funebră se lăsă dus de don Diego care, clătinându-se pe picioarele lui slabe la fiecare pas, zimbea disprețuitor în nasul lui Pepè și se întorcea din cînd în cînd să-l privească picziș pe aspirantul său moștenitor învins.

— Iartă-mă dacă rid, don Pepè ! În viață ai de ce rîde și ai de ce plînge. Dar eu sînt bătrîn și nu mai am vreme să fac ambele lucruri. Prefer să rid. Dealtfel plîngi dumneata pentru mișc... Bictul don Pepè, să nu crezi totuși că nu-mi pare tare rău de dumneata ! Ca să te scutesc de alte gînduri, lasă-mă să-ți declar că știam tot, știam că aspirai la mina Stellinei după moartea mea, și că don Marcantonio era dîe acord. De aceea am spus ex-socrul nostru. Ei bine, ce-i rău în asta ? Te asigur că eram chiar mulțumit, și știi de ce ? Lăsînd deoparte meritele dumitale, știu că atunci cînd dorești mult moartea cuiva, acesta nu moare niciodată. Și îmi erai drag, întocmai ca un talisman. Acum, însă, ce-ți mai pasă dacă eu trăiesc sau mor ? În timp ce atunci... îți amîntești ? Fii sincer, m-ai dus înadins pînă acolo, la Temple, pe potopul ăla... Doamne, cînd te gîndești, don Pepè, că erai gata să-ți atingi scopul... Ce furios trebuie să fii la gîndul ăsta ! O pneumonie de toată frumusețea... Domnul te-a făcut să guști moartea mea, ca apoi să ți-o ia parcă din gură, ca pe o bucată de pîine, bictul don Pepè ! Și acum...

Alletto se opri în fața porții lui don Diego.

— Dacă mai continui să spui asemenea prostii, te las.

— Nu, nu, vino, dragă don Pepè, — îi răspunse Alcozèr, luîndu-l din nou de mină. Urcă ! Regret că nu vei mai găsi aici pe viitoarea dumitale soție. Glumesc... Nu ne aude nimeni...

Intrînd în casă, don Diego îl însoți pe Pepè prin toate camerele, ghicind și aproape gustînd plăcerea amară pe care presupunea că i-o provoacă vederca acelor locuri unde stătuse Stellina. Se opri în sufragerie și arătînd un loc de la masă, spuse ca pentru sine :

— Locul ei era acolo... Apoi, acolo, la fereastră citea romane, pe care i le împrumuta Fîfo Garofalo...

În dormitor nu-i arată nimic ; dar, dezbrăcîndu-se pentru a îmbrăca haina de casă, văzînd că Pepè privea patul prin perdeaua alcovului, respiră puternic, apoi se prefăcu că scoate un suspin, adînc și îl bătui cu o mîină pe umăr :

— Ei, dragă don Pepè, poimiine împlinesc șaptezeci și trei de ani, eh, eh... Dacă ai fi avut puțină răbdare... Destul, nu vreau să te mîhnesc... Uite, sună cineva la ușa : poate o fi Marcantonio.

Ravi nu se aștepta să-l găsească pe Alletto în casa lui don Diego. La vederea lui, se schimbă la față și strigă :

— Lăsați-mă să plec !

Don Diego îl ținu de haină.

— Lăsați-mă să plec ! — repetă mai tare don Marcantonio. Nu pot să-l văd în fața ochilor !

— Ei, hai, de ce ? De ce ? — îi zise Alcozèr fără să-i dea drumul. Vino... Să ne împăcăm.

— El, el mi-a distrus fata ! — insistă don Marcantonio. Și don Diego îmbunîndu-l :

— Ba nu, de ce ? *Factum infectum* *... cu tot ce urmează. E mai nefericit decît tine, bietul băiat... Hai, hai dați-vă mîna.

— Pentru nimic în lume ! — protestă celălalt.

— Ei hai, Marcanto' ! Dă-mi mîna ; don Pepè, dă-mi-o pe a dumitale. Așa ! V-ați împăcat. Vina lui don Pepè a fost una singură, cum ziceam adinecaori ! Graba ! Vină scuzabilă la un tînăr...

— Nu, domnul meu ! — negă Ravi. Vina lui e că a adus aici pe excoful acela pe care nu-l voi recunoaște niciodată drept ginerele meu, și pe care nici nu vreau să-l numesc. Fata mea, acum, pentru mine, e ca și cum ar fi murit ! N-am s-o mai văd niciodată... Și mi-ai omorît-o dumneata, don Pepè ! Lasă-mă... lasă-mă să plîng. Dumneata mi-ai omorît-o ! Nu ți-am spus că acela va fi ruina dumitale și ruina fetei mele ?

— Iartă-mă, zise Pepè, tulburat de plînsul lui Ravi și emoționat. N-am fost oare și eu înșelat și trădat, mai rău decît dumneata ? Admițînd că eu l-am împins să vină

* Faptă nefăcută (neîmplinită).

aici, ceea ce nu este adevărat, aş fi făcut-o dacă aş fi putut bănuî sau presupune ?...

— Domnii mei, — îi întrerupse *don Diego*, — vreţi să ascultaţi părerea unui bătrîn ? Să nu ne mai gîndim ! Este cel mai bun lucru : regretele sînt acum inutile... Să aprindem lumina şi să facem un joc de cărţi straşnic...

XXV

ÎN FIECARE SEARĂ CEI TREI ÎNVINŞI se reuneau acolo, în casa lui *don Diego*, pentru partidă. Adesea discuţia aluneca spre *Coppa*, pe care *Ravi*, adresîndu-se lui *Pepè*, îl numea *cumnatul dumitale*.

— Cumnatul meu, pe dracu ! — răspundea *Pepè*. Biata soră-mea a murit, şi el a omorît-o... Aşadar, numeşte-l acum ginerele dumitale.

— Ginere, dacă l-aş fi recunoscut, îi răspundea înţepat *don Marcantonio*. În timp ce dumneata, în chip de cumnat, da ; şi ar trebui să ai încă remuşcări, ca şi cum ai fi comis un fratricid.

Don Diego intervenea atunci ca să-i împace, dar în sinca lui se bucura de scenele acelea.

— Să nu exagerăm, domnii mei, nu vă aprindeţi .. De ce să discutăm tot despre asta, dacă ştiţi că vă arde sufletul ? Hai hai .. să reluăm partida ! Să nu facem precum cocoşii în cotet care se ciugulesc unul pe altul, în loc să se consoleze unul pe altul. Am fost trădaţi toţi trei. Fapta s-a comis, să nu mai vorbim de asta. Să nu judecăm după noi un om de treabă.

— Un asasin ! — sărea atunci *Ravi*, bătînd cu pumnul în masă.

— Ei, ci, ă-a omorît fata ?

— Da, domnule, mi-a omorît fata !

— Ciţi ă-au omorît oare fata ? Mai înainte spuneai că *don Pepè*...

— Da, el ! — se aprindea din nou *don Marcantonio*. El, fără să vrea, cu mîinile cumnatului său...

— Ginererele dumitale, corecta *Pepè*.

— Iar ?

Și *don Diego* se grăbea să arunce o carte pe masă :

— Eu am început și plusez tare !

Jucau numai pe câțiva bani iai ceea ce câștigau puneau deoparte pentru ca apoi să ia prinzul împreună, neacceptînd cu nici un chip repetatele invitații ale lui *don Diego*, care ar fi vrut să-i invite în fiecare zi la masă, pentru a nu rămîne singur.

— Nu accept. Iartă-mă, *don Diego* : nu pentru dumneata, ci pentru lume. Toți mă numesc Mammone : nu prea știu ce vor să zică, dar ce naiba. dumneata o poți spune tare tuturor calomniatorilor : (i-am cerut un ban, un mizerabil de ban cu împrumut ?

— Lasă-i să vorbească ! — îi răspundea *don Diego*.

— Nu, domnul meu. Să jucăm și apoi pe banii câștigați să mîncăm ceva. Masa o voi plăti eu, pentru că, cel puțin pînă acum, pierd mai mult decît voi doi. Cu această condiție, da.

Pepè nu avea motivele lui *don Marcantonio* ca să nu accepte invitația lui *Alcozèr*. și rămînea adesea nu numai să cîneze cu el, dar să și doarmă acolo, noaptea, în același pat în care dormise *Stellina*. Numai pentru ideea aceasta venea atît de des, pentru voluptatea, adică amărăciunea, nefericită pe care i-o procurau amintirea și imaginea ei, în casa aceea.

În fiecare seară, după plecarea lui *Ravi*, el și *don Diego*, înainte de a se culca, se întrețineau o bucată de timp pe balconul care dădea spre cîmpie și mai departe spre mare. Se zărea de acolo, departe, casa de la țară a lui *Coppa* : și *Pepè*, cu capul sprijinit de balustrada de fier a balconului, fixa ochii asupra luminii care se vedea acolo, în întunericul cîmpiei. Acolo, unde ardea lumina aceea, era *Stellina* ! Aproape că o vedea, o urmărea prin camerele căsuței aceleia bine cunoscută de el, în care sora lui suferise atîta, și se întreba : — „Ce o fi făcînd în clipa asta ? La ce se gîndește ? Ce spune ?“ — Și se chinuia, înghițindu-și lacrimile jăcute care îi scaldau ochii îndreptați într-acolo, spre lumina aceea îndepărtată.

Se lăsa atît de mult în prada acelei viziuni, încît uneori, fără ca să-și dea seama, capul îi aluneca încet-încet pe marginea balconului și adormea.

— *Don* Pepè, dormi ? — îl întreba atunci Alcozer.

Și Pepè îi răspundea negînd, cu capul, ca să nu-și dezvăluie plînsul prin glas.

— Dacă vrei să mergi la culcare, eu sînt gata, repeta *don* Diego.

Pepè îi făcea semn cu mîna să mai aștepte puțin. Ah, era sigur, era sigur că Stellina, ca și el, fusese înșelată, trădată. Nu știa el oare, chiar din gura lui *Ciro*, că ea ar fi preferat să rămînă în minăstire, decît să consimtă la trădarea nebanuită a nunții ? Apoi acceptase sau, mai bine zis, fusese nevoită să-și plece capul, înțelegînd că acela care o iubea mult nu ar fi putut-o salva, și că părintele ei nu ar mai fi vrut să o primească în casa lui, și că acolo în minăstire, în fine, sub ochii sorii lui *Coppa*, nu se gîndea deloc să rămînă.

Și iată că acum ea era acolo, în puterea aceluia stăpîn care i-a smuls-o din brațe... smulsă, da, cu forța, așa cum forța desigur o constrîngea să cedeze cu trupul (ah, nu cu sufletul, nu !) poftelor iubirii lui... Biata Stellina ! El trebuia să o plîngă și lui trebuia să-i fie milă de ea...

Se frămînta astfel, din zi în zi mai mult, nutrîndu-se din amărăciunea pe care i-o provoca propria sa deprimare, profunda sa melancolic, convingerea că nu poate întreprinde nimic. Slăbise și devenise palid, ca și cum ar fi ieșit de curînd dintr-o boală gravă, mortală. Ah, dacă nu ar fi avut-o pe bătrîna lui mamă... dacă nu s-ar fi temut că-i curmă și ei viața...

În unele seri, *don* Diego îl necăjea, vorbindu-i de îngrozitoarele lui viziuni, de spiritele care îl obsedau în timpul nopților de insomnie.

— Știu, cine nu le-a văzut nu poate crede... Cine le-a văzut, însă, dragă domnule Pepè, nu vorbește despre ele, de teamă ca noaptea să nu fie bătut de ele. Pentru că, știi ? te bat. Eu, ca să-ți spun adevărat, pînă acum nu le-am simțit puterea mîinilor ; dar cîte alte surprize neplăcute ! Mi-au tras pătura de pe mine, au răsturnat scaunele din cameră, mi-au stins lampa de noapte... Și le-am văzut cu ochii ăștia, fîi jur ; printre perdelele alcoolului, de exemplu, în unele nopți, apărînd cu un cap cu

părul roșu creț și cu o limbă cit toate zilele... Cind mi-a murit... așteaptă... a doua sau a treia ?... da, Lizza. a doua soție... după câteva zile, spiritul ei se învîrtea prin casă. O auzeam în fiecare noapte făcîndu-și de lucru prin cameră, ca o adevărată gospodină cum a fost în viață. fie-ți tărîna ușoară, trebuie să recunosc... Și într-o noapte i-am văzut capul apărîndu-i pe ușă și privindu-mă în pat : zîmbea și îmi făcea semn cu mîna, ca și cum ar fi vrut să-mi spună : „Bucură-te de căldurica patului ; de casă am eu grijă“. — Într-altă noapte, am auzit în sufragerie un infern. Ce se întîmplase ? Nimic ! Cealaltă soție, prima, Angelina, venise și ea. și se certau între ele. Le-am auzit, îți spun, cu urechile astca : una îi spunea alteia, că stăpîna era ea... Deodată, *brum!* Nu știu cîte farfurii pe jos... Auzind zgomotul, sar din pat, mă duc — închipuie-ți cu cîtă frică ! — în sufragerie. cioburile erau acolo. pe podea... ce mai zici de asta ?

— Vreo pisică...

— Ce pisică, *don* Pepè ! Nu am avut niciodată pisici în casa mea !

— Atunci, șoareci...

— Ei da, sau cutremur ! Trebuie să le dai un nume sau altul. Dumneata îi numești șoareci, pentru că nu crezi. Și zici că sînt totuși șoareci, cînd, de exemplu, auzi pașii lor în camera cealaltă, cînd grăbiți și ușori, tic-tic-tic, și cînd ca ai unci persoane care se plimbă. așa.. ? Sînt tot pisici sau șoareci. cînd te auzi chemat cu numele cele mai urîte de patru glasuri diferite, cum îmi se întîmplă mie, care nu pot să stau singur noaptea, pentru că altfel îmi apar toate cele patru soții să mă chinuie, să mă umilească ? Ei, hai, *don* Pepè ! Ce Dumnezeu !

Dar *don* Diego nu se mulțumea numai să-i vorbească. Adesca, în timpul nopții, speriat de insomnie, pîrîndu-i-se că aude vreun zgomot în liniștea casei, îl trezea pe Pepè.

— Nu mă ciupi, pentru Dumnezeu ! — striga acesta. Potolește-te : nu dorm ! Pentru a suta oară îți repet că nu suport ciupiturile : dacă nu, mîine noapte pregătește-te să dormi singur.

NU, NU, DON DIEGO NU ȚI MAI putea duce așa, sub amenințarea de a rămâne singur noaptea. Astfel, pentru a-și asigura somnul și pentru a-l scuti pe Alletto de supărarea ciupiturilor, începuse să bea puțin peste măsura pe care și-o impusese de câțiva ani, și acest remediu dăunător nu-i convenea : păhăruțul acela în plus îi părea amar și totuși el îl înghițea de nevoie.

— Medicamentul pentru somn, *don Pepè* ! — spunea la masă. Să sperăm că în noaptea asta își face efectul.

Își făcea efectul la început ; apoi, în cursul nopții, trezindu-se, insomnia reîncepea. Și atunci, încet-încet, hai : încă o ciupitură lui *don Pepè*.

— Iar ? Nu poți sta liniștit ?

— Iartă-mă, *don Pepè*. Voiam să te întreb ceva.

— Ce anume ? Dormi !

— Nu pot dacă nu scap de îndoiala care mi-a venit acum, tot gândindu-mă. Dar trebuie să-mi spui sincer. În timpul bolii mele, dumneata ai fost sau cel puțin te-ai arătat foarte atent cu mine, îmi amintesc... Tot timpul aici, în casa mea, zi și noapte... Bine : sincer, ei ? în unele momente de distracție... dumneata cu Stellina...

— Ești nebun ? — îi strigă *Pepè*.

— Nu, ascultă ; acum nu-mi mai pasă. Aș trece coar-nele liniștit pe capul lui *don Ciro*. Eu am scăpat. Spune-mi sincer !

Drept răspuns, *Pepè* îi întorcea spatele.

— Nu-mi pasă, îți repet... Unul mai mult, unul mai puțin... Sunt filosof, *don Pepè* ! Cinci soții, înțelegi ! Și închipuie-ți ce ramificații de coarne pe capul meu. În unele seri, în timp ce dumneata te gîndești și suspini acolo pe balcon, mă gîndesc din nou și eu tot acolo, și mi le simt crescînd, crescînd, pînă la cer... crescînd, crescînd... Mi se pare că dacă mișc capul ating cu virfurile coarnelor sistemul planetar... Îmi vor folosi drept scară la o sută de ani, cînd voi muri. Ca o veveriță, sufletul meu se va cățăra pe treptele acestor nemăsurate coarne, pînă în Paradis, în timp ce toate clopotele de pe pămînt vor suna slăvind... Dormi, *don Pepè* ?

Dormea sau se prefăcea că doarme, ingraturul. *Don Diego* se neliniștea din nou, se agita, sufla : „Ce priete-

nie !" — și ca să se distreze se apuca să mediteze asupra isprăvii unci a șasea căsătorii.

— Cine vrea prea multe, zice proverbul, nu se alege cu nimic. Dacă mi-aș lăsa, *don* Pepè, banii mei pentru vreo operă filantropică, împărțiți în atâtea porții, ar produce multora un bine temporar sau continuu, dar foarte meschin. După mine, mai bine să-i las unei singure persoane care ar vrea să-i câștige în schimbul unui mic sacrificiu, ce-ar putea să pară chiar o operă de caritate : să aibă grijă de un biet bătrîn ca mine... Și această persoană, ca să poată fi răsplătită în viitor pentru sacrificiu, trebuie să fie tinără, în stare să se bucure de bogăție și de viață după cum poftesc. Ce-ar face o bătrînă cu banii mei ? Și-apoi, după cum știi, eu urăsc bătrînețea. Acest plan al meu favorizează tinerețea... Poate te gîndești că va ride lumea de mine, dacă mă voi căsători pentru a șasea oară ? Ei bine, se ride atît de puțin azi în viață, încît aș putea câștiga din partea lumii și acest titlu de merit. Dacă mă va însoți tot orașul cu risete pînă la primărie : va fi de bun augur... M-am gîndit, și vei vedea că am s-o fac ! lui *Marcantonio* nu-i spun nimic, deocamdată, pentru că sînt sigur că mă va huli...

Și *don Diego* nu s-a înșelat. Într-adevăr, în scara cînd *Ravi* află vestea că al său *quondam* * ginere se gîndește la o a șasea soție, îl văzu intrînd în casă furios :

— Cum ? Te gîndești să te însori iar ? La vîrsta dumitale ?

— Eh, ch. rînjî *don Diego* ! Ți fac cunoscut, *Marcantonio*, că am cu un an mai mult decît aveam cînd am luat-o în căsătorie pe fiica dumitale.

— Bine, reluă *don Marcantonio*, înghițind fiere. Ba e chiar mai mult, și apoi scandalul nu-l mai pui la socoteală ? Atunci nu erai de rîsul tuturor... Ți vorbesc în interesul dumitale.. Nu te expune ridicolului, dragă *don Diego*, și desigur, unui refuz.

— Cît despre refuz, hm, hm, nu te teme, nu-mi rămîne decît să aleg. — îl asigură *don Diego*. Am patru sau cinci propuneri.

— Orăș de nemernici ! — izbucni *don Marcantonio*. Cîinci propuneri ! Il vedeți ? Așadar, invidia îi făcea să

vorbească cînd îi-am dat-o pe fata mea, și m-au numit tată nebun, și m-au numit Mammone... și că eu îmi vindeam propria mea carne... Nemernicii ! Aveam dreptate !

Raví nu știa că între cele patru sau cinci propuneri era și aceea a doamnei Mëndola, înverșunata lui vecină, în favoarea fetei sale. Dar descărcarea aceea împotriva orașului îl calmă și putu astfel să înceapă să joace cărți cu prietenii lui.

— Tinerii care să fie în stare să se însoare, astăzi, sînt puțini, zise *don Diego*, între o partidă și alta. Și bătrînelul, în starea mea, dragă *don Marcantonio*, așa cum ți-a plăcut dumatăle, place acum și altora.

— Se știe ! Mie mi-o spui ? — aprobă Raví mai convins ca niciodată. Cu condiția ca dumneata totuși, *don Diego* dragă, scuză-mă, să te hotărăști să crați curînd, după nuntă...

— Hm, hm, — rînji din nou *don Diego*, făcînd semnul coarnelor în jos cu ambele mîini, ca să îndepărteze răul.

— Ah, acum fac și eu semnul coarnelor ! — exclamă *don Marcantonio*. Ba chiar îți urez să trăiești o mie de ani ca pedeapsă pentru toți cei ce au vrut să mă calomnieze. Te sfătuiesc totuși să schimbi foaia : nici un tînăr în casă ; altfel, ți s-ar putea întîmpla același lucru.

Don Diego aprobă, și adăugă :

— Regret, pentru dumneata, *don Pepè* ; dar de data asta, cit mai departe de mine ! Dar pentru că ești un băiat bun și o meriți, ce aș putea să fac pentru dumneata ar fi ca în testament să rog pe soția mea să te aleagă pe dumneata, și nu pe altul...

Pepè nu participa la conversație. Zimbi trist lui *don Diego* și-i propuse să părăsească toți jocul, în scara aceea.

XXVII

— DACĂ INTR-ADEVĂR ÎȚI DAI seama și ești sigură că te iubesc, de ce îți este frică de mine ?

— Dar cine ți-a spus că îmi este frică ?

— Ochii tăi.

Stellina își plecă îndată ochii.

— Nu ! Privește-mă... Uite așa ! Aceștia nu sînt ochii unei femei care este sigură pe ea !

— Poate... — se scuză Stellina timid. Dar asta, pentru că încă nu am înțeles bine felul tău de a fi și mi-e teamă să nu te supăr, fără să vreau.

— Sau mai degrabă, replică Ciro, sau mai degrabă pentru că, în sinea ta, ai remușcări ?

Era un cui care îi stătea înfipt zi și noapte în creier. Stabilise să nu mai pună piciorul în oraș, cel puțin atît timp cît trăia Alcozèr. Simțea că nu ar fi putut suporta vederea mumiei aceleia, fiindcă avusese totuși ocazia s-o vadă în intimitatea nopții pe femeia care îi aparținea lui acum ; mumia aceea putea să-i amintească de nopțile cînd ea stătuse aproape de el, întinînd-o fie și cu gîndul.

Pacea cîmpiei nu reușea să-i inspire liniște. Nu vedea, nu vedea nimic, absorbit cu totul în moara care-l măcina în adîncul sufletului. În același timp nu ar fi vrut cu asupra Stelliinei să apese greu umilînța provocată de felul nou de gelozie față de un bătrîn și căința de a fi luat-o în căsătorie : căința exacerbată de iubirea aprinsă pe care o simțea azi față de ea.

Pentru a-și sustrage gîndurile, se dedicase unor exerciții violente. Într-un tîrg de cai cumpărase douăzeci de cai tunisieni și acum și-i dresa pe o arie, ca un îmblînzitor de cire, biciuindu-i cu minia celor o sută de diavoli care îl întăritau în corp. Apoi, pe toți douăzeci îi pornea să alerge unul după altul, în galop, călcînd brazdele cîmpului, ca o furie dezlănțuită, într-un nor de praf, pînă la fîntînă.

— *Halt !*

Și acolo îi adăpa.

La întoarcere, i se întimpla uneori ca aceluia care își căuta animalul, iar acesta era sub el. Și atunci injurături și blesteme, în repetate porunci adresate animalelor de a se opri :

— *Halt ! Halt !*

Și o lua de la început cu număratul : terminînd cu lovituri de cravașă pe bietul animal care era sub el, ca și cînd acesta ar fi fost vinovat că nu-i ieșiseră toți la număr.

În timpul ăsta Stellina, dacă avea vreun motiv să creadă că soțul ei, în felul lui, o iubea, nu știa cum să răspundă iubirii lui chiar dacă ar fi putut ; nu găsea calea de a-i

intra în suflet și a-l îmblînzii. Ar fi vrut să recunoască în fața lui că e mulțumită, dacă nu de starea prezentă, cel puțin de a fi scăpat de cel odios dinainte ; dar o împiedica pe de o parte perplexitatea agitată, nesiguranța continuă că face bine sau rău în care o ținea firea lui Ciro ; pe de alta, teama că el ar fi descoperit ceea ce fusese cu Alletto, căruia, în fiecare zi, se străduia să-i șteargă pînă și amintirea. Se temea că dacă s-ar fi gândit la el, chiar și o elipă. Ciro i-ar fi putut citi acest lucru în ochi.

În această situație, după cinci luni de chinuri fără un cuvînt, biata Stellina avortă, aflîndu-se în mare pericol. Și atunci Ciro se văzută nevoit să se întoarcă în oraș.

XXVIII

— SÎNT NEBUN ? GELOS PE UN BĂ-

trîn, eu, Ciro Coppa ?

De îndată ce ajunsese în oraș, se simți eliberat de coșmarul care îl domina de atîtea luni la țară. Și în noua dispoziție sufletească, vru să fie tare cu el însuși. Nu se mai temea de nici un rival. El, Ciro Coppa, trebuia să se teamă de Pepè Alletto, de exemplu ? Ei, ce naiba !

Îl căută, chiar prin oraș și găsindu-l îl chemă la el, în timp ce Alletto, prefăcîndu-se că nu-l vede, își continuă drumul.

— Pepè ! Îți promiseseam odată un loc . Ei bine, ți l-am găsit. Vrei să vii la mine ?

— La tine ?

— În biroul meu. Îl deschid mîine. Vei copia unele acte ; mai bine tu decît altul. Numai să nu-mi faci greșeli de ortografie...

Pepè rămase privind-l cu gura căscată.

— Vino, vino. — insistă Ciro. Ai înțeles ?

— Am înțeles, da, răspunse Pepè, neînțelegînd cum și de ce îi făcuse Coppa această propunere.

— Accepți ?

— Eu ?... De ce nu ?

— Așadar, te aștept mîine, la opt. Ne vom înțelege. Te salut.

„A înnebunit ?” se întrebă Pepè, după despărțirea de Ciro. „Ce vrea de la mine ? Vrea să se asigure dacă între mine și Stellina a fost ceva ? Speră să ne prindă în brațe ?”

Se gândi să nu se ducă ; se căi că nu fusese în stare să refuze propunerea. Dar acum, după ce a acceptat, nu se mai putea retrage. Nu, nu : trebuia să se ducă pentru a nu-l face să aibă vreun motiv să se teamă de el.

Și în ziua următoare, la orele opt punct, palid, agitat, era în biroul lui Ciro.

— Vezi ? Am schimbat tot ! — îi zise acesta, arătându-i masa cea nouă, dulapurile și scaunele noi de-a lungul pereților din cameră. Se schimbă viața, dragul meu ! Vine o zi în care omul puternic se simte dator să se angajeze într-o luptă superioară, nu atât împotriva altora, cât împotriva lui însuși : să învingă, să-și domine propria fire, esența bestială, și să capete asupra ei o stăpânire absolută.

Zicînd acestea, agita nervos cravașa în aer, în timp ce Pepè, confuz, buimac, aproba cu capul.

— Aprobi, dar nu înțelegi ! — reluă Ciro, după ce-l observase o clipă, cu calm. Nu sînt lucruri pe care tu să le poți înțelege atât de ușor.

— E adevărat, nu... — se bilbii Pepè, încercînd un zîmbet.

— Știu ! Știu ! Îți explic cu un exemplu. Pînă azi am ajuns acolo unde tu, Pepè Alletto, om foarte slab, îmi poți spune mie, Ciro Coppa, așa : — *Ciro, eu susțin că tu ești un nemernic !* Nu rîde, imbecile ! — Dacă mi-ai spune așa, eu, uite, poate la început aș îngălbeni puțin, aș strînge pumnii pentru a mă stăpîni, aș închide ochii, aș înghiți ; apoi, dominîndu-mi furia, ți-aș răspunde cu cel mai mare calm și chiar și politicos : — *Dragă Pepè, crezi că sînt un nemernic ? Să vedem, dacă vrei, să judecăm această sentință a ta.* Ce părere ai ? Nu mă voi opri aici, să știi ! În fiecare zi, o nouă cucerire asupra firii mele, asupra bestiei din mine. O voi învinge eu, nu te îndoi ! Pînă una-alta, așează-te acolo : aceea este masa ta. Sînt cîteva hîrtii de copiat : caligrafie clară ; atent la punctuație, și vezi, fii atent la ortografie... Nu-ți spun altceva.

DIN ZIUA ACEEA PENTRU PEPÈ

începu o viață de noi supărări de nedescris. În fiecare dimineață se ducea la birou speriat, în cea mai confuză incertitudine, după ce toată noaptea se chinuise să înțeleagă, sau cel puțin să întrevadă, ce voia, în fond, Ciro de la el.

Ciro se plimba prin birou. pe lângă masă.

— Ortografia... Te rog. Ieri mi-ai scris prestigiu cu doi g.

Din cînd în cînd se oprea, și Pepè, aplecat și atent la scris, și, simțind ochii lui Ciro fieși asupra lui, se întreba : „De ce mă privește așa ?”

În alte zile Ciro nu se plimba prin cameră ; stătea cu fața înfundată pe brațele încrucișate, pe masa de scris. Atunci Pepè ridica ochii și îl observa.

„Ce o fi avînd ? Uhm !”

Uneori, nereușind să înțeleagă nici un cuvînt din ciorna de copiat, se vedea nevoit să-l cheme, și o făcea încet. Ciro nu răspundea.

„Doarme oare ?” se întreba Pepè, și îl chema din nou, adăugînd :

— Te simți rău ?

— Nu. Dar mă macină ceva înăuntru, murmura negru Ciro, fără să ridice capul.

Pepè își lungea gîtul la răspunsul acela enigmatic, se răzgîndea decodată, apoi strîngea din umeri, lăsa în alb cuvîntul indescifrabil și continua copiatul.

— Blestem ! — urla la un moment dat Ciro, sărînd în picioare. Blestem ! Blestem !

— Ce ai ? — îl întreba Pepè, speriat de ieșirea neașteptată.

— Spune-mi că te fac să tremuri ! — urla Ciro, punîndu-și mîinile pe măsuta lui Pepè. Spune-mi, acum, spune că atunci cînd mă vezi îți tremură picioarele !

— Și de ce ? — se bîlbîia Pepè.

— Ah, nu știi, bufonule, că dacă te apuc cu mîinile astea, dacă îți dau un pumn, te zdrobesc, te sting ?

— Știu, — spunea Pepè, cu un zîmbet tremurat și ochii rugători. Dar nu ai motiv... Numai dacă nu ai înnebunit...

Ciro se depărtă de masă.

— Bine. Scrie. Trebuie să ajung la asta. să-ți pun în mână un bici și să-ți poruncesc să mă biciuiești pîră la sînge ! Cu rațiunea, această mizerabilă fire a mea, nu este înfrîntă : e nevoie de un bici și, dacă dai încet, nu simt... O fac nefericită, nefericită pe biata fată... Merit bice ! bice ! bice !

Ah, se temea și el că era pe punctul de a innebuni. De cînd fusese cuprins de noua obsesie, aceea de a-și domina propria fire, nu mai minca, nu mai dormea, nu mai avea un moment de liniște. Voia să-și dea lui însuși dovada cea mai hotărîtoare a victoriei. Și această dovadă trebuia să consistă din a o face să vină acolo, în birou, pe Stellina, de față fiind și Pepè. Plimbîndu-se, era tentat să apropie gura de *portavoce* de pe masă, pentru a-i spune Stellinei să coboare. Se oprea să-l observe pe Pepè, aproape vrînd să-și arate propriilor sale sentimente într-o agitație continuă cît era de ridicolă, de nedemnă de el. gelozia sa pentru ființa aceea nulă, pentru plăpîndul acela palid ca un fir de pai. Și totuși nu, nu, iată : nu putea să-și apropie gura de *portavoce* acolo, deși îl tenta. Și atunci se ducea să-și ascundă chipul pe brațele încrucișate pe masa de scris, să se chinuie în adîncul sufletului, și izbucnea în cele din urmă, urlînd : — Blestem !

Dar lupta interioară nu se sfîrșea acolo, în birou. Chiar și în Tribunal, la Curtea cu Jurați, îi venea deodată să-și învingă sentimentul acela rebel cu orice risc. Se întorcea spre Pepè, aflat lingă el, în fața băncii avocaților, și îi porunca să se ducă în biroul lui să-i aducă vreo hîrtie de care avea nevoie.

— Dacă nu o găsești, du-te la soția mea, și caut-o la ea...

Dar îndată ce Pepè ieșea din sală, iată-l alergînd după el, chemîndu-l cu glas tare, jos, pe scara Palatului de Justiție.

— Pepè ! Pepè ! Întoarce-te... Nu mai am nevoie de hîrtia aceea.

Într-o zi totuși nu reuși să-l ajungă. Trimise după el pe toți uşierii. Procurorul era pe punctul de a-și încheia depozitia, și el nu putea părăsi aula : trebuia să vorbească.

— Tăceți ! Tăceți, odată ! — strigă atunci. **Ciro** transfigurat, vibrînd tot, ridicîndu-se în picioare și bătînd cu pumnii în masă, adresîndu-se procurorului regal. Eu obțin în acest moment o victorie sublimă asupra mea, și

nu mai pot tolera ca dumneavoastră să aruncați asupra domnilor jurați molozul edificiului bunului simț, pe care de o oră încercați să-l doborâți cu tîrnăcopul dumneavoastră obtuz și ruginit !

Se produse un infern : colegii avocați se repezîră spre Coppa pentru a-l face să tacă și să stea jos ; președintele se ridică în picioare și sună clopoțelul, în mijlocul judecătorilor, juraților, uluiți : publicul împărțit în două tabere izbucni în insulte și în aplauze. În strigăte și confuzie generală, Ciro prinse din zbor o frază injurioasă a procurorului regal și luînd în mînă călimara de pe bancă i-o aruncă în față ca pe o piatră. Interveniră atunci jandarmii de pază ai acuzaților : președintele urla :

— Arestați-l !

Între jandarmi și Coppa se angajă o luptă dirză : acesta, ca un taur furios, căuta în toate felurile să se elibereze ; dar deodată aceia îl văzură leșinîndu-le în brațe, inert, greu.

O neașteptată agitație de oroare și de consternare. Aula care se golise se aglomerase din nou în curînd cu chipuri palide, neliniștite, îngrozite : de pe băncile juraților, de pe banca președintelui, de pe scaune, priveau toți în picioare pe Coppa așezat pe un scaun cu capul lăsat pe piept, horcăind, lovit de apoplexie

XXX

PE LA MIEZUL NOPTII, LÎNGĂ PATUL pe care Ciro încetase să mai horcăie, s-au strîns Stellina, Pepè și Marcantonio Ravi, ca în altă veghe, în jurul unui alt pat.

Stellina, totuși, de data asta, plîngea cu fața ascunsă în batistă ; și plînsul ei îl irita pe don Marcantonio, întunecat și taciturn, și-l umilea pe Pepè.

Așezat pe un scaun, cu brațele în jurul gîtului celor doi fii ai lui Coppa, care stăteau alături de el tăcuți, cu ochii scăldați în lacrimi, fixați asupra chipului fără viață al tatălui lor, Pepè se gîndea la sora lui, Filomena, moartă în aceeași cameră, acum ca și atunci lununată de patru

luminări groase la colțurile patului ; și i se părea că o vede acolo întinsă, lângă soțul ei. Și iată-i pe cei doi orfani, cele două ființe rămase în casa aceea. Pepè și-i strîngea la piept și simțea, în exaltarea durerii, că biata Filomena, de dincolo, i-i încredința lui. Cu privirea dureros fixată asupra Stellinei, aștepta, aștepta ca ea să-și ridice ochii din batistă, să-l vadă și să-l înțeleagă.

La un moment dat, don Marcantonio răbufni :

— Ființa asta care părea un leu, iată-l aici : mort ! Și bătrînul ăla sănătos și plin de viață ! Poimiine se însoară cu Tina Mëndola, scumpa ta prietenă... *Don Pepè*, după toate cele întimplate...

Nu sfîrși fraza.

— Niște foarfeci, fata mea. Auzi cum' troznesc luminările astea ? Trebuie să ai ochi să le vezi pe toate, în viață, și chiar și pe astea...

Roma, 1895